

UNION ACADÉMIQUE INTERNATIONALE

CORPUS PHILOSOPHORUM MEDII AEVI

ARNALDI DE VILLANOVA

SCRIPTA SPIRITUALIA

I

EXPOSITIO
SUPER APOCALYPSI

CURA ET STUDIO

IOACHIMI CARRERAS I ARTAU †

COOPERANTIBUS

OLGA MARINELLI MERCACCI

ET

IOSEPHO M. MORATÓ I THOMÀS

BARCELONA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

1971

EXPOSITIO
SUPER APOCALYPSI

This One

CJ3S-PG5-29JA

CORPUS PHILOSOPHORUM MEDII AEVI

ARNALDI DE VILLANOVA

SCRIPTA SPIRITUALIA

I

BRUXELLES
UNION ACADÉMIQUE INTERNATIONALE
1971

ARNALDI DE VILLANOVA

EXPOSITIO SUPER APOCALYPSI

CURA ET STUDIO

IOACHIMI CARRERAS I ARTAU †

COOPERANTIBUS

OLGA MARINELLI MERCACCI

ET

IOSEPHO M. MORATÓ I THOMÀS

BARCELONA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

1971

CORPUS PHILOSOPHORUM MEDII AEVI

COMITÈ DE BARCELONA

RAMON ARAMON I SERRA
MIQUEL BATLLORI I MUNNÉ
PERE BOHIGAS I BALAGUER
JOAQUIM CARRERAS I ARTAU †
JORDI RUBIÓ I BALAGUER
FERRAN SOLDEVILA

PROOEMIUM

Iam inde ab aeo medio Arnaldi de Villanova nomen inter maximos cultores scientiae medicae clara enituit fama, dum eius conatus vitae religiosae instaurandae, secundum placita eorum qui spirituales vocabantur, oblivioni paulatim dati sunt. Arnaldus, spirituales prius secutus, dein ipsos duxit et opere, praesertim post Petri Ioannis Olivi obitum, et scriptis, quorum abhinc nonaginta et amplius annis collectionem quandam scriptor hispanus Marcellinus Menéndez Pelayo in codice Vaticano latino 3824 fortunate repperit. Cum tamen maxima potissimaque pars scriptorum in hoc codice aliisque compluribus contentorum nondum typis mandata sit, mens religiosa Arnaldi de Villanova vix cognosci adhuc potuit.

Ad Arnaldiana studia fovenda, Institutum catalanicis studiis promovendis in actione mense decembri 1947 Barcinone habita decrevit ut ibidem Coetus quidam Arnaldianus crearetur, cui ascripsit socios ordinarios Georgium Rubió i Balaguer, Raimundum Aramon i Serra, Petrum Bohigas, Ferdinandum Soldevila, Ioachimum Carreras i Artau atque socium Romae delegatum Michaëlem Batllori. Qui Coetus, ex quo mense ianuario 1948 constitutus est, nihil urgentius sibi praefixum habuit, quam ut perfectam efficeret rationem omnium Arnaldi operum religiosorum ad amussim edendorum, utque eorum exempla lucis ope picta compararet ex omnibus codicibus ante annum 1500 exscriptis. Inde gressus ad textum genuinum, apparatu critico, quem vocant, exornatum, facilis aperiēbatur.

Cuiusmodi ratio primum evulgata est a Raimundo Aramon i Serra, Instituti catalanici supra laudati a secretis, notula cui titulus Projecte de publicació de les obres espirituals d'Arnau de Vilanova,¹ quam subsequuta est alia Ioachimi Carreras i Artau, Un proyecto de edición crítica de las obras espirituales de A. de Vilanova.²

1. «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», I (Barcinone 1952), 97-100.

2. «Las Ciencias», XX (Matriti 1955), 181-8.

Anno 1951 labores praevii ita iam erant progressi, ut Raimundus Aramon i Serra eam rationem operum Arnaldi edendorum actioni XXV, Londini habitae, Unionis Academicæ Internationalis explanare potuerit; quae sane die XXI iunii decrevit scripta Arnaldiana in «Corpore philosophorum medii aevi» publici iuris facere. Cum vero Institutum studiis catalanicis promovendis illius temporis adiunctis pecuniarum angustia vehementer laboraret, a praedicta Unione Academica in actione XXVIII Bernae in Helvetia mense iunio 1954 celebrata impetravit subsidia ut huiusmodi editioni enixius operam navaret. Quae quidem subsequentibus annis perducta, immo aucta sunt, ut editio ipsa in felicem finem tandem adduceretur.

Nomine operum spiritualium Arnaldi de Villanova tractatus, opellas, monumenta, epistulas intellegimus, quae ipse scripsit ut aequales suos induceret ad vitam christianam spiritu pure evangelico quam primum instaurandam. Illorum maxima pars ad nos usque pervenit, si tantum excipias quaedam minora lingua catalanica vel latina postremis auctoris annis conscripta ad devotionem piorum coetuum spiritualium excitandam, quae ob persecutiones in eos saeculis XIV et XV intentatas deperdita nobis sunt.

Quinquaginta fere huius indolis Arnaldiana scripta nobis nota sunt, sive originali textu latino vel catalanico, sive antiquis interpretationibus italicis vel graecis, aliquando duabus vel tribus recensionebus simul. Eorum omnium editio in quattuor partes dividetur, quarum prima integram solamque Expositionem super Apocalypsi Arnaldo tributam continebit, secunda autem tractatus spirituales ab anno 1291 ad 1300 conscriptos, tertia vero scripta vel concertatoria vel cuiuscumque generis inter annos 1300 et 1305 redacta, quarta tandem opellas post 1305 usque ad auctoris mortem, ad annum nempe 1311, evulgas.

Dempta Expositione praedicta, quae propter causas suo loco explanandas primum locum in nostra hac editione obtinet, potissimum secuti sumus temporis ordinem, quod quidem certum est atque omnino definitum quod spectat ad opera partium secundae et tertiae, minime vero ad ea quae in quarto volumine edentur, ubi multa dubia remanent et fortasse semper manebunt.

Coetus Arnaldianus Instituti catalanici media quae sibi efficaciora visa sunt ad opus suum ad finem perducendum enixe exquisivit, socios collaborantes ex pluribus vocavit nationibus, quales sunt Olga Marinelli Mercacci, Beatrix Hirsch-Reich, Iosephus M. Morató, Perusiae, Oxonii, Barcinone degentes.

Faxit Deus, ut inceptum nostrum ad optatum exitum perducatur.

PRAEFATIO

I

OPERIS NOTITIA

Hoc primo volumine *Operum religiosorum* Arnaldi de Villanova tota ipsius *Expositio super Apocalypsi* continetur. Quae quidem omnium eius scriptorum spiritualium opus latissimum est, idemque praecipuum propter doctrinae amplitudinem, sermonis dispositionem, dictionis venustatem. Huiusmodi *Expositio* postremum Novi Testamenti librum fuse commentatur, cuius mysticos seu arcanos sensus explanare atque aperire conatur secundum placita eorum qui ab exeunte saeculo XIII spirituales vocabantur; prooemio constat ac duobus et viginti capitibus, distributionem imitata Apocalypseos, cuius singulos fere versus explanat.

Iam diu opus notum erat ex codice manu scripto Vaticano latino 5740, qui *Expositionem* Arnaldo nostro inde ab initio aperte attribuit. Hac nixus inscriptione, clarissimus Marcellinus Menéndez Pelayo, in dissertatione ad lauream consequendam de *Arnaldo de Vilanova, médico catalán del siglo XIII* (Matriti 1879), paternitatem Arnaldianam sine dubitatione admiserat; idem fecit, quamvis dubitanter, doctissimus Bartholomaeus Hauréau, in volumine XXVIII operis *Histoire littéraire de la France* (Lutetiae Parisiorum 1881). Alii etiam studiosi viri eandem opinionem secuti sunt. Attamen vel sat magnae longitudinis gratia vel difficilis etiam lectionis vel interpretationis causa hoc opus nunquam editum est ac pene incognitum hucusque permansit, aliquibus tantum, quod sciamus, fragmentis exceptis octavi folii, quae Iosephus M. Pou i Martí, in libro *Visionarios, beguinos y fraticelos catalanes (siglos XIII-XIV)* (Vici Ausetanorum 1930) in lucem edidit. Tandem *Expositionis* summarium oblatum est ab E. Benz in commentario *Die Geschichtstheologie der Franziskanerspiritualien des XIII. und XIV. Jahrhunderts nach neuen Quellen* (Stuttgarti 1933).

Menéndez Pelayo *Expositionem super Apocalypsi* omnium religio-

sorum operum Arnaldi de Villanova antiquissimum existimavit, at nullum probationis indicium ad suam coniecturam confirmandam prae-buit. Opus duxit prius conscriptum esse quam *Introductionem in librum Ioachim de semine scripturarum*, quae quidem in codice Vaticano latino 3824 reliqua religiosa scripta Arnaldi de Villanova antecedit. Hic vero codex, ordine temporum dispositus, continet omnes opellas theologicas Arnaldianas ante annum 1305 editas; *Introductio* autem, ut conici potest, perfecta est ante mensem iulium anni 1292.

Ceteri Arnaldi cultores aut quaestionem hanc penitus omiserunt aut nulla disceptatione sententiam Marcellini Menéndez Pelayo de tempore conscriptionis secuti sunt. Tantummodo E. Benz, loco supra memorato, *Expositionem* Arnaldi in Apocalypsim redactam esse coniciebat post commentarium Petri Ioannis Olivi, exeunte nempe saeculo XIII.

Re tamen vera tempus *Expositionis*, ut postea explanabimus, differendum est ad annum 1306, ad initium nempe ultimae periodi vitae Arnaldi scriptoris ac reformatoris.

Igitur, si series, quae nunc oritur, *Operum religiosorum Arnaldi de Villanova* strictissimum temporis ordinem sequi deberet, *Expositio* haec *super Apocalypsi* tertium volumen constitueret, post opellas in codice Vaticano latino 3824 contentas. Attamen, cum agatur de Arnaldi opere maximo et longitudine et momento et doctrina, praeterea nondum edito atque fere ignoto, Coetus huic seriei edendae praepositus opportunius existimavit eam hoc volumine primo publici iuris facere, temporis nihilominus ordine retento in ceteris Arnaldi scriptis, potius quam operibus, edendis.

II

MANU SCRIPTI CODICES

Ex notitiis a clarissimo Friderico Stegmüller comparatis — cfr. eius *Repertorium biblicum medii aevi*, II (Barcinone 1950), pp. 132-3 — tres manu scripti codices *Expositionis super Apocalypsi* nobis noti sunt, qui omnes in Bibliotheca Vaticana his designationibus adservantur, scilicet Vat. lat. 5740 cuius iam mentionem fecimus, Ottob. lat. 536 et Vat. lat. 1305, quorum duo postremi nomine auctoris carent. Diligentissima Olga Marinelli, quae nobiscum in hoc primo volumine edendo impense laboravit, hos tres codices descripsit in commentario cui titulus *La tradizione manoscritta dell'«Expositio super Apocalypsi» di Arnau*

de Vilanova («Estudis Romànics», V, Barcinone, Institut d'Estudis Catalans, 1955-56, pp. 111-26).

Vaticanus latinus 5740 (= *V*⁴) est codex membranaceus saeculi xiv¹, 235 paginas continens. Quattuor folia alba seu vacua, etiam membranacea, inter paginas 144 et 145 addita sunt, bina vero cartacea alterum initio codicis alterum autem in fine. Tegminibus omissis, folia 270 × 200 mm. metiuntur, quorum scripta superficies in prima parte, quae nostra pressius interest, 135 × 180 mm. occupat. Paginae in duas columnas dividuntur, 5 mm. inter sese distantes, 45 vel 46 lineolas simul continentes.

Arnaldi in Apocalypsim commentarius a prima columna primae paginae ad columnam primam paginae 105^{aa} extenditur. In altera vero columna huius paginae 105^{aa} incipit *Prologus Expositionis in epistolam Iacobi apostoli*, Thomae Aquinati falso attributae; quam subsequitur, usque ad paginam 143^{am}, *Expositio Stephani Langtonii in epistolam Iacobi apostoli*. Postrema tandem codicis parte, a pagina 145 ad 235^{am}, Martini Poloni *Chronica pontificum et imperatorum* continetur.

Litterarum forma est gothica, ut dicitur, ad modum scribarum italicorum saeculi xiv¹ aliquantum progressi, neque existimamus quidquam exactius hac in re definiri posse. Atramentum nigrum, rubrum vero in operis inscriptione atque in primis capitulorum litteris. Volumen, pergameni involutum, ex fasciculis constat senis aliis, aliis quaternis, ita quidem distributis, ut postrema uniuscuiusque codicilli pagina, versus dorsum ad imam lineolam secundae columnae, incipientia verba sequentis codicilli referat. Manus posterior ordinate signavit paginas (minime vero folia) arabicis numeris. In tergo voluminis haec leguntur: «Arnauldus de Vilanova in Apocalipsim. — Chronica Martinicana. — Manuscripta».

Quo modo ac quo tempore in Vaticanam Bibliothecam hic codex pervenerit, prorsus nescimus. At iam anno 1620 ibi aderat: tunc enim Rainaldus eum connumeravit. Conici igitur licet codicem saeculo xvi^o romanorum pontificum bibliothecae accessisse.

Hucusque descriptionem codicis ab Olga Marinelli optime confectam secuti sumus, cui addemus tantum Vaticanum latinum 5740 a duobus correctoribus castigatum fuisse, qui eum cum alio deperdito codice accurate conferentes, in marginibus veras lectiones transcripserunt. At cum huiusmodi additiones menda tantum evidentiora corrigant scribae, minime vero auctoris tentamina praebeant, pili existimavimus cuiusnam manus esset unaquaeque correctio in apparatu critico adnotare: his enim adiunctis, talem distinctionem nullum habere valorem duximus ad genuinorem textum statuendum.

Ottobonianus latinus 536 (= *V⁵*), cartaceus, recentior praecedente, at intra saeculum XIV^{um} exaratus, complectitur 181 folia manu scripta, additis initio et in fine duobus aliis foliis albis. Quae omnia folia, omissis tegminibus, 195 × 145 mm. metiuntur, quorum scripta superficies in unaquaque pagina ad spatium 125/135 × 95 mm. extenditur, singula vero facies 20 vel 24 versus continet. *Expositio super Apocalypsi* folia 1^r-174^v occupat. Folium 175^r album remanet; a versa vero pagina (f. 175^v) usque ad folium 181^v incerti auctoris *Tractatum de iudicio universali* alia manus exscripsit.

Etiam in hoc codice forma litterarum gothica est atque atramentum nigrum. Singulorum capitum prima littera deest, spatium ad eam rubro colore pingendam patenter relicto. Paginae quaedam aliquot versus humiditate corruptos praebent, praesertim ad imas margines. Aliqua folia olim reparata sunt. Inter secundam faciem folii 12^r, quae trunco verbo finitur, et primam 13^r folium unum deperditum est; foliorum autem numeratio, multo post addita, huiusmodi defectum praetermittit. Volumen, pergameno ligatum, fasciculis constat quaternis; in ima vero parte dextra uniuscuiusque fasciculi, sequentis prima verba leguntur.

Hunc codicem possedit Petrus cardinalis Ottoboni (1667-1740), cuius bibliothecam Benedictus papa XIV emit eaque Vaticanam auxit anno 1749, in cuius *Inventariis codicum manuscriptorum latinorum* legitur: «536. Anonimi expositio in Apocalypsim» (in prima parte). Vestigia adsunt prioris designationis, bibliothecae scilicet ducum de Altemps, a quorum heredibus Ottobonus eam adquisierat. Antiquiores notitiae, unde codicis origo pressius indagari posset, prorsus desunt; ex forma autem litterarum scimus scribam fuisse Italum.

Vaticanus latinus 1305 (= *V⁶*). Codex saeculi xvⁱ, 89 manu scripta folia complectens, in duas acies seu columnas divisa. Folia sunt pergamena, praeter ea quae numerantur 63-65, 68-70 et 73-89, quae cartacea sunt. Antecedit folium unum, subsequuntur vero duo, omnia vacua et cartacea. Tegmine omisso, folia 270 × 225 mm. metiuntur, quorum scripta superficies extenditur ad 235 × 160 mm.; versus uniuscuiusque columnae ad 65/70 mm. producuntur, unaquaeque autem columna 44/47 versus continet.

Codex incipit prologo altero in *Postillam* Nicolai de Lira, qui folium primum integrum et primam faciem secundi (f. 2^r) occupat. In folio 2^v orditur Arnaldi commentarius in Apocalypsim, qui usque ad finem codicis producitur. Ex 39° fere omnia folia palimpsesta sunt. Volumen codicillis senorum foliorum confectum est; ad finem uniuscuiusque codicilli, sequentis incipientia verba praemittuntur.

Litterae sunt gothica forma ad modum scribarum catalanicorum saeculi xvⁱ scriptae, primae vero uniuscuiusque capituli desunt, quae sine dubio rubro colore depingendae erant. Scriptura exarata videtur mediis decenniis saeculi xvⁱ, post annum certo 1416, in quo exscriptus erat Valentiae Edebanorum codex Dertusensis unde hic Vaticanus fluxit (cfr., infra, adn. ad vers. 399-400 paginae 293). Codex Valentinus seu Dertusensis I anni 1416, deperditus est. Hic Dertusensis II, nunc Vat. lat. 1305, in bibliothecam pontificiam pervenisse videtur ante annum 1533, ubi iam invenitur in quodam codicum Vaticanorum indice illius temporis, alia quidem connumeratione atque hodierna, a Rainaldo anno 1620 data.¹

III

TRIUM CODICUM COLLATIO

Hos tres codices inter sese conferenti facile quaedam certa quaedam vero dubia occurrent.

Patet primum nullum ex iis primigenio ad amussim respondere, eorumque varias lectiones tot tantasque esse, ut nemini liceat ullum ad alium penitus reducere.

Perspicuum sane est Vaticanum latinum 1305 exscriptum esse centum fere annis post reliquos duos codices, eumque similiorem Ottoboniano latino 536 quam Vaticano latino 5740, ut, praeter alia, eadem fere conclusio patefacit. Neque tamen asseri potest Dertusensem II seu Vaticanum latinum 1305 ab Ottoboniano ortum esse, teste multitudine variationum in apparatu critico expressarum. Genuinitatem autem codicis deperditi Valentini seu Dertusensis I, a quo II derivatur, aestimare certo non possumus, cum nesciamus utrum tam multa huius postremi menda ipsius scribae an potius priori exemplari tribuenda sint.

Rudis et indoctus scriba Vaticani latini 1305 adeo tot locos corruptit, ut sensus saepe sit obscurus. Creberrime namque in homoëteleuta inci-

1. In altera facie ultimi folii codicis quaedam inscriptio legitur litteris hebraicis satis conformatis ad modum catalanicorum vel hispaniensium hebraeorum medii aevi exeuntis. Hanc inscriptionem vir doctus David Romano, Universitatis Barcinonensis professor, sic transcribit: «pwstylh 'l 'pwqlypsy || myš yrgyl ym ywrđh šl pbwrđh snqwgť bš»; quae catalanice potius quam hebraice interpretanda esse ipse iudicat, cum duae tantum voces, scilicet 'l et šl, hebraicae sint: «postilla sobre l'Apocalipsi || micer Guillem Jordà (*del*) pavorde de Sant Cugat . . .». Interpretari ultimam vocem non licet. Tota inscriptio in latinam linguam sic transferenda videtur: «Adnotatio super Apocalipsi domini Guillem Jordà, praepositi Sancti Cucuphatis (*sc. monasterii*)». Ceterum multa, ut clarissimus amicus animadvertit, dubia atque obscura manent. [M. B.]

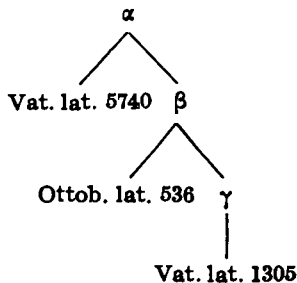
dit, veluti *Deo ... Deus* (p. 5, vers. 21, 23), *inferiora... inferiores* (p. 26, vers. 679-80), *oculi... oculi* (p. 30, vers. 809; 811), etc.; plurimas etiam introduxit corruptas lectiones, vel propter doctrinae ignorationem, cum *iure* pro *in re*, *statura* pro *statera*, sescentaque similia scripsit, vel propter grammatices imperitiam in geminandis litteris consonantibus aut e contrario, vel propter difficultatem in iis interpretandis quae prae oculis in priore exemplo habebat, ita ut saepe spatia alba reliquerit a correctore supplenda.

Multa vero alia notantur in hoc codice, quae nullo modo tam imperito scribae ascribi poterunt, scilicet verba vel locutiones addita lectionibus primigeniis ad sensum explanandum, exempli gratia ubi legitur *aut spe (vel caritate)*; *Deus realiter (videtur vel) cernitur; et ideo dicit quod tunc non est amplius (scilicet in Ecclesia militanti) maledictum (id est malus intellectus)*, etc. Quae omnia aliaque plura huius generis additamenta potius ex deperdito codice Valentino seu Dertusensi I derivari videntur.

Itaque reliqui duo codices, in Italia exscripti, multo viciniore genuino auctoris operi censendi sunt. Vaticanum latinum 5740, propter calami tractus verborumque exscriptorum formas, Bononiensem diceret atque ineunti saeculo XIV° ascriberes, Ottobonianum vero 536 et Italiae inferiori et eidem saeculo aliquantulo plus progressu, cum annus 1306 in eo expressus tempus significet quo opus conscriptum est, minime vero quo codex exscriptus. Ottobonianus, ut Vaticanus latinus 1305, retinet auctoris nomen, fortasse propter damnationes Ecclesiae contra sic dictos spirituales prolatas, primum a Viennensi concilio anno 1312, dein a Ioanne papa XXII litteris pontificiis *Quorumdam exigit* anni 1317.

In fere omnibus lectionibus codex Vaticanus latinus 5740 Ottoboniano praeponendus videtur et linguae puritate et scripti correctione, ideoque primus omnium censendus non tantum tempore, sed etiam interiore perfectione.

Quae hucusque de tribus codicibus exposuimus, summatim exprimi potest hac veluti arbore ab Olga Marinelli delineata:

IV

TEMPUS ATQUE LOCUS UBI EXPOSITIO CONSCRIPTA EST

Utrumque nobis innotescit ex verbis quibus desinunt codices Ottobonianus 536 et Vaticanus latinus 1305: «Explicit Expositio Apocalypsis, quam scribi fecit dominus Iesus Christus anno ipsius mcccvi in monasterio Sancti Victoris Massiliae».

Anno quidem 1306² inter aestus ac vicissitudines suae vitae aliquid pacis Arnaldus de Villanova obtinuerat. Acres cum Parisiensibus theologis controversiae tum demum finitae prorsus erant, itemque cum Gerundensibus et Massiliensibus magistris ordinis praedicatorum. Arnaldus tandem tranquillitate fruebatur omnibus adversariis tacentibus, propterea quod vir ipsi amicus eiusque doctrinae studiosus Bertrandus de Got summum pontificatum Clementis V nomine nactus erat, simulque tunc audentibus Arnaldum impugnare huius etiam amicus et protector Iacobus II rex Aragonum silentium indicebat. Quibus adiunctis faventibus mirum non est Arnaldum de Villanova tunc temporis ferventius sese contemplationi dedisse, ac suum in sacrum librum, prae ceteris omnibus spiritualibus dilectum, latum commentarium concinne redegissee.

Quae sane ipsa *Expositio* confirmat. Spiritualis enim papa, qui ibidem saepe effingitur atque expostulatur, non alius videtur esse ac Clemens V, anno 1305 suum pontificatum iniens, ut patet praesertim in commentario capituli xvii¹ Apocalypseos (p. 227, vers. 261-71), ubi vehementer invehitur contra septem carnales pontifices Clementis antecessores. At incautus Arnaldi candor vel potius immodica anxietas ad suam doctrinam novum pontificem asciscendi perpaulum viguit, primis scilicet Clementis pontificatus annis tantum, nam brevi spirituales, ut vidimus, spem deponere debuerunt. *Expositio* igitur neque scribi potuit ante annum 1305 neque multo post, omniaque in annum 1306 quadrare videntur.

Ad hoc opus concinnandum Arnaldus, testantibus duobus supra memoratis codicibus, monasterium Sancti Victoris ad urbem Massiliam sibi delegit. Iam antea, anno scilicet 1301, ipse Victorinos Lutetiae Parisiorum degentes suo *De cymbalis Ecclesiae* tractatu donaverat, ipsis simul mittens epistolam laudibus refertam. An etiam inde ab eo

2. Ex ipsa *Expositione* constat eam scriptam esse ante diem 3 aprilis 1312, quo Clemens V in concilio Viennensi ordinem Templi dissolvit, de quo collegio equestri auctor loquitur (p. 62, vers. 293) ut de ordine exsistente. [M.B.]

ipso tempore Victorinis Massiliensibus familiariter usus sit, prorsus nescimus; at certo occasione disceptationum quas Massiliae habuit cum theologis ordinis praedicatorum ineunte anno 1304, unus e Victorinis Massiliensibus, Guillelmus de Rainaldo, libellum quendam titulo ac auctore carentem, quem adversus Arnaldum ii theologi divulgabant, in eius manibus amice posuit. Quo hic permotus, denuo coram episcopo Massiliensi suos accusatores indixit, subscribentibus querelam aliquot civibus tribusque Victorinis, Hugone nempe de Certoloco, Hugone de Nivernis et Guillelmo de Roca. Quae omnia prae oculis habentibus et doctrinae similitudo et amica consuetudo inter Arnaldum de Villanova et Victorinos Massilienses clarius elucescunt, causaeque apertius apparent cur contumeliis superatis paceque restituta hospitium ad opus maximum conscribendum quaesierit atque acceperit ab iis religiosis viris, quorum vitam moresque aperte laudaverat.

V

DE OPERIS AUCTORE

Quamquam in inscriptione codicis Vaticani latini 5740 *Expositio* haec *super Apocalypsi* aperte Arnaldo de Villanova tribuitur, possunt tamen hac de re aliquae dubitationes subsistere, quas hic enodare curabimus.

Supra iam citatus Bartholomaeus Hauréau aegre ferebat attributionem uno codice commendatam. Quae difficultas etiam nunc manet, cum duo alii codices postea viris studiosis noti nullum, ut diximus, auctorem afferant. At argumenta interna poterunt nunc inscriptionem codicis Vaticani latini 5740 communire.

Praemittendum nihil prorsus validum contra paternitatem Arnaldianam secum ferre, quod *Expositio super Apocalypsi* in reliquis Arnaldi scriptis nunquam citatur, cum praecipuae opellae Arnaldianae conscriptae sint ante annum 1305, *Expositio* autem anno 1306; neque quod ullus auctor, quod sciamus, eam affert, cum paulo post omnes spirituales ab Ecclesia damnati sint, Arnaldus ipse speciali sententia a synodo Tarraconensi anno 1316 dicta.

Praeterea, si *Expositionem* ipsam altiori examini subicimus, nihil in ea invenimus quod cum Arnaldi doctrina, prout ea apparet in reliquis operibus ei certo attributis, non cohaereat. Animadvertimus potius eandem plenam cognitionem linguae hebraicae, exiguum autem graecae; idem grammaticalium digressionum studium; eandem disciplinarum

omnium, praesertim astronomiae et matheseos,³ copiam atque eruditionem; eandem prorsus doctrinam spiritualem; eundem arcanum sensum litterarum verborumque sacrae scripturae, ex quo Deus summus grammaticus eruitur; eandem proximi adventus Antichristi vaticinationem; eandem oppugnationem cultus litterarum profanarum apud homines vere spirituales; eundem usum pauperum temporalium divitiarum; idem dicendi genus in nequitiiis obiurgandis virorum religiosorum ac ceterorum hominum cultui divino addictorum; easdem contra carnales pontifices maximos accusationes; eadem vaticinia simul de papa spiritali ac de Antichristo deque tempore quo hi adventuri essent; eandem falsarum revelationum frequentem allegationem.

Quae omnia apud Arnaldum saepe inveniuntur, potissimum in scriptis concertatoriis inter annos 1301 et 1305 exaratis, quae maxime similia sunt huic *Expositioni*, adeo ut plures sententiae iisdem prorsus verbis exprimantur. Cum, exempli gratia, *Expositionis* auctor versum tertium capitis noni Apocalypseos commentatur, sic scribit: «*potestas qualem habent scorpiones terrae, scilicet leniendi cum lingua et vulnerandi cum cauda*» (infra, p. 134, vers. 43-4), dum in *Confessió de Barcelona* anni 1305, eundem locum sacrae scripturae explanans, dixerat: «*E aquí mateix diu que aquestes lagostes haurien propietat de scurpió, lepan ab la lengua e ferín ab la coha*» (*Obres catalanes*, I, Barcinone 1947, p. 118, vers. 16-18).⁴

Denique verba ipsa quibus *Expositio super Apocalypsi* desinit, «explicit Expositio Apocalypsis quam scribi fecit dominus Iesus Christus», redolent originem similem ei, quam idem Arnaldus suae tractationi *De cymbalis Ecclesiae* attribuerat, prout ipse enarrat in epistula ad Bonifacium VIII (cfr. A. Rubió i Lluch, *Documents per la història de la cultura catalana migeval*, I, Barcinone 1908, p. 29); eodem pacto modus loquendi *Expositionis* in ultimo capite (infra, pp. 286-7, vers. 179-84) sapiunt eiusdem libelli *De cymbalis Ecclesiae* ultimas paragraphos epistulamque ad Benedictum XI missam post mortem Bonifacii VIII.

3. Poderit etiam addi medicina. Auctor enim verba facit de *dorso* et *artu* (p. 22, vers. 553 et 561), saepissime de *superfluitatibus* (p. 34, vers. 943; p. 44, vers. 217-8; p. 48, vers. 361; p. 263, vers. 84-6), semel de *spiritibus corporalibus* (p. 277, vers. 548): *medicos* numerat inter doctores mundanos (p. 207, vers. 69); distinguit cubitum stricte dictum a *cubito* «prout est nomen mensurae» (p. 272, vers. 370); alludit etiam *pestilentie corporali*, quam causat corruptio corporis» (p. 276, vers. 513-4). Quae voces et locutiones omnes in operibus certo arnaldianis de scientia medica compluries inveniuntur. [M.B.]

4. Adde verba proprie Arnaldiana, ut *versutias* (p. 83, vers. 133), saepissime vero *corruptionem*, et praefixum *pseudo*, atque locutiones plebem redolentes: sicut si miles decenter armatus veheretur asello» (p. 221, vers. 80), praeter statum mysticum vers. 22-6 paginae 261, et optimam opinionem ordinis cartusiensis (p. 194, vers. 412). [M.B.]

His argumentis internis fulti, praeter quam inscriptione codicis antiquioris tempore et perfectioris scripto, asserere possumus saltem maxima cum probabilitate auctorem *Expositionis* fuisse Arnaldum de Villanova.⁵

VI

NOSTRAE EDITIONIS LINEAMENTA

Causis rationibusque supra expositis, codici Vaticano latino 5740 auctoritatem maximam tribuimus, eumque pro fundamento huius editionis ponimus, ita ut perraro huius lectiones clarissime mendosas huiusve omissiones iis, quas codex Ottobonianus latinus 536 tradit, substituere debuerimus, rarissime autem lectionibus Vaticani latini 1305. Lectiones Vaticani latini 5740 a nobis reiectas omnesque lectiones varias ceterorum codicum in apparatu critico apponimus, meris orthographicis mendis exclusis, secundum regulas transcriptionis a nobis institutas inferiusque expositas.

Brevitatis gratia tres codices his notis compendiariis seu siglis (sit voci Iustinianae venia) citabimus: *V*⁴ = cod. Vat. lat. 5740; *V*⁵ = cod. Ottob. lat. 536; *V*⁶ = cod. Vat. lat. 1305. Initio vero voluminis alterius huius seriei *Operum religiosorum Arnaldi de Villanova* rationem integram et notas compendiarias dabimus omnium codicum opera Arnaldiana continentium, quae usui erunt reliquis voluminibus, cum in hoc primo ii solummodo tres codices adhibendi sint et referendi. In ea ratione conficienda prae oculis habuimus regulas propositas et commendatas a Societate cultorum philosophiae medii aevi (Société internationale pour l'étude de la philosophie médiévale) in actione Coloniae Agrippinae habita anno 1961, quae quidem leges divulgatae iam erant in libello periodico ipsius Societatis (fasc. 2, Lovanii 1960, pp. 142-49). Secundum

5. Quod ad patriam auctoris *Expositionis* attinet, animadvertite eum, ut Arnaldum, magnam partem Europae cognoscere (pp. 109-10, vers. 23-32), apprime distinguere linguam provincialem a gallica et catalanos ab aragoniensibus, optime nosse Siciliam, ubi Latini et Graeci commorabantur, et praesertim urbem Catinam, sedem et domicilium consuetum Friderici III regis, in qua Arnaldus quasdam opellas scripsit, cuius vero patronam sanctam Agatham *Expositio* speciali modo commemorat (p. 125, vers. 213). Neque patriae catalanicae vel valentinae auctoris *Expositionis* ob stare potest locus paginae 217, vers. 391-2, ubi legitur: «*sicut talentum*, quod est pondus in se continens omnia pondera, sicut in nostro vulgari 'quintale'». Non dicitur «quintar», ut inos erat in veteri catalanico, neque «quintal» in vet. etiam catal. et in lingua provinciali (memorandum opus scriptum esse Massiliae). At figura vocis «quintale» (oriundae ex lingua arabica) facile pendere potest a forma latina neutra, ex attractione vocis vicinae «pondus». Ceterum vox italica *quintale* saeculo XIV nondum usitata esse videtur; vide C. BATTISTI-G. ALESSIO, *Dizionario etimologico italiano*, IV (Florentiae 1968), 3182. [M.B.]

huiusmodi regulas notae compendiariae *V*¹, *V*² et *V*³ aliis tribus codicibus, nostris antiquioribus, servantur, qui etiam in Bibliotheca Vaticana custodiuntur. In apparatu critico conficiendo prae oculis semper habuimus ceteras regulas de hac re a citata Societate constitutas.

Expositio Arnaldi super Apocalypsi in tot capita dividitur quot ipse liber Apocalypseos habet, cuius versus eodem ferme passu declarat. Verba igitur Ioannea, quae explanantur, grandioribus litteris exprimuntur, reliqua vero librorum sacrorum italicis.

Adnotationes, quibus potius pepercimus, duplicis generis sunt, quamvis uno agmine distributae: aliae fontes indicant, aliae vero personas et eventus historicos illustrant.

Primum locos sacrae scripturae vel aperte allatos in *Expositione* vel oblique significatos distincte designamus; conferre autem suademus tantum (*cfr.*) locos ab Arnaldo modo suo traditos. Alios fontes ab auctore palam adductos distinctius explanamus in adnotationibus, ceteros vero tum solummodo cum eos doctrinae Arnaldianae veros esse fontes existimamus. Adducimus tandem praecipuos locos parallelos ex aliis Arnaldi scriptis.

Quod ad adnotationes historicas attinet, eas constrinximus ad id quod satis nobis visum est ad auctoris sententias rectius intelligendas.

Nolim equidem qualemcumque hanc praefationem adeo imperfectam relinquere, quin omnibus in hoc volumine comparando adiutoribus debitas gratias persolvam. Prae omnibus autem Iosepho M. Morató, qui codicem Vaticanum latinum 5047, innumeris difficultatibus superatis, attente accurateque exscripsit, scripti tractus titulis ornavit, biblicos fontes recognovit. Pariter etiam doctissimae Olgae Marinelli Mercacci, in Universitate Perusina docenti ac Bibliothecae publicae custodi, quae codices *V*⁵ et *V*⁶ cum nostra exscriptione codicis *V*⁴ solleter contulit, nobiscum hoc modo ad apparatus criticum comparandum et edendum industrie allaboravit. Atque Michaëli Batllori, in Romana Universitate Gregoriana professori, qui sapientibus suis consiliis hoc opus perpetuo secundavit, prooemium latine redegit, praefationem hanc, in qua latine retractanda Iosephus M. García de la Mora maximo iuvamini mihi fuerat, benigne recognovit.

Ceteris etiam Arnaldiani Coetus sociis de eorum auxiliis et incitamenti gratum animum exprimimus; potissimum autem Raimundo Aramon i Serra, Instituti studiis catalanicis promovendis socio a secretis, ob stimulos et consilia quibus nos indesinenter iuvat; qui etiam simul ac clarissimi magistri Casimirus Kumaniecki et Rogerius

Mynors de mandato Unionis Academicae ante operis editionem idem diligenter perspexerunt. Cui Unioni Academicae mentem memorem vertimus ob sumptus et auxilia nobis concessa, quibus nostro labori nunc tandem finem imponimus.

Barcinone scribebam mense aprili anni MCMLXIII.

IOACHIM CARRERAS 1 ARTAU

AD LECTOREM MONITIO

Praefatio huius voluminis scripta est, ut vidisti, mense aprili 1963. Die vero 12 augusti 1968 eius auctor mortem obibat. Inter hos annos quaedam hic memoranda evenerunt: publicae primum insectationes in Institutum catalanicis studiis promovendis ac in eius sedem, quas nec reticere licet nec explanare hic oportet; dein naufragium et decoctio officinae librariae quae ad hoc opus edendum typos composuerat; tandem longa aegritudo et infirmitas Ioachimi Carreras i Artau.

Qui, dum plene compos sui at laborandi incapax ultimos suae impigrae vitae annos ducebat, non semel suis sociis curam huius operis commendavit. Pauca enim deerant ad totum opus perpoliendum, quorum quaedam ad praefationem, aliqua vero ad Arnaldi scriptum, alia denique ad apparatus criticum atque ad adnotationes spectabant.

Praefatio ultima recognitione indigebat, cum quod ad ultimam stili formam, ut scriptor ipse existimabat, tum quod ad ipsas res attinebat, atque eo magis quod idem amicus praecipuas in ea praefatione contentas quaestiones studiosis viris praemiserat in commentario inscripto *L'«Expositio super Apochalypsi» d'Arnau de Vilanova: autenticitat, data i lloc de composició*, edito in «Estudis Romànics», VIII, pp. 49-55, sub anno 1961, at publici iuris facto 1966 inter *Estudis de llatt medieval i de filologia romànica dedicats a la memòria de Lluís Nicolau d'Olwer*, vol. I; oportebat igitur hac recentiore lucubratione praefationem illam retractare. Nihil tamen ausus sum praefationi addere; quae mihi autem visa sunt apponenda, praeter ea quae Ioachim Carreras expressis verbis scripserat, adnotationibus mandavi.

Ipse Carreras i Artau primas tantum preli plagulas sollerter correxerat; secundas vero cum ipsis codicibus in Bibliotheca Vaticana contuli, interpolationem complevi, orthographiam in quibusdam constitui, regulas secutus a Ioanne Bastardas, linguae mediae latinitatis peritissimo, atque a toto Coetu arnaldiano Instituti catalanici approbatas, quas nunc summatim exponam.

In codice Vat. lat. 5740 edendo, prae oculis semper habendum est eum aliquantulum lingua italica septemtrionali infectum esse. Quod ad singulas litteras pertinet:

ae scribitur pro *e* in desinentibus syllabis, secundum rectum modum

latinum; etiam in substantivo nomine *caelo* et in nominibus adiectivis ex eo procedentibus;

b ex praefixis *ab-* vel *ob-* exprimitur, cum in codice subsequenti *s* assimilatur (*absentia* pro *assentia*) vel cum ante *s* liquidam omittitur (*obstinati* pro *ostinati*); contrario modo *b* ex praefixo *sub-* omittitur, secundum leges recte scribendi in veteri et media latinitate, ante *s* liquidam (*sustinere* pro *substinere*).

c reponitur cum aliquando, pro ea, *s* vel *sc* in codice leguntur (*sinceritate* pro *sinseritate*, *dicere* pro *discere*);

ch transcribimus in vocibus *nichil* et *michi*, cum quia sic apparent semper in Vat. lat. 5740 quotiens hic codex eas litteras plene exprimit, tum quia sono proprio mediae latinitatis respondent;

d restituitur cum non semel exeunte verbo codex affert *t* (*sed* pro *set*); *d* autem ex praefixo *ad-* ante *s* liquidam supprimitur (*ascribere* pro *adscribere*);

g scribitur cum ex influxu vulgari codex habet *i* (*gerebat* pro *ierebat*, *congelatio* pro *conielatio*) vel cum ante *i* prorsus omittit (*agit* pro *ait* in verbo quod inchoatur *ago*), at vide quae infra de littera *i* exponemus; pro *ng* saepe saepius ibidem legitur perperam vel *gn* vel *ngn* (transcribimus *longum* pro *longnum*, *subiungit* pro *subiugnit* vel *subiungnit*);

gn crebro in Vat. lat. 5740 exprimitur *ngn* vel *ng*; nos autem recte scribimus *signum* pro *singnum*, *designatur* pro *desingatur*;

h additur cum in codice desideratur (*homicidium* pro *omicidium*), omittitur vero cum ibi perperam invenitur vel propter consuetudinem medii aevi (*prooemium* pro *prohemio*) vel propter falsum etymon (*Ioannes* pro *Iohannes*, *Patmos* pro *Pathmos*, *eremita* pro *heremita*), at vide sis quae supra diximus de *ch*;

i recte scribitur cum aliquando propter modum italicum scribendi legitur vel *gi* (*ait* pro *agit*, cum 'dicere' significat) vel *g* (*maiestas* pro *magestas*, *Ieremias* pro *Geremias*) vel *y* ex falsa etymologia; retinemus *his* vel *hiis* prout in singulis locis legitur in codice Vat. lat. 5740;

m restituitur cum ante aliam litteram consonantem codex affert *p* (*somnolentia* pro *sopnolentia*);

nexus vero *mp* pro *n*, atque usus contrarius, fluctuant in codicibus, nosque ad rectam scribendi formam reducimus (*desolentur* pro *desolempitur*, *tentare* pro *temptare*); *contentum* autem vel *contemptum* transcribimus prout locutionis sensus exigit;

oe scribimus pro *e*, secundum rectum et satis notum etymon; at cum verum etymon tantum recentioribus philologis innotuit, formam acceptam a media et humaniore latinitate retinemus (*obedientia*); eandem traditionem secuti, transcribimus *poenam*, *poenitentiam*;

p, expressam interdum *b* exeunte syllaba clausa, recte reponimus (*lapsus* pro *labsos*); omissam inter alias litteras consonantes, addimus (*promptissima* pro *promtissima*); modo medii aevi interpositam inter *m* et aliam litteram consonantem, omittimus (*condemnare* pro *condempnare*);

ph exprimuntur cum rectum graecum etymon id postulat (*triumphanti* pro *trunfanti*); *ps* scribimus pro assimilatione italica *ss* (*Apocalypsis* pro *Apocalissis*).

s cum sonora tum surda restituitur ubi codex affert *x* (*Esdra* pro *Exdra*, *laesos* pro *lexos*; *passio* pro *paxio*, *aestimatio* pro *extimatio*); *s* sonora aliquando substituit *z* (*laeserit* pro *lezerit*), *s* surda etiam *sc* (*sinceritate* pro *scinseritate*);

nexus *sc* in nostra editione interdum respondet in codice vel litterae *c* (*excandescere* pro *excandecere*, *scilicinus* pro *cilicinus*) vel *s* (*scient* pro *sient*, *scintilla* pro *sintilla*) vel *ss* (*elucescet* pro *elucesset*, *discessum* pro *dissessum*) vel *x* (*disciplina* pro *dixiplina*);

t etymologica reponitur ante *i* cum sequitur alia littera vocalis (quibus in casibus in codice saepe legitur vel *c* vel *s*), atque etiam cum in fine vocis codex affert *d* (*caput* pro *capud*);

x scribimus secundum etymon cum codex saepe affert *s* (*textus* pro *testus*, *iuxta* pro *iusta*, *mixit* pro *misit* in verbo *misceo*) vel *ss* (*crucifixus* pro *cru-cifissus*) vel *xc* (*exerceant* pro *excerceant*); secundum usum mediae et humanioris latinitatis, post praefixum *ex-* omittimus etymologicam *s* subsequentem (*exilium*, *executio*, *exilium*) praeter quam in verbis *exsequor* et *exsurgo*;

y substituit *i* cum etymon id expostulat (*scyphum* pro *sciſum*).

Ad modum frequentioremedii et humanioris aevi litteras consonantes, quibus praefixa desinunt, sequentibus assimilamus, quanquam omnes codices hac in re saepe fluctuant (*aggregare* pro *adgregare*, *quicquam* pro *quidquam*).

Duplicem litteram vel vocalem vel consonantem reponimus secundum rectum scribendi modum (*Balaam* pro *Balam*, *distinguuntur* pro *distinguntur*, *statuum* in casu genitivo plurali pro *statum*; *correspondere* pro *corespondere*; *littera* pro *litera*, ubi codices fluctuant; at *elucescere* pro *ellucescere*, *evangelice* pro *evangelice*); scribimus vero *quatuor* secundum modum mediis et humanioris aevi.

Eadem de causa transcribimus *vigesimo* (ms. XX°), *decimonono* (ms. XIX°), etc., pro *vicesimo*, *undevicesimo*, etc.; *quamplures*, *quemadmodum*, *quodsi*, etc., pro *quam plures*, *quem ad modum*, *quod si*, etc.; semperque *numquam* et *tanquam*, quamvis codices fluctuent; at formae *langor* et *languor* retinentur prout Vat. lat. 5740 in singulis locis affert.

Praefixum aestimamus verbum *pseudo*, ab Arnaldo saepissime adhibitum, ideoque unitur verbo subsequenti (*pseudopropheta*), praeter quam ubi *pseudo* afficit duo nomina substantiva (*pseudo apostoli* et *prophetiae*).

Has transcribendi leges nobis praescripsimus etiam in lectionibus variis aliorum codicum referendis; quae si casibus recensitis respondent, mere orthographicae censentur, neque adnotantur in imis pagellis. At si quaedam lectio, propter scribendi modum, alium sensum tribuere potest locutioni, indicatur: *tolleretur* vel *toleretur*, etc.

Adnotationes omnes a Ioachimo Carreras i Artau conscriptae sunt, praeter eam quae respicit versum 102 paginae 112, quam ipse addidi. Ille sedulo notaverat locos in quibus verba vel locutiones sacrae scripturae ab

Arnaldo allata a Vulgata Clementina differebant; in huiusmodi vero locis distincte designavi utrum ea suo marte ab Arnaldo mutata fuerint, an differentiae a varia traditione codicum derivatae sint, prout apparet in editione critica Oxoniensi.

Tandem duplici indice, et sacrae scripturae locorum, et personarum, hoc opus defuncti amici amice complevi.

Romae scribebam kalendis novembribus MCMLXX.

M. BATLLORI

EXPOSITIO SUPER APOCALYPSI MAGISTRI
ARNALDI DE VILLA NOVA

1*

[PROOEMIUM]

Pertransibunt plurimi et multiplex erit scientia. Quamvis hoc dictum
5 commune sit toti scripturae sacrae, quia tamen angelus qui dixit hoc
Danieli tunc eum alloquebatur super intellectu visionis cuiusdam, id-
circo specialius convenit eloquiis visionum: per omnia quidem eloquia
sacra transierunt et adhuc transeunt, passibus meditationis et studii,
multi expositores, et multipliciter exponunt secundum rationem scien-
10 tia mysticae sive spiritualis aut litteralis, sicut plenarie declaratur, ex
his quae iam tradita sunt, in regulis expositionis eorum.

Sed, in eloquiis visionum, expositorum scientia multipliciter variatur,
quoniam in illis valde occulta sunt ea quae proponuntur, ubi sunt
eventus ignoti, vel quia iamdiu praeteriti, vel quia sunt omnino futuri;
15 rursum etiam quoniam exprimuntur per figuras profundorum aenigma-
tum, quia per nomina rerum habentium quamplures proprietates et
magna ex parte communiter ignotas etiam sapientibus; est etiam una
de causis praedictae multipliciter diversitas finis vel intentionis, pro-
pter quam auctor visionum dictarum, scilicet Deus, dat intellectum
20 earum: ipse enim qui claudit et aperit quando et quantum vult.

1. Expositio Apocalypsis novissima reserans prophetatam historiam et ostendens ple-
narie formam scholasticae lectionis et omnium agendorum in ecclesia Christi *titulus additus*
alia manu in calce folii V^s 4. scientia] Daniel XII capitulo *add. V^s* 6. intellectum *V^s*
6-7. idcirco] hoc *add. V^s* 7. visionum] certum est enim quod *add. V^s* 9. multi *om. V^s*; et]
etiam *V^s* 12. eloquiis] aut verbis *add. V^s*; scientia expositorum *transp. V^s*; multipliciter *V^s*
13. praeponuntur *V^s*; ubi] ut *V^s* 15. rursum etiam] rarosum est *V^s* 17. ignotas] ignotae
sunt *V^s* 19. quam] quem finem *V^s*; dictarum] praedictorum *V^s* 20. qui *om. V^s*

1. In cod. *V^s* Expositio Apocalypsis
appellatur «novissima», recentior nem-
pe expositionibus Ioachimi de Flore
vel Petri Ioannis Olivi, quae tamen
postrema scripta erat anno 1295, ante
aliquot scilicet tantum annos.

4. Cfr. DAN. XII, 4.

7. Cfr. ARNALDI *Introduct. in lib.*
Ioachim De semine scripturarum.

9-10. Animadvertenda huiusmodi
distinctio inter textus sacri sensum lit-
teralem et mysticum seu spiritualem.

11. Vide, infra, pp. 15-17.

Quandoque dat intellectum visionum ad certitudinem habendam de illis eventibus, quos praenuntiat per easdem; et hoc regulariter facit illo Ecclesiae tempore, quo scit expedire suis electis quod certam habeant illorum notitiam, et tunc principalem sensum aperit visionis cuiusque.

Quandoque vero solum dat intellectum visionis ad exercitium mentis in spiritualibus intellectibus, quoniam, ut in regulis est expressum, cum intellectus Dei sit multiplex circa quodcumque eloquium, secundum diversitatem spiritualium sensuum, expedit mentibus electorum ut in illis exercitentur: nam per hoc efficaciter elewantur a corporalibus ad spiritualia, quanto Pater caelestis vult eas trahi seu elevari; sicut enim naturaliter agens nititur imprimere similitudinem suam passo, sic Deus, qui spiritus est, in suis electis vult ut spiritualis perfectio imprimatur, per quam ei assimilentur.

Cum autem Deus aperit intellectum visionum ad exercitium supradictum, tunc expositores ducit magis per sensus accessorios quam per principalem, praecise cum nondum advenit tempus in quo principalis debeat aperiri. Qualiter autem sensus principalis ab accessoriis discernatur, declaratum est sufficienter in regulis.

Nichilominus in propositis verbis tangitur unum ambiguum valde notabile, cum dicitur: *Multiplex erit scientia*. Nam, si ad stilum expositoris istud retorqueatur, clare per haec verba innuitur quod, ubi expositor multiplicat intellectus alicuius eloquii, maxime si sub uno genere intelligendi multiplicet, ut sub allegorico vel morali etcetera, dicendo quod potest sic vel sic intelligi, nec praefert unum | alteri neque determinat unum ab altero sed aequaliter eos enumerat, certum est quod adhuc volitat sive fluctuat per accessorios intellectus nec est adhuc fixus in principali: nam principalis, ut in regulis patuit, adeo clarus est atque solidus, quod non relinquit ullam fluctuandi suspensionem.

Quoniam igitur tempus advenit in quo principalis intellectus visionum Apocalypsis est necessarius amatoribus Iesu Christi et cultoribus pietatis, idcirco pii Patris clementia nunc eundem voluit aperire, dicendo

21. Quandoque] et etiam cui vult *add. V^o* 23. tempore Ecclesiae *transp. V^o*; scit] sit *V^o*; certum *V^o* 24. illorum] eventuum *add. V^o* 25. intellectos *V^o* 28. spiritualement sensum *V^o* 30. quanto] quomodo *V^o*; eos *V^o* 31. passio *V^o* 32. ut] et *add. V^o* 33. imprimitur *V^o*; assimilentur] adhaeretur *V^o* 35. accessorios] id est accidentales *add. V^o* 36. principalis] sibi *add. V^o* 37. aperire *V^o* 39. praepositis *V^o*; unum] signum vel signum *add. V^o* 42. intellectum *V^o* 44. unam *V^o* 45. unum] alteri neque determinat unum *add. V^o* ab] ad *V^o* 47. principali] intellectu *add. V^o*; principalis] intellectus *add. V^o*; ut *om. V^o*; atque *V^o* 51. clementia pii Patris *transp. V^o*

21. Approbatur hic sacrae scripturae interpretatio spiritualis.

40. DAN., XII, 4.

49 sqq. Hoc in textu adhibetur interpretatio spiritualis Apocalypseos.

quod intentio principalis ipsius in libro Apocalypsis fuit revelare duo quae pertinent toti cursui militantis Ecclesiae: quorum unum est quid ipse facturus erat principaliter, aliud est quid ipse passurus esset in
 55 suis electis per totum praedictum cursum; quibus praemissis finem imponit huic scripturae, cum dicit in fine libri: *Et dixit mihi: Haec verba fidelissima sunt* etcetera.

Non solum autem in tractatu vel narratione visionum revelat quod erat facturus in cursu Ecclesiae, sed etiam in prooemio, nam in ipso
 60 principaliter intendit tam benivolentiam quam summam attentionem in cunctis fidelibus excitare ad legendum et audiendum revelationes in hoc libro descriptas; hoc autem facit particulariter exprimendo quaecumque movere possunt ad illa duo, scilicet benivolentiam et attentionem.

54. principaliter] in eodem cursu *add.* V^s, in eodem cursu temporis *add.* V^s; aliud] et secundum *add.* V^s 55. praedictum] temporis *add.* V^s 56. verba] vera et *add.* V^s 60. summam attentionem] vel spem seu expectationem *add.* V^s 61. revelationes om. V^s 63. illa] ista V^s

[BENEVOLENTIAM EXCITANTIA]

[I, 1] Quorum primum est profunditas ignorata revelandorum, ad quam designandam dicit quod praesens scriptura, est supple, APOCALYPSIS, id est revelatio; sed ideo posuit graecum pro latino, sive ignotum
 5 pro noto, ut innuat quod est de occultis vel ignotis aut profundis mysteriis: sicut enim hebraea vocabula miscentur interdum latinis in sacris eloquiis, ad excitandam reverentiam devotionis in auditoribus, quoniam hebraea lingua fuit idioma nostri Salvatoris et Matris eius, ita graeca vocabula cum latinis designant profundam sapientiam et occultam: graecorum enim, ut ait apostolus, fuit sapientiam quaerere sive
 10 investigare.

Secundum est excellens dignitas revelantium, ad quos exprimendos subiungit quod revelatio est IESU CHRISTI, quem ideo primo nominat, tum quia proximum caput est Ecclesiae ac per ipsum immediate suscipit
 15 influentias gratiarum a Deo, qui est primum caput eius ut fontalis origo ipsarum, tum quia per meritum Iesu Christi, ut hominis, a Deo conceduntur eidem. Non solum autem Christus est caput Ecclesiae propter influentiam, sed etiam propter conformem eminentiam: est enim per naturam humanam conformis Ecclesiae, cumque sit in eo
 20 suprema, recte capitis habet nomen. Quoniam igitur influentia Christi ad Ecclesiam fontaliter sive originaliter a Deo procedit, tum quia ipse ex Deo, tum quia est filius Dei, tum quia ipse est personaliter Deus, subiungit: QUAM DEDIT ILI DEUS, quasi dicat: Christus, qui revelator est hic descriptorum, revelat ea per virtutem deitatis.

25 Tertium est clara notificatio futurorum instantium, propter quod subiungit: PALAM FACERE, id est ad clare notificandum ea QUAE OPOR-
 TET FIERI CITO: quaecumque namque fiunt a Deo in Ecclesia militanti,

6. enim om. V^s; in sacris om V^s 7. exercitandam V^s 8. lingua om. V^s 9. designat V^s,
 10. ut enim *transp.* V^s; ait] agit V^s; apostolus] infra ad Corinthios I capitulo *add.* V^s 13. quod]
 haec *add.* V^s; est revelatio *transp.* V^s 14. est caput *transp.* V^s; ac] atque V^s; ipsum] eadem
 scilicet Ecclesia *add.* V^s 15. primum om. V^s; eius] et *add.* V^s 16. tum] etiam *add.* V^s;
 hominis] vel in quantum ipse est homo *add.* V^s 19. in eo sit *transp.* V^s 20. suprema] confor-
 mitas ultra vel super Ecclesiis *add.* V^s 21-3. tum ... Deus om. V^s 22. personaliter est
transp. V^s 24. deitatis] divinitatis V^s V^s

4-10. De verbis hebraicis, graecis,
 latinis in sacris Bibliis explanandis
 vide ipsius ARNALDI *Allocutionem super*
Tetragrammaton.

10. Cfr. I COR., I, 22.

14. Cfr. EPHES., V, 23.

semper fiunt opportune, quia habent iustitiam vel misericordiam; similiter quae ipse passurus est in electis suis, opportuna | sunt, propter illorum perfectionem. Quare vero cito fieri dicantur, clarebit inferius. 30

Quantum est grata familiaritas eorum quibus praedicta notificantur, et ideo dicit: *SERVIS SUIS*, id est servientibus ei, qui sunt dilecti familiares eius: aliis enim non vult Deus ut revelentur secreta ipsius.

Quintum est notabilis dignitas ministrorum revelationis, quorum unus est superior, alter inferior: quantum ad superiorem dicit quod Christus praedicta revelanda *SIGNIFICAVIT*, *MITTENS PER ANGELUM SUUM*, id est nuntium bonum et fidelem; quantum vero ad secundum dicit quod misit, inquam primo, scilicet *SERVO SUO*, quia Deus quod mittit servis suis non simul omnibus tradit aut mittit primo, tum quia nec tempore nec etiam loco sunt semper simul; sed primo mittit uni et per illum communicat aliis. Hic autem servus, cui primo per angelum suum misit, erat gratissimus nomine, per quod fama designatur; propterea dicit: *IOANNI*, quod interpretatur «bona gratia», quod nomen habet quicumque redolet fama vitae laudabilis apud Deum et homines. Erat etiam gratissimus opere, quia, ut subiungit, [2] *TESTIMONIUM PERHIBUIT VERBO DEI*, id est testis fuit divinitatis in Christo, non solum quoad naturam, sed etiam quantum ad personalem distinctionem et originem Filii a Patre, cum dixit: *In principio erat Verbum* etcetera; *ET TESTIMONIUM IESU CHRISTI* in hiis *QUAECUMQUE VIDIT*, id est fuit testis eorum quae Christus visibiliter in humanitate monstravit, quantum ad illa quae ipse vidit. Qui vero habent, in omnibus intelligant implicite vel explicite: sicut enim Verbum est nomen divinitatis in Christo, sic Iesus Christus, quantum ad communem imaginationem, est nomen exprimens eius humanitatem. 35 40 45 50

Et ex hoc patet quare dixit in dicto casu quod verbo Dei perhibuit testimonium, quia testimonium de verbo Dei, ut verbum est, non facit de Christo vulgarem notitiam, per quam scilicet omnibus innotescit, quoniam secundum quod Verbum est, clauditur semper in sinu Patris; immo verius facit de ipso notitiam secundum id quod est in se, vel prout ipsemet innotescit cuique; cum autem testificatur quis ea quae visa sunt in eius humanitate, ceteris ab eo datur communis notitia. 55 60

28. habent] secundum V^s V^s 30. dicatur V^s 31. Quantum V^s 33. enim] autem V^s 34. Quinta V^s 37. id est om. V^s; vero om. V^s V^s 39. tradidit V^s; tum] tamen V^s V^s 40. uni] virum V^s 45. etiam om. V^s 47. quantum] quo V^s 48. et om. V^s 49. quaecumque] ipse add. V^s 51. Qui vero] Quoniam illi vero qui V^s; intelligunt V^s 52. est] et V^s 55. dicto] dativo V^s, daptivo V^s 59. verius om. V^s; id] illud V^s 60. cuique] sibi V^s 61. humanitate eius transp. V^s; ceteris om. V^s; eo om. V^s

Propterea dixit quod perhibuit testimonium Iesu Christi, et non Iesu Christo, quia de ipso ceteris praebuit notitiam testificatione sua.

[3] Sextum est eximius finis amplectentium revelata; propterea
 65 dicit: BEATUS, est supple (nunc spe ac in futuro in re, quasi dicat indu-
 bitanter: Ad beatitudinem tendit), QUI LEGIT, tam aliis quam sibi, ET
 QUI AUDIT VERBA PROPHETIAE HUIUS; ideo vero legere praemisit auditui,
 quia haec doctrina est revelatio quantum ad occulta, sed prophetia
 quantum ad futura quae notificat; prius scripto quam prolatione fuit
 70 communicata fidelibus per Ioannem. Quia vero legere et audire verba
 Dei sine obedientia perseverantis executionis ad beatitudinem nichil
 prosunt, idcirco subiungit: ET SERVAT QUAE IN EA SCRIPTA SUNT.

Septimum est festina consecutio praedicti finis, et ideo dicit: TEMPUS
 ENIM PROPE EST, quasi dicat: Ideo propter beatitudinem consequendam
 75 revelationes Dei sunt | amplectendae, quia tempus beatificationis est 2 b
 prope: nam vita cuiuslibet est brevissima, cum sit, teste Iacobo, *vapor
 ad modicum parens*.

[4] Octavum est caritativa et prae omnibus acceptabilis salutatio
 scribentis revelationem praedictam ad universas ecclesias, cum dicit:
 80 IOANNES SEPTEM ECCLESIIS QUAE SUNT IN ASIA, per quas designat
 universas Christi ecclesias; sed ideo specialiter dirigit sermonem ad
 septem ecclesias Asiae, quia, ut paulo post dicit cum nominabit eas,
 praeceptum est illi quod mitteret sive scriberet illis primo. Deus autem
 id fieri sic praecepit, tum quia Ioannes illis ecclesiis praeerat, ut pastor
 85 et patriarcha, et erant ei propter hoc ceteris notiores, tum quia propter
 absentiam et exilium eius magis aliis desolabantur et fluitabant, et
 ideo maiori consolatione atque corroboratione indigebant, tum quia
 per eas convenientius universitas ecclesiarum designabatur, ut infra
 patebit.

90

[GRATIARUM ADOPTIO]

IOANNES, inquam, mittit vel mandat eis in salutationem verba se-
 quentis adoptionis: GRATIA, sit vel tribuatur, VOBIS; gratia, inquam,

63. praebuit] perhibuit V^s 64. revelata] revelatarum V^s 65. dicit] dixit V^s; ac om. V^s
 66. sibi quam aliis *transp.* V^s 68. doctrina] quae *add.* V^s 69. notificat] notificare V^s 72. ser-
 vat] ea *add.* V^s 74. ideo] vero *add.* V^s 75. amplectendae V^s 80. Asia] etcetera *add.* V^s
 82. quia] quae V^s 84. id] illud V^s 84-5. pastor et] etiam *add.* V^s 86. fluitabant] fluctua-
 bant V^s 87. atque] et V^s 91. sabatationem V^s

76-7. Cfr. IAC., IV, 15.

86. Patmum significat, ubi Ioan-
 nes *Apocalypsim* conscripserat.

summa, quae est *gratia aeternae vitae*, ut ait apostolus ad Romanos: hanc enim gratiam adoptant veri amici prae cunctis rebus dilectis suis, quia *primum quaerendum est regnum Dei*, deinde temporalia; 95 propterea subiungit: ET PAX, scilicet tam temporis ad consolationem quam pectoris ad perfectionem; adoptant, inquam, ab omnibus causis a quibus ista bona proveniunt, prius videlicet a datore primo, scilicet Deo, qui est fons vitae aeternae et omnis pacis; et ideo dicit: AB EO QUI EST: ille enim est proprie et absolute, qui a se ipso est; sed quia 100 qui sic est, in omni nunc est, ideo subiungit: ET QUI ERAT: non dixit «fuit», quia ipse numquam praeterit aut desinit esse, sed in omni nunc praeterito ipse erat; eadem quoque ratione quoad nunc futura seu ventura tempora dicit quod VENTURUS EST, et non «futurus», quia futurus est proprie qui nondum est, sed qui semper est, in omni tempore futuro 105 venit, manifestando in illis esse sui et virtutis effectum sive potentiae.

Secundo adoptat eis provenire bona praedicta ex parte causarum instrumentalium sive dispositivarum ad illa, dicens: ET A SEPTEM SPIRITIBUS, QUI IN CONSPECTU THRONI EIUS SUNT.

Qui superius intellexerunt eum adoptare non gratiam aeternae vitae 110 sed iustificationis, non intellexerunt hic per septem spiritus septem dona Spiritus Sancti, sed ipsum Spiritum Sanctum, qui est tertia persona in deitate; nec animadverterunt quantam et quam intolerabilem litterae violentiam inferebant. Primo quia hic non exprimuntur ea quae pertinent ad distinctionem personarum: nam id quod primo dixit, scilicet: 115 *Ab eo qui est* etcetera, commune est toti Trinitati, nec magis Patri quam aliis personis potest attribui. Secundo quia, si de Spiritu Sancto voluisset hic loqui sub illa intentione quam dicunt illi expositores, proprius expressisset dicendo «a Spiritu septiformi» quam *a septem spiritibus*; unde, cum illud non dixerit et cum secundum illum modum intellexisse 120

93. Romanos] VI capitulo in fine *add. V^s* 94. amici] Christi *add. V^s* 98. proveniunt] pervenerunt *V^s* 101. qui sic] quod sic *V^s*, qui *om. V^s*; nunc est] et *add. V^s* 104. quod] qui *V^s* 106. sive] suae *add. V^s* 110. vitae aeternae *transp. V^s* 111. iustificationis] et illi expositores primi iam dicti *add. V^s* 111-2. septem dona Spiritus *om. V^s* 113. quam] quantum *V^s*; intolerabilem] tollerabilem *V^s* 115. id] illud *V^s* 116. nec] non *V^s* 118. quam] qua *V^s* 119. quam septem *V^s* 120. illum] illud *V^s* *V^s*

93. Cfr. ROM., VI, 23.

95. Cfr. MATT., VI, 33.

99 sqq. Nota frequentes distinctiones verborum in hac *Expositione Apocalypsis*. Huiusmodi speculationibus grammaticalibus abundant etiam alia spiritualia scripta Arnaldi. Cfr. *Introduct. in lib. Ioachim De semine*

scripturarum et Allocutionem super Tetragrammaton.

119. Septem spiritus sunt septem dona Spiritus Sancti (vide paulo post). Cfr. IOACHIMI DE FLORE *Expositionem in Apocalypsim* (Venetiis 1527), I, fol. 30, col. 2.

dicatur, aperte supponitur vel includitur quod aut editor huius scripturae, scilicet Spiritus Sanctus, nesciverit proprie loqui, aut elegerit modum valde improprium, | quae sunt absurda. Tertio quia repugnat illi 3 a expositioni quod sequitur: nam Spiritui Sancto proprie non convenit
 125 esse in conspectu divini throni, cum ipse sit Deus, sed e contrario, nam proprie sunt in conspectu throni Spiritus Sancti, vel Dei, ea quae non sunt Deus.

Nec iste sermo poterit ad illum sensum reduci sine violentia magnae circumlocutionis, quomodocumque sumatur thronus; per quem modum
 130 expositionis semper includetur aliquod inconueniens, vel abusionis vel improprietatis vel impertinentiae vel similibus; cum tamen, ut patet in regulis, a catholica expositione debeat excludi quodcumque inconueniens, maxime vero cum principalis intellectus aperitur: nam ille nequit etiam pati multiplicationem coloratam verborum, phaleratam, cuius ratio
 135 est quia principalis intellectus sacrorum eloquiorum facit notitiam de hiis quae vera sunt secundum rem. Ideo, quia sunt de conceptibus Dei et non faciunt notitiam de vocibus sive de his quae tantum esse habent secundum ratiocinationem aut figmentum humani conceptus, quod contingeret in proposito si diceretur quod thronus Dei est excellentia suae
 140 maiestatis (nam cum realiter idem sint maiestas Dei et Deus, tunc, cum dicitur quod Deus est in conspectu throni sui vel sedet in throno, nihil aliud dicitur secundum rem, nisi quod Deus est in conspectu sui vel sedet in se ipso), et ita per artificium humanae mentis non fit ei thronus nisi de vocibus et figmento eius; per quem modum facillime
 145 illudit hominibus fantasia, cum diligens circa istud attentio non apponitur.

Sed cum attente consideratur quod eloquia Dei realia sunt ipsa quae debent mensurare et limitare conceptus humanos, et non e contrario, clare perpenditur quod thronus Dei, cui multa quae temporaliter
 150 fiunt attribuit ipse Deus, est aliquid secundum rem diversum a Deo, cui tamen semper Deus est praesens, sicut ei praesidens et in ipso quiescens. Quae res pro certo est veritas divinae providentiae, complectens non solum aeterna, sed etiam cuncta quae temporaliter agit; quae

128. magnae om. V^s 129. circumlationis V^s 131. cum] cumque V^s 133. aperiatur V^s
 134. verborum] seu add. V^s 136. rem] vel rationalitatem add. V^s 137. sive hiis V^s
 138-9. contingetur V^s 139. est] et V^s 141. throno] suo add. V^s 142. nisi] vel add. V^s
 145. istud] illud V^s 150. diversam V^s 153. agit] ait V^s

121-3. Alibi saepe Arnaldus argumento utitur, quo modos loquendi Deo improprios reicit, utpote absurdos.

providentia seu veritas eius, prout ad provisa extenditur, non est idem cum Deo realiter; tamen in ea Deus ab aeterno praesidet et quiescit. 155
et in tali throno sedens cuncta disponit vel ordinat seu praecipit fieri. Et in conspectu talis providentiae Dei, quam habet circa provectionem et regimen electorum suorum, sunt praedicti septem spiritus, qui sunt septem dona Spiritus Sancti, nec tamen sunt idem cum gratia et pace quae dicta sunt hic adoptari. Similiter est providendum iuxta regulas 160
expositionis sacrae, ne in aliis acceptionibus throni vel cuiuscumque alterius dicti expressi per Spiritum Sanctum in hoc libro quicquam inculcetur repugnans ipsi dicto vel antecedentibus aut sequentibus eloquiis sacri, prout in exemplis infra declarabitur abundanter.

[5] Tertio adoptat eis provenire dicta bona ex parte datoris proximi seu causae proximae, scilicet hominis Christi, dicens: ET A IESU 165
3 b CHRISTO; sed | quia posset aliquis dubitare quomodo Christo conveniat ratione humanitatis dare pacem et vitam aeternam, ideo consequenter exprimit eius dignitates, quibus hic declaratur.

[CHRISTI DIGNITATES]

170

Prima est fidelitas testificationis, quam testatus est in humanitate, quod ipse daret illa, quando dixit in Ioanne: *Oves meae vocem meam audiunt, et ego vitam aeternam do eis*, et iterum: *In mundo pressuram habebitis, in me autem pacem*. Cum ergo sit testatus hoc, certissimum tenendum est quod faciet, quoniam, ut ait, EST TESTIS FIDELIS, de quo 175
in Proverbiis dicitur quod *liberat animas testis fidelis*; etiam de eo dicitur in Psalmo: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis*: nam etiam in humanitate Dominus est, dicente Petro in Actibus: *Certissime sciat omnis domus Israël quod Dominum et Christum fecit Deus hunc Iesum* etcetera. 180

Secunda est dignitas resurrectionis ad vitam aeternam: primus enim homo qui surrexit a mortuis, ut postmodum aeternaliter viveret, fuit ipse; unde, cum in humanitate suscepit primatum vivendi aeterna-

155. praesidet ab aeterno *transp.* V^s 155-6. quiescit in V^s 162. dictis V^s; libro] libello V^s 163. aut] vel V^s 169. hic] hoc V^s V^s 172. dicit V^s 174. habebitis] habentes V^s 175. ait] qui *add.* V^s 176. in Proverbiis] in XIII capitulo Proverbiorum V^s; etiam] et V^s V^s 176-7. dicit V^s 179. domus omnis *transp.* V^s

172-3. Io., X, 27-28.

177. Ps., CXLIV, 13.

173-4. Cfr. Io., XVI, 33.

178-9. Cfr. Act., II, 36.

176. PROV., XIV, 25.

liter a mortuis resurgendo, patet quod potest ceteris mortalibus esse
 185 causam vitae aeternae, cum semper in unoquoque genere primum sit
 causa omnium aliorum. Ideo dicit quod est PRIMOGENITUS MORTUORUM,
 hoc est inter mortuos primo natus ad vitam aeternam.

Tertia est dignitas monarchiae, per quam specialiter potest, cui
 voluerit, dare pacem; ideo, quia dominatur dominantibus qui possunt
 190 inquietare, propterea dicit quod est PRINCEPS REGUM TERRAE.

Quarta dignitas est cordialissimi amatoris, propter quod dicit quod
 DILEXIT NOS ET LAVIT NOS A PECCATIS NOSTRIS IN SANGUINE SUO, quia
 per effusionem sui sanguinis remittuntur credentibus in eum omnia
 peccata, quibus denegatur sive aufertur gratia vitae aeternae.

195 [6] Quinta dignitas est magnificentia sublimantis excellenter di-
 lectos suos, propter quod dicit quod FECIT NOS REGNUM ET SACERDOTES
 DEO ET PATRI SUO, retorquendo pronomen hoc ad utrumque, scilicet
 ad Deum et Patrem; aliter non posset inconueniens evitari: nam, si
 dicatur quod per Patrem intellexit personam Patris in Trinitate, tunc
 200 aut per Deum intellexit eandem, et sic erit sermo nugatorius, aut alias
 duas personas a Patre, et tunc erit abusivus ac ridiculosus propter
 praeposterationem; quia, ubi agitur de Trinitate divina, ridiculum est
 et abusivum Patri praemittere personas procedentes ab eo.

Propter hoc attendendum est diligenter quod, cum hic loquatur
 205 de privilegiis humanitatis Christi quibus potest suis tribuere dicta bona,
 principaliter hoc intendit in illis, scilicet quod Christus potest ratione
 suae humanitatis conferre vel procurare nobis praedicta bona, | pro 4 a
 tanto quia per suam humanitatem coniungit nos Deo secundum omnem
 respectum. Qui, inquam, Deus est Deus Christi ut est homo, quia per
 210 suam humanitatem colit eum; et est, inquam, Pater eius ut est homo,
 quia humanitas Christi non habuit alium Patrem nisi solum Deum.

Et quia duo sunt respectus quibus coniungimur vel unimur Deo,
 unus per quem Deus respicit nos, alius vero per quem nos Deum respi-
 cimus, quoniam impossibile est nos coniungi Deo nisi ipse caritative
 215 convertatur ad nos, et nos ad eum, ideo expressit hos duos respectus
 ordine suo: primum cum dixit *regnum Deo*, nam proprium est regis
 respicere suum regnum et ad ipsum se convertere per affectus dilectio-
 nis; secundum cum dixit *sacerdotes Deo*, quia proprium est sacerdotis
 ad Deum dirigere votum suum.

184. esse ceteris mortalibus *transp.* V⁶ 189. ideo quia] ideoque V⁶ 191. est *om.* V⁶ 193. re-
 mittentur V⁶; in eum credentibus *transp.* V⁶ 195-6. dilectos] electos V⁶, suos electos *transp.* V⁶
 200. intelliget V⁶ V⁶ 202. radiculum V⁶ 209. inquam] in quantum V⁶; quia] ipse *add.* V⁶
 210. et est] et cetera V⁶; inquam] in quantum V⁶ 211. Patrem alium *transp.* V⁶ 212. coniun-
 gimur vel] coniunguntur nobis V⁶ 214. ipse] Christus V⁶ 216. dixit] fecit nos *add.* V⁶
 217. affectus] effectus V⁶ 219. suum] nam *add.* V⁶

Christus autem in sua humanitate conversando cum hominibus, tam 220
 verbo quam exemplo, cunctarum virtutum civilitatem ordinavit in
 nobis, per quam regnum Dei efficimur, vel ipse in nobis regnat; fecit
 etiam, exemplo et verbo doctrinae, quod vota nostra seu voluntatem
 totaliter Deo exhibeamus et conformemus. Est ergo, in summa, sensus
 praedictorum verborum quod ideo Christus potest per humanitatem 225
 suam tribuere nobis vitam aeternam et pacem, quia per eam nos perfecte
 Deo coniungit, a quo fontaliter manant praedicta bona. Igitur, dicendo
 quod Christus ut homo fecit nos regnum et sacerdotes Deo suo et patri
 suo, nec ambiguum nec inconveniens quicquam astruitur.

Qui modus loquendi summe diligenter est in sacris eloquiis atten- 230
 dendus, nam per ignorantiam eius quamplures intellectus erronei susci-
 tati sunt in diversis fidelium populis.

Propterea regulariter est tenendum quod, ubi scriptura de Christo
 loquitur ut est homo, tunc nomen Patris absolute retorquetur ad Deum
 tanquam commune toti Trinitati et non proprium alicuius personarum, 235
 sicut patet in verbis ipsius Christi quibus alloquebatur Iudaeos, qui
 eum purum esse hominem aestimabant; unde, cum dicebat eis: *Non
 veni facere voluntatem meam, sed voluntatem Patris mei qui in caelis est,*
 nichil aliud intendebat dicere nisi: Ego, homo qui loquor vobis, nolo
 voluntatem meam, ut sum homo, facere, sed voluntatem Dei; quia quan- 240
 doque comedisset aut bibisset aut dormisset aut tacuisset etcetera,
 secundum exigentiam voluntatis humanae, quae tamen omisit facere
 ut faceret voluntatem Dei; sicut quando discipuli, apportatis cibis de
 Samaria, cum esuriret et etiam sitiret prae fatigatione, dicebant ut
 manducaret, ut populo confluenti promptius praedicaret. 245

Similiter cum dixit: *Ego et Pater unum sumus*, non aliter loqueba-
 tur de Patre quam cum dixit Philippo: *Nescis quia Pater in me est, et
 ego in Patre?* hoc est dicere: Ego, homo quem vos videtis, et Deus unum
 sumus. Sic etiam intelligentes Iudaei voluerunt eum lapidare, nam
 46 humanitas et Deitas in eo una res erant, scilicet una persona. | Et quod 250
 per Patrem, de quo loquebatur eis, intelligeret Deum absolute, ipsemet

220. cum om. V^s 221. quam] quod V^s; civilitatem] civiliter V^s 224. Deo om. V^s 226-7.
 Deo perfecte transp. V^s 227. Igitur] Ergo V^s 228. ut] vel V^s; Deo] ideo V^s; et om. V^s 229.
 suo om. V^s 230. Qui] Quis V^s 236. quibus] verbis add. V^s 237. dicebatur V^s 239. lo-
 quor qui transp. V^s 241. et bibisset V^s 245. manducaret] noluit manducare add. V^s
 247. Nescitis V^s 248. Patre] illo V^s; Deum V^s 249. Sic] Sicut V^s, Item V^s

238. Cfr. Io., VI, 38.

244-5. Cfr. Io., IV, 31.

246. Io., X, 30.

247-8. Cfr. Io., XIV, 10.

249. Io., VIII, 59.

alias exposuit dicens: *Est Pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus vester est.* Constat autem quod Iudaei non dicebant esse Deum eorum Patrem prout est persona in Trinitate. Similiter dicebat Philippo
 255 quia Deus erat in eo et ipse in Deo, ut in eadem allocutione consequenter exposuit, quando dixit: *Ipse Pater amat vos, quia vos me amastis et credidistis quia a Deo exivi;* quare immediate subiungit: *Exivi a Patre et veni in mundum,* propter quod immediate responderunt discipuli quod tunc palam loquebatur, quia dixerat expresse quod a Deo exiverat in
 260 hunc mundum; per quod exposuit clare quod per exitum a Patre et reditum ad Patrem non intelligebat nisi exitum a Deo per exhibitionem praesentiae suae humanitatis mundo, et reditum ad Deum, subtrahendo suae humanitatis praesentiam huic mundo, et exhibendo illam Deo in loco ubi Deus ab hominibus realiter cernitur.

265 In hiis ergo et similibus eloquiis hoc nomen, Pater, non retorquetur ad Verbum occultum in Christo, sed ad visibile: eius humanitatem, respectu cuius est tota Trinitas unus Pater; quo etiam modo sumitur Pater in oratione dominica, cum dicitur: *Pater noster* etcetera. Hunc etiam sensum in talibus verbis elucidat aperte cum dixit, ut legitur
 270 Ioannis vigesimo: *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum.*

Sexta dignitas est clarum et sublime dominium eius in omnibus qui participant actu aeternam vitam sive beatitudinem, sicut angeli et ceteri sancti; propterea subiungit quod IPSI GLORIA, id est clara excellencia, ET IMPERIUM, id est sublime dominium, IN SAECULA SAECULORUM, id est in eis quorum duratio sine fine praeest aliorum durationi: omnes beati respectu ceterorum sunt saecula saeculorum; AMEN, id est vere vel certe, quasi dicat vere ipsi gloria est et imperium in aeviternis, etiam secundum humanitatem, et ideo potest vitam aeternam
 280 et pacem conferre suis.

[7] Septima dignitas est iudiciaria potestas, quae cunctos adversarios suos in humanitate veniet aeternaliter condemnare, per quod declaratur propositum. Nam qui potest in humanitate subicere suos adversarios aeternae damnationi, potest per eandem suis amatoribus

254. est] prima add. V^s; dicebant V^s 255. Deo] eo V^s 257. credidisti V^s 263. et om. V^s
 264. hominibus] omnibus V^s; realiter] videtur vel add. V^s 266. visibilem V^s 269. elucidat]
 ipse Christus add. V^s; aperte] in parte V^s 273. vitam aeternam transp. V^s 276. id est]
 et V^s; fine rep. V^s 277. omnes] enim add. V^s 278. certe vel vere transp. V^s; ipsi] Christi
 V^s; gloria om. V^s 280. suis conferre transp. V^s 283. Nam] ipse add. V^s 284. eandem]
 aequae V^s

252-3. Io., VIII, 54.

256-8. Cfr. Io., XVI, 27-28.

268. MATT. VI, 9.

270-1. Io., XX, 17.

vitam in aeternum tribuere. Propterea subiungit: ECCE VENIT: per 285
 quem modum loquendi duo significat: primum quod iam paravit se ad
 veniendum per exercitum ordinatum omnium sanctorum et iustissimos
 assessores, cum dicit: *Ecce*; secundum quod iam actu cotidie venit festi-
 nando tempus et recolligendo merita singulorum, cum dicit: *Venit cum* 290
 NUBIBUS: per quod non denotatur vehiculum, quia tunc dixisset in
 nube, prout vectus fuit ascendendo, nam *sic venturus est* ut in Actibus
 legitur; sed dixit *cum nubibus* ad denotandum concomitantiam omnium
 sanctorum, nam omnes sancti respectu Christi nubes dicuntur, quoniam
 6 a eorum claritas ad claritatem eius comparata | se habebit ut claritas
 nubium ad claritatem solis, et ideo dicitur in Psalmo quod *prae fulgore* 295
eius nubes transierunt sive disparuerunt.

Ut autem ostendat quod eius adventus erit generaliter patens,
 subiungit: ET VIDEBIT EUM, tunc scilicet cum venerit cum nubibus,
 OMNIS OCVLVS, tam malorum quam bonorum, quia non solum electi
 sed etiam reprobī videbunt eum, scilicet in humanitate. Ut autem 300
 hoc firmiter credatur, scilicet quod reprobī videbunt eum, subiungit: ET,
 supple videbunt eum, QUI EUM PUPUGERUNT, sive corporaliter, ut Iudaei,
 sive spiritualiter, ut quicumque impij, et finaliter impenitentes, qui
 pupugerunt eum blasphemando et contemnendo in se ac molestando
 suos, de quibus ideo facit specialiter mentionem, ne putetur quod propter 305
 eorum indignitatem Christus nullo modo se ipsum illis manifestaret
 etiam in sua humanitate, quia certum est quod deitatem nequeunt
 videre nisi soli beati. Sed ne credatur quod illis se manifestet ad consolati-
 onem, subiungit quod OMNES TRIBUS TERRAE, id est omnes reprobī
 (quos ideo sic nominat, quia terrenis et infimis rebus finaliter adhaese- 310
 runt, et quia tunc erunt in terra localiter, nam electi, ut ait apostolus,
 cum Christo tunc erunt in aëre), PLANGENT SE, id est maestitiam se
 habere manifestabunt, sive dolere, SUPER EUM: quia non dixit «pro eo»,
 quia non amore ipsius, nec «sub eo», quia non ex obedientia ad eum,
 sed *super eum*, id est ex odio, propter quod eum ut rem conculcabilem 315
 neglexerunt: plangere enim se super alterum est vel plangendo super
 illum cor suum erigere per superbiam vel contemptum et odium, vel

285. in aeternum] aeternam V⁶ 286. primum] est add. V⁶ 287. et om. V⁴ 288. assessores
 V⁶; actu] aptn V⁴, eo add. V⁶ 290. vehiculum] vinculum V⁶ 298. tunc] etcetera add. V⁶
 303. qui om. V⁶ 304. pupugerunt om. V⁶; bastemando V⁴, blasphemando sic semper V⁶; con-
 tempnando V⁶ 305. specialiter em., in marg., a «spiritualiter» V⁴, spiritualiter V⁶, specialiter
 corr. V⁶ 307-8. etiam ... ad om. V⁶ 310. finaliter om. V⁶ 311. erant V⁶ 313. quia
 om. V⁶ 314. amor V⁶ 316. alterum] eum id est super eum V⁶ 317. illum] eum V⁶

291. Cfr. ACT., I, 11.

311-2. I THESS., IV, 17.

295-6. Cfr. PS., XVII, 13.

plangendo super eum cor suum effundere caritative compassionis affectione; de primo modo habetur hic, de secundo dicitur in Actibus
 320 quod *curaverunt viri timorati Stephanum, et fecerunt planctum magnum super eum.*

[REGULAE EXPOSITIONIS]

Hoc autem ideo dictum est, ut lima expositionis servetur. Nam expositio quae principalem aperit intellectum nullam debet facere violentiam eloquio sacro, sed iuxta suum modum loquendi explicare; cuius
 325 ratio est quia nullus doctor est sapientior Deo, nec ullus grammaticus ad exprimendum recte conceptus suos melius novit modos loquendi congruos quam ipse. Propterea forma sermonis, quo Deus exprimit suum conceptum, est ad illud convenientior omni alia. Propter hoc, si
 330 expositor mutet eam sententialiter et non caritative non potest effugere inconueniens: sententialiter quidem mutat quando determinat, praecise iudicando quod sic debet mutari; caritative autem id facit quando intendit per hoc ad intelligentiam manuducere auditores infirmos et debiles intellectu, quibus ex caritate condescendit per alienos modos
 335 loquendi, quibus illi facilius informantur. Sed ubi tantum intenditur ad enucleationem principalis intellectus, nequit talis mutatio fieri absque lapsu intolerabili. Nam tunc, quando forma vel modus eloquii sacri mutatur in alium, aut includitur quod minus proprie Deus fuerit locutus, aut quod nesciverit proprio sermone suum conceptum exprimere, vel quod | exponens eligit studiose ipsius eloquium offuscare, cum
 340 pervertat sermonem Dei et mutet proprium modum sermonis ad minus proprium vel ad improprium. Quantum igitur principalis exigit intellectus, nequit in proposito dici quod per hoc, scilicet *plangent se super eum*, nichil aliud intelligat nisi hoc, scilicet «plangent se propter offensas»
 345 vel «super offensis» quas intulerunt ei; quia per hunc sermonem expositivum non solum mutatur modus, quando mutatur *super* in «propter», sed etiam res, quando li *super eum* mutatur in «super offensis». Sed dicendo ut supra, nulla fit mutatio in re vel in modo.

318. compassionis] per compunctionis V⁶ 319. affectionem V⁶; modo om. V⁶ 320. Stephanum om. V⁶ 324. principaliter V⁶ 326. sapientior est *transp.* V⁶ 327. melius om. V⁶ 328. quo] quae V⁶ 331. quidem] quidam V⁶ 332. id] illud V⁶ 333. ad hoc per *transp.* V⁶; manuducere] et *add.* V⁶ 335. quibus] modis *add.* V⁶ 338. Deus minus proprie *transp.* V⁶ 339. nesciverunt V⁶ 340. exponens] expositionibus V⁶; elegit V⁶ 342. ad om. V⁶; Quantum] Quam V⁶; exigit] exiit V⁶ 343. quod *rep.* V⁶ 345. super om V⁶ 345-6. expositum V⁶ 346. quando mutatur] ista propositio *add.* V⁶ 347. etiam] mutatur *add.* V⁶; in om. V⁶ 348. vel modo V⁶

320-1. Cfr. ACT., VIII, 2.
 326-8 Deus, summus grammaticus.
 Cfr. *Introduct. in lib. Ioachim De semine*

scripturarum et Allocutionem super Tetragrammaton.

Expositores enim sacrae paginae prae oculis habere debent istud assidue, quod eloquia sacra, nisi per scriptores aut translatore fuerint 350 vitiata, rectissima sunt et propriissima; propterea nos ad recte loquendum regulare per illa debemus, et nostros conceptus atque conceptuum sermones illis conformare; quodsi nostris expositionibus mutaremus modum ipsorum, nisi ex causa praedicta, tunc perverteremus ordinem, quia de regula faceremus regulatum, et e contrario: nam conformando 355 nostris conceptibus eloquia sacra, subicimus ea tanquam regulae menti nostrae, quod est inconveniens.

Sequitur: ETIAM. AMEN. Hoc autem subiungit ad confirmandum quod dixit immediate de planctu reprobatorum in adventu Christi praedicto, intendens quod vere illud erit; et ad maiorem confirmationem 360 dicti huius coniungit seu comparat istam confirmationem cum immediate praecedenti, cum dixit quod Christo est *gloria et imperium; Amen*, id est vere vel certe in saecula saeculorum, quasi dicat: Sicut illud est, vere plangent se etcetera.

[8] *Ego sum alpha* etcetera. Usque nunc expressit. Ioannes octo 365 motiva quibus intendit excitare benivolentiam et attentionem fidelium ad suscipiendum et amplectendum revelationes istius scripturae. Nunc vero adiungit nonum per quod excluditur vel amovetur omnis excusatio quae possit oriri ab infirmitate vel impotentia: nam a revelationibus hic propositis possent multi fideles retrahi, vel quia non possent intelligere 370 vel non exsequi vel non perseverare usque ad consummationem inceptorum. Ut ergo timor huius excludatur a cordibus quorumcumque fidelium, exprimit hic nonum motivum, quod est potentissimi et fidelissimi adiutoris promissio, quoniam, ut ait, DOMINUS DEUS, QUI EST ET QUI ERAT ET QUI VENTURUS EST, OMNIPOTENS, id est qui venturus est manifes- 375 tare omnipotentiam suam, quia tunc clarebit omnibus creaturis, et dicit de se: EGO SUM ALPHA ET O, hoc est, ut exponit, PRINCIPIUM ET FINIS: nam in alphabeto Graecorum prima litterarum est alpha, et ultima O magnum, cuius figura hic ponitur, quasi dicat: Nemo se debet retrahere

354. causa praedicta; expedita causa V^s 355. de regula] illa V^s 358. etiam om. V^s 359. Christi] Domini V^s 360. vere illud] illa vere V^s 364. vere] sic etiam vere add. V^s V^s 368. nonum] motivum add. V^s; omnis] communis V^s 369. posset V^s; oriri] errori V^s 370. praepositis V^s 371. non exsequi] exsequi V^s; non perseverare] perseverare V^s 371-2. exceptorum V^s 373. exprimit om. V^s; hic om. V^s 375. id est] et V^s 376. tunc] nunc V^s; et om. V^s

377-8. Scriptores medii aevi non clare distinguunt inter O micron (=O) et O mega (=Ω). Quod ad Arnaldum attinet, confer descriptionem litterae O mega, quam ipse in allegata *Allocutione* facit.

308 ab eloquiis divinae revelationis, quia Deus, qui est fidelis in verbis suis
et omnipotens in virtute, sicut manifestabit in sui adventu omnibus crea-
turis, promittit | exhibere seipsum in adiutorem cunctis recipientibus 6a
eloquia suae revelationis ex devota memoria. Per hoc quod absolute tes-
tatur se fore principium et finem omnium entium, hic etiam specialiter
385 protestatur quod est principium et finis totius notitiae scripturarum,
per hoc quod se ipsum comparavit primae et ultimae litterae alphabeti:
nam, cum litterae alphabeti sint prima elementa vel semina scriptura-
rum, ita quod nulla scriptura stat nec intelligitur sine illis, patet quod
qui est primum et ultimum alphabeti est principium et finis intelligen-
390 tia scripturarum; et haec est ratio propter quam non solum dixit quod
erat principium et finis, sed etiam primum et ultimum alphabeti. Per hoc
etiam declaratur una de causis propter quas hic de Graecorum alpha-
beto fecit specialiter mentionem, quoniam inquirendo et investigando
sapientiam absolute fuerunt primi famosiores totius orbis. Alia vero
395 causa est quoniam in ecclesiis ad quas primitus haec scriptura dirige-
batur populus Graecorum notabilior erat.

In hiis autem verbis plures alii cadunt intellectus, sed nunc omit-
tuntur, quia solum ad explicationem principalis sensus, tam hic quam
per totam seriem operis, intentio dirigitur exponentis.

400

[PROOEMII REVELATIONES]

Declaratis igitur motivis ad benivolentiam et attentionem qui in
prooemio nunc exposito praeponuntur, iam non restat nisi exprimere
quid est illud quod in eodem prooemio Dominus Iesus Christus revelat
405 se facturum in sua Ecclesia. Per id enim quod agebatur circa personam
Ioannis in illuminationem ecclesiarum, designabat se facturum aliquid
simile in posteris, sicut per Salomonem praedixerat, scilicet: *Quid est
quod fuit? Ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est?* — supple
circa Ioannem — *Ipsum quod faciendum est.* Cum igitur in hoc prooemio

380. qui est om. V⁶ 381. in sui om. V⁴ 384. finem] finis V⁴ V⁶; specialiter] in speciali V⁴
388. stat] constat V⁶ V⁸ 389. principium et finis] principium finis V⁶ 390. haec] hoc V⁶
391. primum] principium V⁶ 392-3. de Graecorum alphabeto hic *transp.* V⁶ 393. facit V⁶
396. notabiliorum V⁴ 397-8. omittuntur] om. V⁶ 398. principalis] principis V⁶; quam]
quod V⁶ 399. dirigitur V⁶ 401. igitur] ergo V⁶; qui] quae V⁶ 402. proponuntur V⁶
404. illud] id V⁶; agebat V⁶ V⁸ 408. quid est quod factum est om. V⁶ 409. igitur]
ergo V⁶

387 sqq. Cfr. *Introduct. in lib. Allocutionem super Tetragrammaton.*
Ioachim De semine scripturarum et 407-8. ECCLE., I, 9.

exprimatur quod Ioanni revelavit *per angelum suum quae oportet fieri cito*, et per angelum, ut infra dicet, designentur universi praecones 410
 incorrupti evangelicae veritatis, patet eum in hoc prooemio significare quod aliquando *missurus est* ad Ecclesiam suam, scilicet ad fidelium multitudinem, pontificem vel praelatum fidelem et vitae caelestis *ut angelus*, qui veris praeconibus evangelicae veritatis ostendet vel *palam faciet*, id est certissimis documentis notificabit, *quae oportet fieri cito*, ita 415
 quod veritas huius dicti vel adverbii «cito» complebitur in illo pontifice seu angelo figurato, quia tunc verificabitur absolute; sub quo intellectu principaliter Spiritus Sanctus hic utitur isto vocabulo, quoniam ille, ut patebit infra, talia futura denuntiabit, quae infra communem aetatem cuiuslibet hominum implebuntur: nam secundum communem hominum 420
 acceptionem talia futura dicuntur absolute fieri cito seu evenire. Prout
 425 autem illud adverbium retorquetur ad verba figurantis | angeli, scilicet qui loquebatur Ioanni, tunc non stricte sed large sumendo verificatur, sive secundum quid et non absolute, facta tamen comparatione temporis ad tempus. Nam si quis hoc dictum vellet verificare, comparando tem- 425
 pus ad aeternitatem, inconvenientia multa coacervaret. Primum est mutatio vel totalis alienatio dicti: hoc enim vocabulum «cito» vox est humanae impositionis, et significat aliquam mensuram temporis, quae secundum humanam experientiam brevis communiter iudicatur; aeternitas vero transcendit omnem humanam experientiam; quapropter dicere 430
 quod id, quod in aliqua mensura temporis evenit, quantumcumque longa respectu aeternitatis, cito dicitur evenire, tunc non accipitur illud adverbium secundum originem suam sive proprietatem, sed ad aliam vim significandi omnino alienatur.

Aliud vero inconveniens quod inculcatur est abusio divini sermonis: 435
 ille namque sermo est maxime abusivus, qui contradictionem implicat: dicere namque quod dixit, aliqua fieri cito, respectu aeternitatis, hoc est dicere quod comparavit non comparabilia, quia omne tempus quan-

412. scilicet fidelium V⁶ 414. euvangelistae V⁶; ostendat V⁶ 415. id est certissimis] et notissimis V⁶ 416. hulus adverbii dicti V⁶ 418. hic utitur Spiritus Sanctus *transp.* V⁶; ille] angelus *add.* V⁶ 419. infra patebit *transp.* V⁶ V⁶; quae] denunciata *add.* V⁶ 420. hominum] hominis V⁶ V⁶ 421. absolute] et *add.* V⁶ 422. adverbium] cito *add.* V⁶ 423. large] large V⁶ 425. dictum] adverbium *add.* V⁶; vellet verificare] valet verificari et V⁶ 426. coacervaret V⁶ 427. dicti] adverbii cito *add.* V⁶ 431. id] illud V⁶; aliqua] antiqua V⁶ 433. adverbium] cito *add.* V⁶; suam originem *transp.* V⁶ 435. inculcatur] inculceratur V⁶ 436. qui *rep.* V⁶ 437. quod *om.* V⁶; respectu] est *add.* V⁶

413 sqq. Vaticinium, ex operibus Ioachimi de Flore excerptum, de quodam papa angelico, qui fini mundi praeiret, saepe saepius ab Arnaldo

profertur. Cfr. e. g. libellum *Super facto adventus Antichristi* (1305), ad finem.

tuncumque breve habet extensionem, aeternitas vero nullam, et sic
440 dicere illud est dicere quod Deus abusive loquatur.

Aliud inconueniens est ridiculositas divini sermonis, quia nullus esset
intellectus cum nichil determinate significaret: nam de quacumque men-
sura temporis, quantumcumque sit longa, vere dici potest, licet impro-
prie, quod respectu aeternitatis cito transit; et ex hoc sequitur quod
445 per talem sermonem nichil doceret Spiritus Sanctus, sed potius humana
corda infatuaret.

Tenendum est igitur quod «cito» hic prout «large» sumitur, scilicet,
in quantum ad verba pertinet angeli futura denuntiantis Ioanni, verifi-
catur per respectum ad aliquam magnam humano iudicio temporis
450 mensuram. Nam quod evenit in quatuordecim centenariis annorum, vere,
licet large, dicitur evenire cito, etiam humano iudicio, respectu eorum
quae in quadraginta centenariis evenerunt; vel quae in quadraginta
generationibus, respectu eorum quae in ducentis. Deus enim, cum in-
formare intendat electos de sua veritate per voces humanas, et non
455 infatuare sive confundere, constat quod voces quibus eis loquitur non
abducit a propria vi significationis earum; et non aequivoce, sed univoce
utitur eis. Unde, sicut in Daniele, cum dicit octavo: *Signa visionem,*
quia post multos dies erit, vel in Habacuc cum dicit: *Scribe visum,*
explana etcetera, quia adhuc visus procul, per «multos» et per «procul»
460 denotat mensuram temporis humano iudicio longam; sic et hic per
«cito» mensuram temporis aliquantulum brevem humano iudicio.

Quanta vero possint esse secundum utrumque praedictorum intellec-
tum, declarabitur in sequentibus.

[9] *Ego Ioannes.* Praemisso prooemio, in quo non solum excita-
465 vit Christus benivolentiam et attentionem | fidelium, sed insuper figuris 7 a
congruis revelavit se missurum alium ministrum certe denuntiantem
aliquibus futura valde propinqua; iam introducit narrationem, in qua
declarabitur (quantum ad utrumque intellectum, scilicet figurantium et
figuratorum) ubi et quando et qualiter et quae fuerint denuntiata vel
470 sunt denuntianda.

439. aeternitatis V⁴ V⁶ 447. quod] istud adverbium add. V⁶; sumitur large transp. V⁶ 450.
quod] quo V⁶; evenit] venit V⁴ 454. intendebat V⁶ 455. confundere] infundere V⁶
456. propria vi] proprio sensu V⁶ 458. visum] et add. V⁶ 459. et per procul] et procul V⁶
460. humano] et add. V⁶ 461. iudicio om. V⁶ 462. possint] possit V⁶ 462-3. intellec-
tum V⁶ V⁶ 466. alium] aliquando V⁶, et aliquando V⁶ 469. ubi et ubi V⁶; fuerunt V⁶

457-8. Cfr. DAN., VIII, 26.

458-9. Cfr. HAB., II, 2-3.

462 et 468. Denuo auctor designat
duplicem illum sensum Scripturarum,
scilicet litteralem ac spirituales.

Hic autem Ioannes, qui est revelationum istarum proximus minister ad ecclesias superius nominatas, post salutationem earum primo narravit ea quae pertinent ad locum ubi suscepit revelationes, et ad praeceptum mittendi eas; deinde narrat ostensa seu revelata, cum dicit: *Et conversus sum*. Hic etiam primo suae residentiae locum et causam 475 exprimit dicens: EGO IOANNES, supple notifico vobis, ecclesiis praelibatis, cui credere debetis, quia in nichilo discrepo a vobis, sed in omnibus sum conformis. Primo scilicet in affectu caritatis, et ideo dicit: FRATER VESTER IN IESU, id est per fidem et caritatem genitus a Christo, sicut et vos. Secundo in persecutionis tolerantia propter Christum, et ideo 480 dicit: ET PARTICEPS IN TRIBULATIONE, supple in Iesu. Tertio in labore ministerii, tam docendo vel praedicando, quam regendo ecclesias pro Christo, et ideo dicit: Et, particeps inquam, IN REGNO, sive in Iesu. Quarto in voluntaria et firma subiectione corporis tam adversitatibus quam laboribus propter Christum, et ideo dicit: ET PATIENTIA IN IESU. 485 Unde, quia patientiam hic post regnum posuit, aperte insinuavit quod non loquitur ibi de regno patriae, quod ad praemium pertinet, sed solum de regno viae, quod ad illius meritum ordinatur, de quo ait apostolus, Colossenses ultimo: *Hii sunt adiutores mei in regno Dei*, id est in Ecclesia Christi. 490

Suae vero praelationis auctoritatem subticuit, non solum ut alliceret humilitatis exemplo, sed quia nihil notificabat ut praelatus ad subditos, sed ut nuntius domini ad conservos.

Ego, inquam praedictus, FUI IN INSULA QUAE APPELLATUR PATMOS, positus videlicet in exilium, PROPTER VERBUM DEI, hoc est propter 495 divinam veritatem quam dogmatizo seu doceo, ET TESTIMONIUM IESU CHRISTI, id est quia testor in doctrina mea veritatem pertinentem ad Iesum: per quod innuit quod non fuit exilio condemnatus propter hoc solum, quod docebat veritatem divinam, sicut est veritas totius creationis, sed quia de Iesu testificabatur divina. [10] In qua etiam insula 500 FUI IN SPIRITU, id est a consideratione ac perceptione corporalium ac sensibilibus omnino retractus, et ad contemplationem spiritualium sublevatus. Non solum autem locum sui raptus spiritualis, sed etiam tem-

472-3. narrat V^s 475. Et conversus] conversus V^s 478. effectu V^s 479. id est] et V^s 481. Et om. V^s 481-2. in Iesu... regendo om. V^s 482. ministerii] misterii V^s; vel] quam V^s; quam] etiam add. V^s 483. Et particeps] etiam particeps V^s; sive] supple V^s 485. dicit om. V^s 487. ibi om. V^s; patriae] patris V^s 489. ultimo] capitulo add. V^s 493. conservos] servos V^s 496. quam] qua V^s 497. Christi om. V^s V^s; id est] et V^s 498. exilio] consilio V^s 499. quod] quia V^s 501. a] in V^s; corporalium ac] corporalium V^s

pus exprimit, dicens: IN DIE DOMINICA, per quod notatur quod in diebus
 505 festivis, si Domino debeant consignari, tantum est occupandus animus
 circa spiritualia.

Consequenter exprimit formam praecepti quod suscepit, dicens: Et,
 supple in raptu praedicto, AUDIVI POST ME, ut innuatur | quod revelanda 7 b
 maxime sunt invisibilia et futura, VOCEM MAGNAM, ut indicaret magnam
 510 fore virtutem tam eloquii quam loquentis; sed quam magna sibi appa-
 ruisset, subiungit quod TANQUAM TUBAE, ut torporem somnolentiae
 omnino pelleret, et ad diligentiam pugnae cum adversariis incitaret, ac
 etiam invitaret ad iubilum regaliū nuptiarum, et de longe vocaret ad
 regale convivium; [11] tubae, inquam, DICENTIS ei quod sequitur imme-
 515 diate, scilicet: QUOD VIDES (non dixit «videbis», quia iam coeperat in
 mente videre formam insolitae vocis, ad quam scribendam cum aliis
 videndis exhortabatur, quod fecit, ut patet hic) SCRIBE IN LIBRO, id
 est scribe ordinate prout convenit libro, ET MITTE etcetera.

Haec autem expositio abominatur investigare quaecumque soli cu-
 520 riositati serviunt et attestazione pullulant adversarii, ut quis erat ille
 angelus, vel si erat Christus in specie angeli, vel si Ioannes vidit omnia
 hic descripta in uno raptu vel in uno momento. Haec enim et similia
 non faciunt pietatis scientiam, ad quam omnia sacra eloquia ordinantur,
 nec ad intelligentiam visionum sunt necessaria, sed mussare faciunt et
 525 deviare mentem a scientia pietatis.

[ADIUNCTA REVELATIONIS]

Quod autem in hoc passu debet adverti, sive secundum stilum pro-
 positae expositionis investigari, est quomodo per haec dicta notificantur
 530 circumstantiae temporis in quo angelus ille, qui figuratur vel designa-
 tur per loquentem Ioanni, elucidabit praeconibus Christi revelationes
 divinas, et denuntiabit certissime propinquitatem futurorum quae hic
 revelantur, et tempore illius adhuc erant futura, et hoc est colligere

505. festivis] homines debent se Domino Deo sanctificari *add.* V⁸; consignari] et *add.* V⁸;
 animus] hominis *add.* V⁸ 510. sed quam] sed quod V⁸ 513. iubilum] iubilinio V⁸ 516.
 quam *om.* V⁸ 520. et] a *add.* V⁸; attestazione] temptatione V⁸ 524. nec] nunc V⁸
 530. elucidavit V⁸ 532. tempora V⁴; erant] erunt V⁴ V⁸; et *om.* V⁸

504-6. De festis rerum spiritualium
 commentationi dicandis Arnaldus ver-
 ba facit in *Tractatu de prudentia ca-
 tholicorum scholarium.*

519 sqq. *Expositio* non quidem cu-
 riositatis, sed pietatis causa est con-
 scripta. Cfr. *Tractatum de prudentia
 catholicorum scholarium.*

circumstantias temporis, quo apparebit in populo, tanquam praelatus a Deo missus.

Nam temporis illius duae circumstantiae proponuntur in isto passu. 535
Quarum una sumitur ab exilio Ioannis, quia sicut Ioanni non apparuit angelus revelans divina secreta huius editionis, nisi cum esset in exilio in Patmos insula, sic ille non apparebit nisi cum veri praecones Christi fuerint exules in spirituali Patmos, quod interpretatur «separatio hostis vel palpantium»: sicut enim in populo fideli per mare designatur status 540
saecularium personarum, sic per insulam designatur status regularium, ut in revelationibus particularibus extra canonem iam est expositum.

Designatur ergo per hoc quod in tempore quo veri praecones evangelicae veritatis elongabuntur ab executione praeconii per palpantes veritatem prae caecitate malitiae, quos hostis scilicet diabolus a Christo 545
separat, tunc praedictus Dei nuntius apparebit.

Per diem vero dominicam, in qua figurans angelus Ioanni apparuit, designatur alia circumstantia temporis illius, scilicet quod tempore, quo resurget seu reformabitur evangelica veritas, apparebit.

8 a Reliqua vero | quae exprimuntur designant potius circumstantias 550
praedicti ministri Dei (tam in se quam in suis actibus), quam temporis apparitionis ipsius, quam etiam praeconum. Nam per hoc quod angelus a dorso sive a parte posteriori loquebatur Ioanni, proprie designatur quod ille minister erit pastor spiritualis, qui praecones evangelicae veritatis, quibus loquitur, ut gregem suum regulabit et ducet colligendum, atque 555
praemittet ad colendum in populis pascua fidelium animarum, ut infra capitulo undecimo traditur.

Sed per vocem tubae designatur intellectus sacrae scripturae: ipsa enim scriptura sacra tuba Dei est, quam praecones eius in Ecclesia sonant ad supradictos fines; et est longa, quoniam ab initio mundi usque 560
ad finem tenor eius ostenditur; et incipit ab <artu> legis et aenigmatum litteralium, habens in medio iuncturas legis et prophetiarum; deinde prophetiarum et evangelii, ubi notabiliter coepit haec tuba dilatari,

533. praelatus om. V^s 537. divina om. V^s 540 sqq. in V^s *totum deest, sed paginatio multo recentior sequitur sine intervallo.* 542. ut] et V^s 543. quo om. V^s; veri rep. V^s 545. prae] pro V^s 548. quod] quo V^s; quo om. V^s 552. ipsius om. V^s; per om. V^s 553. dorso] torso V^s 555. ut] et add. V^s 555-6. colligendum atque praemittet ad colendum in populis] atque permittet ad colligendum V^s 559. sacra scriptura transp. V^s 561. ostenditur] extenditur V^s; artu] arto V^s V^s 562. prophetiarum] prophetarum V^s

542. Significatio revelationum quae in canone Scripturae non inveniuntur, nempe quae apocryphae vocantur. Has auctor explanabit ulterius.

554 sqq. Etiam hic quasdam doctrinas eschatologicas auctor praemittit, quas suo loco postea commentabitur.

quoniam et vita spiritualis clausa in lege et intellectus spiritualis occul-
 565 tatus in littera coeperunt generaliter in populo fideli manifestari; deinde
 vero in latissimo terminatur, quia in ultimis diebus saeculi, scilicet
 tertii status qui a praedicto ministro inchoabitur, patentissima erunt
 ambo praedicta: sicut enim exprimitur in capitulo decimo, dictus mi-
 nister aperiet praeconibus evangelicis profunda scripturae mysteria
 570 et universas revelationes ac prophetias hactenus obseratas clausuris
 aenigmatum, et ideo loquetur eis proprie voce tubae.

[TRINITATIS VESTIGIA IN CREATURIS]

Deus enim, qui mundum sensibilem condidit, ad hoc specialiter, ut
 electis per ipsum in vita praesenti notitia creatoris clarius effulgeret,
 575 voluit non solum per sensibilia dare illis unitatis sui notitiam, sed in-
 super individuae Trinitatis, ut ad contemplandam ipsius totalitatem,
 quantum viatoribus expedit, eorum cognitio penetraret; idcirco suae
 Trinitatis vestigia quibuslibet rebus impressit. Nam omne sensibile
 constat ex materia et forma, et virtute ab utroque manante; similiter
 580 omne individuum vel suppositum habet substantiam et potentiam et
 operationem ab utroque egredientem; ipsa quoque operatio habet prin-
 cipium, medium et finem; omnis etiam rei perfectio constat ex numero
 et mensura et pondere. Sic vero tam misericorditer quam sapienter
 voluit ordinare quod ipsum collegium electorum, quod est unum in Deo
 585 per unitatem caritatis vel gratiae caelestis, repraesentaret in se beatae
 Trinitatis imaginem per aliquas circumstantias pertinentes propieta-
 tibus personarum aeternae Trinitatis.

Et ut cognoscerent quod prae cunctis rebus debent huius Trinitatis
 notitiam suis mentibus portare infixam, et quod omnia quaecumque
 590 Deus agit | in creaturis sunt communia Trinitati ut uni Deo; non solum
 ordinavit quod ipsum collegium electorum continue repraesentaret

568. in] infra V^s 569. profundae V^s V^s 573. enim] omnium V^s 574. electis] electus V^s
 575. unitatis sui] unitatem sive V^s 576. totalitatem] totalem V^s 578. quibuslibet] cuius-
 libet V^s 579. manante] manente V^s 581-2. principium] et add. V^s 582. etiam] enim V^s
 583. mensura et] mensura ac V^s; tam rep. V^s; quam] quod V^s 586. aliquas om. V^s 588. rebus
 om V^s 589. portare infixam] imprimere ponere fixam V^s 590. Deus om. V^s; agit] egit V^s
 591. ordinavit V^s

591 sqq. Visio trinitaria historiae
 et Ecclesiae et mundi universi ab
 Ioachimo deprompta est. Vide IOACHIMI
 DE FLORE *Expositionem in Apocalypsim*
 (Venetiis 1527), fol. 5, col. 2.

588 sqq. Vide, quaeso, eandem
 doctrinam trinitariam in *Allocutione*
super Tetragrammaton ipsius Arnaldi.

imaginem Trinitatis per differentias personalium statuum, sed etiam per differentias totius peregrinationis eorum in vita praesenti, sive per differentias totius durationis istius saeculi.

Quantum enim ad status personales ipsorum, ordinavit quod essent 595
tres principales. Scilicet coniugatorum, per quem designatur persona Patris in deitate propter circumstantias consonas proprietatibus; quarum una est non esse ab alio, quoniam status coniugatorum a nullo aliorum statuum sumit originem, sed alii ab eo; alia est generare, quoniam ad generationem prolis principaliter ordinatur. Alius status est 600
clericorum saecularium, qui carnaliter gignitur a praedicto et per hanc circumstantiam personam Filii repraesentat. Tertius vero est status omnium regularium, qui, quoniam oritur ab utroque praedictorum, licet ab uno carnaliter et ab altero spiritualiter, ideo repraesentat personam Spiritus Sancti. 605

Tota vero huius duratio tres habet notabiles ac principales differentias in electis, quae dicuntur tres status saeculi, et diversis circumstantiis electorum repraesentant personas Trinitatis divinae. Primus enim repraesentavit personam Patris, quoniam electi ad cultum Dei per opera iustitiae magis vacaverunt sub statu coniugatorum quam aliorum 610
duorum statuum, et etiam magis per timorem propter austeritatem legis quam per sapientiam, id est notitiam plenam divinae veritatis, aut per amorem vitae spiritualis: timor autem est circumstantia conveniens magis ad designandum Patris personam, quoniam regulariter filii timent patrem. Et quamdiu sub hiis circumstantiis maxime peregrinabantur, tamdiu pars illa, quae dicitur primus status ipsius, Patri adaptabatur proprietate dicti mysterii, licet in eo personae viventes, prout ad secundum et tertium statum pertinent, aliquando emersissent; et iste primus status saeculi duravit usque ad tempus Domini Iesu Christi. 615
Sed a tempore eius, maxime vero a tempore suae praedicationis, notabiliter inchoavit status secundus, in quo coepit clarere per opera iustitiae cultus Dei, maxime in clericis saecularibus et in toto populo fideli, magis per sapientiam, id est plenam divinae veritatis notitiam quam Filius Dei promulgavit tam miraculis quam doctrina, quam per timorem; propter quas circumstantias totus iste status adaptatur Filio Dei. 620
Tertius autem, quem praedictus minister inchoabit, attribuitur vel

593. in] ut V^s 596. quem] statum *add.* V^s 597. proprietatibus] Patris *add.* V^s 598. allo] aliquo V^s 600. ordinantur V^s 601. gignitur] ginuntur V^s 603. quoniam *om.* V^s; praedictorum V^s 606. vero] saeculi *add.* V^s 607. quae] qui V^s 609. ad] per V^s; per *om.* V^s 612. id est] et V^s 616. illa] saeculi *add.* V^s 616-7. adoptabatur V^s 617. prout] pro V^s 618. pertinet V^s 625. adoptatur V^s 626. inchoabitur V^s

adaptatur Spiritui Sancto, quia tunc in ipsis fidelibus convenienter
cultus Dei clarebit ex mera devotione puri amoris ad vitam spiritualem
et imitationem Christi, non ex timore legalis oppressionis aut miraculo-
rum evidētia, quae sensibilem dat notitiam de veritate divina et allicit
vehementer ad cultum Dei: nam tunc | propter vicinitatem Antichristi
cessabunt miracula, sed amor ad vitam spiritualem et devotio ad
Christum solum ex puritate vel sinceritate fidei et mera gratia Spiritus
Sancti habebunt ortum, nec etiam ex doctorum sapientiali facundia.

635

[SEPTEM ECCLESIAE]

Praecones etiam, qui a praedicto ministro Dei vel nuntio suscipient
informationem, similes erunt Ioanni, quia fervidi erunt ad praedicationem
ex amore tantum evangelicae veritatis, nec in desiderio voluptuosae
refectionis aut sagacitate quaestus vel appetitu inanis gloriae sive huma-
nae laudis vel avaritiae cuiusquam rubigine sive adulationis aut livoris
et odii praedicabunt. Quod proprie designatur hic in eo quod Ioanni
praecipitur, ut in libro scribat notificata sibi et scripto tali communicet.
Nam, cum liber sit volumen ordinatae scripturae, patenter innuitur
quod in libro mentis ordinatae suscipient informationem, et taliter eam
communicabunt SEPTEM ECCLESIIS QUAE SUNT IN ASIA, id est septem
statibus generalibus qui sunt in universali Ecclesia Christi, cui no-
men Asiae convenit secundum omnem interpretationem. Nam ipsa est
«substollens Dominum», tam ferendo per fidem quam extollendo per
laudem; est etiam «plasmatio Domini», tum quia ab ipso plasmata, tum
quia plasmat fideles ei; est etiam «gradiens», scilicet per viam Domini,
et non torpore infidelitatis decumbens; est «elevans», scilicet corda
fidelium ad caelestia, necnon auferens ab eis maculas vitiorum; ipsa
etiam est «elatio» non superbiae sed contemplationis devotae. In qua
sunt tres status saecularium laicorum, scilicet coniugatorum, continen-
tium in viduitate et virginum; quartus vero status Ecclesiae est saecula-
rium clericorum; reliqui vero tres sunt regularium: quorum primus,

627. adoptatur V^s; convenienter] communiter V^s 629. oppressionis hic denuo redit textus in V^s
630. quae om. V^s 642. communicent V^s 649. psalmatio sic semper V^s; ipso plasmata]
ipsa psalmata V^s; tum] tunc V^s 650. plasmat] psalmant V^s 651. Est] etiam add. V^s V^s
652. necnon om. V^s 653. sed] et V^s 654. coniugatorum] et add. V^s 654-5. continentium
in viduitate et] viduatis et continentium V^s 655. est] status add. V^s 656. clericulorum
V^s; tres] restantes add. V^s

645 sqq. Doctrina de septem per-
sonalibus temporalibusque statibus

Ecclesiae apparet etiam apud Ioachi-
num (vide, in *op. cit.*, fol. 16, col. 1).

et quintus, est militantium Deo tantum spiritualiter, cum abdicatione
 proprii sed non communis; secundus vero istorum trium, et sextus
 omnium, est regularium militantium Deo tantum spiritualiter, cum
 abdicatione tam communis quam proprii; septimus est regularium mili- 660
 tantium Deo tam corporaliter quam spiritualiter. Ad hos igitur status
 mittet praecones incorruptos evangelicae veritatis.

Posita vero sunt hic nomina septem ecclesiarum Asiae minoris, quae
 pars est totius illius quadrae habitabilis quae contra Africam et Europam
 dividitur, et absolute Asia nominatur, quoniam tam ipsa nomina quam 665
 ecclesiae nominatae convenientius aliis nominibus et ecclesiis designant
 illos Ecclesiae status, ad quos revelatio secundum principalem intellec-
 tum extenditur, qui sunt septem status temporales in toto cursu Eccle-
 siae militantis, ad quos primo revelatio dirigitur; alii vero sunt septem
 status personales modo enumerati. Quae convenientia declarabitur infra. 670

Hic autem sufficit contemplari quod Deus, per modum quo revelat
 Ecclesiae secreta suae veritatis, informat eam vel instruit de duobus:
 675 primum | est observatio recti ordinis in agendis; secundum est contem-
 platio divinae providentiae in effectibus ordinatis ab eo.

Primum autem istorum innuit per gradualem influentiam suae re- 675
 velationis. Nam, ut dixit, prius influit eam Christo, et per Christum
 angelo, et per angelum Ioanni, et per Ioannem septem ecclesiis Asiae,
 per illas autem cunctis aliis ecclesiis: in quo docet quod, sicut caelestis
 influentia fit gradatim a superioribus ad inferiora, sic debet Ecclesia
 gradus debitos influentiae superiorum ad inferiores aut praelatorum ad 680
 subditos imitatione caelestis ordinis observare.

Secundum autem illorum innuit in praefiguratione fiendorum. Deus
 enim, quaecumque sensibiliter efficit in Ecclesia, regulariter praefigurat
 in aliquo actu vel effectu praecedenti, quod est quasi semen initiale
 futuri eventus, et velut portentum illius aut praesagium antecedit. De 685
 quo duo exempla clarissima dedit beato Petro: primum quando ad
 praeceptum eius misit rete in mari et conclusit piscium multitudinem
 copiosam, de quo cum stuperet Petrus, dixit ei Dominus, ut legitur in
 Luca: *Noli timere, ex hoc enim iam homines eris capiens*; aliud vero

657. quintus] omnium *add.* V^s 658. vero] status *add.* V^s 661. igitur] ergo V^s 664. illius
 totius *transp.* V^s; quadrae] cadrae V^s 666. et *om.* V^s 667. quos] status *add.* V^s 669. sunt
 vero *transp.* V^s; septem *om.* V^s 670. declarabuntur V^s 673. observatio] obsecratio V^s 676.
 Christum] ipsum V^s 677. Asiae] et *add.* V^s 679. influentia *om.* V^s; gradatim V^s; ad
 inferos V^s 679-80. sic ... inferiores *om.* V^s 684. semen] semel V^s 686. clarissima exempla
transp. V^s 688. cum] dum V^s; legitur] quinto capitulo *add.* V^s

689. LUC., V, 10. Quod ad verbum editum ab I. Wordsworth et H. I.
enim cfr. *Nouum testamentum* critice White, I (Oxonii 1898), 335.

690 quando in signum conversionis gentilium ostendit ei omne genus bru-
 torum in linteo, ut patet Actuum decimo. Quod ideo facit, ut per hoc
 innotescat Ecclesiae quod omnia Deus operatur in ea sive exsequitur
 secundum ordinem providentiae, quae praecedit omnia temporalia;
 praeter hoc etiam ut animadvertat quod omne quod in mundo per
 695 eum fit sensibiliter est figura rei fiendae spiritualiter, quoniam cum
 Deus sit spiritus, certum est quod fecit corporalia propter spiritualia,
 non e contrario; sic in proposito per septem ecclesias nominatas praefi-
 guravit septem status Ecclesiae tam personales quam temporales.

[VISIONES]

700 [12] ET CONVERSUS SUM etcetera. Hic, ubi narrare intendit visa vel
 ostensa, primo exprimit praeparationem sive dispositionem sui ad viden-
 dum, dicens: *Et conversus sum*, UT VIDEREM VOCEM quae LOQUEBATUR
 MECUM. In quibus verbis duo docentur. Primum est quod ad perci-
 piendum secreta divinarum revelationum necesse est ut convertamini
 705 ab anterioribus nostrae cognitionis ad posteriora, id est a sensibus ad
 intelligibilia: naturaliter enim quaecumque nostris mentibus inno-
 tescunt prius sunt in sensu quam in intellectu; unde oportet a sensi-
 bus retrahere mentem, si ad notitiam divinarum revelationum cupimus
 elevari. Secundum est quod creatura rationalis est vox Dei, cum dicit
 710 quod voluit videre vocem quae loquebatur: nam constat quod vox
 prolata non loquitur, immo est ipsa locutio, nec est res visibilis sed
 audibilis, et ideo certum est quod loquitur de proferente; sed cum Deus
 nichil faciat frustra, propterea nominavit vel notificavit eum per vocem
 ut innueret duo: primum est generale, scilicet quod creatura rationalis
 715 per actum rationabilem loquelae vox Dei est, quia conceptus Dei ex-
 primit; secundum est particulare, scilicet quod | minister divinae reve- 10 a
 lationis, sive figurans qui loquebatur Ioanni sive figuratus per illum
 potius expriment conceptus alterius, scilicet Dei, quam suos proprios:
 nam fidelis minister non quaerit quae sua sunt, sed quae domini

697-8. praefigurat V^s 704. convertamini] convertam et V^s 706. nostris om. V^s
 706-7. innotescant V^s 707. quam intellectu V^s 709. dicit] Ioannes add. V^s 711. res
 om. V^s 712. loquitur] hic add. V^s 715. rationalis V^s

691. ACT., X, 11-2.

705-8. Hanc doctrinam Aristoteli-
 cam et scholasticam de cognitione hic
 expositam, Arnaldus etiam in aliis

opellis amplectitur, de quorum paterni-
 tate dubitare non licet. Cfr. *Allocutio-
 nem super Tetragrammaton* et alia.

sui; de tali quoque ministro Dei dicitur in Psalmo: *Deus dabit voci suae*, 720
 scilicet *fideli praeconi, vocem virtutis*; taliter etiam Ioannes Baptista
 fuit *vox Christi clamantis in deserto*.

Consequenter exprimit visa dicens: ET CONVERSUS VIDI: ubi non est
 necessarium fidelibus considerare vel investigare modum quo vidit,
 scilicet utrum sedendo vel stando vel iacendo, et utrum simul aut suc- 725
 cessive, et si una die vel diversis aut una hora vel diversis, quia haec
 et similia, quae pertinent ad modum videndi, non sunt fidelibus necessa-
 ria, quoniam ad regimen spirituale nichil huius conferunt: sufficit enim
 credere quod ipse asserit, scilicet quod in spiritu in die dominica vide-
 rit conversus, ut dictum est. 730

Sed cum hic admoneantur fideles ad contemplandum visa, diligen-
 ter expedit considerare quot sunt, et quae, necnon ordinem quo hic
 describuntur a Ioanne seu recitantur. Nam licet fuissent simul visa,
 non tamen possunt simul enarrari, quia quae simul percipit oculus, non
 nisi successive queunt explicari sermone. 735

Numerus autem visorum consideratus particulariter indeterminatus
 est, quia fere tot sunt visa quot sunt eloquia quae sequuntur et quae
 legenti et intelligenti se offerunt; sed consideratus quantum ad genera-
 les differentias est septenarius, et ideo dicitur quod narratio vel tracta-
 tus huius libelli septem continet visiones, de quibus non est necessarium 740
 scire utrum ordine quo visae sunt vel alio recitentur, sed sufficit con-
 siderare quae sint et quo ordine describantur et propter quid.

Est autem prima visio de hiis quae pertinent ad correptionem eccle-
 siarum septem, scilicet tam nominatarum hic quam designatarum per
 illas. Secunda vero est de hiis quae pertinent ad apertionem septem 745
 signaculorum vel sigillorum. Tertia vero de hiis quae pertinent ad clan-
 gorem septem tubarum. Quarta vero est de his quae pertinent ad pugnam
 Ecclesiae cum dracone septem capitum et bestia septicorni
 et bicorni. Quinta vero est de hiis quae pertinent ad effusionem septem
 phialarum in temporale flagellum impiorum. Sexta vero est de hiis 750
 quae pertinent ad damnationem meretricis sedentis super bestiam
 septem capitum in aeternam reproborum damnationem. Septima vero

720. psalmo] LXVII add. V⁶ 721. Baptista] Io. II capitulo add. V⁶ 725. scilicet sedendo V⁶
 728. ad regimen spirituale] spiritualiter V⁶ 729. spiritu] et add. V⁶ V⁶; dominica die *transp.*
 V⁶ 733. describuntur] scribuntur V⁶ 734. tamen non *transp.* V⁶; oculis V⁶ 741. ordi-
 nem V⁶ 746. vero] est add. V⁶ 748. septicorni V⁶ 750. filiarum V⁴ 751. super]
 supra V⁶

720-1. Cfr. Ps., LXVII, 34.

723-30. Cfr., supra, versus 519-25.

722. Cfr. Is., XL, 3; Matt., III, 3.

est de hiis quae pertinent ad renovationem Ecclesiae militantis et electorum praemiationem aeternam.

755 Ideo vero Spiritus Sanctus ordinavit eas describi sub ordine praedicto, quia per talem ordinem innotescit ordo quo Deus perducit homines ad terminum huius vitae. Nam primo corrigit electos per poenitentiam; deinde revelat eis secreta | suorum eloquiorum. Quibus informati 10 b
760 ob hoc postmodum suscitatur diabolus multiplicem pugnam. Quia vero diabolus impugnat electos visibiliter per sequaces suos, scilicet impios, ideo Deus suscitatur primo contra eos temporale flagellum; et, nisi corrigantur, postmodum aeternaliter damnat eos; electos vero praemiatur aeternaliter.

765 De praedictis ergo septem visionibus est tota revelatio constituens librum istum; quae, licet sit multiplex secundum partes, una tamen est unitate libelli continentis eas. Singulae vero praedictarum visionum elucidabuntur in propriis locis.

[PRIMA VISIO]

770 Hic autem, ubi primam visionem describit, primo narrat visa quae pertinent ad perfectionem correptoris ecclesiarum, secundo narrat visa vel ostensa quae pertinent ad ipsarum correptionem. Quantum ad primum dicit: CONVERSUS VIDI SEPTEM CANDELABRA AUREA, per quae designantur septem ecclesiae sicut dicit, tam figuratae quam figurantes.

775 [13] Et, vidi inquam, IN MEDIO SEPTEM CANDELABRORUM AUREORUM SIMILEM FILIO HOMINIS: non dixit «Filius hominis», sed *similem* ei, ut innuat quod visa quae hic describuntur non tantum conveniunt Christo, sed etiam ministris revelationum suarum imitantibus eum, sive in forma personalis apparitionis imitentur ut figurans qui Ioanni apparuit, sive
780 in zelo et conversatione ut figuratus.

VESTITUM PODERE: poderis est vestis sacerdotalis candida et talaris: haec est pedes aut talos attingens. Et, prout ad Christum retorquetur, designat carnem eius Deo consecratam et immaculatam, ac protegens merito suae passionis electos infimos et supremos, qui sunt membra
785 Christi spiritualia; prout autem ad supradictum pontificem, designat conversationem sanctam informantem infimos et superiores Ecclesiae.

753. de hiis *om.* V⁶ 755. sub *om.* V⁶ 759. convenienter] consequenter V⁶ 760. ob] ab V⁶ 761. electos *om.* V⁶ 765. septem] XII V⁶ 774. tam] tamen V⁶; quam *rep.* V⁶ 775. candelaborum *om.* V⁶ 776. dixit] dicit V⁶ 777. visa] iusti V⁶; quae] qui V⁶ 780. conversationem V⁶ 781. pondere] ponderis V⁶ V⁶; est] enim V⁶ 782. haec *om.* V⁶; prout ad Christum] ut ad ipsum V⁶ 783. et *om.* V⁶ 784. supremos] superiores V⁶ 785. pontificem] retorquetur *add.* V⁶

ET PRAECINCTUM AD MAMILLAS: non dixit «ad lumbos», quia restrictio lumborum plenam continentiam non designat, sed solum carnis; sed restrictio mamillarum vel pectoris perfectam denotat continentiam, scilicet mentis, quantum ad cogitationem et affectum, quae sunt duae mamillae ipsius propinantes animae lac sapientiae et amoris. ZONA AUREA: non dixit «pellicea», quoniam mortalitatem significat. In perfectis autem, ut est Christus et veri eius imitatores, non restringitur defluxio mentis timore mortis, sed amore caelestis gloriae seu puritatis spiritualis.

[14] CAPUT AUTEM EIUS ET CAPILLI ERANT CANDIDI, ad designandum sapientiae plenitudinem quae in senili canitie reperitur et quam habuit Christus in capite, scilicet deitate, et in capillis, scilicet electis supremis: quorum quidam activi fuerunt, ut Petrus et Martha, et ideo SICUT LANA subiecti laboribus | diversi artificii vel operis; aliqui contemplativi, sicut Ioannes et Magdalena, propterea SICUT NIX tantum requiescebant in montibus beatorum.

Verus etiam imitator Christi *caput* suum, hoc est Christum ad mentem suam, *et capillos*, id est cogitatus et affectus mentis, habet eodem candore nitentes, scilicet plenae sapientiae supernorum, tam in cogitationibus et affectibus laneis, quibus proximo intendit, aut niveis, quibus tantum animus in altissimis commoratur.

OCULI EIUS TANQUAM FLAMMA IGNIS, ad exurendum superfluitates vitiorum et illuminandum tenebras ignorantiae. Tales autem sunt oculi Christi, scilicet omnes contemplativi amore ipsius vel ex caritate; tales etiam sunt oculi cuiuscumque imitatoris eius. Quorum unus est intentio sive zelus, iuxta id Matthaei: *Si oculus tuus fuerit simplex*; alius vero caritativa contemplatio, pro qua dicitur in Canticis: *Vulnerasti me, soror, in uno oculorum tuorum*.

[15] PEDES EIUS SIMILES AURICHALCO, scilicet aeri tinto in colorem auri, SICUT IN CAMINO ARDENTI, hoc est valde ignito: nam tale aurichalcum non solum rutilat ut aurum, sed insuper scintillat. Sic pedes Christi, scilicet activi, maxime veri praecones eius, qui, sicut profe-

788. sed solum] nisi solum V^s 789. vel] ut V^s 792. dicit V^s; quoniam] quae proprie V^s; significant V^s 793. autem om. V^s; restringuntur V^s 794. defluxio] de fluxu V^s; gloriae] gratiae V^s 796-7. designandum] denotandum V^s 800. aliqui] allicuius V^s 801. nix] in Christum V^s; tantum om. V^s 803. etiam] autem V^s; ; ad] aut V^s V^s 805-6. cogitantibus V^s; cogitationibus V^s 806. proximo] pro Christo V^s; intenditur V^s V^s 810-1. Christi ... oculi om. V^s 812. id] illud V^s; vero] oculus est add. V^s 815. colore V^s 817. sic] sicut V^s 818. activi] Christi V^s

799-801. Cfr. Io., XI, 5.
812. MATT., VI, 22.

813-4. Cfr. CANT., IV, 9.

820 rendo Christi doctrinam sunt os ipsius, ita sunt pedes ferendo eum per
diversas partes humani collegii; sic generaliter etiam activi sustentant
membra ipsius, et in evidentia suorum operum auro caritatis rutilant, et
exemplis ferventis caritatis scintillant. Quales etiam erunt pedes vicarii
Christi superius memorati, scilicet documenta et opera quibus feretur
de populo in populum, quia per exempla fervidae caritatis et rutilabunt
825 et scintillabunt; et omnes praedicti pedes ponuntur in camino ferventis
zeli et sollicitudinis ad promotionem evangelicae veritatis.

VOX ILLIUS TANQUAM VOX AQUARUM MULTARUM, per quod designatur doctrina efficax tam ad irrigandum mentes in fecundationem spiritua-
1000 830 multorum est populorum et multorum eloquiorum sapientiae Dei, tam
quoad scripturam ordinariam et generalem, quam extraordinariam
et particularem. Et talis erit similiter doctrina memorati vicarii, ut
in regulis et etiam hic iam supra fuit expressum, et inferius etiam
declarabitur.

835 [16] ET HABEBAT IN DEXTERA SUA SEPTEM STELLAS, per quod
designatur spiritualis potestas eius super praelatos omnium ecclesiarum:
sicut enim principes temporales tenet Christus in sinistra, quoniam
in temporali auctoritate praeest illis tanquam dominus, instituens eos in
suos vicarios ad executionem temporalis iustitiae; sic tenet in dextera
840 praelatos ecclesiarum, tam nominatarum hic, quam omnium designata-
rum per eas. Sed vicarius praememoratus praeerit spirituali auctoritate
cunctis | praelatis septem statuum praedictorum.

11 b

ET DE ORE EIUS EXIBAT GLADIUS ACUTUS EX UTRAQUE PARTE, id
est iudicialis sententia resecans superflua tam ex parte corporis quam
845 animae, vel temporis et aeternitatis, qualis est sententia Christi. Sed
vicarius eius supratactus iudiciali sententia resecabit superfluitatem
tam facultatum temporalium quam spiritualium morum.

ET FACIES EIUS LUCEBAT, SICUT SOL LUCET IN VIRTUTE SUA, scilicet
850 in meridie serena, per quod designatur perfecta sanctitas conversatio-
nis exterioris patulae cunctis cernentibus, qualis fuit conversatio aposto-

820. sic] sicut V⁶; etiam activi generaliter *transp.* V⁶ 821. enidentia V⁶ 822. ferventis] fruentis V⁶ 823. memorati] nominati V⁶; et *rep.* V⁶; foretur V⁶ 824-5. et rutilabunt ... camino *om.* V⁶ 825. ferventis] fruentis V⁶ 827. tanquam *om.* V⁶ 828. rigandum V⁶ 829. in *om.* V⁶; emundationem] remundationem V⁶, vitae et doctrinae *add.* V⁶ 832. vicarii memorati *transp.* V⁶ 833. regulis] reliquiis V⁶; et etiam] etcetera V⁶; supra] papa V⁶ 835. habeat V⁶ 836. supra V⁶ 837. Christus in sinistra tenet *transp.* V⁶ 838. actoritate V⁴ V⁶ 840. ecclesiam V⁶ 848. lucebit V⁶

831-2. Nova significatio revelationum apocrypharum.

835. Quod ad ordinem verborum *sep-*

tem stellas, cf. *Nouum testamentum* critique editum ab I. Wordsworth et H. I. White, III (Oxonii 1954), 427.

lorum, qui fuerunt facies Christi, in quibus omnes sensus capitis, scilicet ipsius Christi, collocabantur, et expressius per eos cunctis innotuit credentibus. Hii ergo lucebant *sicut sol*, id est Christus, *in virtute sua*, hoc est in plenitudine suarum gratiarum; in quarum plenitudinem super omnes fideles luxerunt apostoli, et praedictus vicarius lucebit, sicut Christus, in plena vitae ipsius imitatione, quantum ad conversationem cum ceteris fidelibus. 855

[17] ET CUM VIDISSEM EUM, id est cognovissem perfectionis eius sublimitatem, CECIDI AD PEDES EIUS TANQUAM MORTUUS: quod ideo factum est, ut designetur quod respectu sanctitatis aut perfectionis Christi et apostolorum nullus praeco veritatis evangelicae stare praesumat, ut arbitretur aliquo modo se illis aequari, sed sterilem aut impotentem ad opera vitae se reputet, et cum tali aestimatione sui ad pedes cadat, hoc est infimis electorum se ipsum conformet, sicut faciet verorum praeconum coetus in contemplatione vicarii memorati. 860 865

ET POSUIT DEXTERAM SUAM SUPER ME, ad designandum quod et Christus et praedictus eius vicarius praeconibus vere se humiliantibus dexteram imponunt spiritualis auctoritatis. Dicens: NOLI TIMERE: per quod innuitur quod ad constantiam praedicandi animabuntur, ne desistant prae timore adversitatum, sive apud fideles sive infideles. Sed quia praecones aut nuntii mittendi possent ab executione praedicationis vel mandati desistere, maxime timore mortis, idcirco quantum ad hunc timorem specialiter animantur seu confortantur per verba sequentia tribus modis. 870

Primo per considerationem ordinis in mittente sive praecipiente, quia, sicut dicit, EST PRIMUS ET NOVISSIMUS: Christus enim est *primus*, id est omnia inchoans per deitatem, et *novissimus*, id est omnia consummans per humanitatem, nam cunctis temporalibus in ipsa finem imponet. Est ergo sensus, prout sunt verba: Christi: Noli timere, quia ego, qui sum inchoator et consummator omnium bonorum operum, mitto et iuvabo te. Prout vero extenduntur ad vicarium supradictum, loquentem coetui praeconum, | est sensus: *Noli timere*, quia ego, qui sum in Ecclesia *primus* in dignitate vel auctoritate et *novissimus* in humilitate promptitudinis ministrandi et obsequendi cunctis hominibus in promotionem evangelicae veritatis, non desisto ferventer promovere; multo minus tu debes desistere. Nam, si ille qui summam habet aucto-

854. quarum plenitudine V⁶ 855. sicut] sic V⁶ 859. mortuus] ad mortem V⁶ 860. designatur V⁶; quod om. V⁶ 861. et rep. V⁶ 862-3. arbitretur ... cum om. V⁶ 864. verorum] verborum V⁶ 866-7. quod Christus V⁶ 867. se om. V⁶ 877. et om. V⁶ 879. imponet] imponentem V⁶ 882. loquente V⁶; nolite V⁶; qui] quasi V⁶ 883. novissima V⁶ 883-4. humanitate V⁶ 884. hominibus om. V⁶

ritatem non timet mori pro veritate Christi promovenda, multo minus timere debent quibus mors nullam subtrahit dignitatem.

[18] Secundo animantur per considerationem victoriae mortis in mittente, cum dicit: ET SUM VIVUS, ET FUI MORTUUS; sed, ne putetur iterum moriturus, subiungit: ET ECCE SUM VIVENS IN SAECULA SAECULORUM, id est iam vitam possideo sine fine. Quorum verborum, ut ad Christum retorquentur, sensus est: Noli timere mortem, quia ego in me ipso vici eam, redeundo de morte ad vitam aeternam, quo modo faciam quod devinces ipsam; prout autem ad dictum vicarium retorquentur, sensus est: *Noli timere* abiectioes et contemptus, quia ego sum *vivus* per fidem et caritatem, et *fui mortuus*, id est contemptus et abiectus a notis et ignotis, *et ecce sum vivens* per fidem et caritatem etiam ad omnes contemptores meos, *in saecula saeculorum*, quod vos maxime facere debetis: multae siquidem revelationum particularium vocant eum mortuum, asserentes quod de morte resurgens coruscabit in orbe, nec tamen de morte corporali dictum esse id intelligunt, sicut per alias revelationes exponitur.

Tertio animantur per considerationem potestatis in mittente vel praeceptore, cum dicit: ET HABEO CLAVES MORTIS ET INFERNI, quasi dicat Christus: Nec mortem aut infernum timere debes, quia ego possum claudere illa cuicumque voluero, ne deglutiatur ab eis, et aperire dignis absorberi, tam intelligendo de morte et inferno ad litteram, quam etiam de populis infidelibus: quorum machometicus est mors fidelium, quia tam corpore quam spiritu necat eos; iudaicus vero infernus, quia semper mortem ipsorum insatiabiliter optat. Sed pontifex supradictus ait: *Noli timere* contemptus et abiectioes, quia ego habeo potestatem supra mortem, id est coetum mundanorum pontificum seu clericorum, qui corrupto exemplo carnalis vitae lumen vitae spiritualis extinguunt in populo christiano; et super *infernum*, id est pseudoreligiosos, qui ea deglutiunt quae sunt a Deo damnata.

[19] *Scribe ergo*. Ex praedictis concludit praeceptum ad quod intendit, quasi dicat: ERGO, quia confidere potes in illis tribus, SCRIBE, vel Ioannes in libro, ut supra, vel tu, coetus praeconum, ordinata

888. debent] illis *add.* V^s 890. sed] si V^s 891. ecce] ecclesiae V^s 892. id est] et V^s 893. vinci V^s 894. quo modo *om.* V^s; quod] tu *add.* V^s 896. vivus] vivens V^s 897. contemptus abiectus V^s 898. ecce] ecclesiae V^s 900. revelationes particulares V^s 901. coruscabit] tamen *add.* V^s; nec] non V^s 902. id] illud V^s 904. Et *om.* V^s 905. dicat] de *add.* V^s 906. illa] illam V^s; ne] nec V^s 908. quorum] quoniam V^s; machometicus V^s, machometus V^s 909. eos] cum V^s V^s; vero] populus est *add.* V^s 909-10. semper] ipsi *add.* V^s 910. supradictus] praedictus V^s 911. ego *om.* V^s 913. extinguunt] exigunt V^s 914. super] supra V^s; id est *om.* V^s; qui] quae V^s 918. vel] tu *add.* V^s V^s

912-5. Ecclesiam carnalem ac viros falso religiosos designat, de quibus postea uberius tractabit.

mente promulga fidelibus et cunctis hominibus QUAE VIDISTI; et, ne
 visa reputentur phantastica sed realia, subiungit: ET QUAE SUNT, scilicet 920
 in re, quantum ad septem ecclesias nominatas in exemplum figurale,
 quae iam realiter erant; ET, scribe inquam, QUAEQUE OPORTET FIERI
 POST HAEC, tam quoad ecclesias designatas per illas et quae illis succes-
 12 b serunt, tam quo[ad alia videnda vel ostendenda quae subsequuntur.

[20] Et ad clariorem intelligentiam sui praecepti exprimit sive repe- 925
 tit visa, de quibus dat praeceptum scribendi, quasi dicat: *Scribe* inquam,
 SACRAMENTUM SEPTEM STELLARUM, QUAS VIDISTI IN DEXTRA MEA, ET,
 vidisti inquam, SEPTEM CANDELABRA AUREA; quia vero dixit quod visa
 sunt sacramenta, id est signa vel figurae sacrarum rerum, idcirco decla-
 rat quid per res illas visas hic designetur, dicens quod per STELLAS 930
 SEPTEM significantur praelati SEPTEM ECCLESiarUM, quos vocat ANGELOS,
 tum quia debent in puritate angelica vivere et conversari cum subditis,
 tum quia divinam veritatem debent eis fideliter nuntiare; per SEPTEM
 vero CANDELABRA dicit quod designantur SEPTEM ECCLESIAE, nam
 ecclesia candelabrum est spirituale, quia supra tres pedes fidei et spei 935
 et caritatis, et hastile contemplationis caelestium, Christum fert, qui est
 cerea lucerna; et est aureum candelabrum, quia substantialiter de
 sapientia Dei constat.

Sunt ergo quae requiruntur ad perfectum correptorem ecclesiarum
 per ordinem supradicta, scilicet: ut sit similis Filio hominis, id est imi- 940
 tator Christi, ita scilicet, ut in vita perseveranter sit candidus per mun-
 ditiam.

Item quod superfluitates non solum carnales sed etiam spirituales
 restringat.

Item quod plenam sive magnam habeat sapientiam in notitia divi- 945
 nae veritatis.

Item quod in zelo custodiendi et promovendi veritatem divinam et
 in contemplatione ipsius ferveat perspicaciter.

Item quod in operibus exemplitiis rutillet caritate.

Item quod in doctrina sit efficax ad fecundandum animas et mun- 950
 dandum.

Item quod habeat auctoritatem spiritualem.

Item quod per iudicalem sententiam resecet utriusque superflua.

919. vidisti ne V^s 920. scilicet om. V^s 922. quaeque] quae V^s 923. tam] ita V^s 927. in
 om. V^s; dextera V^s V^s, 928. visa] iussa V^s 929. figura V^s 930. visa V^s; designentur V^s
 933. nuntiare fideliter transp. V^s 935. et] ac V^s 937. cera V^s 938. Dei] aeterna add.
 V^s 943. Item] Iterum V^s Omnes hae paragraphi incipientes «Item» sunt numeratae in mar-
 gine signis arabicis in V^s et V^s; quod] per V^s 945. magnam] maternam V^s V^s; habeant V^s
 949. et exemplis V^s V^s 953. resecet utriusque] resecet utrique V^s, auferat a quocumque V^s

Item quod in conversatione cum aliis fulgeat imitatione Christi et
 955 apostolorum. .

Item quod praecones veritatis mittat cum auctoritate spirituali.

Item quod eos animet sive ad constantiam praedicationis confortet.

Item quod praeceptum ordinate praedicandi sive docendi iniungat.

Item quod aenigmata vel dubia sacrae veritatis exponat sive
 960 declaret eis.

Omnis igitur vicarius vel minister Christi qui voluerit similis esse
 Filio hominis debet habere dictas tredecim circumstantias; ad quam
 similitudinem habendam cum Christo deputatur signanter ille minister
 qui ad regimen et correptionem ecclesiarum in Christo specialiter vel
 965 generaliter constituitur, propter verba quae supra proponuntur ecclesiis
 ad earum correptionem vel exhortationem: primo accipiuntur prout
 sunt verba Christi loquentis ad Ioannem, et ad ecclesias quibus Ioannes
 dirigitur; secundo prout sunt verba vicarii Christi praedicti ad praecones
 et ad ecclesias quibus praeconizabunt. Ubi etiam proponuntur | verba 13 a
 970 quae angelus loquens Ioanni exprimebat vel referebat ex parte Christi
 aut Dei, designantur ea quae dictus vicarius proponet ex parte Dei
 et Domini Iesu Christi ecclesiis per praecones.

955. apostolorum V⁴ 957. animet] ad firmitatem *add.* V⁸ 961. igitur] ergo V⁴; minister vel
 vicarius *transp.* V⁸ 964. ad om. V⁸ 965. propter] propterea V⁸; supra] consequenter V⁸ V⁴;
 praeponuntur V⁸ 969. praeponuntur V⁸ 971. praeponet V⁸

[ECCLESIA EPHESI]

[II, 1] Et ANGELO ECCLESIAE EPHESI SCRIBE. Hic, ubi traduntur vel ostenduntur quae necessaria sunt ad formam rectae correptionis ecclesiarum, exprimuntur circa singulas ecclesias illa quae tali formae
5 conveniunt.

Quorum primum est ut in ecclesia qualibet inchoetur correptio a capite, scilicet a praelato eiusdem ecclesiae; propter hoc in singulis ecclesiarum supra nominatarum hoc est quod Ioanni, vel coetui praecorum Christi, mittendis ad correptionem exsequendam praecipitur primo,
10 scilicet ut scribat, id est ordinate proponat praelato illius ecclesiae verba iniunctae correptionis, quasi dicat: In tali vel tali ecclesia incipe correptionem exsequi a praelato, qui caput est, tum propter hoc, ut subditi promptius correptori obediant, tum quia non est probabile vel nimis difficile quod inferiorum membrorum langor omnino cesset
15 capite non sanato.

Secundum est ut verba correptionis proponantur ex parte principalis, scilicet mittentis et non missi, et ideo iniungitur ei quod scribat, ut supra: HAEC DICIT, et non «haec dico».

Tertium est ut personam mittentis notificet vel describat per illas
20 circumstantias quibus expressius et conformius ecclesiae corrigendae panditur auctoritas et potestas mittentis ad corrigendum; idcirco dicit praelato Ephesi, qui metropolitanus est et omnibus ecclesiis nominatis ante praefertur, haec dicit, inquam, QUI TENET SEPTEM STELLAS IN DEXTERA SUA, et QUI AMBULAT etcetera, quasi dicat: Ille qui habet potestatem supra omnes praelatos ecclesiarum (ita quod tu non praesides aliis
25 nisi per eum) et qui communiter omnes perquirat vel scrutatur ecclesias, dicit haec, scilicet quae sequuntur.

[2] Quartum est ut prius de virtute laudetur ad hoc, ut postea mansuetius et placidius toleret increpationes atque reprehensiones de
30 lapsu eius a virtute, sive de vitio; propterea dicit praelato Ephesi: SCIO,

2. Et angelo Ephesi scribe *rep.* V^s; scribe] haec *add.* V^s 3. correctionis V^s V^s 6. correctio V^s V^s 9. Christi] in *add.* V^s; correctionem V^s V^s 11. iniunctae] id est iustae V^s; correctionis V^s V^s; vel] in *add.* V^s 12. correctionem V^s V^s; praelato] praefato V^s; tum *om.* V^s 13. correctioni V^s V^s; tum] tunc V^s; probabile] possibile V^s 14. vel] imo valde seu *add.* V^s; 16. correctionis V^s V^s 17. scilicet *om.* V^s 19. describatur V^s, scribat V^s 21. panditur] plauditur V^s; dicit] dicitur V^s V^s 24. Et qui ambulat etcetera *om.* V^s 26. omnes] eos V^s

id est meae scientiae consona esse cognosco: sic enim Deus dicit se scire quae bona sunt; quae vero mala seu reproba dicit se nescire, quia non procedunt a sua scientia. Propterea fatuis virginibus ait: *Nescio vos*, sic et hic ait: *Scio*, id est a mea scientia procedere cognosco OPERA TUA, quantum ad executionem bonorum, ET LABOREM tuum, quantum ad perseverantiam in illis et executionem difficilium, sicut si esset opus in erogatione eleemosynae et labor in peregrinatione vel austeritate disciplinae, vigiliis et similibus, ET PATIENTIAM TUAM, scilicet in adversitatibus: per quae tria commendatur de amplexu vel amore boni, sed consequenter de odio seu detestatione mali, dicens: ET, scio inquam, QUIA NON POTES, id est potentia tui cordis, scilicet quia voluntas respuit, SUSTINERE MALOS, id est in malitia fovere.

Non solum autem commendatur de odio mali patentis, sed etiam de zelo scrutandi et detegendi malum occultum seu palliatum in deceptionem aliorum, et ideo dicit: | ET TENTASTI, hoc est sagaciter examinasti sive probasti, EOS QUI ad alios seducendos DICUNT SE HIC ESSE APOSTOLOS, ET NON SUNT, quia non sunt a Deo missi; tu vero per diligentiam examinis INVENISTI, hoc est per certos effectus investigationis tuae cognovisti, EOS ESSE MENDACES in illo dicto, quoniam faciebant ea quae veris apostolis correpugnant.

[3] Commendatur etiam ex hoc amplius, quia, cum de perversitate illorum fuit certificatus, tamen nulla turbatione vel molestia decidit a virtute. Propterea subiungit: ET PATIENTIAM HABES, scilicet in adversitatibus quas praedicti suscitant vel inferunt tibi; sed quia patientia quae oritur ex metu adversariorum vel ex impotentia resistendi eis vel ex torpore animi vel indiscretione non est laudabilis aut virtuosa, propterea, ne talis fuisse credatur, subiungit: ET SUSTINUISTI, scilicet adversitates et inimicitias illorum, PROPTER NOMEN MEUM, id est propter confessionem meae veritatis (et ideo talis patientia virtutis fuit sive religionis, quia propter nobilissimum finem, scilicet amorem et testimonium veritatis divinae), ET NON DEFECISTI, hoc est perseveranter sustinuisti, quod est laudis consummatio, scilicet, sicut mala tolerare virtutis amore, quod nunquam decidat a virtute aliqua fidei vel spei, etcetera.

32. quae bona ... nescire om. V^s 33. procedunt] protendunt V^s; ait] aut V^s 34. Scicio V^s; procedere] pro te dare V^s 39. commendantur V^s 41. quia om. V^s V^s 44. detegendi] degendi V^s 46. hic om. V^s V^s 51. amplius] apostolus V^s 52. vel om. V^s 56. vel] ex add. V^s 57. credatur] et add. V^s 62. quod] quia V^s; scilicet om. V^s; sicut] sic V^s V^s 63. etcetera om. V^s

[4] Quintum est reprehendere vel increpare de lapsu a virtute, nec solum de lapsu a virtute in vitium, sed etiam de lapsu remissae vel debilitatae virtutis: quam remitti vel debilitari contingit, quando et fervor animi ad ea, quae sunt virtutis illius, et effectus diminuuntur; et de hoc reprehenditur vel increpatur hic praelatus Ephesi, et per consequens eius ecclesia, cum dicit: SED HABEO, quasi dicat in potestate mea, qui vere novi cunctorum defectus, est dicere vel proponere ADVERSUS TE, id est in redargutionem et increpationem tui, PAUCA, non dicit «parva», quia omnis discessus a virtute est magnus: quae, inquam, pauca sunt haec, scilicet QUOD CARITATEM TUAM PRIMAM RELIQUISTI: per quae innuit quod duobus modis fuerat lapsus in caritate, in eo quod suam et primam reliquerat: non enim dicit quod absolute reliquerat, nec suam absolute, sed suam et primam, quia non ostendebat caritatem ad se, vel ipse praelatus ad ecclesiam suam, vel ipsa ad invicem, qualem in principio conversionis ad Christum ostenderat.

[5] Sextum est movere vel exhortari lapsos ad resurgendum actibus ordinatis. Quorum primus est considerare lapsum, utrum sit a virtute in vitium, vel a perfecta virtute ad imperfectam seu diminutam. Secundus est perfecte poenitere. Tertius recuperatam virtutem propriis operibus indicare. Quantum ad primum dicit: MEMOR ESTO ITAQVE, id est propter hoc, quia lapsus es, considera UNDE EXCIDERIS; quantum ad secundum: ET POENITENTIAM AGE, id est perfecte exerce, scilicet corde et ore et opere sive satisfactione; quantum ad tertium vero dicit: ET FAC PRIMA OPERA.

Septimum est comminari poenam negligentibus poenitentiam sive correptionem. Propterea dicit: SIN AUTEM, VENIO, id est iam sum paratus ad veniendum, TIBI, id est contra te (talis enim sermo ironicus), et, NISI POENITUERIS, MOVEBO CANDELABRUM TUUM DE LOCO SUO, id est transferam ecclesiam tuam ad aliud regimen: sicut enim corpus in loco determinatur et ab eo circumscribitur vel informatur et continetur, sic ecclesia regimine sui praelati.

[6] Octavum est resumere laudem increpatorum in bono evidentissimo, ut increpatio et comminatio praecedentes non ab odio personae sed a zelo veritatis procedere cognoscantur; propterea subiungit: SED, licet

66. debilitari] deliberari V⁶; et] etiam V⁶ 67. effectus] eius add. V⁶ V⁶; diminuitur V⁶ 70. novi] cognovi V⁶ 73. scilicet om. V⁶; quod] quia V⁶; reliquisti V⁶ 74. suam] caritatem add. V⁶ 75. et om. V⁶; relinquerat V⁶ V⁶; relinquerat V⁶ V⁶ 77. se om. V⁶; vel ipsa] alias vel ut ecclesia ipsa V⁶; 84. cecideris V⁶ 85. exerce om. V⁶ 86. ore opere V⁶ 89. correctionem V⁶ V⁶; venio] tibi add. V⁶; id est] scilicet add. V⁶ 90. veniendum] perveniendum V⁶; talis] est add. V⁶; sermo] est add. V⁶ 92. aliud regimen] alium rectorem multo melius regiminis add. V⁶ 92-3. determinatur in loco transp. V⁶ 93-4. ecclesia] in add. V⁶ 96. comminatio] communicatio V⁶

hoc dixerim, HOC BONUM HABES, scilicet QUIA ODISTI FACTA NICOLAITARUM, hoc est sequentium Nicolai cuiusdam, qui seminavit coniunctam mulierem, etiam uxorem, exponendam voluptati cuiuslibet ex caritate, non considerans quod caritas aut etiam vera et humana dilectio nihil turpe vel inhonestum requirit aut fieri patitur: quod autem opera talium non sint caritatis per hoc declaratur, quia Deo sunt odiosa, et ideo dicit: QUAE ET, etiam id est, EGO ODI. 100

[7] Nonum est correptionem propositam praelato ecclesiae ceteris membris eius generaliter applicare, sollicitando vel exhortando eos ad diligentem attentionem ipsius. Propterea dicit indifferenter omnibus: QUI HABET AURES, mentis scilicet, quae sunt vires intelligendi et discernendi, AUDIAT, id est diligenter attendat, QUID SPIRITUS Sanctus DICAT ECCLESIIS, quasi dicat: Id quod dicebatur praelato, dicitur etiam collegiis subditorum. 105 110

Decimum est correptos ad triumphum virtutis allicere per promissionem praemii specialiter correspondentis merito. Propterea dicit: VICENTI DABO EDERE etcetera, quoniam qui ferventissimus est ad opera caritatis perficienda, de quibus admonetur ecclesia praedicta secundum veritatem, arbor est ferens fructus amoenissimae refectionis ceteris membris ecclesiae. Propterea specialiter eius merito correspondet ut loco amoenissimo, scilicet PARADISO DEI, cibetur LIGNO VITAE, scilicet fructibus quos arbor vitae, scilicet Christus aut religio sua, producit, quae fructus sunt aeternae beatitudinis gaudia. 115 120

Haec quae supra dicta sunt litteraliter ad ecclesiam Ephesinam, spiritualiter diriguntur ad designatas per illam, et primo ad primam temporalem, secundo ad primam personalem: utraque enim designatur per illam, tam reali circumstantia quam nominis interpretatione. Sicut

99. sequacium V⁶; seminabit V⁶ 104. et etiam om. V⁶; id est] etcetera add. V⁶ 105. correptio proposita V⁶ 106. sollicitando] salutando V⁶ 108. habent V⁶; scilicet mentis *transp.* V⁶; sunt om. V⁶ 110. Id] illud V⁶; etiam collegio subditorum dicitur V⁶ 113-4. vicenti V⁶ 118. loco] in loco V⁶ V⁶ 120. qui V⁶; aeternae om. V⁶ 124. illam] de Epheso add. V⁶

98. Quod ad verbum *bonum* attinet, cf. ed. cit. (p. 31, vers. 835), III, 431.

98 sqq. Sectae cuidam religiosae alludit, cuius temporibus apostolicis Nicolaus quidam, fortasse Nicolaus Antiochenus diaconus, promotor fuit. Eam sanctus Ioannes erroribus praesertim libidinis notabat. Tempore Arnaldi, saeculo XIV ineunte, factio quaedam spiritus libertatis in Umbria, atque fortasse etiam in Tuscia, iisdem erroribus indulgebat. Vide L. OLIGER,

O. F. M., *De secta spiritus libertatis in Umbria saec. XIV disquisitio et documenta* (Romae 1943) (=«Storia e letteratura», 3); et M. BATLLORI, S. I., «*Co que ara s'és descubert en la provincia de Toscana*», in «Estudis Romànics», II (Barcinone 1949-50), 165-170; atque R. GUARNIERI, *Il movimento del libero spirito*, in «Archivio italiano per la storia della pietà», IV (Romae 1965), 351-708.

121 sqq. Aptatio sensus symbolici, de quo supra. Cfr. cap. I, versus 645 sqq.

125 enim inter nominatas supra Ephesina est prima, non solum dignitate
sed etiam tempore, et ecclesia quam Christus fundavit sui personali
praesentia, et in qua famosius et principalius floruerunt apostoli, fuit
prima tempore et etiam dignitate propter apostolorum excellentiam,
130 et utrique conve|nit haec interpretatio, «consilium meum»; apostoli enim 14 b
et totum collegium electorum consilium Domini dicitur, unde contra
Iudaeos et persecutores eorum dicitur in Psalmo: *Deus dissipat consilia
gentium* etcetera; deinde sequitur: *consilium autem Domini*, id est coetus
apostolorum et discipulorum, *in aeternum permanet*; de coniugio vero
135 certum est quod nemini sub praecepto iniungitur, sed per consilium
indulgetur, dicente apostolo de soluto et soluta: *Cui vult nubat, tantum
in Domino: melius autem est si sic permaneat secundum consilium meum.*

De apostolis etiam potest dicere Dominus: Sunt anima mea (quia
toti corpori eius mystico vitam praebent) et consiliatores mei et
140 fines eorum (scilicet Iudaeorum et gentium, quoniam in eis eccle-
sia gentium inchoavit et finem accepit cultus synagogae). Tem-
pore igitur apostolorum ferbuit in tantum caritas a principio, quod
omnia fidelibus erant communia, nec quisquam aliquid eorum quae
possidebat suum esse dicebat; sed circa finem illius temporis, cum iam
145 instabat personalis praesentiae apostolorum subtractio, intenderunt
fideles ad proprium habendum et conservandum. Sic et nunc inter
coniugatos etiam electos multo minus caritas fervet quam in ecclesia
primitiva: nam tunc nullus amor propriae prolis denegabat aliis beneficia
caritatis, nunc autem propter hoc valde sunt diminuta, licet hoc bonum
150 habeant, quod facta nicolaitarum abhorrent, et a pseudo praeconibus
vel apostolis multa tolerant patienter adversa, nec a veritate Christi
separantur, quamvis experientia diligenti et crebra certificati sint de
illorum perversitate.

[ECCLESIA SMYRNAE]

155 [8] Quod autem dicitur ad ECCLESIAM SMYRNAE, dirigitur primo ad
secundam temporalem, in qua famosius martyres claruerunt, deinde

125. enim om. V^s; Ephesia V^s; primo V^s 126. tempore] sic add. V^s 129. est] in V^s; coniun-
gatorum V^s 132. Deus] Dominus V^s V^s 136. nubeat V^s 139. eius om. V^s 142. igitur]
ergo V^s 143. aliquid] aliud V^s; quae] qui V^s 145. subtractio sic semper V^s 150. habeat
V^s; nicholaitarum V^s

132-4. Cfr. Ps., XXXII, 10-1.

136-7. Cfr. I COR., VII, 39-40.

141. Laus Ecclesiae pristinae seu

apostolicae. Quaestio evangelicae pau-
pertatis postea explanabitur.

155 sqq. Aptatio illa symbolica sequitur.

ad secundam personalem, scilicet continentium in viduitate vel absque virginitate: utrisque siquidem convenit illius interpretatio, scilicet «consummatio amaritudinis»: in illis enim acerbitas martyrii perfectam causat amaritudinem carni, sed in his, qui abstinere ab expertis et consuetis voluptatibus, tam pugna tentationis quam disciplina carnis faciunt amaritudinem consummatam. 160

Nulla vero istarum ecclesiarum reprehenditur de lapsu a virtute, quoniam secundum statum suum quaelibet corporali morti se exponit amore virtutis. 165

Propter quod etiam proponuntur eis verba exhortationis ex parte Christi vel sui vicarii memorati, sub circumstantiis quibus ipsi dicuntur PRIMI ET NOVISSIMI, ET ANTEA MORTUI ET NUNC VIVI, ut per hoc ad constantiam vel perseverantiam expressius animentur.

[9] Item utraque praedictarum TRIBULATUR per impugnationem adversariorum, et PAUPER est per inopiam corporaliū divitiarum seu 170
15 a formentorū, | SED DIVES in gratia fidei et spei et caritatis. Omnes etiam BLASPHEMANTUR A PSEUDO IUDAEIS, ita quod illa a carnalibus, ista vero a spiritualibus: Iudaei namque spiritualiter sunt, ut ait apostolus, qui sunt cordibus circumcisi et Deum confitentur in veritate; proinde in 175
populo christiano Iudaei spiritualiter sunt regulares, et vere iudaei si fuerint veri religiosi, pseudo vero SYNAGOGA SUNT SATANAE. De falsis autem religiosis est certum quod continentes saeculares acriter blasphemant quia non nubunt, quoniam dolent se videre in saecularibus perfectionem ad quam ipsi sunt obligati, nec tamen habent aut habere student. 180
[10] Et sicut tempore martyrum diabolus per sequaces suos MISIT ALIQUOS IN CARCEREM corporaliter AD TENTANDUM, sic et nunc invalescente malitia pseudo praeconum religiosorum misit quosdam in carcerem spiritualem abiectionis et tristitiae.

Item PASSI SUNT TRIBULATIONEM DECEM DIEBUS sicut et illi, scilicet 185
in quinque sensibus exterioribus et quinque interioribus, qui sunt: imaginatio et exercitatio et memoria et intellectus et ratio: isti sunt

157. continentiam V^s 161. tentationis] remtentionis V^s 164. se exponit morte *transp.* V^s
166. Propter] hoc *add.* V^s 169. perseverantiam V^s 170. item] iterum V^s 173. blasphemantur V^s blafemantur V^s 175. veritate] quod *add.* V^s 176. spiritualiter] spirituales V^s V^s 177. synagogi V^s; 179. nubent V^s 180. nec] ipsam *add.* V^s 181. sicut] sic V^s; sequaces] secaces *sic semper* V^s 182. tentandum] sicut *add.* V^s 183. praeconum] et *add.* V^s
186. interioribus V^s; qui] interiores *add.* V^s 187. exercitatio] aestimatio V^s

175. Cfr. ROM., II, 29.

176 sqq. Significatio repetita be-
guinorum, qui vocabantur, eorumque

persecutionum a communitate fran-
ciscana promotarum.

enim decem dies quibus tota duratio hominis illuminatur, in quibus
etiam tribulationes patiuntur ab adversariis veritatis multi saeculares
190 continentes a luxu et vanitate mundi.

Sed qui confortat eos ac exhortatur, promittit unicuique duo praemia,
specialiter correspondentia merito duplici ad quod animantur. Quorum
primum est meritum constanter certandi et perseveranter; unde, quia
certanti, ut ait apostolus, corona debetur, dicitur ei: ESTO FIDELIS etcetera.
195 [11] Secundum est meritum moriendi temporaliter pro iustitia; propterea
dicitur ei quod NON LAEDETUR A MORTE SECUNDA, quae, ut infra dicit,
est mors aeternae damnationis.

[ECCLESIA PERGAMI]

[12] Quod autem dirigitur ad ECCLESIAM PERGAMI litteraliter, in
200 spiritu respicit prius tertiam ecclesiam temporalem, in qua famosi
claruerunt doctores catholicae veritatis; deinde respicit ecclesiam saecu-
larium virginum: utrique siquidem contingit haec interpretatio «disse-
cans valles et dividens cornua», nam et ecclesia tertii temporis per
vomere doctoratus dissecabat valles haereticorum et idiotarum fide-
205 lium, in quibus errorum sordes aggregabantur, et dividebat elationes
sive cornua superbientium doctorum. Ipse etiam doctoratus insciis
catholicis dissecat valles, quoniam humiles frangit et privat humilitate;
dividit etiam seu distinguit elationes, nam alia est elatio doctorum
in iure, alia quoque doctorum in theologia.

210 Status autem virginum laicorum et saecularium valles, hoc est
infimos status Ecclesiae scilicet coniugatorum et continentium laico-
rum, secatur, quia coniugati respuunt statum continentium propter vir- 15 b
gines procreandos, et continentes respuunt coniugatorum statum ut
puritati virginum se conforment. Virginitas etiam in laicis saecularibus

188. quibus] decem *add. V⁶* 191. ac *om. V⁶* 192. specialiter] specialia *V⁶*; 193. certanti *V⁴* 194. certanti] et perseveranti *add. V⁶*; etcetera *om. V⁶* 196. ei] qui vicerit enim *V⁶*; ut *om. V⁶* 199. *Incipit*: Postquam dictum est de praelato vel angelo de secunda ecclesia de Smirna, nunc dicendum est de tertio angelo de Pergami vel de tertia ecclesia vel sui status; secundum quod hic declaratur: Et angelo Pergami ecclesiae scribe haec, dicit qui habet rumphream ex utraque parte acutam, scio ubi habitas et ubi sedes est satanae et tenes natum meum et non negasti fidem meam. Quod ... *V⁶* 202. contingit] convenit *V⁶* *V⁶*; interpretatio] Pergami quae interpretatur *add. V⁶* 203. valles] valent *V⁶*; cornua] corda *V⁶* 204-5. fidelium *om. V⁶* 205. dividebant *V⁶*; elationes] zelatores *V⁶* 206. cornua] corda *V⁶*; superbientium] superbiorum *V⁶*; insciis] in istis *V⁶* 209. theologia] et alia est illorum ceterorum doctorum qui se dicunt doctores in iure canonico *add. V⁶* 210. laicorum et *om. V⁶* 211. coniugatorum *V⁴* 212. statuum *V⁶* 213. statuum *V⁶*; ut] et *V⁶*

perfecta servata dividit seu discernit elationes vel cornu a regularium 215
et saecularium clericorum, quia nec superbit propter statum regularem
neque dissolvitur propter opulentiam temporalem. Quia vero superflui-
tatum exquisita resecatio tam doctoribus catholicis quam virginibus
convenit, nam doctores debent eas tam ex parte litteralis quam spiri-
tualis intellectus rescindere, virgines vero tam ex parte spiritus quam 220
corporis, ideo proponuntur verba mittentis prout tenet ENSEM VEL
GLADIUM EX UTRAQUE PARTE ACUTUM.

[13] Et sicut tertio ecclesiae tempore HABITABANT catholici doctores
inter haereticos, qui SEDES dicuntur SATANAE, sic virgines in statu
saecularium habitant inter voluptuosos huius saeculi, quibus insidet 225
diabolus; propter quod laus eorum extollitur, quoniam inter impugna-
tores fortes et innumerabiles TENUERUNT NOMEN CHRISTI, id est serva-
verunt testimonium suae veritatis plena confessione, scilicet oris et
operis, ET NON NEGAVERUNT FIDEM IPSIUS, id est sinceritatem suae
religionis, nec illi quantum ad doctrinam, nec isti quantum ad vitam: 230
in testimonium cuius sinceritatis et constantiae commendantur de hoc,
quia aliquis de ipsorum coetu occisus est propter fidei sinceritatem, ita
quod sicut in ecclesia Pergami figurante fuit ex hoc OCCISUS ab adversa-
riis fidei quidam FIDELIS vocatus ANTIPHAS, sic et tempore tertio eccle-
siae propter hoc multi fuerunt occisi, partim corporaliter et partim 235
spiritualiter scilicet ex excommunicatione et interdicto et odio a
doctoribus arianis atque praelatis similibus.

Nunc etiam qui virginitatem apud saeculares perfecte servant, sae-
pius occiduntur odio et diffamationibus aemulorum, et huius omnes
sunt Antiphas, quod interpretatur «dans transitum aut dantis transitio»: 240
qui enim perfecte servat religionis christianae sinceritatem, aliis exem-
plo dat transitum ad aeterna, et ipse similiter est transitio Dei dantis
aeternam vitam; et hoc est quod intendit cum dicit: IN DIEBUS ILLIS,

215. perfecte V⁶; cornua] corda V⁶ 217. neque] nec V⁶ 223. tertio] corpore add. V⁶;
tempore om. V⁶ 227. et om. V⁶; id est] ibi V⁶ 229. operis] satisfactione add. V⁶; ne-
gantur V⁶; sinceritatem] sanctitatem V⁶ 230. illi] doctores V⁶; isti] virgines V⁶ 232.
sinceritatem] veluti Antiphas fidelis ita in tertio statu ecclesiae add. V⁶; ita] itaque V⁶
234. sic] sicut V⁶; tertio] de add. V⁶ 235. et om. V⁶; spiritualiter om. V⁶ 236. scilicet ex
om. V⁶ 238. nunc] nec V⁶ 239. omnes huius transp. V⁶ V⁶ 240. transitio] transio V⁶
242. transitio] transio V⁶

221-2. Vulgata habet hic «rhom-
phaeam» pro «ensem vel gladium».

224 sqq. Iterum «beguinos» signifi-
cat eorumque persecutiones in Pro-
vincia et in Gallia Narbonensi.

240. Haec et aliae Arnaldi inter-

pretationes neque sequuntur ad litte-
ram Hieronymi *Librum interpretationis
hebraicorum nominum* (*Corpus christia-
norum*, LXXII, 59-161), neque *Glossam
ordinariam* (P. L., vol. CXIII-CXIV) ad
amussim respondent.

scilicet quibus tu tenuisti nomen meum etcetera, TENUIT *Antiphas*
 245 TESTIS MEUS etcetera.

[14] SED licet ecclesia Pergami fuerit taliter commendata in per-
 sona sui praelati, nihilominus reprehenditur de familiaritate pseudo
 praeconum sive doctorum, qui ad voluptates carnales et illicitas affec-
 250 tiones pertrahunt spiritualiter viventes, tam corruptis exemplis quam
 perversis consiliis, ut Balaam pseudopropheta fieri ordinavit per Ba-
 lac, Moabitarum regem, contra populum Israël, ut in libro Numero-
 rum legitur, et Nicolaus supradictus: Balaam enim perverso consilio |
 procurabat populi fidelis ruinam, sed Nicolaus corruptissimo exemplo, 16 a
 cum suam exposuit uxorem. Ideo dicit: HABEO ADVERSUS TE PAUCA,
 255 QUIA TENES, id est pateris familiaritatem IMITATORUM BALAA ET
 [15] SEQUENTIUM NICOLAUM. Quoniam autem propter istorum familia-
 ritatem nec illi nec isti deiciuntur a sua sinceritate, sed impugnantes
 accumulunt sibi sordes, idcirco in connumeratione, quam hic proponit,
 non ad ecclesiam poena vel afflictio connumerata dirigitur, sed ad
 260 pseudo praedictos, cum dicit: [16] VENIAM TIBI ET PUGNABO CUM ILLIS
 IN GLADIO ORIS MEI, quasi dicat: In hoc solum affligam te, quia separabo
 illos a tua familiaritate: sic enim fecit Christus tempore tertiae ecclesiae,
 quia per sententiam iudicalem in diversis conciliis separavit pseudo-
 doctores a sinceris, et suus vicarius supradictus separabit eos a familia-
 265 ritate servantium sub statu saeculari catholicae religionis integritatem,
 ut virginitas tam spiritualis quam corporalis illaesa custodiatur; ipsis
 autem expedit ut de negligentia vitandi nimiam illorum familiaritatem
 POENITENTIAM AGANT, ut hic exprimitur.

[17] Quia vero doctores et virgines realiter in merito differunt,
 270 quia meritum doctorum consistit in sinceritate doctrinae, virginum
 autem in puritate vitae, propter hoc in promissione praemii proponun-
 tur duo praemia realiter differentia. Et primo exprimitur praemium
 correspondens ecclesiae doctorum, quoniam ad illam, in quantum est

244. scilicet] in V⁶; etcetera] etiam V⁶ 245. etcetera om. V⁶ 246. taliter] totaliter V⁶
 250. pseudo om. V⁶ 250-1. Balaac V⁴, Balaam V⁶ 251. regem Moabitarum transp. V⁶ V⁶
 252. enim] non tantum V⁶ 253. Nicolaus] nihilominus V⁶ 254. uxorem] venalem add. V⁶
 256. sequentium Nicolaum] sequacium Nicolay V⁶ V⁶ 256-7. familiaritatem] ymmictato-
 rum add. V⁶ 257. nec isti nec illi transp. V⁶; 258. connumeratione] cominatione V⁶; con-
 numerata] cominata V⁶ 260. dicit] dicerimus add. V⁶; tibi] cito add. V⁶ 261. gladio V⁶;
 te om. V⁶ 262. sic] sicut V⁶ 263. conciliis] conxiliis V⁴, consiliis V⁶ 264. separavit V⁶
 267. familiaritatem illorum transp. V⁶ 269. in] et V⁶ 270. doctrinae] meritum add. V⁶
 271. autem] aut V⁶

250-2. Cfr. NUM., XXII, 5 sqq. tarum invehitur. Cfr., supra, versum
 252-60. Iterum in sectam nicolai. 98 sqq.

tertia temporalis, prius sermo dirigitur quam ad aliam, nam tertia personalis iam dicta cadit sub sexta temporalis, quoniam circa finem sexti temporis Ecclesiae, appropinquante scilicet tempore Antichristi, venturus est Christi vicarius supradictus, ut infra patebit; dicit ergo, quantum ad ecclesiam doctorum, quod VINCENTI DABITUR MANNA ABSCONDITUM: manna materiale est liquor dulcissimus de sublimi parte aëris, quasi de caelo manans, et ideo per ipsum congrue significatur dulcedo caelestium secretorum, aut sapientiae, quae dulcedo viatoribus est abscondita non solum in se sed etiam in littera sacri textus, et utraque promittitur doctori sincero evangelicae veritatis. Quantum ad ecclesiam autem virginum dicit quod DABIT CALCULUM CANDIDUM: calculus est rotundus et solidus, et sua parvitate gestabilis delectabiliter, et ideo quando est candidus ut chalcedonius convenienter designat soliditatem et iocunditatem aeternae puritatis; tamen, quia cunctis beatis communis est huiusmodi puritas, ideo ad mensuram designandam beatificae puritatis, quae solis virginibus tribuetur, subiungit quod dabit IN CALCULO praedicto NOMEN NOVUM (id est titulum novae perfectionis, qui est titulus virginitatis, et dicitur novus quia principaliter ad populum spectat novi testamenti, nam in veteri sollemnem observantiam virginitas non habebat) SCRIPTUM, id est figuris ac signis propriis indelebiter demonstratum (Deus enim | unicuique perfectioni beatorum signum proprium adaptabit, per quod tanquam per titulum proprium distincte cognoscetur talis perfectio in quocumque), quod NEMO SCIT, NISI QUI ACCIPIT, quia nullus potest realiter scire quis sit titulus indicans propriae virginitatis puritatem, nisi qui realiter a Deo suscipit illum, nam solus Deus scit mensurare et signare quorumlibet puritates.

[ECCLESIA THYATIRAE]

300

[18] Quod autem dirigitur AD ECCLESIAM THYATIRAE, prius respicit quartam ecclesiam temporalem, in qua famosius claruit status ermi-

274. primus V^o 275. finem om. V^o 276. scilicet om. V^o 277. dicit om. V^o 278. abscondita V^o 281. est viatoribus *transp.* V^o 282-3. promittitur] sacri *add.* V^o 283. sincero om. V^o 284. autem] aut V^o 285. et solidus] est solidus V^o; gestabilis delectabiliter] delectabilis est ad portandum V^o 286. quando] quia V^o; ut] sicut V^o 290. qui] quia V^o 292. spectat] expectat V^o; nam in veteri sollemnem observantiam] quoniam donec fuit novum testamentum V^o 293. non habebat] non habuit nec habebit sollemnem observantiam V^o; figuris ac] figurans aut V^o 295. adaptabat V^o 297. quis] qui V^o 298. nisi] nec V^o 301. autem om. V^o 302. heremitarum V^o

274-7. Translationem animadvertite signi personalis in signum temporale.

tarum; deinde respicit, sub tempore scilicet vicarii inde memorati, statum saecularium clericorum: utraque siquidem congrue nominatur
 305 Thyatira, id est «illuminata vel illuminatio», nam ermitarum ecclesia illuminatur a Deo per spiritum caelestis contemplationis, et ipsa illuminat proximos per exemplum angelicae vitae. Sed ecclesia clericorum saecularium, cui regimen populi seu cura spiritualis committitur, licet generaliter sit illuminata per scientiam canonicarum institutionum, tamen
 310 tunc temporis excellenter illuminabitur a memorato vicario tam exemplo vitae quam constitutionibus sacris; et ipsa nihilominus generaliter est illuminatio populi per mysterium dispensationis sacrorum, tunc etiam specialiter per sanctitatis resumptionem.

Et haec ratio est propter quam hic proponuntur verba ex parte
 315 Christi prout est FILIUS DEI, quoniam per hoc ei generaliter convenit illuminare, dicente Isaia de filio Dei dato nobis: *Surge, illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum*, et prout habet INFLAMMATOS OCULOS, quia per hoc specialiter potest contemplativos ut eremitas illuminare, ac per hoc specialiter designatur quod tales contemplativi sunt oculi
 320 eius; ET prout habet RUTILANTES PEDES, quia per hoc specialiter designatur quod activi sui, ut clerici supradicti, debent rutilare UT AURICHALCUM, scilicet operibus caritatis.

[19] Commendatur autem de pluribus ista ecclesia. Et primo de OPERIBUS virtuosis, nam illa dicitur NOSCERE Deus, ut supra patuit.
 325 Secundo de FIDE, quantum ad rectam cognitionem divinorum. Tertio de CARITATE, quantum ad ordinatae voluntatis affectionem. Quarto de MINISTERIO, quantum ad executionem officii ecclesiastici et iniuncti laboris circa proprii gradus officium, quod maxime retorquetur ad clericos saeculares. Quinto de PATIENTIA, quantum ad tolerantiam
 330 quarumcumque adversitatum sine praeiudicio virtutis alicuius. Sexto de OPERIBUS ULTIMIS, quia fuerunt PLURA quam illa DE QUIBUS PRIMO commendavit eam.

Ideo vero laudem eius ab operibus inchoavit et in operibus terminavit, ut doceat quod sine operibus nulla virtus laudabilis est, et quod ipse
 335 non nisi propter opera vult esse virtutes in suis. Item in quarto Ecclesiae

303-4. inde ... utraque om. V^s 305. heremitarum V^s 310. vicario] Christi add. V^s 311. nihilominus om. V^s 312. sacrorum] sacramentorum V^s 313. etiam] per add. V^s 314. est ratio transp. V^s V^s 315. convenit generaliter transp. V^s 316. Isaia] LX capitulo add. V^s; surge] et add. V^s 318. potest] possunt V^s; et heremitarum V^s 320. habent V^s 321. ut] et V^s 324. illa om. V^s; noscere] aut scire add. V^s 325. quantum] quoad V^s 326. voluntatis] voluptatis V^s 328. officium om. V^s

17 a tempore multa opera laudabilia tam contemplationis quam actionis a principio claruerunt in fidelibus; | sed circa finem illius temporis, quoniam iam ermitae simul cohabitare incipiebant, unde coenobitae postmodum sequenti tempore surrexerunt, multiplicata sunt opera caritatis et sanctitatis. Sic et in ecclesia clericorum saecularium status ultimi supradicti multiplicabuntur notabilissime respectu praecedentium temporum, et hoc fuit quod specialiter intellexit Spiritus Sanctus per opera novissima plura prioribus. 340

[20] Reprehenditur vero de negligentia vitandi pseudo religiosos ac praecones. Omnis enim congregatio designatur ideo per mulierem, quia sicut mulier gignit seu parit et nutrit filios; sed si carnalibus voluptatibus intendat et spiritualiter viventes ac doctores veritatis persequatur, sicut semper facere consuevit coetus hypocritarum, convenienter huius congregatio dicitur IEZABEL, quae fuit uxor Achab, regis Israel, nimis voluptuosa, et persequens Eliam ceterosque Dei prophetas. Nam Iezabel interpretatur «fluxus vanus», quia vacantes voluptati carnali non solum fluunt in saeculi vanitatem, sed etiam ipsi suis voluptatibus inutiliter fluunt ac resolvuntur. Dicitur etiam «fluens sanguinem», quia non solum fluere procurant per homicidium, ut fecit Iezabel de Naboth, sed etiam per exuberantiam superfluitatum ab eis manantium ipsum effundunt. Tertio quoque dicitur «cohabitatrix», non solum quia praedicta congregatio carnalium cohabitat spiritualibus et in statu et in familiaritate, sed etiam quia omnes voluptuosi commaculant alios opere voluptatis. Quarto dicitur «sterquilinum», quia sicut fovea stercoralis linitur quasi unguento supradicto stercore quod aggregatur in ea, sic voluptuosi demulcentur ac delectantur foetida superfluitate multiplicata in eis. 350 355 360

Per nomen igitur mulieris innuitur hic de tali congregatione quod sit regularis secundum aliquem statum religionis, sed per Iezabel innuitur corruptio vel falsitas religionis. Sed cum ait quod DICIT SE fore PROPHETAM, innuit ei convenire praeconum officium, quod est populum docere. Sicut enim in veteri populo docendi officium exercebant pro-

337-8. quoniam] quando V⁶ 338. heremitae V⁶ 344. reprehenduntur V⁶; 345. ac] et V⁶ 346. seu] vel V⁶ 347. et om. V⁶ 348. facere om. V⁶ 349. huius] huiusmodi V⁶; Iezabel] III Regum XXI capitulo add. V⁶; quae om. V⁶; Arcab V⁶ 350. persequens] per consequens V⁶ 352. saeculo V⁶; etiam om. V⁶ 353. sanguinem] sanitatem V⁶ 356. dicitur quoque transp. V⁶; cohabitatrix] habitatrix V⁶ 357. quohabitat in V⁶ 358. quia] quod V⁶; omnes om. V⁶; 360. super dicto V⁶ 363. igitur] ergo V⁶ 365. fore] forte V⁶

349-50. Cfr. III REG., XVIII, 4.

354. Cfr. III REG., XXI, 10.

351-3. Vide, supra, adn. ad p. 44, vers. 240.

363 sqq. Obiurgationes virorum regularium, praesertim mendicantium.

phetae, sic et in novo praecones sive praedicatores; et sicut illi doctores vocabantur prophetae, sic et hii possunt vocari magistri. Propterea
 370 dicit beatus Petrus quod, *sicut in populo veteri fuerunt pseudoprophetae, sic apud nos magistri mendaces.*

Sed quod non sint PERMITTENDI DOCERE per hoc declarat, quia SEDUCUNT SERVOS Christi, hoc est veros servitores aut sequaces, qui vitam diligunt spiritualem et detestantur carnalem. Quod vero seducant,
 375 hoc est seorsum a vita spirituali ducant, per hoc declarat, quia DOCENT eos tam verbo pravi consilii quam exemplo FORNICARI, hoc est illicitas concupiscentias exercere, ET MANDUCARE DE IDOLATITIS, id est consentire *avaritiae, quae est ido|lorum servitus.* Idolatita namque sunt 17 b
 quaecumque idolis offeruntur, idolum autem est imago boni cui divinus
 380 honor exhibetur; talis autem imago est omne id quod aliquis in mente sua iudicat esse retinendum vel amandum aut acquirendum vel conservandum etcetera contra Dei praeceptum, ita quod illi offert cor suum et vires suas, quae soli Deo sunt offerenda. Ex quibus patet quod omnis ille, qui suam voluntatem praeponeit divinae, idolatrat, quoniam crea-
 385 turam colit, scilicet suam voluntatem et consensum, aut obedientiam quam creatori debet exhibet voluntati suae; quapropter idolatita manducat quicumque consentit propriae voluntati seu colit eam contra regulam divini praecepti, nam idolum facit de propria voluntate. Innuit autem hic Spiritus Sanctus quod talium seductorum congregatio coha-
 390 bitavit quarto Ecclesiae tempore cum viris catholicis, seu activis seu contemplativis, et cohabitabunt in tempore supra memorati vicarii Christi, qui clerum saecularem increpabit de negligentia vitandi eos.

[21] Sed ne iustitiam in perversis putetur absque medicina Deus exercere, propter hoc in commemoratione quam subiungit primo testa-
 395 tur opus misericordiae, quia, ut ait, expectavit eos ad POENITENTIAM, assignando TEMPUS per quod vicarios instruit ad similiter procedendum.

[22] Quia vero neglexerunt emendari, subiungit poenam infligendam, dicens: ECCE, id est iam paratus sum ut MITTAM EAM, supradictam Iezabel, IN LECTUM doloris et non quietis aut deliciarum; sed quia poena non

369. vocabantur *om. V⁶*; vocari] vicarii *V⁶* 370. Petrus] II^a Petri II° capitulo *add. V⁶*; populo] populis *V⁶* 371. sic] sicut *V⁶*; magistri] viri *V⁶* 375. spirituali vita *transp. V⁶* 377. ydolaticis *V⁶* 378. avaritiae] ad Galatas, v[erba] f[ecit] *add. V⁶*; ydolatica nam *V⁶* 379. quaecumque] quinque *V⁶* 380. id] illud *V⁶* 382. etcetera] et etiam *V⁶* 384. praeponeit] proponit *V⁶* 386. voluntati] voluptati *V⁶*; ydolatrix *V⁶* 387. consentit *om. V⁶*; voluntati] voluptati *V⁶* 390. tempore Ecclesiae *transp. V⁶*; viris] veris *V⁶* 393. in perversis *om. V⁶* 394. exercere] in perversis *add. V⁶*; commemoratione] coninatione *V⁶* 395. ait *om. V⁶* 397. neglexerunt] intellexerunt *V⁶*; emendari *rep. V⁶*

370-1. Cfr. II PET., II, 1.

378. Cfr. EPH., V, 5.

tantum eos sed consentientes eis affliget, subiungit quod QUI MOECHAN- 400
TUR CUM EA ERUNT IN TRIBULÂTIONE MAXIMA, quia tam corporaliter
quam spiritualiter affligentur et dabuntur contemptui generali, NISI
EGERINT POENITENTIAM.

[23] Quia vero de moechia vel fornicatione praedictae congrega-
tionis aut Iezabel cum consentientibus ei nascitur proles imitatorum 405
(sicut enim ex consensu sequitur operatio, sic illi, qui prius per consensum
et cohabitationem fornicantur cum ea, postmodum filii eius efficiuntur,
cum operibus imitantur eam), ideo dicit quod FILIOS EIUS INTERFICIET
IN MORTEM, scilicet aeternam quantum ad Christum, vel in mortem
excommunicationis vel interdicti quantum ad suum vicarium memora- 410
tum. Sed ne putetur hoc facere sine plenitudine cognitionis et aequi-
tatis iudicii, et ut formam per hoc ostendat vicariis puniendi, subiun-
git: Et SCIENT, quasi dicat: Taliter istud faciam, quod per hoc scient, id
est indubitanter aut evidenter cognoscent. OMNES ECCLESIAE quod EGO
SUM SCRUTANS RENES, id est carnales affectiones, ET CORDA, id est spi- 415
rituales elationes, quasi dicat: Nichil horum michi latet; ET DABO, scilicet
poenam aut praemium, UNICUIQUE VESTRUM, id est sicut exiget aequitas
meritorum.

Quia vero profunditas astutiae seductorum difficulter cognoscitur,
posset credi quod talium fraus et contagium nequeat evitari sine diffi- 420
cultate. Propterea, ne quis excusari possit propter illam difficultatem, |
18 a dat certam et levem regulam vitandi contagium praedictorum, dicens:
VOBIS AUTEM DICO, et quibus loquitur exponit cum dicit [24]: CETERIS
QUI THYATIRAE ESTIS, scilicet qui non estis de congregatione vel de
filiis Iezabel et, ceteris inquam, QUI NON HABENT HANC DOCTRINAM, 425
quos scilicet admonet vel hortatur vitare praedictos, et QUI NON COGNO-
VERUNT iudicio discretionis et experientiae, per quae verba loquitur
in expertis et rudibus, ALTITUDINEM, id est profunditatem malitiae
(puteus enim profundus dicitur *altus* Ioannis quarto, et in Ecclesiaste
dicitur *alta profunditas*) SATANAE, id est adversarii, tam diaboli quam 430

400. eis] eos V^s 404. moechia] Nicolas V^s 408. filios V^s 410-1. memoratum om. V^s
412. ostendat formam per hoc *transp.* V^s; vicario V^s 413. dicat om. V^s; quod per hoc
scient] per quod scientur V^s 416. michi] me V^s; scilicet om. V^s 417. vestrum] secundum
opera *add.* V^s V^s; exiget] exiet V^s 418. meritorum] peccatorum V^s 419. difficulter] diffi-
cilliter V^s 423. loquatur V^s 425. non om. V^s 428. malitiae] putei *add. in marg.* V^s
429. Ecclesiastico V^s

409. Cfr. ed. cit. supra (p. 31,
vers. 835), 438.

419. Beguinos, sic dictos, monet,
ne coaevorum rationi ac modo nimis
indulgeant.

428. Cfr. ed. cit., 439.

429. Io., IV, 11.

429-30. ECCLE., VII, 25.

coetus praedictorum, QUEMADMODUM DICUNT inexperti et rudes vel indiscreti, NON MITTAM SUPER VOS ALIUD PONDUS, id est aliud praeceptum omnino vitandi seductionem illorum nolo vobis imponere, nisi illud quod iam informati estis; ideo dicit [25]: TAMEN ID QUOD HABETIS TENETE, 435 DONEC VENIAM, quasi dicat: Sufficit ad vitandum eam ut perseveretis usque ad finem, quia tunc ego ad quemlibet venio, ut mereatur in illis de quibus iam estis edocti per me et meos: nam qui perseverat in doctrina Domini numquam errat seductione vel deviat.

[26] Quoniam igitur per haec verba nunc exhortatus est ad duo, 440 scilicet ad vincendam praedictorum malitiam et perseverandum in praeceptis traditis, idcirco repetit ista in promissione praemii, ut innuat quod meritum eius exinde surgit, dicens: QUI VICERIT summe seductorum impugnationes, ET CUSTODIERIT USQUE IN FINEM OPERA MEA, hoc est a me iniuncta et approbata, DABO ILLI POTESTATEM SUPER GENTES, 445 quod est praemium specialiter correspondens triumpho habito de idolatria, de quo fuit exhortatus istam ecclesiam: apud gentes enim fuit idolatria celebris, quoniam omnes fuerunt ei subiecti; unde qui vincit idolatriam directe meretur gentibus imperare, scilicet cunctis carnaliter et in vanitate viventibus, quoniam nullus talium potest huiusmodi victorem 450 subicere, sed omnibus praest in bonitate et fama et virtute. Propterea subiungit: [27] ET REGET EAS, per hoc quod erit eis regula recte vivendi, IN VIRGA FERREA, id est infrangibili disciplina, et CONFRINGET EAS, dissipando mores earum TANQUAM VAS FIGULI, hoc est faciliter et irreparabiliter: qui enim est rigidus et constans in disciplina vitae spiri- 455 tualis, de facili frangit amatores vitae carnalis et a recidivo custodit.

[28] Sed ut patefiat quod tali victoriae tale praemium redditur in praesenti, declarat in exemplo sui: nam, ut ait, SIC PRAEMIAVIT EUM PATER SUUS, scilicet Deus. Nam, ut ante patuit, ex parte Filii Dei proposita sunt haec verba: Christus enim in sua humanitate suscepit a 460 Deo super gentes dominium, ut in psalmo dicitur: *Dabo tibi gentes* etcetera, et haec potestas non fuit ei data per virtutem aut violentiam armorum materialium, sed solum per virtutem et rigorem vitae spiritualis in membris suis, quibus impugnavit gentiles; et | ad hoc refertur simi- 18 b

433. vobis] vos V^o 434. quod iam] de quo iam V^o; tamen] tantum V^o 436. venio ad quemlibet *transp.* V^o; mereatur] meretur V^o 439. igitur] ergo V^o 440. in *om.* V^o 442. vincerit V^o; summe] praedictorum V^o 444. a me] autem V^o 445. de *om.* V^o 446. enim *om.* V^o 447. unde] ei *add.* V^o 448. et *om.* V^o 448-9. in unitate carnaliter *transp.* V^o 451. reget] eget V^o 452. in] et V^o; confriget V^o 456. patefaciat V^o 459. proposita] posita V^o 460. psalmo] II° *add.* V^o 460-1. etcetera *om.* V^o

litudo locutionis, quasi dicat: Sicut ego accepi a Patre dominium super
gentes per victoriam omnis idolatriae, sic et per eandem tu dominaberis 465
modo praedicto.

Consequenter exprimit aliud praemium, quod specialiter corres-
pondet victoriae de seductoribus supradictis, cum dicit: ET DABO ILLI
STELLAM MATUTINAM: sicut notitia clara de bonis temporalibus est stella
vespertina, sic de aeternis est matutina, quam directe meretur ille 470
qui vincit tenebras humanae vel diabolicae seductionis.

Cum autem in primis tribus ecclesiis expressioni praemiorum praemi-
serit exhortationem ad diligentem attentionem propositorum, tamen hic
et in sequentibus ecclesiis facit e contrario: nam prius exprimit prae-
mium, deinde finaliter excitat attentionem. Per quod innuit aperte 475
quod in primis tribus ecclesiis abundabat in tantum devotio caritatis
ad Christum, quod ad excitandum diligentiam attendendi monitis eius
non erat necessarium praemia quae alliciunt nominare; sed in aliis e
contrario, propter notabilem caritatis remissionem.

465. sic] sicut V^s 469. sicut] enim add. V^s 470. sic] notitia add. V^s; est] stella add. V^s;
ille om. V^s 472. tribus primis transp. V^s 473. attentionem] exhortationem V^s; tamen] et
in hoc loco add. V^s 474. e contrario] e converso V^s 475. attentionem] intentionem V^s
478. aliis] ecclesiis add. V^s 479. propter] caritatis refrigerationem seu add. V^s

[ECCLESIA SARDIS]

[III, 1] ECCLESIA SARDIS. Primo respicit universalis Ecclesiae quintum tempus, in quo famosius claruerunt coenobitae, solum proprium abdicantes; deinde pro tempore isto respicit illum regularium statum, qui solum spiritualiter militat cum abdicatione tantummodo proprii, sub quo statu monachi nigri et albi et cartusienses et similes continentur. Utrique vero istarum ecclesiarum convenit haec interpretatio Sardis, scilicet «princeps pulchritudinis vel pulchritudo principatus»: nam in quinto tempore fuit in tota Ecclesia status dictorum coenobitarum princeps pulchritudinis, et fuit etiam principatus ipsius Ecclesiae pulchritudo.

Status similiter regularis praedictus princeps pulchritudinis est, quia secundum terminos regulae non praecipit nisi pulchra, scilicet honesta et sancta, et est in principatu totius Ecclesiae pulchritudo. Quia vero pulchritudo tam honestatis quam sanctitatis provenit a donis Spiritus Sancti et caelesti claritate praelatorum Ecclesiae tam in operibus quam exemplis, idcirco proponuntur haec verba ex parte mittentis, prout HABET in sua potestate SEPTEM SPIRITUS ET SEPTEM STELLAS. Christus autem habet septem spiritus quantum ad dona, quia potest ea conferre cuicumque voluerit; sed minister eius superius memoratus habebit septem spiritus quantum ad septem intellectus spirituales sacrorum eloquiorum, plene iam in regulis declaratos, quos regularibus pandet vicarius ille, ut per hoc reformetur pulchritudo in eis. Christus etiam habet in potestate sua universos praelatos septem ecclesiarum, et ille vicarius eius in tempore suo septem statuum praedictorum. |

Licet autem commendet ecclesiam istam de bonis operibus, cum dicit: SCIO OPERA TUA, tamen immediate redarguit eam de lapsu mentis, cum dicit: QUIA NOMEN HABES QUOD VIVAS ET MORTUUS ES: sicut enim per nomen significatur qualitas rei nominatae, sic et per opera. Proinde, si quis exerceat opera laudabilia cuiuscumque virtutis, tamen intentio est corrupta, desideria prava, cogitationes immundae vel indiscretae, tunc talis nomen habet quod vivat spiritu, quia facit exterius opera

2. Ecclesia] Ecclesiae V⁴; universalis om., sed spat. vac. V⁴ 9. fuit] etiam principatus add. V⁶ 15. a om. V⁶ 15-6. Sancti Spiritus transp. V⁶ 16. claritate V⁴ 19. autem] enim V⁶; spirites V⁴ 21. intellectos V⁴; spirituales om. V⁶ 22. quos] intellectus add. V⁶ 26. Licet om., sed spat. vac. V⁴ 29. nominata V⁴; sic et opera V⁶

vitae spiritualis, tamen in spiritu mortuus est propter mentis corruptionem. Quibus verbis innuitur quod quinto Ecclesiae tempore, licet in populo christiano lucerent adhuc opera vitae spiritualis, sicut divinum officium, divinis laudibus interesse, pauperes sustentare, infirmos visitare, ceteraque similia, tamen devotio caritatis ad Christum coepit tunc alio defervere, quod mente conversus est ad amorem istius saeculi, unde postmodum in tempore sexto fuit eius subversio consummata. Quapropter, licet populus nominaretur christianus, quod est nomen viventis spiritualiter, non tamen sic erat. Similiter status regularis praedictus tempore isto, quo praelibatus vicarius procul dubio est venturus, nomen habet vivendi spiritualiter, tum quia regularis dicitur, tum quia facit ex usu et iugo regulae opera vitae spiritualis, qualia sunt omnia cerimonialia statui pertinentia; tamen per desiderium saecularis honoris aut curiositatem scientiarum saecularium vel similium spiritus vitae caelestis in eis exstinguitur.

[2] Quoniam autem illi, qui a vita spirituali mente discedunt, mentaliter dormiunt quantum ad vitam spiritualem, quia mens eorum nec sensum habet vitae spiritualis per cogitationem et intentionem, nec motum per desideria, propterea consequenter hortatur ad vigilandum, cum dicit: ESTO VIGILANS, scilicet in mente: per quam vigiliam tam praelatus quam subditus non solum sibi prodest, sed etiam aliis: qui enim est vigil ad vitam spiritualem, diligentius et ferventius alios exhortatur ad eam. Et ideo subiungit: ET CONFIRMA CETERA viventia spiritualiter. Ideo vero dixit *cetera* et non «ceteros», ut innuat quod ista confirmatio communis est tam operibus quam personis: sicut enim per deordinationem mentis moriuntur spiritualiter quoad vitam aeternam tam opera quam ipse operans, sic per vigiliam ordinatae mentis utraque confirmantur in vita spirituali. Maxime vero indigent confirmatione illa quae erant moritura, scilicet quae simili mentis corruptione rem vitae spiritualis amitterent. Sed ut efficacius ad vigilandum inducat, causam exprimit huius monitionis, dicens: QUIA NON INVENI, non dicit «invenio», ut innuat quod semper quaerit invenire, OPERA TUA exte-

38. alio om. V^s 39. eius om. V^s; subversio] subversio sic semper V^s, conversio V^s; consummata] quoniam caritasq uasi ad nichillum omnino redigetur add. V^s 41. vivetis V^s 43. spiritualiter] spirituale V^s; tum ... tum] tamen ... tamen V^s 44. facti] fuit V^s 45. statui] statim V^s 46.-7 vitae spiritus transp V^s 50 spiritualis vitae transp. V^s; et] vel V^s 51. desideria] apud Deum add. V^s; 56. spiritualiter] specialiter add V^s; vero om. V^s 57. communi om. V^s 58. inordinationem V^s; aeternam] ita add. V^s 59. sic] sicut V^s 60. confirmatur V^s 61. simili] similiter V^s

45-7. Obiurgationes praecedentes ad ordines etiam contemplationis extendit.

63-4. In Vulgata Clementina: «in-

venio»; in quibusdam vero codicibus: «inveni», cfr. ed. cit. supra (p. 31, vers. 835), 440.

65 riora | PLENA bonitate; quia, etsi habeant bonitatem actionis, tamen 19 b
deficit bonitas intentionis et fervidae devotionis; et quia defectus iste
non est patens hominibus, sed soli Deo, propterea subiungit: CORAM
DEO MEO.

[3] Ut autem declaret de qua vigilia loquitur et quibus perficitur
70 actibus, ideo subiungit: ERGO, scilicet quia propter hoc quod dixi ex-
pedit tibi ut vigiles, HABE IN MENTE, id est ad memoriam reduc vel
mentaliter considera, QUALITER ACCEPERIS, id est per scripturam datam
informaris (quia in Matthaeo scribitur quod *de bono corde proferuntur*
bona, et de malo mala, et iterum quod *ea quae de corde exeunt inquinant*
75 *hominem*, si fuerint mala; et in Proverbiis dicitur: *Praebe mihi cor*
tuum, et in tabulis praeceptorum: *Diliges dominum Deum tuum ex toto*
corde etcetera), ET AUDIERIS, per doctoris prolationem aut praedicatoris
eadem divulgantis, ET SERVA, ut vivas spiritualiter, ET AGE POENITEN-
TIAM de lapsu praedicto: sic enim perfecte quis vigilabit, scilicet prae-
80 cepta considerando et servando, et de omissione perfecte poenitendo.

Ut etiam diligentius vigilet, damnum negligendi vigiliam commina-
tur, dicens: ERGO, scilicet quia expedit vigilare, SI NON VIGILAVERIS,
VENIAM AD TE TANQUAM FUR, scilicet quando tenebrae tuae negligen-
tiae te obvolvent, ut adventus meus tibi sit improvisus; et ideo subiun-
85 git: ET NESCIES QUA HORA VENIAM AD TE.

[4] Non solum autem hortatur ad vigiliam per damnum somno-
lentie, sed per commodum aliquorum vigilantium, in quibus resumit
laudem huius ecclesiae, dicens: SED, quasi dicat: licet te increpaverim
de lapsu praedicto, tamen HABES IN SARDIS (non dixit in te, ut innuat
90 quod non solum illi loquitur, sed etiam designatis per illam; per quod
docetur aperte quod in quinto Ecclesiae tempore status coenobitarum
habebat maxime tales non contaminatos, quos hic describit, et isto
tempore maxime reperiuntur in statu regularium praedicto, praecipue in
statu cisterciensi et cartusiensi) PAUCA NOMINA: non dicit «homines» aut

65. plana V⁴; habeat V⁶ 67. patens] potens V⁶; coram] oram V⁴ 68. meo] hoc est increata
et aeterna Trinitas quae me creavit secundum humanitatem quantum ad Christum *add.* V⁶
70. scilicet, quia propter hoc quod dixi] si quia propter quia hoc quod dixit V⁶ 71. habe]
habere V⁶; 72. datam *om.* V⁶ 74. ea] eo V⁶; exeunt de corde *transp.* V⁶; inquinant] coin-
quinant V⁶ 75. in Proverbiis] in libro Proverbiorum V⁶ 78. vivas] vincas V⁶; 79. de]
pro V⁶; quis perfecte *transp.* V⁶; 79-80. scilicet praecepta *om.* V⁶ 82. ergo] si non ergo V⁶
92. contaminatos] cominatos V⁶ 93. praedicto regularium *transp.* V⁶ 94. et cartusiensi
om. V⁶; non *rep.* V⁶

73-4. Cfr. MATT., XII, 35.

74-5. Cfr. MATT., XV, 11 et 18.

75. Cfr. PROV., XXIII, 26.

76. DEUT., VI, 5.

92-4. Minorem tantum partem cis-
terciensium ac cartusiensium a cen-
suris excipit.

«fideles», sed *nomina*, ut innuat quod viventes immaculato spiritu nomina 95
sunt Dei vel Christi, quia per eos vere Christus significatur: cum veri
sint christiani, vere etiam Deus per eos notificatur. Et ad hoc expres-
sius designandum subiungit in masculino: QUI NON INQUINAVERUNT:
non dixit «dissipaverunt»: illi enim dissipant vestimenta sua qui depravant
opera, sed illi coinquinant qui mentaliter inficiunt. Unde, cum opera 100
commendaverit superius huius ecclesiae reprobando mentales lapsus,
ideo quos excipit hic ab illis lapsibus dicit non coinquinasse VESTIMENTA
20 a SUA, id est opera sua non infecerunt | mentaliter, quos respectu infi-
cientium paucos esse testatur: utinam nunc de centum unus existeret!

Commodum etiam quod inde consecuturi sunt exprimit, qui est 105
honor eximius, scilicet in uniformi habitu comitari Filium Dei. Prop-
terea dicit: AMBULABUNT MECUM, hic per imitationem et in patria per
gloriam, IN ALBIS, non dixit «in albo» quoniam in talibus non solum est
munditiae vel innocentiae candor in opere, sed in mente; [5] hoc etiam
in praemium cuique victori consequenter promittit et amplius quod 110
NON DELEBIT NOMEN EIUS (scilicet nomen christiani vel regularis, aut
ipsa opera, quae nomen sunt operantis, ut dictum est) DE LIBRO VITAE,
id est de veritate iustitiae spiritualis, quia vere iusta sunt opera, et iuste
dicitur christianus aut regularis. Talia namque praemia specialiter cor-
respondent sive directe illis qui non inquinant sua bona opera nec delent 115
sui nominis veritatem; sed quia praemium triumphantis in caelestibus
consummatur, idcirco subiungit: ET CONFITEBOR NOMEN EIUS, id est
testabor esse verum et iustum, CORAM PATRE MEO, ut ad beatitudinem
suam recipiat eum, ET CORAM ANGELIS EIUS, ut ad sui societatem
diligentius eum ducant. 120

[ECCLESIA PHILADELPHIAE]

[7] ECCLESIA PHILADELPHIAE. Sextum tempus universalis Eccle-
siae primo respicit, in quo famosius claruit status regularium militan-

95. immaculato] in macerato V^s 98. coinquinaverunt V^s V^s 102. dicit] dixit V^s 105. qui]
quod V^s 106. habitu uniformi *transp.* V^s; comitari] immictari V^s 108. dixit] dicit V^s
109. hoc etiam *rep.* V^s 110. cuique victori] cuilibet vicario vincenti quia digni sunt V^s;
promittit] promisit V^s 112. sunt nomen *transp.* V^s V^s 113. quia] quae V^s 115. sive *om.*
V^s; bona sua *transp.* V^s 119. eius] suis V^s 122. tempus] sanctae et *add.* V^s

120. Deest commentarius vers. 6,
cuius textus idem est ac II, 11.

123 sqq. Nova significatio ordi-
num mendicantium atque pauper-
tatis evangelicae observandae.

tium spiritualiter cum abdicatione communis et proprii, deinde regula-
 125 lares eiusdem status in tempore vicarii supradicti: quod tempus pars
 est non prima nec media, sed ultima temporis sexti; et recte tali statui
 convenit interpretatio Philadelphiae, scilicet «haerentem Domino sal-
 vans», quoniam status evangelicae perfectionis antonomastice salvat
 Domino adhaerentes. Et quia talis status ad secreta divinorum elo-
 130 quiorum profundius satagit penetrare, cum non solum ad praecepta sed
 ad consilia servanda se obliget, et colere sanctitatem eximiam ac docere
 veritatem altissimae paupertatis, propterea proponuntur hic verba ex
 parte Christi, prout ei conveniunt istae tres circumstantiae, scilicet
 sanctitas et veritas et potestas aperiendi et claudendi secreta: quae
 135 potestas ideo nominatur CLAVIS DAVID, quia cunctis prophetis et
 regibus populi fidelis usus est excellentius hac potestate, sicut patet in
 Psalmis, et libro Regum et Paralipomenon.

[8] Quoniam autem observatores evangelicae paupertatis ab omni
 lapsu cavent, et non indigent correptione, sed solum virtute, qua possint
 140 adversarios vincere vel eis resistere, pro tanto hic post commendationem
 operum huius ecclesiae, sicut in aliis, non proponuntur nisi Christi
 beneficia, quibus triumphare poterunt, et exhortationes ad constantiam
 triumphandi. Quae beneficia tria sunt: quorum primum exprimitur in
 praeterito, sicut iam datum, cum dicit: ECCE IAM EST OMNIBUS | evidens 20 b
 145 quod DEDI CORAM TE OSTIUM APERTUM: ostium enim per quod intratur
 ad secretum vitae caelestis et caelestis beatitudinis est veritas evangelica,
 quam tunc, quando loquebatur Ioanni, iam aperuerat illi ecclesiae quae
 nominatur hic litteraliter. Istud est enim ostium fidei, de quo dixit
 Paulus, ut patet Actuum decimo quarto, *quod Deus aperuerat ipsum*
 150 *gentibus*; et in tempore correspondenti exilio Ioannis, sub sexto Eccle-
 siae tempore, scilicet quando veri praecones evangelicae perfectionis per
 adversarios exilio tradebantur, iam veritatem evangelicam aperuerat
 tam exemplo quam doctrina per fundatores praedicti status; et tam
 efficaciter et evidenter aperuit, quod, ut dicit, NEMO POTEST CLAUDERE,

125. supradicti] tempore cuius evidentius apparebunt dicti regulares *add. V^o* 126. prima non *transp. V^o*; ultima] pars *add. V^o*; sexti temporis *transp. V^o*; recte] ecce *V^o* 127-8. salvans haerentem Domino *transp. V^o* 130. cum *om. V^o* 131. consilia] concilia *V^o*; sanctitatem] scilicet *V^o* 134. et veritas] veritas *V^o*; et potestas] ideo dicit quod habet potestatem *add. V^o* 135. prophetis] profectis *V^o* 136. usus] visus *V^o* 137. et] in *add. V^o* 139. possint] possunt *V^o* 140. adversaria *V^o* 144. datum] dictum est *V^o* 145. ostium] hostium *sic semper V^o* 146. et celestis beatitudinis] et beatitudinis *V^o* *V^o*; euvangelica veritas *transp. V^o* 147. aperta erat *V^o* 148. dixit] dicit *V^o* 150. sexto *om. V^o* 152. euvangelicam veritatem *transp. V^o*

132. En verba APOC., III, 7: «Sanctus et verus, .. qui aperit et nemo claudit; claudit et nemo aperit».

149-50. Cfr. ACT., XIV, 26.

quia nullus adversarius evangelicae perfectionis potest aliqua tergiver- 155
satione vel astutia procurare quod communiter ignorentur termini evan-
gelicae sanctitatis, quoniam noti sunt etiam idiotis.

Sed quare contulerit ecclesiae dictorum praeconum illud beneficium
et etiam quare subsequens est daturus, exprimit uno eloquio cum subiun-
git: QUIA MODICAM HABES VIRTUTEM retundendi adversarios vel per 160
operationem miraculorum, vel per auctoritatem praelationis aut digni-
tatis, vel per favorem potentum, ET cum toto hoc SERVASTI VERBUM
MEUM, scilicet doctrinam evangelicae perfectionis, ET NON NEGASTI
NOMEN MEUM, scilicet veritatem quae est nomen Christi. [9] Quia igitur
ista sunt in te, propterea dedi praelibatum beneficium et consequens; 165
ideo subiungit immediate: ECCE, id est evidenter in proximo, DABO tibi
DE SYNAGOGA, hoc est de collegio adversantium tibi, QUI DICUNT SE
FORE IUDAEOS, id est veros professores divinae veritatis aut evangelicae,
ET NON SUNT, SED MENTIUNTUR, illud dicendo, quoniam operantur illi
professioni contraria. 170

Sed ut declaret quomodo dabit vel quid per dare intelligat, subiun-
git: ECCE, ut prius, FACIAM ILLOS, id est reformabo eos in veritate mea:
spiritualiter enim Deus facit hominem quando *spiritum rectum innovat*
in visceribus eius; UT VENIANT ET ADORENT, id est sponte humiliantur,
ANTE PEDES TUOS, id est infimos tui status: nam qui sunt formati se- 175
cundum veritatem evangelicae perfectionis, minimis se conformant et
obsequuntur, ita ut qui maior est auctoritate sit minister obsequio,
et qui primus est ordine vel dignitate servus ceterorum efficitur, tam fer-
vore caritatis quam plenitudine humilitatis.

Ut ergo exponit, nihil aliud est illi dare quosdam de adversariis, 180
nisi reducere eos sive convertere ad perfectam illorum dilectionem, cum
devotione verae humilitatis: qui enim perfecte diligit alterum, vere est
illius quem diligit, et datus est illi.

Sed ut ostendat quod ista conversio fiet ex clara notitia verita-
tis, subiungit: ET SCIENT, id est clara mente cognoscent, QUIA EGO 185
DILEXI TE, cuius contrarium prius arbitrabantur: nam, ut in revelatio-
nibus | extra canonem declaratur, multi de persecutoribus videntes eos
qui persecutionem patiebantur esse paucissimos respectu persequentium

156. procurare quod om. V^s 156-7. termini evangelicae sanctitatis ignorentur *transp.* V^s
158. contulit V^s 159. subsequenti V^s; eliquio V^s 160. virtutem] scilicet *add.* V^s 164. igitur] ergo V^s 165. in te] vitae V^s 169. illi om. V^s 170. professione V^s 171. per] pro V^s
177. obsequantur V^s 178. est om. V^s 180. illi] illis V^s V^s; dare illis *transp.* V^s 182-3.
illius est *transp.* V^s 184. ostendat] intendat V^s; fiet] fit V^s 188. patebantur V^s

et minimos auctoritate vel dignitate, putabant eos digne molestari,
 190 velut errantes et exosos Deo; cuius contrarium sentient illuminati a
 veritate, non solum ignorantiae sed malitiae tenebris effugatis, et ideo
 ad litteram adorabunt ante pedes eorum, quia flexis genibus veniam
 postulabunt, et sibi Deum reconciliari praecabuntur, cognoscentes vere
 se deliquisse.

195 Vicarius autem Christi supradictus, qui erit *sanctus* in vita et *verus*
 in doctrina et qui habebit *clavem David* in potestate summi pontificatus
 ad ordinandum plene de templo Dei sicut David, *dabit ostium apertum*
 per exemplum clarum evangelicae perfectionis et per enucleationem
 principalium sensuum sacri canonis, *servantibus verbum eius*, scilicet
 200 obedientibus suis monitis et doctrinae, *et non negantibus nomen eius*,
 quod est nuntius Dei, quia vere confitebuntur quod sit missus a Deo
 pro reformatione veritatis et sanctitatis catholicae; *dabit etiam illis de*
synagoga satanae, ut supra.

[10] Tertium beneficium quod promittit est praeservatio a maiore
 205 persecutione, cum dicit: QUONIAM SERVASTI VERBUM PATIENTIAE MEAE,
 id est doctrinam imitandi meam patientiam, EGO AUTEM SERVABO TE
 AB HORA, non dicit «in hora», ut innuat quod ante tempus illud reponet
 eos in tutamine suae beatitudinis, TENTATIONIS, id est tentativae perse-
 cutionis, QUAE VENTURA EST IN ORBEM UNIVERSUM TENTARE HABITAN-
 210 TES IN TERRA, id est in Ecclesia militanti.

Quibus verbis quinque docentur. Primum est quod sexto tempore
 Ecclesiae duas persecutiones passura sunt membra Christi, quarum
 secunda erit universalis, quia, ut dicit, ventura est in orbem universum,
 et haec est persecutio maximi Antichristi, sicut declarabit in tertia
 215 visione. Secundum est quod Christi sequaces qui patientur primam
 praeservabuntur misericorditer a secunda, quoniam in prima constan-
 ter imitati sunt Christum. Tertium est quod hii qui passi sunt primam
 possent perungere secundam, si vivere permittentur iuxta commu-
 nem cursum durationis humanae vitae; alias ridiculosus fuisset divinus
 220 sermo tanquam inanis: frustra namque dixisset: Ego te servabo a tali

191. sed] seu V⁶; effugatis] fugatis V⁶ 194. delinquisse V⁶ 195. sanctus] scilicet add. V⁶;
 verus] scilicet add. V⁶ 200. negantibus] scilicet add. V⁶ 201. quod est] quod nomen est
 V⁶ 205. meae om. V⁶ 206. autem ras. V⁶, om. V⁶ 208. suae] sub V⁶ 211. est om. V⁶
 213. universum orbem transp. V⁶ 214. est] erit V⁶ 215. Secunda V⁶ 216. secunda]
 saecula V⁴ 218. perungere] ad add. V⁶; si] et si V⁴; permitterentur V⁶

195 sqq. Notanda pertinacia qua
 auctor iterum iterumque papam spiri-
 tualem verbis miscet.

211. sqq. Novus nuntius Antichristi
 proxime venturi.

tempore, si ad illud tempus duratio eius non posset extendi. Quartum est quod, licet Deus ad litteram dirigat sermones suos ad Philadelphiam litteralem, tamen intentio principalis ipsius est loqui potius de ecclesia designata per illam, quam de illa: nam loquendo de illa non solum ridiculosus fuisset hic sermo, sed etiam falsus: ridiculosus, quoniam 225
 21 b sciebat Deus quod plus quam quingentis annis | ante tempus Antichristi deficeret sive annullaretur illa ecclesia per paganos et saracenos; falsus, quia non praeservavit eam a persecutione saracenorum, quae post hanc revelationem in orbe viguit universo: quapropter aperte docetur hic quod ea quae dicuntur de praelibatis ecclesiis, secundum 230
 principalem intentionem Dei loquentis hic retorquentur ad ecclesias designatas per illas. Quintum est quod illae ecclesiae designatae, de quibus hic loquitur Christus, per se et primo non se habent simul, sed successive; quia, si sexta non fuisset tempore vicinior persecutioni Antichristi quam praecedentes, frustra dixisset eam venturam potius 235
 in hac quam in praecedentibus aut sequenti; hoc autem inferius tertia visione plenius declarabit.

[11] Consequenter ad perseverandum hortatur: primo propter celerem adventum praemiatoris, et ideo dicit: ECCE VENIO CITO, id est iam evidens est quod festinus sit meus adventus, cum vita uniuscuiusque 240
 sit brevis, et haec quantum ad cursum cuiusque personalem; sed, quantum ad cursum Ecclesiae totius, cito veniet, ut supra in prologo fuit expositum: nam, sicut infra patebit, per tempus revelationis Antichristi, a sexta ecclesia usque ad iudicium, cursus est temporis valde brevis. TENE QUOD HABES, id est persevera in merito imitationis meae per 245
 observantiam evangelicae perfectionis.

Secundo propter damnum amissionis praemii evitandum. Et ideo dicit: UT NEMO ACCIPIAT, id est a te capiat, CORONAM TUAM, id est praemium tui laboris; quasi dicat: Non auferas tibi ut alii detur. Vult enim Deus quod unusquisque det alii praemium suae perfectionis, ele- 250

221. illud] aliud V^s 224. illa] scilicet litterali add. V^s 225. falsus] fuisset add. V^s
 227-8. saracenos] in Asia, qui possidebunt eam; fuisset add. V^s 228. saracenorum] vel
 a persecutione maximi Antichristi, quia non defendit eam a persecutione saracenorum, a
 (qua) nullatenus quingenti anni sunt elapsi add. V^s 229. viguit] iunguit V^s 234. vicinior]
 vicinorum V^s 236. autem] ad V^s 237. plenius om. V^s; declarabit] declarabitur V^s
 238-9. celerem] scelerem V^s 241. haec] hoc non solum V^s; sed] etiam add. V^s 242. pro-
 lago V^s 244. temporis est transp. V^s 247. damnum om. V^s; admissionem praemii evi-
 tandam V^s

221 sqq. Primatus sensus symbolici
 Scripturae prae litterali.

236-7. Cfr., infra, cap. VIII, v. 58 sqq.

242. Cfr. Prooemium, v. 52 sqq.

243-4. Cfr., infra, cap. X, v. 76-81.

vando ipsum ad meritum eius verbo et exemplo; sed non vult quod alium ad suam perfectionem inducat, et ipse deserat eam: tunc enim proprie coronam ipsius alius accepit, id est ab eo capit.

[12] Tertio propter excellentiam praemii, tam in via quam in
 255 patria, quoniam coronabitur multiplici praemio correspondenti specialiter suo merito: nam, ut ait, FACIET IPSUM COLUMNAM IN TEMPLO DEI: qui enim amore perfectionis evangelicae patitur constanter persecutiones et eam custodit perseveranter, directe meretur ut sit columna in domo Dei, cum alios fideles, qui pars sunt eiusdem aedificii, potenter ele-
 260 vet et sustentet. Et iterum meretur quod NUMQUAM FORAS EGREDIATUR, quia qui servat dictam perfectionem numquam moribus imitatur eos qui sunt extra Christi ecclesias, scilicet paganos aut infideles. Et iterum meretur ut SUPER EUM, id est ad extollentiam laudis eius, SCRIBATUR, id est perpetuo imprimatur NOMEN DEI, quod fuit expressum in principio sermonis ad istam ecclesiam, scilicet sanctus et verus: hoc enim
 265 nomen per excellentiam convenit servantibus evangelicam perfectionem. Et iterum meretur ut ad extollentiam suae laudis, ut supra, ascribatur ei NOMEN CIVITATIS DEI, scilicet, ut exponit, NOVAE IERUSALEM; sed ne credatur quod ista nova Ierusalem sit aliqua terrena editio
 270 noviter constructa per homines, ut fuit renovatio materialis veteris Ierusalem, | idcirco subiungit: QUAE DE CAELO DESCENDIT, ut ostendat 22 a quod illa nova Ierusalem, de qua loquitur, est constructa per gratiam caelestem, A DEO in homines inferius derivatam; haec autem Ierusalem est Ecclesia Christi, scilicet ipse, qui est gratia Dei de caelo descendens,
 275 in genus humanum construxit et cotidie construit; nomen istius Ecclesiae, ut ait apostolus ad Thimotheum, est *columna et firmamentum veritatis*, quod nomen directe convenit observatoribus evangelicae perfectionis. Meretur insuper, ad supereminentem extollentiam suae laudis, ut attribuaturs ei NOMEN NOVUM Christi: nomen enim vetus ipsius fuit
 280 illud quod habuit communiter in statu mortalitatis, ad quem pertinet veterasci, et hoc nomen apud omnes fuit Iesus, sed apud paucos fuit Christus; cum autem resurrexit a morte, tunc omnibus communiter credentibus innotuit istud nomen: Filius Dei; quod ideo novum dicitur,

255. praemio multiplici correspondente V^s 257. qui] quam V^s 259. alios] alii V^s; qui pars om. V^s; sunt] sint V^s 261. dictam] praedictam V^s; moribus om. V^s 263. eius] si add. V^s 269. terrena] terra V^s 270. veteris om. V^s 271. quae] quod V^s 274. Christi] quam add. V^s 278. extollentiam] excellentiam V^s 279. ei] et V^s; ipsius vetus transp. V^s 280. quem] statum add. V^s 282. a mortuis V^s 283. novum] nomen V^s

quia in statu novo suae immortalitatis fuit communiter sic ab hominibus nominatus; quod nomen inter ceteros fideles convenit excellenter observatori evangelicae perfectionis, cuius auctor et observator praecipuus extitit Dei Filius naturalis. 285

[ECCLESIA LAODICIAE]

[14] ECCLESIA LAODICIAE. Respicit primo et principaliter septimum et ultimum tempus Ecclesiae militantis, quod post mortem Antichristi curret usque ad finem mundi. Secundario respicit statum regularem Christo militantem, tam corporaliter quam spiritualiter, ut est status Hospitalariorum et Templariorum et Uclesii et Calatravae et similium: utrique siquidem convenit quadruplex huius nominis interpretatio, scilicet «fuit in vomitu», et «nativitas expectata», et «tribus amabilis a Domino» vel «tribus amabilis Domini». 295

Tunc enim recte dicitur de ecclesia septimi temporis quod fuit in vomitu, quia fuit in tempore conatus abominationis, scilicet Antichristi, qui dicitur abominatio in scriptura; et fuisse in conatu abominationis, quod est vomitus, est idem quod transivisse per vomitum illum. 300

Fuit etiam nativitas expectata, scilicet per Christum et membra sua, quantum ad generalem omnium gentium nativitatem in fide Christi: sicut enim in primitivis ecclesiis fuit adimpletum illud Psalmi: *Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terrae*, sic et quod sequitur, scilicet *et adorabunt in conspectu eius universae familiae gentium*, in finali ecclesia consummabitur. Et a tali gentium conversione tribus erit amabilis a Domino, quia per hoc Deo grata efficitur; et erit amabilis Domini, quia et erit Domini pergrata et erit amabilis Ecclesiae. 305

Status etiam regularium Deo militantium corporaliter fuit in vomitu sive conatu abominationis quamdiu machometricos debellavit et languit 310

286. actor V^s V^s 287. naturalis] vel aeternalis add. V^s 293. Uclesii V^s, et Uclesii om. V^s; et Calatravae] vel duces Calatravae V^s 294. huius nominis quadruplo V^s 295. nativitate V^s 297. enim om. V^s; septima V^s 304. universae V^s; fines] fratres V^s 305. scilicet om. V^s; eius] scilicet Christi add. V^s 306. gentium m. V^s 308. pergrata] per gratiam V^s V^s 310. etiam] autem V^s

287. Deest commentarius vers. 13, cuius textus idem est ac cap. II, vers. 11.

293. Oppidum Uclés, in hodierna provincia hispanica conchensi (Cuenca) situm, sedes erat ordinis equestris

Sancti Iacobi de Spata, qui vocabatur. Hic igitur ordo tertio loco affertur hoc in textu.

295-6. Vide, supra, adn. ad cap. II, vers. 240.

303-6. Ps., XXI, 28.

eorum crudelitate: ipsi enim inter ceteros infideles erant conatus abominationis vel Antichristi, quia per ipsos maxime suas insanias exercebat. Eius etiam nativitas vel ortus in populo fidei fuit expectatus, nam
 315 diu fuerat desideratum et etiam expectatum per zelatores fidei quod
 inter fideles exsurgerent fidelissimi bellatores pro defensione fidelium
 ab infidelibus viperinis. Filii quoque status talis, cum pro defensione
 fidelium ac fidei protectione mortis periculo se ipsos audacter expo-
 nunt, tribus efficiuntur amabilis tam Domini quam a Domino.

320 Quia vero finalis ecclesia, propter generalem paganorum conversio-
 nem et quia pertransivit Antichristi saevitiam, cognoscetur universaliter
 testimonium Christo perhibuisse vel perhibere (status vero regularium
 praedictorum cognoscitur generaliter testimonium Christo perhibere tam
 visibili signo crucis quod gerunt in habitu quam electione moriendi,
 325 tam disciplina regulari quam conflictu corporali pro Christo et per
 tale testimonium confitentur aperte veritatem sui creatoris), idcirco
 proponuntur verba Christi sub circumstantiis hoc designantibus: nam
 omne bonum quod est in creatura manat de plenitudine creatoris, unde
 sub illis circumstantiis creator haec loquitur, quae refulgent in creaturis
 330 suis; ait ergo: HOC DICIT AMEN, quasi dicat: Vobis, qui vere testimo-
 nium perhibuistis hominibus de Christo, vere dicit hoc ille, qui est
 TESTIS FIDELIS, in intentione et opere, ET VERUS, in doctrina vel sermone,
 et QUI EST, inquam, PRINCIPIUM, tam exemplare quam efficiens, CREA-
 TURAE DEI, tam per gratiam adoptionis quam per gratiam entitatis.

335 [15] Commendat autem istas ecclesias de opere sicut et praece-
 dentes, cum ait: SCIO OPERA TUA: non est enim intelligendum quod in
 uno contextu sermonis, utpote super una materia et uno sermone con-
 tinuata, utatur aequivoce isto verbo *scio* vel aliis, propter inconve-
 nientia supradicta; quia tamen opera in se ipsis tantum sunt laudabilia,
 340 et non ex virtute operantis, idcirco subiungit: QUIA NEQUE FRIGIDUS
 ES NEQUE CALIDUS, quasi dicat: Opera tua, quae sunt meae scientiae
 consona, laudo vel approbo; sed cum tu sis temporis subiectus et inde
 reprehendendus, non sunt approbanda propter virtutem tuam, et ideo
 recte sequitur: *Neque frigidus es* etcetera.

312. infideles] fideles V⁴; erant] erunt V⁴ V⁶ 313. per ipsos om. V⁴; maxime] maximas V⁶; exer-
 cebit V⁵ V⁶ 314. fidel V⁶ 315. zelatores V⁴ 316. exsurgerent] exagerent V⁶ 317. talis
 status *transp.* V⁵ V⁶ 318. audaster V⁶ 319. a om. V⁴ 321. cognoscentur V⁴ 324. elec-
 tionem] ecclesiam V⁶ 326. confitetur V⁶ 329. creator] ipse creator V⁵ V⁶; haec] hic V⁵
 V⁶ 330. hoc] haec V⁵ 331. perhibuisti V⁴; hoc] homo V⁴, hic V⁴ 333. inquam om.,
sed spat. vac. V⁶ 335. et om. V⁶ 336. cum ait om. V⁶; enim om. V⁶ 337. contexta V⁴
 337-8. continuata om. V⁶ 338. aequivoce] vel aequaliter *add.* V⁶ 339. tantum om. V⁶
 342. tu cum *transp.* V⁶; temporis] torpori V⁶ 343. tuam om. V⁶ 344. Neque] Quia
 neque V⁵ V⁶

Et quod omnis operans indigeat altero istorum, ad hoc ut bona opera 345
eius possint commendari ex parte operantis, subiungit adoptionem
suam ad alterum istorum, dicens: UTINAM FRIGIDUS ESSES AUT CALIDUS.
Per haec autem verba innuit aperte quod tam in ecclesia finali quam
praedicti status aliquando sunt exercenda bona opera potius ex usu
vel consuetudine, quam ex fervore caritatis, qui per calorem designatur, 350
aut ex timore gehennae, qui est spiritualis frigiditas; nec sana ratio sive
catholica tolerat quod in passu isto per frigiditatem infidelitas designe-
tur, quia nulli, quantumcumque sit scelerosus, Christus adoptat quod
23 a sit infidelis, | quia tunc adoptaret quod elongaretur seu discederet ab
eo magis quam discessisset, quod suae caritati sive pietati repugnat; 355
sed peccatoribus adoptat, quod appropinquet ad eum.

De militantibus enim corporaliter Christo sub regulari statu iam
evidenter cognoscitur quod multa bona opera (sicut hospitalitatem
aliqua colere, ecclesiasticis laudibus interesse, humilitatis habitum
gerere, abstinentias plures quam saeculares facere, partes infidelium 360
quandoque invadere, vel similia) potius exsequuntur ex usu et consue-
tudine diuturna, et forsitan ad augendam temporalem prosperitatem,
quam ex devotione caritatis vel ex horrore damnationis aeternae;
similiter futurum est, ut praedicitur hic, in finali ecclesia.

[16] Quoniam igitur operans non est laudandus de bonis operibus, 365
nisi procedant ex virtute aliqua spirituali, propterea subiungit quod,
QUIA NON EST FRIGIDUS AUT CALIDUS, SED TEPIDUS, INCIPIET IPSUM,
scilicet angelum praedictae ecclesiae cui primo loquitur, EVOMERE DE
ORE SUO: non dicit «de corde», ut innuat quod non detestabitur eum, nisi
quantum ad laudem eius de suis operibus, nam evomere de ore nihil 370
aliud est quam eicere vel excludere a sermone laudis cum expressa
increpatione vel detestatione; nec dixit «evomam», sed *incipiam evomere*,
ut innuat quod non in perpetuum excludet eum a laude, sed quamdiu
manserit in tempore, quia qui bona operatur ex usu diuturno non in-
diget nisi ut rectam intentionem adhibeat, si voluerit a Deo laudari. 375

Tunc autem incipit Deus tales evomere de ore suo, quando facit ut
praecones suae veritatis, qui sunt os eius, non tantum desinunt eos lau-
dare de suis operibus, sed etiam increpant teporem ipsorum.

348. haec] hoc V^s 351. nec] tamen add. V^s 352. tolerat] patitur V^s 353. nulli]
fidelium add. V^s, nullus fidelium V^s 354. addocta-et V⁴; seu] sed V^s 355. quam] quod V^s;
sive] seu V^s; repugnet V^s 356. appropinquet V^s 357. enim] autem V^s 358. quod]
ista add. V^s 361. exsequuntur] assecuntur V^s 362. conforsitan V⁴; augendam] agendum V^s
363. horrore] terrore V^s 364. futurum] factum V^s 366. aliqua] aliquali V^s 371. est
om. V^s 376. Deus om. V^s; de ore] ab opere V^s 377. desinunt] desistunt V^s 374. manse-
rint V^s 378. increpant teporem] increpante tempore V^s

[17] Sed ut causam tepiditatis exprimat in praedictis ecclesiis, subiungit, alloquens praelatum earum: QUIA DICIS, quasi dicat: Ideo tepidus es, quia tu gloriaris de plenitudine mea, et non animadvertis aut consideras tuam vacuitatem. Propter primum ait: *Dicis* QUOD DIVES SUM in te, scilicet finali ecclesia per multitudinem fidelium et in praedicto statu per multitudinem militantium corporaliter, ET LOCUPLETATUS, per conversionem gentium quantum ad finalem ecclesiam et abundantiam temporalium quantum ad statum praedictum, ET NULLIUS EGEO, propter tranquillitatem et pacem universalem quantum ad finalem ecclesiam, propter omnimodam vero prudentiam et disciplinam bellandi contra infideles quantum ad statum praedictum. Talia enim dicunt, quando considerant plenitudinem quam in eis Christus est consecutus. Multis etiam fidelium hoc saepe contingit, scilicet quod | gloriantur et gaudent de prosperitate quam Christus habet in populo christiano, et tamen ipsi non fervent in caritate neque constringuntur timore gehennae. 23 b

Non est autem existimandum quod ista locutio sit reciproca, scilicet ut hoc: *Sum dives* etcetera reflectatur ad dicentem; quia tunc superflueret omnino ista coniunctio *quod*: nam plena et propria sive recta locutio esset ista: *Dicis*, videlicet de te, *sum dives* etcetera; in reciproca vero locutione nullum medium cadit inter loquentem et eum qui loquitur de se ipso; unde, cum hic ponatur illa coniunctio, et in eloquiis Dei nedum dictio sed etiam minima litterarum ut iota vel apex non sit otiosa, constat quod illa locutio est transitiva, non tamen prout transit a Christo increpante ad dictum increpati de se loquentis, quia tunc necessario dixisset: «*Dicis quod es dives*», sed est transitiva, prout transit ab increpato ad Christum, sic scilicet: *Dicis* de me *quod sum dives* etcetera. Expositio quidem recta non est absolute illa quae verum dicit, sed illa quae dicit verum pertinens et consonans litterae; et ideo, sicut in regulis supra patuit, si per expositionem aliquid excludatur a littera divini eloquii, iam non exponitur sermo Dei, sed proprius, scilicet qui

381. es om. V^s 382. quod] quia V^s 384. corporaliter] temporaliter V^s 386. praedictum statum *transp.* V^s 387. tranquillitatem V^s 388. vero omnimodam *transp.* V^s 390. considerat V^s 390-1. consecutus est *transp.* V^s 392. de] ex V^s 393. fervent] fuerunt V^s 395. extimandum V^s 396. dicentem] certe videtur quod non *add.* V^s; superfluent V^s 397-8. esset locutio *transp.* V^s 400. coniunctio] quod *add.* V^s 401. nedum dictio] non solum hic una ditio V^s 402. est] sit V^s 404. Dicis] Dicit V^s 406. est] tenetur V^s; absolute] non videlicet est *add.* V^s 407. verum dicit *transp.* V^s; pertinens et] pertinens ad V^s 408. si om. V^s

400-402. Cfr. MATT., V, 18, et *Allocutionem super Tetragrammaton*, in princ.

textitur a proprio conceptu: quod est contra praeceptum editoris dicen- 410
tis: *Ignitus est sermo Dei, ne addas quicquam verbis illius, et arguaris
inveniarisque mendax*; totum vero id dicitur addi, quod vis litterae
manentis in sua integritate nequit sustinere. Per praedictam autem
expositionem litteralis integritas custoditur.

Quoniam igitur expressit quomodo praelatus dictarum ecclesiarum 415
considerat Christi prosperitatem in ecclesiis, consequenter exprimit
ignorantiam priorum defectuum sive negligentiam considerandi eos
dicens: ET NESCIS, quasi dicat: Illud dicis de me, et tamen non consideras
tuos defectus, scilicet, QUOD TU ES MISER, propter imperfectionem
animi qui vagis cogitationibus fluctuat et in affectibus caritatis torpet, 420
ET MISERABILIS, propter iudicium populi qui te cognoscit multum elon-
gari a perfectione sanctitatis evangelicae, ET PAUPER, propter defectum
virtutum in quibus consistit thesaurus divitiarum spiritualium, ET
CAECUS, propter ignorantiam et inconsiderationem agendorum, ET NUDUS,
propter defectum splendentium exemplorum vel operum. 425

[18] Ad quos defectus pellendos hortatur eum consequenter ad
exercendum mercationem locupletem, et excludentem omnes defectus
illos, dicens: SUADEO TIBI, non dicit «praecipio» quia quae pertinent ad
24. perfectionem | evangelicae sanctitatis non sub praecepto sed sub con-
silio reponuntur, EMERE A ME, quia gratiam perfectionis nemo consequi 430
tur nisi pretio devotionis in Christum, per quam exhibet ei pecuniam
suae mentis, scilicet cogitationes et affectiones. Ipse enim non petit
pretium nisi cor, dicens in Proverbiis: *Praebe mihi cor tuum*, pro quo
dat, ut subiungit, AURUM suae perfectae caritatis, cuius perfectionem
exprimit dicendo quod est IGNITUM, scilicet flamine Spiritus Sancti, et 435
PROBATUM, opere vel effectum eximio, scilicet passionis et mortis sponta-
neae pro dilectis. Quantum vero sit efficax istud aurum ad excludendum
supradictos defectus, exprimit consequenter dicens: UT LOCUPLES FIAS,
in quo designat exclusionem primorum trium: qui enim habet loculos
mentis plenos caritatis Christi, nec miser est neque pauper et per consequens 440
nec miserabilis. Iterum per hoc aurum acquiruntur vestes
mundissimae vel decentissimae, quod est contra nuditatem, et ideo

411. arguaris] et add. V^s 412. mendax V^s; id] illud V^s 412-3. totum... integritate bis
V^s 413. integritate V^s 418. nescis] vestis V^s 419. quod] quia V^s 420. qui] animus
add. V^s 427. exercendum V^s; locupletantem V^s 428. quae] non V^s 430. nemo] alio
modo non V^s 433. pretium] principaliter V^s V^s 435. scilicet om. V^s 436. probatum]
scilicet add. V^s 437. Quantum] Quam V^s; sit] si V^s 438. consequenter] quando ter V^s
439. designat exclusionem] exclusive designat terminum V^s; trium om. V^s; enim om. V^s;
habent V^s 440-41. per consequens om. V^s

411-2. Cfr. Prov., XXX, 6.

433. Cfr. Prov., XXIII, 26.

dicit: ET VESTIMENTIS ALBIS INDUARIS; sed ad caecitatem excludendam subiungit: COLLYRIO, scilicet poenitentiae de negligentia supradicta
 445 (sicut enim collyrium clarificat oculum pungendo et tergendo et lacrimis lavando, sic mentem contritio; propter quod Ecclesiasticus ait: *Pungens oculum provocat lacrimas; pungens autem cor profert sensum*), UNGE (non dixit «lava», ut innuat quod perseverans debet esse poenitentia quantum ad dolorem cordis de negligentia vel delicto commissis: collyrium enim,
 450 quod sub forma unguenti applicatur, oculis diutius vel tenacius adhaeret, quam id quod sub forma liquoris) OCULOS TUOS, scilicet meditationis et intentionis, UT VIDEAS quid te agere ad perfectionem conveniat.

[19] Ne tamen putetur quod increpaverit ex odio, subiungit: EGO QUOS AMO ARGUO increpationibus ET CASTIGO disciplinis poenitentiae.
 455 Quia vero ad prosequendum iter perfectionis tria sunt necessaria, unum inductivum ad arripiendum iter, aliud dispositivum ad prosequendum, tertium coadiuvans ad complendum vel consummandum (primum autem istorum est considerare perfectorum exempla, secundum est perfecte dolere de negligentia seu torpore, tertium est
 460 gratia Christi concomitans), idcirco haec tria consequenter exprimit exhortando ad prima duo, promittendo tertium. Pro primo dicit: ERGO, quia scilicet perfectione cares, AEMULARE, id est ad imitationem considera perfectos amatores mei. Pro secundo vero dicit: ET AGE, id est perfecte exerce, POENITENTIAM. [20] Pro tertio dicit: ECCE, id est
 465 iam promptus, STO AD OSTIUM sanctitatis perfectae, quod est cor fidelis hominis, ET PULSO, per inspirationes honestarum cogitationum et caelestium affectionum et per doctrinam sacrorum eloquiorum. SI QUIS AUDIERIT, intelligendo vel animadvertendo, VOCEM MEAM, ET APERUERIT MICH IANUAM praedictam, consentiendo vel obediendo, IN-
 470 TROIBO AD EUM, gratiam superfundendo ad consummationem sanctitatis in via prius, consequenter in patria. Quorum primum exprimit cum

445. lacrimas V^s 448. perseverans] non add. V^s; poenitentia] poena V^s 449. delicto] de delictis V^s 451. id] illud V^s 453. ex odio increpaverit transp. V^s 454. arguo] scilicet add. V^s; et om. V^s; disciplinis] displinis V^s 457. contemplandum V^s 459-60. tertium gratia V^s 460. concomittans V^s, concomictans V^s concomittantis V^s 461. duo prima transp. V^s; promittendo] et repromittendo V^s 463. perfectos] perfectiones V^s; dicit] dicitur V^s 464. id est om. V^s 465. ostium] scilicet add. V^s 465-6. hominis fidelis transp. V^s 466. pulso] scilicet add. V^s 467. eloquiorum sacrorum transp. V^s V^s 468. audivit scilicet V^s 469. ianuam] scilicet add. V^s; vel om. V^s 470. eum] scilicet add. V^s

444 sqq. Cfr. *Epistolam Arnaldi domino Bremundo domino Montis-ferrarii*.

446-7. Cfr. ECCLI., XXII, 24.

447. In Vulgata Clementina «inunge» pro «unge».

24 b dicit: CENABO CUM EO, id est in finali refectione spiritus, | qua consum-
 matur perfectio sanctitatis, assistam ei. Secundum exprimit cum dicit:
 ET IPSE MECUM, id est ad meam finalem refectionem, quae scilicet est
 in gloria, deducetur vel introducetur. [21] Et quia merito perfectionis 475
 correspondet spiritualiter praemium sublimis honoris, ideo consequenter
 sicut et in aliis ecclesiis ad diligentiam laborandi et constantiam perse-
 verandi excitandam exprimit ipsum, dicens: QUI VICERIT DABO EI SEDERE
 IN THRONO, id est in sede sublimis honoris, MEO, id est a me praeparato
 vel constituto: qui thronus est gloria resurrectionis humani corporis, de 480
 quo praemio ad clariorem evidentiam in se ipso ponit exemplum, dicens:
 SICUT EGO VICI ET SEDI, id est iam sedere optavi, CUM PATRE MEO
 IN THRONO EIUS: sicut gloria resurrectionis humanae naturae thronus
 est a Christo erectus, in quo ipse collocat suos amatores, sic et gloria
 aeternitatis, continens in se tam providentiam quam beatitudinem 485
 aeternam, est thronus Dei, qui Pater est Christi hominis, et collocavit
 eum in tali throno; sicut etiam gloria resurrectionis consistit in dotibus
 humanae naturae, sic gloria aeternitatis consistit in visione Dei, ad quam
 visionem elevari meruit Christus homo, et elevabuntur proportionaliter
 Christi imitatores. 490

475. Et om. V^s 479. in om. V^s 482. Sicut] et add. V^s; optavi] obtinui V^s, optinui V^s
 485. tam om. V^s 486. est om. V^s 487. etiam] enim V^s; doctibus V^s 490. Christi] ipsius
 V^s V^s; ymictatores] iam sumus locuti de prima visione add. V^s

482. In Vulgata Clementina: «sicut
 et ego».

490. Deest commentarius vers. 22,
 cuius textus idem est ac II, 11.

[SECUNDA VISIO]

[IV, 1] POST HAEC VIDI. Hic incipit narrare Ioannes quae pertinent ad secundam visionem, quae est de septem signaculis vel sigillis pertinentibus ad clausuram libri secretorum Dei. Et primo narrat ea visa, quibus ipse dispositus fuit ad illa videnda quae libro pertinent. Secundo recitat illa visa paulo post, cum dicit: *Et ecce sedes posita erat*. Dicit ergo primo: *Post haec*, scilicet quae narravi supra me vidisse, *vidi* ea quae narrabo nunc; ET ECCE, id est primum quod apparuit vel occurrit michi fuit OSTIUM APERTUM, id est introitus clarus, IN CAELO, id est in sublimitate divina, quasi dicat: Vidi me habere intelligentiam claram ad percipiendum ea quae pertinent ad sublimitatem divinam, scilicet sublimem potentiam et sapientiam et bonitatem; ET, ecce inquam, id est occurrit michi vel apparuit VOX PRIMA, id est ille qui michi loquebatur in prima visione, quem etiam supra nominavit vocem, ut hic. Et ideo, ut exprimat quod de illa voce loquitur, subiungit: QUAM AUDIVI, ut supra dixi, TANQUAM VOCEM LOQUENTIS MECUM; et, occurrit inquam, illa vox DICENS MICH: ASCENDE HUC, id est ad contemplandum secreta divinae sublimitatis erige mentem, ET OSTENDAM TIBI QUAE OPORTET FIERI, hoc est quae opportune seu recto ordine fiunt, POST HAEC, scilicet iam ostensa. Nam, post correptionem lapsuum in tota Ecclesia vel in quocumque fideli, recte sequitur et opportune revelatio secretorum Dei, ut superius fuit expositum; et cito etiam oportet fieri | ut correpti ad pugnam cum adversario sint parati, quoniam ipse non tardat insultare correptis vel invadere ipsos. [2] ET STATIM, scilicet cum ascendissem illuc ad praeceptum loquentis, FUI IN SPIRITU, id est separatus a sensibilibus per puram contemplationem intelligibilium. In quo notatur quod, cum fidelis promptissime obedit voci Dei, sive inspiratae sive scriptae sive prolatae, statim elevatur ad intuenda secreta. 25 a

5. illa videnda] illuminanda V^s 6. Et om. V^s 7. vidi] scilicet add. V^s 12. potentiam, sapientiam V^s 13. vox] lex V^s; michi om. V^s 18. fieri] cito add. V^s; hoc] haec V^s 19. est om. V^s; recto] secreto V^s 20. lapsuum V^s 24. Et om. V^s; illuc] illud V^s 27. sive scriptae om. V^s

6. APOC., IV, 2.

14. Vide, supra, cap. I, v. 702 sqq.

16. Vulgata hic habet: «tanquam tubae».

22. Vide, supra, cap. I, v. 757-8.

[LIBRI OSTENSIO]

ET ECCE SEDES. Hic primo recitat visa vel ostensa quae pertinent 30
ad libri ostensionem; secundo ea quae pertinent ad eius apertionem
in principio sequentis capituli, cum dicit: *Et vidi angelum fortem*. Prius
enim liber ostenditur hiis quibus aperiri debet; postmodum aperitur.
Ad ostensionem vero libri conveniunt per ordinem ista quattuor, sci-
licet: ostendens, et illi quibus ostenditur, et finis propter quem, et 35
modum ostensionis.

Ostendens autem librum est Deus, et ideo primo narrat sub quibus
circumstantiis vidit ipsum in spiritu. Cum enim in hac secunda visione
Ioannes informaretur de hiis quae pertinent ad librum secretorum
Dei manifestandum et aperiendum electis, idcirco Dei sapientia ordi- 40
navit hic quod Ioannes videret eum sub circumstantiis designantibus
perfectum editorem libri. Et quia perfectus editor libri debet esse ma-
gister, ideo vidit eum sedentem in cathedra vel in sede. Propterea dicit:
Et ecce, id est apparuit michi, *sedes POSITA*, id est ordinata, *IN CAELO*,
id est in divina sublimitate, *ET SUPRA SEDEM SEDENS*, quasi dicat: Vidi 45
sedentem in sede firma et ordinata. Quae sedes aliquando hic nominatur
sedes, ad designandum tranquillitatem sedentis, qui residendo quiescit
in ea; quandoque vero thronus, ad designandum excellentiam sedentis,
quod regalem scilicet habeat dignitatem. Sedes autem, in qua Deus resi-
dens ordinat et componit omnia, est aeterna providentia, ut supra fuit 50
expositum secundum generalem intellectum istius libri; sed secundum
particularem intellectum huius capituli et sequentis est etiam sedes
eius Virgo virginum.

Omnes vero alii sensus ab hiis dissonant litteralibus eloquiis huius
libri, et inculcant aliquid inconveniens, quapropter impertinentes sunt 55
quantum ad intentionem principalem editoris, licet sint veri.

Quamvis enim tota Ecclesia militans vel totum collegium electorum
possit dici sedes Dei vel thronus, non tamen est hic de intentione loquen-
tis, cum dicat paulo post quod seniores mittebant coronas ante thronum,
ubi aperte docet quod seniores aliud sunt a throno, et tamen non sunt 60

31. ea om. V^s; apertionem] ostensionem V^s 32. Prius] primus V^s 35. finis] f et spat. vac. V^s
38. enim om. V^s 42. quia om. V^s 43. Propterea] propter V^s 45. id est] et V^s 48.
quandoque] quoniam V^s 49. habeant V^s 53. Virgo] cognitio V^s; 54. alii vero transp. V^s
55. aliquod V^s 59. cum rep. V^s 60. ubi] tibi V^s

32. APOC., V, 2.

50-1. Vide supra, cap. I, v. 152 sqq.

57. Quattuor hac antiquiores inter-
pretationes huius loci hic reiciuntur.

aliud ab Ecclesia, et esset ridiculum dicere quod ipsi pro honore suo referrent gratias aliis de Ecclesia.

Similiter est impertinens dicere quod thronus Dei, de quo hic loquitur, sit scriptura sacra, cum in hac visione Deus ostendatur ut tenens eam in manu, sedendo in dicta se|de. 25 b

Similiter est impertinens dicere quod hic Dei sedes est humana natura in Christo, cum hic expresse dicatur quod Christus egreditur de medio throni; et ridiculum esset dicere quod ipse egreditur de medio suae humanitatis personalis, cum persona Christi esse nequeat sine ipsa.

Similiter, licet Christus sedeat in sede Dei et quicquid habet rationem boni conveniat ei, tamen impertinens est dicere quod sessor, de quo hic loquitur Ioannes, sit Christus, cum expresse dicatur in hac visione quod Christus accepit librum de manu sedentis in throno, et quod laudes de apertione libri dabantur sedenti in throno et agno.

Circa talem vero impertinentiam expositionum antiquarum ostendendam amodo stilus praesentis expositionis non immorabitur, quia per scientiam regularum et exempla iam hic praemissa clarissime poterit a quocumque intelligente perpendi: facile siquidem est diligenter consideranti videre an sensus datus consonet toti litterae, vel partim dissonet; nam de illo qui discrepat proprie nequit dici quod sit expositio, sed quaedam particularis adaptatio, et tales sensus dati fuerunt expositoribus potius ad exercitium quam ad certitudinem.

[3] Item prius convenit perfecto editori libri maxime continentis doctrinam spiritualem, quod sit immobilis et solidus in sententiis suis; propterea dicit consequenter quod SEDENS ERAT SIMILIS ASPECTUI LAPIDIS. Item convenit ei quod sit multiplex in virtute intellectiva; quia, nisi multos conceptus haberet intellectuales, non posset librum edere doctrinalem; et ideo dicit quod sedentis aspectus erat similis lapidi IASPIDIS, quia iaspis habet in se universorum colorum varietatem. Item convenit ei quod ferveat caritate, ut ad utilitatem praecise intendat eorum quibus librum componit, et ideo dicit quod similis erat lapidi SARDINIS, qui est lapis in colore sanguineus; sanguineis autem amoris affectio naturaliter donatur. Convenit etiam perfecto editori praedicti libri quod provideat tradere talia documenta in libro, quae sublimia doceant et inferioribus conformentur: nam, si transcenderent vires auditorum, inu-

61. et] quia si sic V^s 66. sedes Dei *transp.* V^s 67. quod *om.* V^s 69. personalis *om.* V^s
 70. Dei *rep.* V^s; ratione V^s 75. vero talem *transp.* V^s 76. amodo stilus] quae modo
 stilus V^s 77. clarissimo V^s 78. siquidem] quidem V^s 79. videre an] quidem ante V^s
 83. prius *om.* V^s; perfecto] praefato V^s 86. nisi *om.* V^s 88, 91. lapidis V^s 93. donatur]
 dominatur V^s

tilis esset liber: propterea dicit consequenter quod IN CIRCUITU SEDIS, id est in ambitu providentiae Dei, erat IRIS, in quo sic repraesentatur claritas solaris impressionis, quod se distincte conformat varietati colorum per diversos colores. Convenit etiam editori praedicto quod provideat ut documenta quae tradet in libro vivificent in caelestibus, vel imprimant splendorem vitae caelestis; propterea subiungit quod IRIS ERAT SIMILIS VISIONI SMARAGDI: hic enim lapis habet virorem, per quem vita designatur, nam lignum viride vivit, aridum vero nequaquam; item virorem splendidum: splendor autem est generalis pulchritudo caelestium corporum.

[ELECTI]

[4] ET IN CIRCUITU SEDIS. Hic incipit narrare visa, per quae describuntur illi quibus liber ostenditur, et propter quos editus est, scilicet totum collegium electorum. Describitur autem hic quantum ad duo in genere: scilicet quantum ad partes principales suae totalitatis, et quantum ad privilegia distinctiva ipsarum ab aliis, quibus eos Deus specialiter insignivit.

Partes autem principales totius multitudinis electorum sunt tres, quarum prima, tam ordine dignitatis quam narrationis vel descriptionis, est patrum tam veteris quam novi testamenti, qui designantur per viginti quatuor seniores ideo, quia in veteri fuerunt principales patres duodecim patriarchae, a quibus tam carnaliter quam spiritualiter geniti sunt electi, et in novo similiter principales fuerunt duodecim apostoli, a quibus electi sequentes tantum spiritualiter generantur. Describuntur autem per hanc visionem quoad tria. Primo quantum ad praeeminentiam dignitatis inter electos, quoniam assessores Dei fuerunt in Ecclesia militanti et sunt etiam nunc in triumphanti, et cooperatores ad editionem libri tanquam principales recollectores secretorum; propterea dicit quod *in circuitu sedis*, quia in ambitu providentiae Dei vidit SEDILIA, diminutiva a sede, VIGINTI QUATUOR, quasi dicat: Vidi sedes non tam excellentes ut primam. Ne tamen ista diminutio putetur de-

96. consequenter om. V^s 97. sic om. V^s 98. colorum] elementorum V^s 99. quod] ut V^s
 102. amaradi V^s; lapis enim transp. V^s 103. vero om. V^s; item] habet add. V^s V^s
 108. et om. V^s 110. principales partes transp. V^s V^s 114-5. discriptionis V^s 116. quia]
 et add. V^s 121. accessores V^s 123. principales] et add. V^s 126. tamen] tantum V^s

mere notabiliter aliquid ipsorum honori, statim subiungit quod illa sedilia throni erant, hoc est regales sedes; quoniam praedicti patres ad regimen multitudinis electorum cooperati sunt Deo, dicit quod SUPRA

130 THRONOS illos erant SEDENTES SENIORES.

Secundo describuntur quantum ad claritatem conversationis ipsorum cum proximis, cum dicit quod erant CIRCUMAMICTI STOLIS ALBIS: stola siquidem est vestis lata et totum protegens ad modum superpellicii. Unde in Marco dicitur de mulieribus quod viderunt *iuvenem coopertum*,
135 id est undique opertum, *stola candida*, per quam totius conversationis munditia designatur in quantum haec retorquentur ad Ecclesiam militantem, nam prout ad triumphantem designat resurrectionis candorem in natura humana.

Tertio describuntur quantum ad puritatem mentis, cum dicitur: IN
140 CAPITIBUS EORUM, vidi inquam, CORONAS AUREAS, ab auro quod supra suasit emere, id est ornatus perfectae caritatis, nam *corona* perfectionem designat, et *aurum* caritatem; unde habere coronas in capite est habere perfectae caritatis ornatus in mente, quae non uno modo sed pluribus ornat eam.

[5] Quoniam vero privilegia quae Deus confert electis manant ab eo per ministerium patrum in collegium electorum, idcirco, post circumstantias Dei et patrum proposito pertinentes, narrat visa quibus electorum privilegia describuntur, prius quam ad alias partes procedat electorum. Et primo describit privilegia quae sensui patent. Inter quae
150 primum est notabilius, tanquam admirationis maioris et altioris effectus, et est privilegium faciendi miracula vel recipiendi beneficium ex opere
miraculoso, quod exprimit per hoc, quod dicit se vidisse quod DE THRONO, scilicet providentiae Dei, PROCEDUNT, in collegium electorum, FULGURA, id est miracula, quae sic stupefaciunt mentem et in extasi suspendunt,
155 sicut fulgura distrahunt et quasi absorbent visum corporalem: procedunt, inquam, vel ad hoc, ut fiant per electos, vel ut prosint eis.

Secundum privilegium sensui patens est rationabile colloquium sive sermo rationabilis. Hoc enim privilegium proprium est electorum: nam,

127. illa] illi V^s 128. praedicti] dicti V^s 129. dicit] ergo add. V^s V^s 139. dicitur] dicit V^s 143. quae] qui V^s 145. vero om. V^s 146. ministerium] misterium V^s; patrum V^s 148-9. electorum procedat transp. V^s 153. providentiae om. V^s; procedunt] scilicet add. V^s 154. extasi] stasi V^s

129. Vulgata Clementina habet «super» pro «supra».

132. Vulgata habet «vestmentis» pro «stolis».

134. Cfr. MARC., XVI, 5.

153. Vulgata habet «procedebant» pro «procedunt».

ut in Marco dicitur, *qui credunt Deo, linguis loquuntur novis et serpentes tollent*. Et istud privilegium exprimit, dicendo quod a throno procedebant 160
VOCES, quae sunt ordinati soni ab ore viventium prolati.

Tertium est ardua sicut caelestia proponere seu indicare terribilia, sicut Dei iudicia praenuntiare vel comminari: quae proprie faciunt electi distincti a reprobis, et quae hic per TONITRUA designantur.

Quartum vero privilegium electorum sensui corporali non innotescit, 165
sed tantum spirituali, et est participatio septem donorum Spiritus Sancti, a quibus electi omnes illuminantur; et quantum ad hoc dicit, et supple *procedebant de throno* ut vidi, SEPTEM LAMPADES ARDENTES ANTE THRONUM, id est in conspectu providentiae Dei, quia tantum ardent per caritatem in unoquoque ac splendent, quantum Deus fieri 170
providet. Quia vero cunctis expedit hoc privilegium noscere, propterea declarat quid per lampades intelligatur, dicens quod SUNT SEPTEM SPIRITUS DEI.

[6] Aliae vero duae partes electorum sunt praecones divinae veritatis ad populum, et ipsa multitudo popularis; quae multitudo, quia 175
custoditur et conservatur ab aliis duabus, idcirco media est inter illas: nam a patribus custoditur auctoritate praelationis et regiminis pastoralis, a praeconibus vero ministerio praedicationis et doctrinae spiritualis. Ad quod designandum inter patres et praecones hic describuntur, cum dicit: Et, vidi inquam, IN CONSPECTU SEDIS, hoc est in intuitu 180
providentiae Dei, TANQUAM MARE VITREUM, scilicet multitudinem electorum nullo numero determinatam, sicut extremae partes (iam etiam in revelationibus Hildegardis ipse Deus exposuit quod hic dicit): inquit enim quod Ecclesia Deo militans seu multitudo electorum est *mare*, quoniam fluctibus persecutionum agitur et amaritudine poenitentiae 185
conficitur; est etiam *vitreum*, puritate fidei, et SIMILE CRYSTALLO, pudicitiae vel continentiae solida claritate. Dicit autem *tanquam*, ad designan-

160. tollunt V⁶; probati V⁴ 163. faciunt proprie *transp.* V⁶; electi om. V⁶ 164. per] pro V⁶
166-7. Sancti Spiritus *transp.* V⁶ 167. omnes electi *transp.* V⁶ 170. ac splendent] hac
spendunt V⁶ 175. quae multitudo om. V⁶ 180. est intuitu V⁶ 181. scilicet] id est V⁶
183. quod hic dicit om. V⁶ 184. militans Deo *transp.* V⁶ 186. vitreum] vitium V⁶
187. autem] enim V⁶ 187-8 designandam V⁶

159-60. Cfr. MARC., XVI, 17-8.

183. Sancta Hildegardis, abbatissa rupertisbergensis ordinis sancti Benedicti, apud Bingen, cui saeculo XIII falso ascribebantur revelationes quaedam contra mendicantes, saepe ab Arnaldo allatae, saepissime autem in

Confessione Ilerdensi atque in *Confessione de Barcelona*; vide *Obras catalanes*, I (Barcinone 1947), 123-30. Textus sanctae Hildegardi falso tributus editus est a Fabricio in *Bibliotheca latina mediae et infimae aetatis*, III (Florentiae 1858), 243-4.

dum differentiam multitudinis electorum a multitudine reproborum, quae
vere vel absolute dicitur mare, tum quia fluctibus voluptatum exundat,
190 tum quia vitiorum | amaritudinibus semper abundat; haec autem mul- 27 a
tudo fluctuat et amarescit tanquam illa, sed non per eadem quibus illa.

[PRAECONES]

Consequenter narrat visa, quibus praeconum circumstantiae designan-
tur, dicens: Et, inquam vidi, IN MEDIO SEDIS ET IN CIRCUITU SEDIS QUA-
195 TUOR ANIMALIA: sicut multitudo patrum determinatur vel designatur
per numerum viginti quatuor seniorum, sic numerus praeconum nu-
mero quatuor animalium designatur, ad innuendum quod omnes veri
praecones divinae veritatis debent habere vel habent illorum quatuor
proprietates. [7] Nam, audacter et constanter sicut LEO, coram quibus-
200 cumque personis testantur veritatem divinam, et se ipsos in sacrificium
Deo, ut VIRULUS, exhibent per vitae sanctitatem; et in conversatione
cum proximis, ut HOMO, rationabiles se ostendunt et mansuetos; et in
contemplatione caelestium sublimiter volant, ut AQUILA.

Sunt etiam omnes *in medio sedis*: medium enim totius providentiae
205 divinae in suos electos est Christus, in quo omnes praecones, tam veteris
quam novi testamenti, sunt collocati per fidem et eminentem cognitio-
nem, quoniam qui praeibant et qui sequebantur omnes clamabant:
Hosanna filio David. Et ab eo tanquam a centro procedentes in circuitu
sedis se manifestant, scilicet in generationibus electorum, quas in tota
210 saeculi duratione futuras esse praevidit Deus: circuitus enim suae pro-
videntiae non est nisi intuitus comprehendens vel ambiens omnia prae-
terita et futura; differentia vero praeconum veteris testamenti et novi
designatur per differentem expressionem istorum quatuor animalium.
Nam in vetere pagina, ut in Ezechiele, prius exprimitur homo, secundo
215 leo, ut innuatur quod praecones in veteri populo, qui tantum fidelibus
verba Dei regulariter proponebant, prius ostendebant per longam con-

188. quae] multitudo reproborum *add.* V⁶ 189. vel] et V⁶ 191. eadem] eandem V⁶ 194.
sedis] etcetera *add.* V⁶; in *om.* V⁶ 195. patrum V⁶ 197. innuendum] diu veniendum V⁶
198-9. proprietates illorum quatuor *transp.* V⁶ V⁶ 199. audaster V⁶ 200. testatur V⁶
202. rationabilis V⁶ 203. sublimiter] similiter V⁶ 205. divinae *om.* V⁶ 206. collocati]
collati V⁶ 207. praeibant V⁶ 208. procedens V⁶ 212. vero *om.* V⁶ 213. designantur V⁶
214. veteri V⁶; Ezechiele V⁶

197. Nimirum quattuor anima- secundum interpretationem figuratam
lia quattuor evangelistis respondent, sacrae scripturae.

214. Cfr. EZECH., I, 10.

versationem suam humanitatem proximis sui populi, quam audaciam et
 fervorem docendi; hic vero prius exprimitur leo, deinde vitulus, postmo-
 dum homo, ut innuatur quod praecones novi testamenti, qui per doc-
 trinam praedicationis ferventer aggressi sunt et sollemniter nationes 220
 infidelium per orbem universum, prius ostenderunt eis audaciam leoni-
 nam, quam ex fervore praedicandi habebant, et sui mactationem in
 abstinentia, et abiectionem deinde suae conversationis humanitate. Item
 illi per bovem designantur, quoniam, legalis praecepti iugum ferentes,
 laborabant in proscindendo terram cordium populi terreni; sed isti 225
 per vitulum, quia per austeritatem disciplinae sollemniter et regulariter
 in Dei sacrificium mactabantur. Quia vero tam illi quam isti ad ordina-
 tam contemplationem caelestium eriguntur, servatis circumstantiis prae-
 missorum trium animalium, idcirco post expressionem | illorum aquila
 exprimitur utrobique. Praedictorum etiam animalium similitudines 230
 in facie notabantur humana, ut scribitur in Ezechiele, ut denotetur
 quod, sicut per faciem homo notificatur, sic praecones illis circumstantiis
 notificant Christum, qui est ratione dignitatis humanae naturae in ipso
 absolute homo; propter quod etiam hic <exprimit> solum similitudinem
 faciei ad hominem, cum dicitur: ET TERTIUM ANIMAL HABENS QUASI 235
 FACIEM HOMINIS, ut innuatur quod praecones novi testamenti praedic-
 torum animalium circumstantiis expressius configurant Christum, sive
 notificant praeconibus veteris testamenti.

Omnes etiam sunt PLENI OCULIS, hoc est considerationibus, ANTE
 ET RETRO, id est praeteritorum et futurorum: praeteritorum enim 240
 rememorantur iuxta sacras historias, et futura praevident ac praenun-
 tiant iuxta revelationes propheticas.

[8] Omnes etiam habent SENAS ALAS: sicut enim pennis volant, prout
 expressit Ezechiel, sic et alis protegunt. Alae vero, quibus praecones,
 ut praecones sunt, protegunt populum ab impugnatione daemonis, istae 245
 sunt, scilicet reprehensio quantum ad delinquentes, et increpatio
 quantum ad impenitentes, et obsecratio quantum ad virtuosos ut perse-
 verent, et haec tria exprimit apostolus ad Timotheum, cum dicit: *Argue,*
obsecra, increpa; alia vero tria sunt: eruditio quantum ad ignorantes,

219. qui] quia V^s V^s 220. fervente V^s; egressi V^s 222. mactationem V^s 223. abiectione V^s;
 humanitatem V^s 225. labora V^s; proscindendo V^s V^s; terram rep. V^s 230. animalium]
 et add. V^s 232. sic] sicut V^s 233. ratione] nomen V^s; ipso] Christo V^s 234. quod propter
 transp. V^s; hic etiam transp. V^s; exprimitur V^s V^s, exprimitur V^s; solum om. V^s V^s; simi-
 litudo V^s V^s 240. praeteritorum] etiam add. V^s 241. storias V^s 243. senas] sanas V^s
 244. sic] sicut V^s; alis] aliis V^s 246. quantum] quam V^s; delinquentes] derelinquentes V^s
 249. obsecra] et add. V^s; ignorantes] ignaros V^s V^s

250 exhortatio quantum ad pusillanimes, consolatio quantum ad tristes, et haec tria exprimit apostolus ad Corinthios quando dicit quod *qui prophetat, hominibus loquitur ad aedificationem et exhortationem et consolationem*.

Quia vero dixit ante quod *pleni erant oculis ante et retro*, ne putetur
 255 quod ab intra et lateraliter oculis careant, propterea subiungit quod dicta animalia PLENA SUNT OCULIS IN CIRCUITU, id est per totum, extra ET INTUS, ut innuat quod non solum considerant praeterita et futura, sed etiam praesentia circumquaque, sicut dextrorsum ut in prosperitatibus, et sinistrorsum ut in adversitatibus; et non solum considerant
 260 quae patent exterius, sed etiam quae in mente clauduntur. Istam vero plenitudinem oculorum, quae est in circuitu et intus, exprimit post alas, ut innuat quod prudentia circumspectionis est maxime necessaria in illis sex actibus: non enim uno modo sunt omnes homines arguendi vel increpandi etcetera.

265 [ACTUS PRAECONUM ET PATRUM]

Expressis circumstantiis editoris libri ostendendi et aperiendi, et circumstantiis eorum quibus ostenditur et aperitur, consequenter exprimit finem propter quem liber eis communicatur: quem finem exprimit per actus extremarum partium electorum, ut innuatur quod media pars
 270 quae ab illis informatur est conformis utrique illarum partium in hoc fine. Actus vero praeconum et qui specialiter ipsorum officio convenit est incessanter laudare Deum, et ideo dicit quod REQUIEM NON HABEBANT, hoc est non cessabant, DICENTIA etcetera; et laudare, inquam, per actum confitendi eum trinum in unitate cum dignitatibus excellentiae suae,
 275 dicendo quod DOMINUS DEUS EST SANCTUS, SANCTUS, SANCTUS, per quod excellentia suae puritatis et simplicitatis | exprimitur, ET OMNIPOTENS, 281 per quod excellentia suae virtutis et auctoritatis explicatur, QUI EST ET QUI ERAT ET QUI VENTURUS EST, per quod aeternitas suae durationis et consummatio suae operationis recognoscitur.

280 [9] Actus vero patrum concurrere debet cum actu praeconum, quia unanimes sunt in promovenda et celebranda divina laude. Propterea

250. exhortatio] exoratio V⁶ 252. et exhortationem] exortationem V⁶ 255. lateraliter] litteraliter V⁶; propterea] propter V⁴ 256. extra om. V⁶ 258. circumquaque] circumquaque corr. V⁶, culcumque V⁶ 263. omnes om. V⁶ 264. vel] aut V⁶ V⁶ 273. inquam] eum add. V⁶ 274. confitendi eum om. V⁶; suae] seu V⁶ 276. exprimit V⁴ 278. per quod rep. V⁶

dicit quod, CUM ILLA QUATUOR ANIMALIA DARENT, non dicit *cum* «de-
dissent» sed *darent*, scilicet verbo confessionis, SEDENTI SUPER THRONUM,
VIVENTI, quasi dicat qui est vivens, IN SAECULA, scilicet GLORIAM, per
confessionem sanctitatis cui gloria debetur, ET HONOREM, per confes- 285
sionem omnipotentiae quia monarchae debetur honor absolutus aut sum-
mus, ET BENEDICTIONEM, per confessionem aeternitatis et consumma-
tionis operum: tunc enim excellenter cuique viventi benedicitur, quando
vitae diuturnitas et cunctorum operum perfectio adoptatur eidem.

[10] Est autem actus patrum triplex. Primus est dignam reveren- 290
tiam Deo exhibere; propterea dicit quod VIGINTI QUATUOR SENIORES
PROCIDEBANT, hoc est ad ima se ipsos prae humilitate inclinabant, ANTE
SEDENTEM IN THRONO, ET ADORABANT, id est ad reverentiam orabant,
VIVENTEM etcetera. Secundus est honoris sui titulum Dei providentiae
reddere seu recognoscere; propterea subiungit: ET MITTEBANT, id est 295
ad reverentiam, CORONAS SUAS ANTE THRONUM. Tertius est in laudem Dei
confiteri dignitatem ipsius, potissime in liberalitate suae omnipotentiae;
propterea subiungit: DICENTES: [11] DIGNUS ES, DOMINE DEUS NOSTER,
ACCIPERE, a nobis scilicet electis tuis, GLORIAM ET HONOREM, ut antea,
ET VIRTUTEM, in reddendo tibi titulum virtutis regalis, ut nos fecimus, 300
quoniam omnis nostra virtus a te manavit: quod declarat per libera-
litate creationis, dicens: QUIA TU CREAMUS OMNIA; et ideo, si quid est
in nobis bonum, derivatur a te. Sed ne putetur hoc fecisse necessitate
naturae et non libertate arbitrii, subiungit: Et omnia, inquam, illa creasti,
quae PROPTER TUAM VOLUNTATEM ERANT, scilicet in tua providentia, ET, 305
propter tuam voluntatem inquam, CREATA SUNT: ex quo patet quod
omne bonum in electis processit ex liberalissima bonitate creantis.

Patefactum est igitur in recitatis hactenus quod Deus est editor et
ostensor libri, et quod propter electos edidit et eis ostendit, et propter
hunc finem, scilicet ut Deum incessanter laudent et venerentur prae- 310
dictis modis.

284. qui] quid V⁶ 286. quia] quare V⁴; absolutus] ab *et spat. vac.* V⁶ 288. cuicumque V⁶
293. ad] cum triana V⁶; reverentia V⁴; adorabant V⁶ 294. viventem] in mentem V⁶
295. recognoscere] cognoscere V⁶ 295-6. id est ad reverentiam *om.* V⁶ V⁶ 297. in liberali-
tate] omni V⁶; omnipotentiae] potentiae V⁶ 300. virtutis titulum *transp.* V⁶ 302. et
om. V⁶; quod V⁶ 304. naturae *om.* V⁶; illa *om.* V⁶ 304-5. quae creasti *transp.* V⁶
305. quae *om.* V⁶ 307. bonitate] voluntate V⁶ 308. est igitur *om.* V⁶; recitatis] creatis V⁶;
est *om.* V⁴ 309. edidit] hedit V⁶

[MODUS OSTENSIONIS]

[V, 1] Consequenter autem in eo quod recitat exprimitur modus, cum dicit: ET VIDI IN DEXTERA etcetera, quasi dicat: Ostensus fuit michi SCRIPTUS INTUS ET FORIS ET SIGNATUS SIGILLIS SEPTEM, et hoc IN DEX-
5 TERA SEDENTIS SUPER THRONUM. In quo modo ostensionis designantur quatuor. Primum quod solum electis a Deo sit datus: nam in toto humano collegio reprobi sunt sinistra Dei, et electi dextera. Secundum est quod praeconibus, qui per Ioannem designantur, notifica|vit Deus 28 b quod liber intus et foris est scriptus. Tertium quod, licet istud notificasset, tamen septem sigillis obseravit, ne scripta in eo quancumque inno-
10 tescerent eis. Quartum quod illa sigilla, quibus liber obseratur vel clauditur, libro coniuncta sunt, et non rebus aliis a libro. Propter primum istorum habetur quod in libro secretorum Dei proficere nequeunt nisi solum electi, cum Deus in eis, ut in dextera sua, tantum teneat LIBRUM
15 istum; unde, cum pauci sint electi, pauci per consequens in eo proficiunt.

Per secundum habetur quod praeconibus electis, ut apostolis et eorum sequacibus aut prophetis, manifestavit Deus quod liber ille continet intellectus vel sensus, tam in eo quod extra sensui patet, sicut in littera, quam in eo quod intus latet, quantum ad sensum, quod per similitudinem
20 vocatur spiritus, quia sicut spiritus humanus est occultus sensui, sic mysticus intellectus. Quod autem tunc, quando Ioannes haec vidit, iam istud notificasset electis praeconibus, in regulis declaratum est plene. Nam inter praecones veteris testamenti iam Salomon dixe-
25 rat de proverbiiis quod erant *parabolae*, hoc est, eloquia praetenden- tia unum exterius aliud intrinsecus designantia. Idem fuit notifi-

2. quod] in hoc quinto capitulo *add. V⁶*; recitatur et *V⁶*; modus] ostensionis *add. V⁶ V⁸*
3. fuit] sum liber *V⁸* 7. dextera *V⁸* 9. Tertium] est *add. V⁸* 10. obscuravit *V⁸*; scripta]
scriptura *V⁸* 12. sunt *om. V⁸*; alii *V⁸*; a] de *V⁸*; Propter] per *V⁸* 13. perficere *V⁸* 14. ut
in] ut qui *V⁸* 17. ille] iste *V⁸* 18. quod] quam *V⁸*; sicut] sic *V⁸* 19. quam] iam *V⁸ V⁶*;
quod intus] quam intus *V⁶*; ad] a *V⁸*; quod] quantum *V⁸* 20. occultus] oculus *V⁸*
23. Salmon *V⁸* 24. proverbiiis] verbis *V⁸*; erant *om. V⁸*; est *om. V⁸* 25. exterius] et
add. V⁸ V⁶; intrinsecus] interius *V⁸*

catum Danieli, quando audivit: *Signa librum et claude sermones, quia pertransibunt plurimi, et multiplex erit scientia.* Idem Paulo, quando dixit: *Littera occidit, spiritus autem vivificat,* et quando dixit quod Agar et Sara secundum allegoriam significaban synagogam et Ecclesiam; et sic de aliis.

Per tertium habetur quod praecones determinate scire nequeunt quid contineat, nisi aperiatur eis. Per quantum vero habetur quod sigilla, quibus electis clauditur intellectus libri, non sunt, quantum ad proprium et principalem intellectum visionis istius, quaerenda ex parte nostra seu electorum: licet enim defectus et infirmitates, quos patitur in mente natura humana, prohibeant intelligentiam libri, tamen istud est impertinens visioni, quae ponit quod libro adhaerebant sigilla, et non videntibus librum. Quapropter secundum principalem intellectum oportet quod ex parte libri determinentur istae septem difficultates intelligendi quae hic sigilla vocantur.

Liber autem secretorum Dei, quem ipse communicat suis electis, quoad voces scriptas est volumen suorum eloquiorum, sed quantum ad res significatas est universitas operum quae disposuerit facere Deus per electos; ita quod haec duo realiter unum librum constituunt, quia tantum et tale continent unum, quantum et quale reliquum, sed differunt in ratione tanquam signum et signatum: siquidem volumen eloquiorum Dei tantum exprimit illa quae Deus in toto cursu electorum fieri praevidit ad informationem ipsorum, et sicut eloquia significant unum ad litteram et aliud ad intellectum, sic et ipsa opera quae recitantur eloquiis Dei unum indicant ad sensum et aliud denotant intellectui. Omnes enim historiae sacrae paginae significant ex ordinatione divina quicquam aliud | quam sonet historia.

Propter quod liber iste tam intus quam foris dicitur esse scriptus. Quibus vero sigillis claudatur, patebit inferius.

26. claudi V⁶; et om. V⁶; 27. crit] est V⁶ 29. allegoriam V⁶; signagogam V⁶ 32. aperiatur] reveletur V⁶ 36. prohibeat V⁶ 37. impertinens] pertinens V⁶ 39. quod] in V⁶; septem] se partem V⁶ 40. sigilla] signa V⁶ 41. suis electis om. V⁶ 43. disposuit V⁶ V⁶ 44. haec] hic V⁶ 45. continet V⁶ 46. in om. V⁶ V⁶ 51. enim om. V⁶ 52. quicquam om. V⁶ 54. inferius] Sequit add. V⁶

26-7. Cfr. DAN., XII, 4.

28. Cfr. II COR. III, 6.

29-30. GAL., IV, 22-6.

41 sqq. Pertinacia in Bibliis mystice interpretandis.

55

[APERTIONIS DESIDERIUM]

[2] ET VIDI ANGELUM FORTEM. Narratis visis pertinentibus ad editionem et ostensionem libri, iam incipit hic narrare visa quae pertinent ad eius apertionem. Et haec sunt duo in genere: primum est idoneitas apertoris et generalis apertio; secundum est forma specialis apertionis. De primo agit in toto isto capitulo, in quo primo recitat visa quae pertinent ad desiderantes apertorem, et haec sunt duo: primum est eminentia desiderantium atque manifestatio desiderii; secundum est eorum certificatio de persona desiderata in consolationem ipsorum.

Quantum ad primum, narrat duo, quoniam duo sunt quibus panditur desiderium alicuius personae: primum est interrogatio quaerentis eam; secundum est desolatio vel tristitia non invenientis. Propter primum dicit quod vidit *angelum fortem*: quibus verbis eminentia desiderantis exprimitur, scilicet quod erat nuntius vel minister Dei quia angelus, et magnae auctoritatis quia fortis; designabat ergo angelus, quem Ioannes vidit, aliquem universalem praesidem in Ecclesia, qui praeconibus et ceteris electis prae desiderio proponeret interrogationem sequentem, sub forma quam exprimit, scilicet PRAEDICANDO VOCE MAGNA, id est prae aliis explicando voce prophetica: quae dicitur magna quia longe se extendit veritate interrogationis huius, scilicet: QUI EST DIGNUS? etcetera.

Quantum autem ad statum secundum, et partem etiam primi, fuit iste angelus fortis Salomon, qui, loquens de clausura praedicti libri, dixit, Sapientia IX: *Quis hominum scire potest consilium Dei?* hoc est exquisitum vel determinatum intellectum eloquiorum ac operum eius, aut quis poterit cogitare quid velit Deus significare per illa; et quod homines id nequeant suis viribus, statim subiungit: *Cogitationes enim mortalium*

57. narrare hic *transp.* V^s 58. apertionem] operationem V^s 59. opertoris V^s; apertio] operatio V^s; apertionis] operationis V^s 60. agit] ait V^s; agitur V^s 61. apertorem] operationem V^s 65. interrogatio] personae *add.* V^s 70. praesidem] praesidendi V^s 71. electis *rep.* V^s 73. explicando *corr.* V^s 74. veritatem V^s; huius interrogationis *transp.* V^s 76. autem *om.* V^s; etiam *om.* V^s; primi] status *add.* V^s 77. fortior Salamone V^s 78. Sapientem IX capitulo V^s 79. intellectum *om.* V^s 80. poterat V^s; Deus velit *transp.* V^s; et *om.* V^s 81. id] illud V^s; statim] statum V^s

69 sqq. Novus nuntius futuri paepae spiritualis.

76. Designat Filii Patrisque aeva, secundum divisionem historiae hu-

manae supra enuntiatam. Cfr., supra, cap. I, vers. 591 sqq.

78-84. Cfr. SAP., IX, 13-5.

timidae, id est vacillantes, et ideo sequitur: *et incertae providentiae nostrae*, cuius causam esse dicit ibidem corruptelam corporis et distractionem mentis ad sensibilia.

Quia vero praesens revelatio directius respicit quae futura sunt in ter-
tio statu, secundum modum superius expressum, propterea designat an-
gelus iste supra descriptum vicarium Christi, qui super ista consideratione
sic praecones alloquitur, ut ille Ioannem, et Salomon totam Ecclesiam.

[3] Quantum vero ad desolationem non invenientis, exprimit prius
defectum inventionis, dicens: ET, inquam vidi quod NEMO POTERAT IN
CAELO, id est in Ecclesia militanti, NEQUE IN TERRA, id est in synagoga,
NEQUE SUBTUS TERRAM, id est in gentilitate. Hic enim caelum non
accipitur pro loco beatorum, quia tunc fuisset hic sermo falsus, nam
ibi Christus est et erat tunc, quando Ioannes hoc videbat, qui potest
et poterat aperire; nec per *subtus terram* intelligitur hic locus daemo-
num, scilicet infernus, quia fuisset vanus sermo sive superfluous, quoniam
liber secretorum Dei non communicatur damnatis aut reprobis, sed
29 b tantum electis; | apud illos autem quibus liber non communicatur,
frustra quaeritur apertor. Sed hic sumuntur caelum et terra sicut accipit
Aggaeus et exponit apostolus ad Hebraeos: *Adhuc modicum et ego movebo* 100
non solum terram, id est synagogam, *sed etiam caelum*, id est militantem
Ecclesiam. Gentilitas vero est inferior synagoga, et erat maxime tempore
Ioannis propter cultum idolatriae; Deus autem habebat signatos
electos, et etiam habet in hiis tribus differentiis hominum.

Nemo, inquam, *poterat* APERIRE LIBRUM, id est occultos sensus enu- 105
cleare, NEQUE RESPICERE, id est rememorando praeterita cognoscere.
Unus enim modus cognoscendi futura, quae latent in libro Dei, secun-
dum humanam coniecturam, est recordari praeterita et ex illis conicere
futura. Qui modus excluditur a proposito, quia secreta Dei, maxime illa
quae cursui naturae non sunt commissa, nullo modo possunt cognosci 110
per huiusmodi coniecturam.

82. vacillantes V⁴; et ideo] ideo V⁸ 83. esse om., sed spat. vac., V⁶; corruptelam] corruptam V⁸
83-4. destructionem V⁸ 85. vero] prius add. V⁸ 87. istam considerationem V⁸ 88.
praecones sic transp. V⁶; alloquetur V⁸; ille] angelus alloquebatur add. V⁸ 90. Et
om. V⁸ 93. accipitur] capitur V⁸; hic om. V⁸ 94. hoc] haec V⁸; qui] Christus add. V⁸
95. hic intelligitur transp. V⁸ 96. quia] tunc add. V⁸ 98. autem illos transp. V⁸
99. aperitor V⁸; sumitur V⁸; accepit V⁸ 102. inferior est transp. V⁸ 103. idolatriae]
et add. V⁴ 105. occultos] oculos V⁸ 106. rememorando V⁸ 108. est] et V⁸; conicere
corr. V⁸

86. Significat Spiritus Sancti
aevum, secundum eandem temporis
divisionem.

100-101. AGG., II, 7; cfr. HEBR., XII, 26.
107 sqq. Cfr. *De prudentia catholicorum*
scholarium ipsius Arnaldi.

[4] Expresso defectu inventionis, iam exprimit maerorem desiderantis et non invenientis, dicens: Et, scilicet propter hoc quia non inveniebatur in illis locis apertor, EGO: per quod eminentiam desolatorum exprimitur, quia viri apostolici et veri praecones evangelicae veritatis maerore consternantur propter defectum intelligentium Dei eloquia, maxime tunc, quando veritas evangelica non solum abicitur, sed calcatur; quod futurum in Ecclesia fore significabat iste maeror Ioannis, cum dicit: FLEBAM MULTUM, id est exuberabam lacrimis, QUIA NEMO DIGNUS INVENTUS EST APERIRE, ut supra, NEQUE VIDERE EUM: sicut id quod retro est proprie dicitur respici, sic et id quod antepositum est oculis dicitur videri, per quod designat quod nullus hominum per considerationem praesentium potest quae a Deo sunt clausa cognoscere.

[5] Consequenter exprimit visa quae pertinent ad certificationem et consolationem desiderantium maestorum de apertore et eius efficacia, dicens: Et, vidi inquam, quod UNUS DE SENIORIBUS, per quod designatur quod unus de sublimioribus praelatis certificabat praecones maestos, sive sit unus persona sive uniformitate praelationis et zeli et gratiae: nam per gratiam specialis informationis a Christo consolabitur eos atque certificabit ex parte Christi de occultis in libro. Et hoc est quod designat cum dicit: DIXIT MICH: NE FLEVERIS, id est consolare, quia ECCE, id est evidenter cognoscet quod VICIT, tam clausuras occultorum quam versutias malignorum subvertentium evangelicam veritatem, LEO, ab excellentia virtutis, DE TRIBU IUDA, propter confessionem aeternae veritatis, RADIX DAVID, tam quantum ad dignitatem regalem, quam etiam quantum ad sapientiam prophetalem: nam Christus per divinam naturam haec duo subministravit ei, ut radix ramo. Quae circumstantiae pro tanto | hic exprimuntur, ut pateat quam efficaces habeat vires ad librum aperiendum. Sed quod tali ministerio sit dignus, exprimit consequenter, dicens: Qui *dignus est* etcetera, quasi dicat: Potens est, per ea quae dixi, et dignus, propter ea quae paulo post exprimuntur, APERIRE LIBRUM, quantum ad enucleationem generalium intellectuum sacri libri, ET SOLVERE SEPTEM SIGNACULA EIUS, quantum ad declarationem eorum:

112. expresso] vel ostenso *add.* V⁶ 114. aperitor V⁶; eminentem causam V⁶ 115. evangelicae] enuntiatae V⁶ 116. consternatur V⁶ 119. dicit] Et ego *add.* V⁶ 121. id] illud V⁶; respici sic] recipi sicut V⁶; et id] illud V⁶ 122. nullus] ullus V⁴, *spat. vac.* V⁶ 129. specialis] spiritualis V⁶ 130. occultis] oculis V⁶; dicit *om.* V⁶ 132. occultorum] oculorum V⁶ 134. confessionem] consolationem V⁶ 135. tam quantum] tanquam V⁴ 136. quantum *om.* V⁶; 137. ramo] ravis V⁶ 138. exprimentur V⁶ 139. tali] tibi V⁶ 140. potens per V⁶ 141. exprimuntur] exprimentur V⁶, exprimetur V⁶ 142. enucleationem V⁶ 143. eorum *om.* V⁶

quae specialiter denotant vel designant ea quae pertinent ad septenarium numerum, sive temporum Ecclesiae; sive statuum et similium; ad quod designandum non dixit «sigilla», ut ante, sed *signacula*: nam sigilla dicuntur prout claudunt vel occultant in libro contenta, sed signacula prout alia seu futura significant. 145

[APERTORIS DIGNITAS]

[6] ET VIDI, ET ECCE IN MEDIO THRONI. Expressis quae pertinent ad desiderantes apertorem et efficaciam eius, consequenter hic exprimit ea quae conveniunt apertoris dignitati: et prius ea quae conveniunt ei ratione personae, secundo ea quae conveniunt ei propter actum apertionis. Quantum ad primum intendit quod dictus leo propterea dignus est ministerio aperiendi librum et solvendi signacula, quia centrum est omnium electorum, et ideo tanquam communis omnibus meretur id dispensare, quod convenit communi eorum utilitati. Propter hoc dicit: *Vidi et ecce*, id est evidenter cognovi esse *in medio throni*, quia Christus medium est totius providentiae Dei, ET QUATUOR ANIMALIUM ET SENIORUM. Hic praemittuntur praecones praelatis, ad innuendum quod, licet isti sint priores quantum ad regiminis auctoritatem, tamen, quantum ad ministerium aperiendi electis Dei secreta, sunt illi priores. 150 155 160

Item, quia est summe innocens et summe mansuetus, et tali convenit officium doctoratus vel expositoris universalis, dicente ipso: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*, propter quod dicit se vidisse AGNUM. 165

Item, quia numquam declinat a sua puritate et mansuetudine, propterea vidit agnum STANTEM.

Item, quia pro electis omnibus est occisus, unde qui maiorem ad omnes amorem habet dignior est ut sit minister secretorum Dei ad omnes pro quibus occisus est, propterea dicit se vidisse agnum TANQUAM OCCISUM. Nec dixit «occisum», sed *tanquam occisum*, propter duo: primum est ut innuat quod id quod videbat non erat signum demonstra- 170

144. specialiter] spiritualiter V⁸; septemnarium V⁴ 145. sive¹ seu V⁴; statum V⁸ 147. contenta in libro *transp.* V⁸; sed *rep.* V⁸ 148. seu *rep.* V⁸ 150. quae] qui V⁸ 151. et om. V⁸; efficaciam] efficiam V⁸ 153. rationem V⁴ 159. providentiae totius *transp.* V⁸; et om. V⁸ 160-1. innuendum] inveniendum V⁸ 161. isti] illi V⁴; priores] praecones V⁸ 162. illi] isti V⁴ 164. est] iste *add.* V⁸; innocens] ignoscens *sic semper* V⁸ 165. dicente] discente V⁸ 165-6. Dixite quia mutis V⁴ 172. dixit] dicit se V⁸

tivum occisionis Christi, sed rememorativum, quia tunc, quando videbat
 175 ista, Christus erat iam vivens in saecula saeculorum, ut supra dixe-
 rat, sed ostendebatur ei agnus *tanquam occisus* ut recordaretur quod
 fuerat occisus pro omnibus; secundum est ut innueret quod erat signum
 pronosticum seu prophetale, designans quod, tempore quo veri praeco-
 nes lamentarentur propter clausionem eloquiorum Dei, Christus ei
 180 apparet in Ecclesia tanquam occisus propter exterminationem vitae
 et exemplorum doctrinae | ipsius.

30 b

Item, quia septem habet eminentias singulares, quibus fortissimas
 clausuras propria virtute superavit, ideo dicit quod vidit eum HABEN-
 TEM CORNUA SEPTEM. In rebus cornutis cornua sunt eminentiae quae-
 185 dam: Christus enim propria virtute intravit uterum Virginis, non ob-
 stante clausura virginitatis; item virtute propria exivit ab eodem utero,
 non obstante eadem clausura; item propria virtute suxit abundanter
 lac de uberibus Virginis, non obstante virginitate; item propria virtute
 spolians infernum exivit ab eo, non obstante clausura daemonum et
 190 abyssi; item propria virtute resurrexit a mortuis, non obstante clausura
 mortis; item propria virtute exivit de monumento, non obstante clau-
 sura lapidis; item propria virtute caelos ascendit et intravit, non
 obstante caelorum sublimitate et soliditate. Quas septem eminentias
 nullus alius hominum habuit vel habebit, et per eas redditur vel effici-
 195 tur dignus ministerio aperiendi clausuras libri, et specialiter clausuras
 septem signaculorum.

Item, quia septem lucernas habet, quibus tanquam oculis propriis
 scrutatur et illustrat totam multitudinem electorum in occultissimis
 eorum, scilicet cogitationibus et affectibus (qui enim habet perfectionem
 200 seu plenitudinem talium oculorum, digne suscipit ministerium ape-
 riendi clausa et solvendi nodata in libro Dei), propterea dicit quod vidit
 eum *habentem* SEPTEM OCULOS, QUI, ut exponit, SUNT SEPTEM SPIRITUS
 DEI MISSI IN OMNEM TERRAM, id est in totam multitudinem electorum
 qui faciunt Ecclesiam militantem, quae respectu triumphantis est terra,
 205 sicut respectu synagogae dicitur caelum.

178. praeosticum V⁶; quod] a add. V⁶ 179. ei] eis V⁶ 180. appareret V⁵, apparent V⁶
 181. exemplorum] et add. V⁵ 182. eminentias habet *transp.* V⁶; fortissimas *om.* V⁶ 184.
 septem] nam add. V⁵ V⁶ 187. eadem *om.* V⁶; clausura] virginitatis add. V⁶ 187-8. lac
 abundanter *transp.* V⁶ 190. surrexit V⁶ 193. caelorum] ipsorum V⁶ 198. scrutatur]
 servatur V⁶; illustrat] illustratur V⁶ 200. ministerium] misterium V⁶ 203. omni V⁴

[LIBRI APERTIO]

[7] ET VENIT ET ACCEPIT. Hic, ubi recitat visa quae conveniunt apertori libri propter actum apertionis, prius exprimit ordinatam libri acceptionem, dicens quod accepit ipsum DE DEXTERA SEDENTIS IN THRONO: per quod innuit duo. Primum, quod ab editore suscepit auctoritatem 210 aperiendi, quod est ordinatissimum et necessarium ad rectam apertionem, scilicet aperire iuxta consensum editoris; in quo forma rectae expositionis scripturae cuiusque proponitur, hoc est, ut per expositionem talia exprimantur, quae menti consonant editoris iuxta proprietatem suorum eloquiorum: quodsi secus fecerit, iam non erit expositor editionis alterius, sed propriae promulgator; Christus autem servat hanc 215 regulam, quia iuxta mentem Dei ubique scripturam sacram exponit. Secundum est quod secreta Dei, quae Christus reserare intendit, sunt ea quae Deus reponit in collegio electorum tanquam in dextera sua, quamdiu peregrinatur: unde hic accipere LIBRUM de dextera est accipere 220 de collegio electorum secreta Dei | quae reseranda sunt eis, nam secreta aeternitatis Dei non intendit eis reserare in via; propterea non accipitur dextera hic pro Dei aeternitate.

[8] Secundo exprimit libri apertionem cum dicit: ET CUM APERUISSET LIBRUM: in quo tria designantur. Primum est quod Christus 225 aperuit intellectum sacrorum eloquiorum electis suis quantum ad generalem eorum informationem de veritate divina, prius quam solveret septem signacula. Secundum est quod, cum in apertione quam recitat nullam exprimat successionem, sicut in apertione signaculorum, innuit aperte quod illa apertio fuit simultanea. Et ex hoc sequitur tertium, 230 scilicet quod talem apertionem libri fecit electis, quando simul et semel infudit eis Spiritum Sanctum, et fuerunt *omnes simul docibiles Dei* et prophetantes in linguis ignotis.

Tertio exprimit devotionem electorum laudantium Christum et extollentium, propter beneficia quae contulit eis. Et primo exprimit eam 235 quae successive claruit in electis, deinde illam quae simul. Quantum ad primam vero, primo exprimit durationem principalium electorum, sci-

208. apertionis V^s 211-2. apertionem] ordinationem V^s 213. praeponitur V^s 215. suorum om. V^s 216. promulgato V^s 218. sunt] sut V^s 219-21. tanquam ... electorum om. V^s 222. propterea] propter V^s 224. apertionem] operationem V^s 229. sicut] nullam add. V^s; signaculorum] signatorum V^s 231. apertionem] operationem V^s 232. docibiles Dei simul transp. V^s 236. electis] et add. V^s 237. vero] eo V^s; durationem] devotionem V^s

licet patrum et praeconum, dicens quod QUATUOR ANIMALIA, id est
 coetus praeconum quos praemittit hic ratione praedicta, ET VIGINTI
 240 QUATUOR SENIORES, id est coetus patrum: siquidem cum Christus in
 Pentecoste librum aperuisset electis, praecones, scilicet discipuli, et
 patres, scilicet apostoli, pariter CECIDERUNT CORAM AGNO, id est humi-
 liaverunt se prae devotione ad Christum, et SINGULI HABEBANT CITHA-
 RAS AUREAS, id est opera rutilantia caritate, ET PHIALAS AUREAS, id
 245 est mentes caritate informatas; sed citharas ad laetificandum proximos
 melodia virtutis, phialas vero ad licorem caelestis gratiae continendum
 et conservandum. Et ideo subiungit quod phialas habebant PLENAS
 ODORAMENTORUM, et exponit quod illa odoramenta SUNT ORATIONES
 SANCTORUM: per quod exprimit fervorem devotionis, quam non habent
 250 nisi qui sancti sunt; per hanc sancti vere orant et impetrant a Deo
 quae postulant. Quae devotio dicitur orationes in plurali, quia devotio
 multiplicatur in sanctis, prout ad totam Trinitatem et ad Christi
 humanitatem aut divinitatem dirigitur.

[9] Et quia per dictam apertionem libri, scilicet in susceptione
 255 Spiritus Sancti, clarissimam habuerunt notitiam et experimentalem de
 divinitate Christi, propterea tunc coeperunt eum novo cantico laudare;
 propter quod dicit: CANTABANT, id est apta confessione divulgabant,
 CANTICUM, id est laudem vel testimonium NOVUM.

Haec littera novitatem attribuit cantico, non Christo vel cantantibus
 260 aut aliis rebus, ideo quia numquam tale testimonium fuerat auditum de
 homine aliquo, scilicet quod esset Deus, nec de Deo, quod fuisset occisus:
 ante namque vocabatur homo vel agnus occisus, nunc autem Deus
 occisus, cum dicebant: DIGNUS ES, DOMINE DEUS, APERIRE LIBRUM ET
 SOLVERE | SIGNACULA EIUS, QUONIAM OCCISUS ES. Imo istud canticum 31 b
 265 fuit novissimum, quia novius eo numquam in auribus hominum sonuit,
 quasi dicat: Digne tibi convenit ministerium aperiendi ceteris ecclesiis
 librum etcetera, quia tu ipse es Deus qui edidit, et in signum supremi
 amoris ad eos voluisti occidi, ut Deo reconciliarentur. Ideo subiungit:
 ET REDEMISTI NOS, scilicet ad reddendum vel reconciliandum, DEO IN
 270 SANGUINE TUO, id est in occisione praedicta qua fudisti sanguinem
 pro nostra redemptione. *Redimisti*, inquam, *nos*, qui sumus EX OMNI
 TRIBU, quantum ad cognationes populi fidelis, ET, omni inquam, LINGUA,

238-9. quatuor... quos *om.* V^s 241. Pentecostem V^s; 246. liquorem V^s V^s 247. habebat V^s
 250. sunt] et *add.* V^s V^s; vere sancti *transp.* V^s 251. dicitur] a Deo *add.* V^s 254. in *om.* V^s
 256. coeperunt tunc *transp.* V^s 261. esset] eum V^s 266. ecclesiis] electis exclusis V^s
 267. superpremi V^s 269. vel] ad *add.* V^s 270. fundisti V^s 272. cognationes] cognatos V^s; et] in *add.* V^s; omnis V^s

quantum ad diversitatem idiomatum, ET, in omni inquam, POPULO, quantum ad diversitatem particularium congregationum, ET, omni inquam, NATIONE, quantum ad diversitatem gentilium cognationum: ex omnibus enim hiis differentiis habuit electos primitiva ecclesia, quando praedictum canticum coepit cantari; [10] ad cuius cantici complementum, scilicet confessionem plenam redemptionis factae per Christum, non solum exprimit reconciliationem nostri ad Deum, sed etiam modum subiungit: ET FECISTI NOS DEO REGNUM, id est fecisti ut Deus regnaret in nobis, in quibus prius regnabat diabolus, ET SACERDOTES, id est sacrificantes ei nosmetipsos; et ne lateat utilitas quam ex hoc consequuntur electi, subiungit: ET, scilicet quia fecisti nos Deo regnum et sacerdotes, REGNABIMUS SUPER TERRAM, id est sensualitatem vel carnem, quae prius dominabantur nobis.

[11] Quia post patres et praecones ecclesiae primitivae successit innumera multitudo electorum, propter hoc, ut designet temporalem eorum successionem ad illas, exprimit istorum devotionem ad Christum et confessionem suae laudis distincte, post devotionem et confessionem supradictorum, dicens: ET VIDI, scilicet praesentiam, ET AUDIVI VOCEM ANGELORUM MULTORUM IN CIRCUITU THRONI ET ANIMALIUM ET SENIORUM. Per quae verba docet aperte quod non loquitur de angelis patriae, quoniam animalia et seniores non sunt centrum illorum, sed loquitur de angelis viae, scilicet praedictis electis, qui non solum angeli sunt quantum ad contemptum carnalis vitae, sed etiam quantum ad conversationem in caelo per affectum et cogitatum, et omnes sunt in ambitu providentiae Dei et in ambitu sollicitudinis et zeli praeconum et patrum. ET NUMERUS EORUM ERAT MILIA MILIUM, hoc est perfectus et indeterminatus, [12] DICENTIUM MAGNA VOCE, id est aperte et intelligibili confessione: DIGNUS EST AGNUS. De praeconibus et patribus ait quod dicebant: *Dignus es, Domine Deus*, ut innueret quod illi recipiebant beneficium supradictum a Christo immediate, et per talem modum, quod evidenter et experimentaliter cognoscebant ipsum esse Deum; sed isti, ut ait, loquuntur de Christo in tertia persona, ut innuatur quod

273. in omni om. V^s 273-4. populo... inquam om. V^s 276. electos] electio V^s 277. cantici] canticum V^s 277-8. plenam confessionem *transp.* V^s V^s 278. factae] perfectae V^s 278-9. reconsiliationem V^s 280. Deo] meo *add.* V^s; prius om. V^s 281. ei] eis V^s 282. consequuntur V^s; electi] electum V^s 283. sacerdotes] et *add.* V^s 284. dominabatur V^s 285. praemictivae V^s 285-6. innumera multiplicando electorum successit V^s 286. temporalem] temporaliter V^s 287. ad Christum om. V^s 288. suae... confessionem om. V^s 293. viae] vir V^s 294. quantum] quam V^s 298-9. dicentium... confessione om. V^s 303. innuantur V^s

beneficium praedictae confessionis recipiebant ab eo | per ministerium 32 a
 305 praedictorum et per specialem devotionem ad sacrificium suae passionis, in qua fuit agnus.

Ideo sequitur: QUI OCCISUS EST, ACCIPERE, scilicet a confessione nostra vel testimonio, quasi dicat: Quia pro nobis occisus est, ut praedicta beneficia nobis conferret, digne sibi <vindicat> ut nos confiteamur
 310 et absque dubio vel timore testemur quod ipse habet VIRTUTEM, quantum ad vitam, hoc est quod vivit in aeternum licet fuerit occisus, ET DIVINITATEM, id est quod vere Deus est, ET SAPIENTIAM, id est quod vere ipse ordinem rebus dedit, ET FORTITUDINEM, id est efficaciam consummandi quaecumque vult fieri, ET HONOREM, quantum ad multitudinem subditorum quia omnia genua curvantur ei, ET GLORIAM,
 315 id est celebrem famam, scilicet ut semper et ubique laudetur, ET BENEDICTIONEM, ut quaeque laudabilia ipsi per nos adoptentur: nam ad plenam recognitionem beneficiorum Christi non sufficeret ut quisque electus eum laudaret semper et ubique de praedictis, nisi optaret quod
 320 semper ei laudatores accrescerent, et idcirco in fine confessionis istorum ponitur benedictio.

[13] Quia vero futurum est in fine Ecclesiae, scilicet in tertio statu prout inferius declarabitur, quod simul tempore tota diversitas electorum in Ecclesia militanti laudet Christum sub simili confessione propter
 325 apertionem praedicti libri, idcirco ad designandum hoc subiungit se audivisse omnium electorum, tam in triumphanti Ecclesia quam militanti, confessionem laudis ad Deum et Christum, dicens: ET AUDIVI OMNEM CREATURAM QUAE IN CAELO EST, id est in loco beatorum, ET QUAE SUPER TERRAM, id est in statu praelatorum Ecclesiae, ET QUAE
 330 SUBTUS TERRAM, id est in statu subditorum in Ecclesia (qui enim praesunt mortalibus, super terram sunt, et qui subsunt mortalibus, sunt sub terra), ET MARE, id est gentilitas seu paganismus, ET QUAE IN EO SUNT, scilicet populi et familiae; et quia non omnes de gentilitate dabunt confessionem laudis Christo et Deo, ideo non dixit «omnia quae in eo
 335 sunt», sed *quae in eo sunt*; et ex eadem ratione non expressit ante signum universale, nisi quando nominavit creaturam quae in caelo est.

304. ministerium] misterium V^s 308. nobis] omnibus V^s 309. vindicat V⁴ V⁵ V⁶ 310. et om. V^s 312. divinitate V⁴; est Deus *transp.* V^s 313. eficiam V^s 314. consumendi V^s 315. curvantur] cernantur V^s 318. plenam] veram V^s 319. optaret] oporteret V^s 320. ei laudatores semper *transp.* V^s; 333. populi] plura V^s 334. dixit] dicit V^s 335. et *rep.* V^s

319. Sapit formulam praefationis sancti sacrificii.

322 sqq. Ad ultima tempora iterum respicit.

Sed quia electi praedictarum differentiarum omnes dabunt confessionem laudis, idcirco in fine sermonis exprimit signum universale, dicens: OMNES *audivi* DICENTES: SEDENTI IN THRONO, scilicet Deo vel toti Trinitati, ET AGNO, scilicet Christo ut homini vel ratione humanitatis, exhibeatur a nobis BENEDICTIO, id est adoptatio universae prosperitatis quae ideo praemittitur hic ut pateat quod ex fervore devotionis loquuntur, ET HONOR, id est reverentia quae Domino vel superiori debetur, ET GLORIA, id est fama celebris quae virtuosissimis correspondet; ET POTESTAS, id est dominium supra nos per humilitatem et obedientiam nostram; et haec, inquam, exhibeamus ei IN SAECULA SAECULORUM.

[14] Et ut ostendat quod talis confessio in ecclesia finali omnium electorum simul erit, propterea subiungit confirmationem praeconum et patrum, dicens quod praecones, quorum est loqui, DIXERUNT: AMEN, id est vere vel certe ita fiet; et patres humiliaverunt se tota mentis devotione: nam CADERE SUPRA FACIEM, id est mentem, et ADORARE nichil aliud est, nisi se ipsum mente deicere coram Deo, ut nec praesidentiam nec aliquid boni sibi, sed tantum Deo, attribuat.

Per praemissam igitur expositionem iam patet id quod ad generalem stilum huius libri dictum est pertinere, scilicet quid Deus in collegio electorum aliquando facturum erat vel passurus in eis. Nam librum, editum ab eo propter informationem electorum, erat aliquando eis ostensurus per communicationem, ut tempore legis et prophetarum; et ostensurus aliquando clausum et septem sigillis signatum, ut tempore illo; aliquando aperturus librum et non soluturus signacula, sicut in primo tempore evangelii. Item erat facturum ut ab electis diversimode laudaretur ob beneficia libri, et passurus occisionem ab adversariis: aliquando in persona sua, quandoque vero in veritate sua, cuius occisio in sua veritate faceret eum pati validum maerorem in membris suis.

[SIGNACULA]

365

Iam vero circa visionem expositam non restat considerare aliud, nisi causam propter quam non solvit signacula libri quando librum aperuit. Hoc autem clarebit, viso quantum aperuit et quare tantum:

340. scilicet] id est V⁶ 341. exhibeantur V⁶; 345. super V⁶ 346. exhiberemus V⁶; saeculorum om. V⁶ 349. dicentes V⁶ 353. sed] fiet V⁶ 354. id] illud V⁶ 358. ostensurus] et add. V⁶ 360-1. aliquando... tempore om. V⁶ 364. validum om. V⁶ 368. viso] visio V⁶; tantum] tamen V⁶

de quo ipsemet apertor certificat suos iuxta fundamenta expositionis
 370 tacta superius, scilicet quod Deus, quae facturus est in toto cursu Eccle-
 siae, praefigurat ea quibusdam operibus tanquam per initia seminalia.
 Cum igitur, ut refert Lucas, Dominus aliquando librum aperuerit in
 synagoga et in eo legerit, deinde clausum reddiderit, aperte designavit
 quod in Ecclesia partim erat aperturus librum, partim clausurus; et
 375 per id quod ipse tunc legit et enucleavit, dicendo quod tunc, in auribus
 audientium eum legentem, scriptura quam legerat suum complementum,
 id est veritatem sui principalis intellectus, fuerat consecuta, declaratur
 quantum postmodum aperuerit librum, quando dedit eius intelligentiam
 in primitiva ecclesia: non enim casualiter sed ex certa providentia legit
 380 potius illum passum scripturae quam alium. Unde, cum ibi exprimatur
 aperte quod causa sui adventus erat voluntas medendi contritis corde
 et dandi captivis indulgentiam et liberandi incarceratos, et sic de ceteris
 quae pertinent ad redemptionem electorum et iustificationem ac recon-
 ciliationem Deo; clare insinuavit quod, quando aperuit librum et non
 385 solvit signacula, dedit intelligentiam eloquiorum Dei quantum suffi-
 ciebat electis ad exercitium iustificationis et obtentum salutis aeternae.
 Ita quod, quia hoc necessarium erat eis ad finem ultimum consequen-
 dum, quia sine tanta intelligentia tota multitudo electorum nequivisset
 sufficienter in Deum redire per exercitium spirituale, propterea tantum
 390 eis librum aperuit; sed ea quae in eloquiis libri designantur futura in
 cursu Ecclesiae, iuxta distinctionem | septem temporum ipsius aut sep-
 tem statuum, clausa permisit usque ad haec tempora, quibus illorum
 futurorum notitia foret Ecclesiae utilis ad sui directionem, quoniam
 ante tempus illud frustra dedisset, quantum ad hoc, eloquiorum suorum
 395 intelligentiam; Deus vero nichil facit frustra.

Per hoc autem iam elucescit quid sint proprie septem libri signacula:
 nam signacula secundum vim propriae vocis signa sunt quae designant
 vel distinguunt saecula, id est durationes; unde quaecumque in libro

370. quae] qui V^s; est om. V^s 371. initia] innicula V^s 372. refferret V^s; apperuit V^s
 374. librum] et add. V^s 375. quod tunc] quod nichil V^s 376. scripturam V^s 377.
 consecuta] consueta V^s 378. apperuerit V^s 380. alium om. V^s 383. reconciliatio-
 nem V^s 384. insinuavi V^s 387. finem] fidem V^s 389. redire in Deum *transp.* V^s;
 tantum] tamen V^s 390. designant V^s V^s 391. ipsius om. V^s 392. statum V^s
 394. dedisset om. V^s; hoc] haec V^s 397. vocis propriae *transp.* V^s; designant] signant
 V^s V^s 398. unde] septem V^s, unde quaecumque signant vel distinguunt saecula id est
 durationes unde quaecumque signant vel distinguunt saecula et durationes unde V^s

371. *Initia seminalia*, redolent vel
 Augustinum vel scientiam medicam.

372 sqq. LUC., IV, 16-20.

Dei sunt, ad hoc ordinata sunt, quod significant septem tempora durationis Ecclesiae, vel ea per quae tempora illa distinguuntur. Proprie 400
septem signacula nominantur, quae tamdiu clausa permanent vel
nodata, quamdiu latet electos eorum significatio; tunc vero aperiuntur,
cum eadem elucescit.

Ad huius autem dicti evidentiam sunt exemplum conveniens septem 405
dies hebdomadae, qui scripti sunt indelebiter in libro universitatis
operum Dei; de quibus dici potest recte quod sunt signacula septem,
quoniam designant septem aetates mundi, quibus totus cursus prae-
sentis saeculi volvitur. Eadem quoque virtute vel ratione significant
tempora septem, quibus populi fidelis peregrinatio sub executione docu- 410
mentorum Dei consummatur in mundo praesenti. Sed quibus circum-
stantiis prima dies hebdomadae significet primam aetatem mundi vel
primum tempus Ecclesiae vel synagogae, vel secunda secundum, et sic
de aliis, clausum fuit quousque Deus elucidavit per significationem
operum primaevae creationis in primis septem diebus, aut per circuitum 415
septem dierum obsidionis Ierico, vel similiū.

Similiter etiam septem tempora synagogae in quibus populus fidelis
consummavit suam peregrinationem sub veteri testamento, significant
alia septem, in quibus peregrinabitur sub novo testamento populus
electorum; ita quod illa tempora synagogae, per suas circumstantias
quibus ad invicem distinguuntur, significant circumstantias distinctivas 420
temporum Ecclesiae. Septem vero tempora synagogae, et circumstantiae
distinctivae ipsorum, in pagina veteri ad litteram exprimuntur, sicut
ad litteram populus ea regulabatur; et dicta tempora distinguuntur
septem generalibus pressuris illius populi sic, scilicet quod terminatis
illis septem pressuris tempus septimum synagogae successit, quod 425
fuit tempus tranquillitatis et pacis eius et reformationis ipsius; et in
primis quinque temporibus passa fuit unam tantum de illis generalibus
pressuris, in sexto vero passa fuit duas ex illis, quae ideo generales
dicuntur, quia totum populum Iudaeorum generaliter affligebant.

399. ordinata quod V⁶ 400. illa tempora *transp.* V⁵ V⁶; distinguuntur] designantur V⁶
401. signacula] designantur vel *add.* V⁶; vel] et V⁶ 404. conveniens] *convenieris* V⁶
411. significant V⁶ 412. secunda] dies *add.* V⁶ 418. sub] in V⁶ 421. Ecclesiae tempo-
rum *transp.* V⁶ 425. septimum] *pessimum* V⁶ 427. unam] unum V⁶ 429. affligebant]
flagellabant V⁶

399 sqq. Septem Ecclesiae status
vel tempora significantur etiam sep-
tem signaculis libri.

416 sqq. Collatio inter septem syn-
agogae tempora et septem Ecclesiae
aeva.

430 Cum autem scriptura Dei sit communis toti collegio electorum,
ordinavit eius sapientia, quae recte dispensat omnia, quod illa eadem,
quae distinguebant ad litteram sua tempora populo carnali, distingue-
rent ea per spiritualem intellectum populo spirituali seu Ecclesiae mili-
tanti sub novo testamento, sic scilicet quod per dictas septem pressu-
435 ras synagogae designantur aliae septem in Ecclesia militanti, | quibus 33 b
distinguuntur septem ipsius tempora, sicut et tempora synagogae.

Sed quia pressuras generales Ecclesiae non exprimit littera, quae
pressuras exprimit synagogae, propter hoc illae, quae istas significant
sub intellectu occulto in littera vel pressuris, dicuntur signacula clausa
440 sive nodata vel sigilla, quasi sub se claudencia significatum. Proinde
aperire sigilla vel solvere signacula nichil aliud est, nisi explicare cir-
cumstantias totius cursus Ecclesiae, tam in pressuris generalibus quam
in tranquillitate, quibus proprie septem eius tempora distinguuntur. Et
hoc est quod secundum principale intellectum visionis facit agnus in
445 eo quod sequitur: nam in toto cursu suae Ecclesiae proprias circum-
stantias distinguit: septem ipsius tempora, in quibus illae circumstan-
tiae successive apparuerunt; quibus circumstantiis cognitis ad plenum
vel intellectis, aperta erant septem signacula praedicta, non solum
quantum ad significationem pressurarum synagogae vel tranquillita-
450 tis, sed etiam quantum ad omnem partem scripturae, tam novo quam
testamento veteri, ubi per historiam vel per alia documenta iuxta
spiritualem intellectum haec septem Ecclesiae tempora distinguuntur.

430. Dei om. V⁶ 431. quae] quod cuncta V⁶; dispensat] dispensant V⁶; omnia om. V⁶; illa] ille V⁶ 432. distinguebant] dignabant V⁶ 434. novo] uno V⁶; sic om. V⁶; per dictas om. V⁶ 435. septem] presurae add V⁶ 436. distinguuntur] designantur V⁶ 437 Ecclesiae om. V⁶; exprimunt V⁶ 438. propter hoc illae om. V⁶ 439. intellecti V⁶ 440 sive] vel V⁶; significatum] signatum V⁶ 445. suae in marg. V⁴, om. V⁶ V⁶; Ecclesiae] per add. V⁶ V⁶ 446. septem] sectem V⁴ 448. erunt V⁶; praedicta] supradicta V⁶ 449-50. tranquillitates V⁶ 451. veteri testamento transp. V⁶, novi quam veteris testamenti V⁶; per alia] per aliam V⁴, per om. V⁶ 452. haec] hic V⁶;

452. Ad haec et sequentia altius intel-
ligenda, cfr. M. REEVES - B. HIRSCH -
REICH, *The Seven Seals in The Writings*

of Joachim of Fiore, in «Recherches de
théologie ancienne et médiévale», XXI
(1954), 211-47.

[SIGILLUM PRIMUM]

[VI, 1] ET VIDI QUOD APERUISSET AGNUS UNUM, id est primum (ipse hic morem sequitur Hebraeorum, qui semper primum in ordine per unum designant), DE SEPTEM SIGILLIS, quibus scilicet liber, quem
5 vidit mentaliter in dextera Dei, erat sigillatus, ac si ab ipso libro, quem iam viderat aperiri, pependissent in septem chartis vel aliis partibus septem sigilla claudencia partes illas. Sed quia visio talis apertionis mentalis non erat nisi ostensio fiendorum in primo Ecclesiae tempore, quae sub sigillo factorum in primo tempore synagogae fuerant clausa,
10 propter hoc immediate post recitatam visionem talis apertionis recitat ostensa quibus designantur vel exprimuntur circumstantiae temporis illius, et quemadmodum in hac prima et in aliis.

Dicit ergo hic quod aperto sigillo fuerunt ei quatuor ostensa. Primum fuit valida exhortatio ipsius ad videndum quae ostendebantur facta per
15 primum animal, et ideo dicit: AUDIVI UNUM, id est primum sicut ante, DE QUATUOR ANIMALIBUS DICENS TANQUAM VOCEM, id est imitando vocem, TONITRUI MAGNI: VENI, per fidem, ET VIDE, per contemplationem: per quod designatur quod in primo tempore Ecclesiae voce terribili ut comminativa iudicii hortabantur electos et quoscumque etiam auditores
20 ad contemplandum ea quae Deus tunc eis designabatur ostendere, sicut patet in Actibus de Petro et Paulo in pluribus locis. Ideo vero dicit quod hanc exhortationem faciebat animal quod superius primo nominavit, scilicet simile leoni, ut innuat quod praecones illius temporis fuerunt in exhortando et praedicando prae summo fervore
25 caritatis audacissimi.

[2] Secundum ostensum fuit EQUUS ALBUS, per quem designatur, ut exponit Dominus in revelationibus Hildegardis, tempus eminenter vel

3. hic] enim *add.* V⁶; sequitur morem *transp.* V⁶; hebraeum V⁶ 5. dextra V⁶; sigillatus erat *transp.* V⁶; ac si] hac sibi V⁶ 7. talis] mentalis V⁶ 10. hoc *om.* V⁶ 13. hic *om.* V⁶ 14. ostendebatur factam V⁶ 16. dicens *om.* V⁶; imitando] immittendo V⁶ 17. tonitruu] troni V⁶; magni *om.* V⁶ V⁶; vide] inde V⁶ 18. designatur *om.* V⁶ 19. comminata V⁶, cominativa V⁶; iudici V⁶ 20. eis *om.* V⁶; designabatur] dignabatur V⁶ 22. dicit quod] dicit per V⁶; primo *om.* V⁶ 24. prae summo] piissimo V⁶

34 a notabiliter consignatum innocentia | electorum et veritate divina ac puritate vitae, ubi deerat omnino nigredo: equus enim propter velocitatem sui cursus aut gressus designat tempus; albedo vero mundi- 30 tiam vitae ac puritatem innocentiae et veritatis divinae.

Tertium ostensum fuit SĒSSOR vel equitans, insignitus dupliciter, scilicet *arcu et corona*. Sessor vero temporis cuiusque dicitur, qui praeest notabilius in qualitate, qua consignatur tempus; et in primo Ecclesiae tempore praeerat notabilius in albedine praedicta coetus apostolorum 35 et aliorum discipulorum.

QUI HABEBAT ARCUM, scilicet praedicationem iniunctam eis a Domino, cum dixit: *Ite, praedicate evangelium omni creaturae*; praedicatio siquidem evangelica designatur per arcum, quoniam habet in medio partem unam rectam, quae numquam flectitur, scilicet veritatis divinae 40 considerationem; extrema vero sunt consideratio lapsus humani et reparationis eius; corda vero, qua istae duae extremitates trahuntur, est discretio praedicantis, quae lapsum et reparationem flectit in quolibet, prout infirmitas tolerat cuiuscumque. Praedicator igitur evangelicus tali arcu mittit sagittas eloquiorum Dei, quas extrahit de pharetra 45 sacrae scripturae; ipsam etiam semper in manu tenet: nam quae praedicando fieri docet, opere satagit confirmare: semper etiam in sinistra sua, quia propter praedicationem se ipsum exponit adversitati temporali, nec unquam per ipsam quaerit temporaliter prosperari, et quia arcum dicuntur habuisse filii primi temporis Ecclesiae specialiter quia 50 in praedicationis effectum cunctis aliis excellentius claruerunt. Praedicto similiter coetui FUIT DATA CORONA, non illa quae praemium est certaminis vel triumphi, quoniam illa non praecedit triumphum, imo potius sequitur ipsum; hic autem dicit post datam coronam quod EXIVIT 55 UT VINCERET, unde corona data illi coetui ad vincendum fuit titulus triumphalis, quo caput et mentem ipsorum ornavit Christus, quando misit eos ad praedicandum dicens: *Confidite, ego vici mundum. Si me persecuti sunt, et vos persequentur*. Titulus autem triumphalis fuit in

28. consignatum *cor.* V^s; innocentia] in notitia V^s 29-30. volocitatem V^s 30. vero] designat *add.* V^s 31. innocentiae V^s; et *om.* V^s 32. equitas V^s 33. arcum et coronam V^s; cuiusque temporis *transp.* V^s; praest] prae V^s 34. notabilibus V^s 35. notabilibus V^s 37. eis] *ha add.* V^s 38. dicit V^s 39. quoniam] qui V^s 40. quae] quoniam V^s; veritatis] veritas V^s 41. et] consideratio *add.* V^s 42. eius] ipsius lapsus V^s; qua] per quam V^s 45. pharetra V^s 49. quia] quem V^s 50. specialiter *om.* V^s 51. effectum] affectu spiritualiter V^s 51-2. praedicto] praedicatio V^s 52. ceptui similiter *transp.* V^s; praemium] praeminet V^s 56. et] id est V^s V^s 57. vinci V^s 58. autem] *om.* V^s

cruce scriptus, cuius tituli substantia est haec: Iste crucifixus est *Iesus nazarenus rex Iudaeorum*; quo titulo totus coetus praedictus erat informatus in mentem, et per virtutem huius tituli vicerunt spiritualiter; et de hoc titulo coronatus erat in capite seu in mente Paulus quando dicebat: | *Ego non iudicavi me scire aliquid inter vos, nisi Christum, et hunc crucifixum.* 34 b

65 Quartum ostensum fuit laudabilis operatio praedicti equitantis, quia, ut dicit, EXIVIT, scilicet de synagoga, circumcisionem et cerimonias eius relinquens, VINCENS per patientiam spiritualem omnem malitiam Iudaeorum; et exivit, inquam, inde UT VINCERET in gentilitate.

[SIGILLUM SECUNDUM]

70 [3] CUM APERUISSET SIGILLUM SECUNDUM: non dixit aliud, sed secundum, ut innuat quod ordine temporis ostensa sub ista apertione sequuntur ad ostensa sub primo; ubi aperte docet quod antea per unum intelligebat primum, et ex eadem ratione ponit in sequentibus apertionibus ordinalia nomina. AUDIVI SECUNDUM ANIMAL: hic similiter per
75 secundum declarat se superius intellexisse per unum de quatuor animalibus primum, sicut superius in quarto capitulo distinxerat ea per ordinalia nomina dicendo: primum, secundum, etcetera. Fuit autem secundum superius expressum vitulus, qui specialiter hic introducit ad exhortationem Ioannis, ut innuatur quod in ecclesia secundi temporis
80 praecones evangelicae veritatis, qui exhortabantur electos, veritatem sui ministerii clarificaverunt martyrio, quo sicut vitulus fuerunt sacrificati, sicut in prima clarificaverunt summo fervore caritatis, qui designatur per leonem, qui est fervidissimus animalium.

Et ex hoc patet quare non dixit hic et in sequentibus quod vox istorum esset tanquam tonitruum, quia talis vox est proprie vox leonis; unde,
85 licet omnes praecones comminentur Dei iudicium et damnationem aeternam, in nullis tamen fuit tam notabilis excellens fervor caritatis, ut in praeconibus et fidelibus ecclesiae primae, sicut fuit expressum

59. est *rep.* V⁶; haec] hic V⁶ 60. ceptus V⁶ 61. mente V⁶; tituli] saeculi V⁶; vicerunt] vincuntur V⁶ 65. equitatis V⁶ 71. ut] quod V⁶; apertione] operatione V⁶ 73-4. operationibus V⁶ 74. similiter] simpliciter V⁶ 75. superius *om.* V⁶ 76. quarto] quinto V⁶ 77. nomina ordinalia *transp.* V⁶ 78. specialiter] spiritualiter V⁶ 80. evangelicae] enunciatæ V⁶; veritatis] veritatem V⁶; exhortabatur V⁶; electos *om.* V⁶ 81. vitulus] titulus Deo V⁶ 82. designantur V⁶ 84. in *om.* V⁶ 87. nullis] illis V⁶; tam notabilis] causa volubilis V⁶

superius in septem ecclesiis, quia prima fuit consignata per caritatem, secunda per martyrium; ita similiter facit hic.

Omnia enim septenaria cuiusque visionis sibi invicem correspondent, ita quod prima pars cuiuslibet, primae parti cuiuscumque alterius, et secunda secundae, et sic de aliis: cuius ratio est, quia realiter idem in omnibus revelatur: quid Christus facturus esset quidve passurus in omnibus septem Ecclesiae temporibus; sed multiplicatae sunt visiones ad informationem fidelium de his quae fuerunt superius in numero et ordine visionum expressa. Differunt autem ea quae revelantur in una visione septimembri a revelatis in alia simili quantum ad modum vel rationem seu stilum revelationis: nam, sicut in primo septenario revelantur differentiae septem Ecclesiae temporum, prout exigit modus aut stilus correptionis et exhortationis ecclesiarum, sic in isto secundo revelantur eadem differentiae, sicut requirit ratio vel stilus pandendi secreta vel aperiendi signacula; et in tertio, sicut convenit clangori praedicationis; et in quarto, sicut convenit pugnae Ecclesiae cum dracone; et in quinto, prout convenit | temporali flagello impiorum; et in sexto, prout convenit aeternae damnationi reproborum.

Vitulus ergo praedictus, id est coetus praeconum, in tempore secundo Ecclesiae dixit, exhortando et excitando attentionem: VENI ET VIDE, ut supra. [4] ET EXIVIT, id est apparuit, EQUUS ALIUS a praedicto, quia ille erat bonus et iste malus; hoc est dicere quod emersit aliud apud tempus ab illo, et exprimit qualem, cum dicit: RUFUS (id est effuso sanguine tinctum vel consignatum), CUIUS SESSOR erat qui praeerat in effundendo sanguine, scilicet totus populus gentilium, cui tunc DATUM EST, tum quia a diabolo impressum tum quia a Deo permissum, UT SUMERET, id est voraret, ac si comedat (id enim quod comeditur dicitur sumi, unde sub nomine unius bestiae dicitur in Daniele de isto sessore: *Comede carnes plurimas*), PACEM DE TERRA, id est sequaces Christi de Ecclesia: hii enim sunt pax Dei et hominum, tum quia denuntiant eam, tum quia

91. septennaria V⁴; cuiuscumque V⁴ 93. quia] quod V⁴ 94. revelatur] scilicet add. V⁴ V⁴ 95. sed] multi add. V⁴ 96. quae] qui V⁴ 98. vel] seu V⁴ 99. primo] puro V⁴; septennario V⁴ 99-100. revelatur V⁴ 100. differentiae] differentem V⁴ 101. sic] sicut V⁴; secundo] septenario add. V⁴ 103. tertio] septenario add. V⁴ 104-5. dracone et in] dracone in V⁴ 105-6. temporali... convenit om. V⁴; praedictus V⁴ 107. Vitulus V⁴; praedicta V⁴ 110. hoc est] homo V⁴; apud om. V⁴ V⁴ 111. Rurfus V⁴; sanguine effuso transp. V⁴; effuso] tempus illud add. V⁴ 112. consignatum] signatum V⁴, effundendo] ex fundendo V⁴ 113. tum] tamen V⁴ 114. impressum] in praesumptum V⁴; tum om. V⁴; a Deo] habeo V⁴ 115. voraret] notaret V⁴; ac om. V⁴; comedat] commederet V⁴, comederit V⁴; id] illud V⁴ 116. in om. V⁴ 117. pacem] patriae V⁴ 118. tum ... tum] tamen... tamen V⁴

- procurant eam vel obtinent: pro quibus in Psalmo dicitur Ecclesiae:
 120 *Videas filios filiorum tuorum, pacem super Israel*; hii sunt etiam fines
 Ierusalem, quos posuit Deus pacem. Item datum est ambobus, scilicet
 illi sessori et huic paci, UT INVICEM SE INTERFICIANT: nam sequaces
 Christi videbantur gentiles interficere peccato, isti vero illos interficere
 mundo. Et illi sessori DATUS EST MAGNUS GLADIUS, id est magna potestas
 125 interficiendi, tum quia innumerabiles interfecit, tum quia magno tem-
 pore id exercuit.

[SIGILLUM TERTIUM]

- [5] ET CUM APERUISSET SIGILLUM TERTIUM. Hic introducitur, ad
 exhortandum, TERTIUM ANIMAL, quod dixit habere faciem hominis, ut
 130 innuat quod in tertio Ecclesiae tempore sive in tertia ecclesia tempo-
 rali praecones evangelici clarificaverunt suum ministerium specialiter
 per actum ratiocinandi, qui est actus proprius hominis. In conflictu enim
 disputationis, quem tunc cum haereticis habebant, tali actu signifikan-
 ter permota fuit veritas evangelica per praecones, licet ad defensionem
 135 eius adhiberent conatum omnium virtutum, ut statim exprimet in
 ostensis post apertionem sigilli; quorum primum exprimit cum dicit:
 ET ECCE, apparuit vel emersit, EQUUS NIGER, id est tempus consignatum
 nigredine vel caligine, tam ignorantiae quam erroris, nam ignorantia
 veritatis facit errare homines, licet amplius malitia; ET qui praeerat
 140 in tali nigredine, SESSOR erat illius equi, scilicet totius coetus haeretico-
 rum et quorumcumque male scientium de evangelica veritate, de quo
 ait quod HABEBAT STATERAM, id est librandi et ponderandi facultatem;
 per quod innuit quod iste coetus conabatur librare seu ponderare cum
 statera humanae rationis, et non | catholicae, doctrinam sacram: pon- 35 b
 145 derare quidem est considerare quantam vim habeat hoc vel illud, et
 ad quem finem ordinetur; sed librare est ponderatum alicui tradere, id
 est considerare quibus pertineat hoc aut illud, ut quid humanitati

119. eam om. V^s; pro quibus in Psalmo] impressio V^s 120. hii] hic V^s 122. interficerent V^s
 123. videbantur] nitebantur V^s; interficere gentiles transp. V^s; vero] scilicet gentiles conaban-
 tur add. V^s; interficere] fideles add. V^s 124. gladius magnus transp. V^s V^s 125. tum ... tum]
 tamen ... tamen V^s; interficit V^s, interfecerunt V^s 126. id] illud V^s 129. exhortationem V^s
 130. tertio] certo V^s; tertia] certa V^s 131. ministerium] misterium V^s; specialiter] spiritua-
 liter V^s 132. per actum om. V^s 133. habebant] habuerunt V^s V^s; significanter] signan-
 ter V^s V^s 134. permota] promota V^s 137. ecce] id est add. V^s, ut add. V^s 139. et qui]
 et equi V^s 140. totius] totus V^s V^s 141. scientium] sentientium V^s V^s 142. liberandi V^s
 143. per] pe V^s; liberare V^s 144. statera] statura V^s; et non] omnino V^s; catholicae] veritatis
 add. V^s 145. quidam V^s; est] et V^s; habebat V^s; vel] autem V^s 145-7. et ... illud om. V^s

Christi sit attribuendum, quid vero deitati, quidve singulis personis Trinitatis, et sic de aliis.

Sed quia statera huius sessoris fuit dolosa, consequenter exprimit, 150
quando dicit quod habebat eam IN MANU SUA, id est in opere proprii
iudicii, et non Dei. Librare vero doctrinam eloquiorum Dei secundum
determinationem propriae rationis et non divinae, dolosum est et erro-
neum: infidelis enim est qui alimenta domini sui librat et dispensat
aliter quam ordinaverit dominus, quoniam non librat in aequitate quam 155
ipse statuit. Quam aequitatem potest dupliciter violare: uno modo, si
dederit vel acceperit quod libratur pro pretio incompetenti; alio modo,
si laeserit aut vitiaverit res librandas; super utroque vero istorum mo-
dorum admonuerunt praecones dictum sessorem in defensionem sacrae
veritatis: quantum ad primum admonuerunt, notificando iustum pre- 160
tium. [6] Et, ad innuendum quod hanc monitionem fecerunt cum omni
virtute sive cum summa diligentia, dicit quod AUDIVIT VOCEM QUA-
TUOR ANIMALIUM DICENTIUM, per quod designatur omnimoda virtus
ipsorum; quam etiam vocem dicit se audivisse TANQUAM IN MEDIO,
scilicet Christo, qui est medium quatuor animalium et omnium electo- 165
rum, quasi dicat: Audiui vocem illorum tamquam si esset vox Christi:
per quod innuit quod ex parte Christi admonebant eos ut BILIBREM
TRITICI darent solum pro uno DENARIO, ET TRES BILIBRES HORDEI
similiter pro DENARIO uno.

[REGULAE]

170

Sensus eloquiorum sacrorum, qui necessarii sunt electis in via, sunt tres, scilicet litteralis et allegoricus et moralis, et idcirco super hiis admonentur.

Litteralis vero novi testamenti dicitur triticum, quia perfecte tribuit alimentum vitae aeternae; similiter litteralis veteris paginae dicitur hordeum, quod est pabulum iumentorum, et perfectum alimentum vitae non 175
praebet hominibus, hoc est fidelibus; et uterque est bilibris, quia uterque de spiritualibus et corporalibus loquitur. Sed litteralis veteris testamenti triplicat istas bilibres propter notabilem differentiam quantum ad litte-

148. Christi om. V^o; deitati] divinitati V^o; quidve] quid vero V^o 150 quia] quod V^s V^o; statura V^o; fuit] fuisset V^s 151. quod om. V^o; eloquiorum V^o 154. liberat V^o 155. dominus ordinaverit *transp.* V^o; quoniam] qui V^o; liberat V^o 157. liberatur V^o; incompetenti] non competenti V^o 158. vitiaverit] intimaverit V^o; liberandas V^o; utraque V^o 161. innuendum] inveniendum V^o 165-6. electorum] elementorum V^o 167. innuitur V^o; amonetur V^o; bilibrem] biliberem V^o 169. uno denario *transp.* V^o 171. sacrorum eloquiorum *transp.* V^o 172. litteralis] literas V^o 173. testamenti] notatur cum V^o; quia] quod V^o 174. similiter] sed *add.* V^s V^o; litteralis] vero *add.* V^o 178-9. litteram] litterarum V^o

ram legis et prophetarum, et historiam, quae differentia non est notabilis
180 in littera novi testamenti.

Litteralis quoque sensus sacrae scripturae, quia manifestus est omni-
bus ideo quia non excedit terminos litterae propriae, non vitiatur; sed si
animus tradentis aut recipientis non consenserit ei recte, tunc pretium
eius est inconueniens: nam pretium quo debet tradi seu librari et accipi
185 est rectus consensus, et hic est consensus rectae fidei, scilicet quando
tantum consentitur ei quantum conferre potest | ad salutem aeternam. 36 a
Et iste consensus dicitur denarius unus, non diurnus, quia hic non datur
nisi in fine laboris, qui est praemium aeternae mercedis; sed consensus
praedictus dicitur unus, quia et apud Deum et apud homines idem est.
190 Sed qui litterali sensui scripturae consentit vel propter favorem homi-
num vel propter appetitum gloriae temporalis aut propriae mentis
elationem, et ex eisdem facit alios consentire, sicut adhuc graeci obser-
vant, talis consensus nec convenit cum Deo, nec unus est apud omnes,
sed multiplicatur secundum diversas affectiones hominum.

195 Allegoricus vero sensus et moralis, quia sunt occulti quantum ad
litteram, possunt vitiari vel obliquari; propterea quantum ad hos sensus
admonetur prohibitive sessor praedictus, cum dicitur: VINUM ET OLEUM
NE LAESERIS: allegoricus enim, quia ducit mentem in notitiam veritatis
Christi, tam quoad personam ipsius quam quoad opera, et confortat
200 in fide et inflamat in amore Christi, propterea designatur per vinum;
moralis vero, quia mentem lenit et sanat a morbo vitiorum, oleo com-
paratur.

[SIGILLUM QUARTUM]

[7] ET CUM APERUISSET SIGILLUM QUARTUM. Hic introducit
205 ad exhortandum aquila volans, ut innuatur quod praecones in quarto
Ecclesiae tempore clarificaverunt signanter suum ministerium per
contemplationem caelestium, quia tunc floruit status ermitarum, qui
mente et victu, etiam solitudine, vitam angelicam imitabantur.

179. historiarum] V^s V^s 182. excedit] excidit V⁴, extendit V⁶; termino V⁶; vitiatur] veri-
ficatur V⁶ 184. quod V⁶; librari V⁶ 185. consensus] sensus V⁶; hic] hoc V⁶ 187. con-
sensus] denarius V⁴ V⁶ 189. quia et apud] quia apud V⁶; apud om. V⁶ 192. huiusdem V⁶
193. tales V⁶ 194. multiplicat V⁶ 195. et] est V⁶; occulti] occuli V⁶ V⁶ 197. admo-
vetur V⁴ 198. enim] est add. V⁶ 199. Christi om. V⁶; quam] quod V⁶ 207. quia] et
V⁶; heremitarum V⁶ 208. victu et transp. V⁶; vita et V⁶; solitudine V⁶

179. Divisionem significat librorum
Veteris Testamenti in legales, prophe-
ticos, historicos.

190-4. Ad schisma Ecclesiae orien-
talis alludit,

[8] Designatur autem illud tempus per EQUUM PALLIDUM, quia fuit tempus langoris spiritualis: palledo siquidem indicat langorem infidelitatis, quoniam innumerabiles populi, iam sub fide Christi educati, apostataverunt in fallacias Machometi; et ideo praefuerunt illi tempori populi qui maxime languebant per infidelitatem, scilicet tota secta illius: quae dicitur MORS non solum ab infidelitate, sed etiam a pertinaci saevitia occidendi fideles; ET INFERNUS, scilicet iudaicus populus qui appetit insatiabiliter aeternam perditionem fidelium, SEQUEBATUR EUM, sequela desiderii et consensus scilicet ut christiani penitus delerentur. Item secutus est eum diu imitatione populus Tartarorum, qui est infernus ab inordinata et mira multitudine. Item finaliter sequetur eum imitatione et tempore Antichristus, qui erit universalis animarum vorago.

Et, praedicto populo scilicet machometico, DATA EST, tam a diabolo instigante quam a Deo permittente, POTESTAS SUPER QUATUOR PARTES MUNDI, scilicet orientales, occidentales, meridionales, septentrionales, sed ad quem effectum subiungit, quasi dicat scilicet ad INTERFICERE fideles quatuor modis, scilicet GLADIO, id est occisione corporali, ET FAME, id est consumptione spiritualis doctrinae, ET MORTE, id est infidelitatis suggestionem, AC BESTIIS TERRAE, id est haereticis Ecclesiae, qui fuerunt ministri et eorum coadiutores ad occidendum fideles. Omnis enim plaga mundi gustavit eorum saevitiam usque ad Carolum magnum, | et exinde etiam multae ex eis.

Quare vero id Deus permiserit, declaratur tam ex hiis quae superius in quarta et quinta ecclesia exprimuntur, scilicet de Iezabel et multitudine illorum qui suas vestes maculaverunt, scilicet tam vestes virtutum per irreligionem, quam corporum per fornicationem, et per ea quae in quarto angelo tubicinate et quinto inferius exprimuntur.

[SIGILLUM QUINTUM]

[9] ET CUM APERUISSET SIGILLUM QUINTUM. Hic et in sequentibus apertionibus praeconum exhortatio <subicietur>, ad innuendum quod

209. tempus om. V^s 210. languorem] tunc autem viguit langor add. V^s V^s 215-6. qui appetit om. V^s 217. consensus] sensus V^s 219. mira] innumera V^s V^s 220. erit om. V^s 221. est om. V^s 223. meridionales] meridionales V^s; et V^s 226. consumptione] consumatione V^s 227. ac bestiis] hac vestis V^s; haereticis] heremitis V^s 229. eorum om. V^s; sentiam V^s 232. exprimitur V^s; Iezabel V^s; et] de add. V^s 233-4. virtutem V^s 234. quam] vestes add. V^s V^s 235. tubicinate V^s 238. subricetur V^s, subicetur V^s V^s

231-5. Cfr. supra, cap. II, vers. infra, cap. VIII, vers. 253 sqq., et 300 sqq., et cap. III, vers. 1-120; cap. IX, vers. 1-130.

ministerium verorum praeconum Christi non fuit in tribus ultimis
 240 Ecclesiae temporibus ita celebre vel sollemne, sicut in primis quatuor.
 Neque ista tria tempora ultima designantur per equos determinati co-
 loris, ut praecedentia, quoniam una excellenti bonitate, ut primum,
 aut una excellenti malitia, sicut secundum et tertium et quartum,
 nequeunt consignari; sed quintum et sextum indeterminatis vel indis-
 245 tinctis abundant malitiis, septimum vero indeterminata bonitate.

Post apertionem vero istius sigilli dicit SE VIDISSE SUB ALTARI ANIMAS
 INTERFECTORUM PROPTER VERBUM DEI, scilicet Christum, ET PROPTER
 TESTIMONIUM eius QUOD HABEBANT: non dicit dabant vel perhibebant,
 ut innuat quod illi interfecti dabant testimonium Verbo Dei non solum
 250 ore sed etiam opere, quoniam vita et conversatione se conformabant
 Christo, et sic habebant in se ipsis testimonium eius.

Hic autem non convenit intelligere per animas talium interfectorum
 animas beatorum martyrum propter tria. Primum est quia hic non
 revelantur eventus Ecclesiae triumphantis. Secundum est quia per actus
 255 beatorum in patria non possunt distingui vel determinate describi
 tempora militantis Ecclesiae, quoniam actus illi viatoribus sunt ignoti,
 et esset ridiculum dicere quod tempora viatorum distinguuntur per
 actus beatorum; nec per hoc solveretur aliquod signaculum: nam, cum
 solvere signaculum sit explicare aliquem eventum in temporibus Eccle-
 260 siae, qui sub alicuius aenigmatis clausura fuit significatus aut designa-
 tus in tempore synagogae vel in aliquo praecedenti, tunc nichil talium
 in proposito solveretur. Tertium est quia beati nichil inaniter agunt;
 unde, cum in quinto Ecclesiae tempore scirent animae beatorum, ita
 bene sicut nunc sciunt, quod tempus iudicii nec anticipari nec accelerari
 265 potest per aliquem, frustra Deo pro festinando iudicio supplicassent;
 primum, cum in tempore quinto iam iudicati essent illi, qui sanguinem
 innumerabilium martyrum fuderant in primo et secundo et tertio et
 quarto, frustra fuisset petere iudicium ad vindictam potius in quinto
 quam in praecedentibus, in quibus adhuc vivebant super terram occi-
 270 sores ipsorum; secundum, animae martyrum dicuntur hic ipsorum de-
 voti, quomodo sumitur anima in illa parabola, scilicet *benefacit animae*

241. tria om. V^s 243. secundum, tertium V^s 245. abundat V^s 250. quoniam] qui V^s
 252. convenit] con et spat. vac. V^s 254. revelatur V^s; est] om. V^s 257. et] etiam add.
 V^s; esset ridiculum om., sed spat. vac. V^s 258. solveretur] solventur V^s; figuraculum V^s
 260. qui] eventus add. V^s 262. solveretur] solventur V^s 263. cum] tamen V^s 264. acce-
 lerari] accollari V^s 266. primum] propterea V^s V^s; sanguine V^s V^s 267. fuderant]
 fundat V^s; primo, secundo V^s 268. quarto] temporibus add. V^s 270. secundum] sed V^s
 271. benefacit] benefactrix V^s

37 a *suae*, id est devoto suo, *vir misericors*, id est Christus. Quicumque itaque se ipsos | exponunt rigori disciplinae propter devotionem ad martyres vel ad martyrium, recte dicuntur animae martyrum; et in quinto tempore claruerunt in Ecclesia tales viri, quando coenobia claustralium coeperunt multiplicari sollemniter, qui tunc renuntiantes propriae voluntati subiecerunt se disciplinae regulari sub claustro coenobitarum; et hii erant sub altari, scilicet religione Christi, in qua Deo sacrificatur, et extra quam nullum Deo fuit sacrificium. Et quia videbant ecclesias Christi destructas in regionibus ultramarinis, et citra mare videbant eas incessanter destrui per gentem saracenorum et haereticos atque catervam hypocritalem, videbant etiam quod tam citra mare quam ultra sanguis fratrum suorum, scilicet fidelium Christi, fundebatur cotidie; coeperunt coniecturare, propter tantam ruinam Ecclesiae, quod advenisset finale tempus ipsius, et, quasi sperantes cito exaudiri, coeperunt iudicium ultionis contra obstinatos impios humiliter et efficaciter postulare. 275 280 285

[10] Propterea dicit quod CLAMABANT VOCE MAGNA, id est efficaciter seu tota devotione preces in caelum dirigebant, DICENTES: USQUEQUO? Per quod excluditur praesumptio et designatur humilitas, quia non determinaverunt tempus, sed, confitentes se ignorare tempus generalis iudicii, emiserunt vocem magnam, quam immediate subiungit, scilicet: DOMINE, SANCTUS VERUS. Quibus verbis totam Dei excellentiam sunt confessi, scilicet: potestatis, quia *dominus* omnium; et bonitatis, quia *sanctus*, propter quod odit omnia mala; et sapientiae ac immutabilitatis, quia *verus*, propter quod certus et immutabilis in promissis; quasi dicat: Usquequo tu, qui talis es, tardas et NON VINDICAS, vel secundum aliam litteram NON IUDICAS, scilicet ad ulciscendum, SANGUINEM nostrum, scilicet nostrorum fratrum in fide et religione tua, DE HIIS QUI HABITANT, tam corde quam corpore, IN TERRA? 290 295

[11] Descripto pio desiderio supradictorum, subsequenter describit effectum vel substantiam divinae responsionis. Fuit autem effectus divinae responsionis duplex: primus, donum gratiae quietantis animum; <secundus> certitudo de dilatione et causa eius. Quantum ad primum dicit 300

272. Quaecumque V⁶; itaque om. V⁶ 276. qui] quae V⁶ 279. fuit] fit V⁶ 281. sarta cenorum V⁴; quateriam V⁶ 282. etiam] etcetera V⁶; quod om. V⁴ 287. dicit om. V⁶ 287-8. efficacitus V⁶ 288-9. usque quoque V⁶ 292. sanctus] et add. V⁶ 293. scilicet] primo excellentiam V⁶; et] secundo add. V⁶ 294. et] tertio add. V⁶; ac] et V⁶ 297. ulciscendum] ulciciendum V⁶ 298. fide] fine V⁴ 300. desudario V⁴ 301. vel] ut V⁶ 302. quietatis V⁶ 303. secundum cod.

271-2. PROV., XI, 17.

296-7. In Vulgata Clementina legitur «non iudicas et non vindicas». Vide

antem alias lectiones in ed. cit. supra (p. 31, v. 835), III, v. 465.

quod DATAE SUNT EIS SINGULAE STOLAE ALBAE: istae sunt stolae pacis,
 305 de quibus dicitur in Baruch: *Exiit me stola pacis*. Cunctis vero electis
 datur duplex stola pacis, quarum una est pectoris seu mentis, alia vero
 aeternitatis; et utraque datur beatis, viatoribus autem non nisi prima,
 quae ideo praedictis dicitur fuisse data, ut innuatur quod illis datur
 specialiter, qui pium habent desiderium, quoniam illi vere sunt homines
 310 bonae voluntatis, quibus pax pectoris fuit denuntiata per angelos in
 nativitate Domini: pax enim temporis non spondetur electis, dicente
 Domino: *In mundo pressuram habebitis, sed in me pacem*.

Quantum ad secundum vero dicit quod DICTUM EST ILLIS: quibus
 verbis innuit quod tempore quinto misit electis aliquos nuntios, per
 315 quos certificati sunt de dilatione finalis iudicii et causa dilationis.
 | Quinto enim tempore suscitavit Deus in Ecclesia Ioachim abbatem et 37 b
 Cyrillum presbyterum et Hildegardim sanctimonialem et Horoscopum
 et plures alios servos suos, qui per spiritum prophetiae dant electis certi-
 tudinem de toto cursu finalium Ecclesiae temporum, et qui apertis elo-
 320 quiis inquirunt singulis UT QUIESCANT, id est in Christo pacem habeant, et
 expectent ADHUC MODICUM TEMPUS, quia tempus Ecclesiae sextum
 et septimum, in quibus omnia consummabuntur, est modicum respectu
 praecedentium. Et causam dilationis subiungit, scilicet ut COMPLEANTUR,
 in numero, CONSERVI EORUM, quantum ad iugum laboris in domo Dei,
 325 ET FRATRUM, quantum ad genituram vel donum electionis, QUI INTER-
 FICIENDI SUNT SICUT ET ILLI: non dixit «sicut et nos», ut innuat quod
 animae, quibus loquitur, alii sunt ab interfectis (quasi dicat: Qui interfi-

305. Baruch] Bar nunc V⁶; me] in V⁶ 306. una] humana V⁴; pectoris] peccatoris V⁴
 310. pectoris] peccatoris V⁶ 315. et om. V⁶ 316. et om. V⁶ 317. Cirulum V⁴, Cirillum V⁵,
 Cicerillum V⁶ 318. dat V⁶ 322. et septimum in marg. V⁴, om. V⁶ 326. illi] quorum
 add. V⁶; nos] vos V⁵

305. Cfr. BAR., IV, 20.

312. Cfr. IO., XVI, 33.

316-7. Quattuor revelationes apo-
 cryphae afferuntur ex iis quae saeculo
 XIII Ioachimo Florensi, sancto Cyrillo
 ordinis Carmeli generali († 1234) at-
 que sanctae Hildegardi tribuebantur.
 Cfr. cap. IV, v. 183, et XII, v. 308, ad
 notas. *Horoscopus* autem vaticinium
 erat ignoti auctoris, at Ioachimo
 ascriptum; vide H. GRUNDMANN, *Liber*
de Flore, «Historisches Jahrbuch», 49
 (1929), 33 sqq. Haec multaque alia
 huius furfuris scripta apocrypha apud
 «beguinos» undique tunc temporis dif-

fundebantur, eaque ab Arnaldo sae-
 pissime afferebantur. Vide sis eius
 opellas anni 1305 quibus tituli *Super*
facto adventus Antichristi seu Confes-
sio de Barcelona (cfr. ARNAU DE VI-
 LANOVA, *Obres catalanes*, I, 112-113),
Antidotum contra venenum effusum
per fr. Martinum de Aitheca, *Eulo-*
gium et *Prima denuntiatio Gerunden-*
sis, ap. J. CARRERAS I ARTAU, *La*
polémica gerundense sobre el Anticristo
entre Arnau de Vilanova y los domi-
nicos, in «Anales del Instituto de
Estudios Gerundenses, V (Gerundae
 1950), 38 et 46.

ciendi sunt), sicut et illi quorum estis animae, quod in sexto tempore complebitur, ut postea revelabit.

[SIGILLUM SEXTUM]

330

[12] ET VIDI, CUM APERUISSET SIGILLUM SEXTUM. Quia sexto Ecclesiae tempore tres principales eventus et valde notabiles erant futuri, pro tanto etiam apertione istius sigilli tria recitat se vidisse: primum, per quod describitur generalis Ecclesiae ruina; secundum, per quod describitur generalis electorum perplexitas; tertium, per quod describitur generalis Ecclesiae reformatio in electis. Haec autem dicuntur generalia, quoniam omnes status Ecclesiae comprehendunt; nec hic exprimit a quibus causis habebunt ortum ista tria, vel quibus ministris praeficientur, quoniam ad stilum apertionis sigillorum non pertinent sed ad stilum tubicationis, prout in tertia visione patebit.

Hic autem ad apertionem signaculi sufficit tantum illa tria describere. Dicit igitur, quantum ad primum, quod FACTUS EST MAGNUS MOTUS TERRAE, id est magna subversio Ecclesiae per magnum discessum eius a veritate Christi; et dicitur magnus quando in effectum, in vita et in exemplis ab ea disceditur generaliter: ad quam magnitudinem exprimendam subiungit quia SOL, id est status regularium, FACTUS EST NIGER, id est obtenebratus vitiis; et exprimit quibus, cum dicit: TANQUAM SACCUS CILICINUS, per quod designat indiscretae cupiditatis atque vilis ambitionis hiatum. Nam saccus est valde promptus ad capiendum; sed, si lineus fuerit, ordinatur ad capienda et continenda subtilia et pretiosa, ut farinam et flores et sericum et huiusmodi; sed qui cilicinus est ordinatur ad continendum non tantum grossa, ut grana leguminum, et folia et cortices arborum, et arenam et terram et carbones et huiusmodi, sed etiam foetida, sicut fimum. Cum igitur regulares ardentem cupiunt et

328. et om. V^s 331-2. tempore Ecclesiae *transp.* V^s 333. etiam] in V^s, om. V^s; apertionem V^s; istius] ipsius V^s 334. describitur] designatur V^s 335. perplexitas] perplectitas V^s 337. quoniam] qui V^s; comprehendunt V^s; nec] nunc V^s 339. perficiuntur V^s; pertinet V^s 342. igitur] ergo V^s 343. subversio] abusio V^s 344. in effectum, in vita] in affectu et in veritate V^s; affectu et V^s 345. ea] scilicet veritate Christi *add.* V^s; generaliter] generabatur V^s 346. quia] quod V^s V^s 347. quibus] vitilis *add.* V^s 348. saccus] factus V^s; 349. saccus] factus V^s 351. farina V^s; huiusmodi] huius V^s; cilicinus] allicuius V^s 352. grana] grania V^s; et om. V^s 353. terram carbones V^s; huiusmodi] huius V^s 354. fimum] fumum V^s

342 sqq. Vaticinium de imminente generalique corruptela Ecclesiae.

346 sqq. Obiurgat auctor hoc loco omnes ordines religiosos sine discriminatione.

355 amplectuntur sive suscipiunt temporalia vel terrena, quae stercora vocat apostolus, indubitanter saccus cilicinus efficiuntur. Et LUNA, id est status saecularium qui a praedicto illuminatur, TOTA, scilicet tam in clericis quam in laicis, FACTA EST SICUT SANGUIS, id est carnis vitio maculata; [13] et STELLAE, praelati ecclesiarum ut supra exposuit in
 360 primo capitulo, CECIDERUNT DE CAELO, id est de cultu vitae spiritualis, SUPER TERRAM: non dicit «in terram», sed *super*, ut innuat quod, deserendo cultum vitae spiritualis sive caelestis pro corporali vel terrena, voluerunt etiam praeesse temporaliter | suis subditis, quasi dicat: Noluerunt eis
 365 gloriae appetitum. Ad quod exprimendum subiungit: SICUT FICUS EMITTIT, id est extra se mittit, id est proicit vel deponit, GROSSOS fructus SUOS, quia ponderosiores sunt minoribus et minus firmi, CUM A VENTO vel appetitu MAGNO MOVETUR, quasi dicat: *Ficus* Ecclesiae Christi, quando movetur a vento vel appetitu sublimis honoris et potentiae, qui
 370 est ventus magnus, tunc *grossos suos*, scilicet praelatos, *amittit*, quia decidunt ad terrena, quae vera Christi Ecclesia respuat et contemnit.

[14] Sed quam generalis foret ista subversio, declarat consequenter per duo. Quorum primum est quia id quod est proprium et essentiale Christi Ecclesiae, scilicet cultus vitae spiritualis, disparuit, et ideo
 375 dicit quod CAELUM RECESSIT; sed ne credatur quod disparuerat propter defectum eius in sua radice, subiungit modum, dicens quod SICUT LIBER INVOLUTUS: liber sine postibus complicatur et volvitur in se ipso, et, quamdiu involutus vel complicatus manet, nullus ab eo recipit informationem, quamvis contineat scripturam informativam. Sic a cultu vitae
 380 spiritualis si postes amoveantur, scilicet fortiores Ecclesiae, complicabitur et involvetur per obliquitates vitae corporalis, et nullus legit ipsum in exemplis eorum, quamvis eius radix in scripturis sacris velut in libro vitae spiritualis maneat indeleta.

Secundum est quia sustentatores aliorum in vita spirituali et protec-
 385 tores ac conservatores spiritualiter discesserunt a propriis finibus vitae

355. suscipiunt] susceperunt V^s 356. saccus] factus V^s; 357. saecularium om. V^s; praedicto] statu add. V^s; illuminantur V^s V^s; tam] causa V^s 359. stellae] id est add. V^s
 360. id est] et V^s 363. eis om. V^s 364. perfectionem V^s 366. emittit] mittit V^s; deponit] deproit V^s 366-7. fructus suos grossos transp. V^s 368. vel appetitu om. V^s; moventur V^s 370. amittit] mittit V^s 371. terrenam V^s; Christi om. V^s; respuat] respicit V^s 373. id] ad V^s 375. credatur] credant V^s; disparuerat] disparuit V^s 376. sua] suam V^s 377. sine] suis V^s 379. sic] sicut V^s 382. eius] eis V^s 383. maneat V^s 384. sustentatores V^s; aliorum om. V^s 385. spiritualiter] universaliter vel V^s; discesserunt] decesserunt V^s

spiritualis, et ideo dicit: OMNIS MONS, id est omnes illi qui praesunt aliis quacumque auctoritate, ET INSULAE, collegia claustralium, quae sic sunt quoad spirituales vitam inter saeculares sicut insulae in mari, MOTAE SUNT DE LOCIS SUIS, id est discesserunt a limitibus sui status.

[15] Descripta generali subversione, describit consequenter generalem perplexitatem et terrorem electorum propter illam subversionem. Amatores enim vitae spiritualis et evangelicae veritatis, videndo talem et tantam subversionem in populo christiano, catholica ratione cognoscent quod ira Dei super eum debeat excandescere; propterea timentes et terri petent refugia protectionis ab ira Dei, tam perfecti quam imperfecti. Nam, ut dicit, REGES TERRAE, id est illi qui perfecte sensualitati dominabuntur, ET PRINCIPES, scilicet terrae, id est illi qui ad dominandum sensualitati potentiores sunt aliis quamvis adhuc plene non dominantur, ET TRIBUNI, scilicet terrae, hoc est illi qui dominantur uni tribui sensualitatis ut tribui carnalium affectuum vel inanis gloriae et sic de aliis, ET DIVITES, id est habentes contemplationis thesaurum, ET FORTES, id est efficaces activi, ET OMNIS SERVUS, qui circa temporalia sollicitatur ex obedientia, ET OMNIS LIBER, cuius est occupatio tantum spiritualis, ABSCONDERUNT SE IN SPELUNCIS, id est in conscientiis a longe speculantibus | divina iudicia, ET IN PETRIS MONTIUM, id est in firmis vel solidis exemplis sanctorum; [16] et DICUNT, exemplis sanctorum per imitationem et ipsis sanctis per devotam orationem: CADITE SUPER NOS, id est totaliter operite, ET ABSCONDITE A FACIE SEDENTIS SUPER THRONUM, id est a sententia Dei iudicantis praedictam subversionem, ET AB IRA AGNI, qui contra illam irascitur tanquam laesus et executor sententiae.

[17] Et ne frustra timere ac terri videantur, subiungit duo: primum est praesentia temporis, in quo debet eorum ira manifestari, propter quod dicit: QUIA VENIT DIES MAGNUS, scilicet fere totum sextum tempus Ecclesiae, in quo pro maiori parte regnabit praedicta subversio, IRAE IPSORUM; secundum est impotentia resistendi et sustinendi flagellum irae, propter quod dicit: Et QUIS, quasi dicat nullus, POTERIT STARE, quin ab ira prosternatur et decidat?

386. dicit] dicitur V^s 387. auctoritate V^s V^s 389. motae] montes V^s; id est] et V^s; 390. subversione] abusione V^s; describit om. V^s 391-2. subversionem] abusione V^s 393. subversionem] abusione V^s 394. eum om. V^s, debeat super eum transp. V^s 397. sensualitati V^s 398. sensualitati V^s 399. hoc] haec V^s; illi qui] illa quae V^s 400. tribui om. V^s 402. activi omnis V^s 404. tantum om. V^s 405. speculantibus] spectantibus V^s 406. vel] et V^s; dicunt] dicit V^s 410. illam om. V^s 411. executor V^s 412. ac om. V^s; terri] tract et spat. vac. V^s

[QUATTUOR ANGELI]

[VII, 1] POST HAEC VIDI QUATTUOR ANGELOS. Hic describit generalem Ecclesiae reformationem in toto sexto tempore quantum ad electos, quoniam illi principaliter Ecclesiam Dei constituunt; ubi primo
5 describit eorum consignationem, secundo numerum eorum, tertio principalem ipsorum operationem, quarto sublimem ipsorum commendationem. Circa primum facit duo, quia prius describit tempus quo coeperunt consignari, secundo ministros missos ad consignandum.

Quantum ad tempus illud, dicit quod vidit quatuor angelos STANTES
10 SUPER QUATTUOR ANGULOS TERRAE, id est qui praeerant quatuor angulis Ecclesiae, TENENTES, id est compescentes aut refrenantes, QUATTUOR VENTOS TERRAE, id est quatuor populos Ecclesiae, NE FLARENT, id est commotionem facerent, SUPER TERRAM, id est super Ecclesiam fundamentalem, scilicet romanam, NEQUE SUPER MARE, scilicet ecclesias congrega-
15 tionum saecularium, NEQUE SUPER ULLAM ARBOREM, scilicet collegia regularium, quae velut arbores figunt radices in terra matricis Ecclesiae, fructus ad sublimia producendo. Sicut tota Ecclesia dicitur angulus in scriptura, quoniam duo parietes in ea concurrunt, hoc est duo populi, scilicet Iudaeorum et Gentium, et *lapis reprobatus ab aedi-*
20 *ficatoribus factus in caput istius anguli*, sic regna sub quorum dominio concurrunt populi differentes lingua et ritu sunt anguli Ecclesiae militantis.

In tota vero latitudine populi christiani tantum inveniuntur quatuor regna notabiliora ceteris in praedictis. Nam regnum Siciliae Latinos
25 et Graecos semper sub se habuit, et adhuc habet; regnum vero Galliae,

4. principaliter] principalem V⁶ 5. eorum numerum *transp.* V⁶ 6. operationem] comparationem V⁴ 10. super] supra V⁶; angulos] angelos V⁶ 10-2. id est ... quatuor *om.* V⁶ 17. sublimia] sublimia V⁶ 20-1. sic ... anguli *om.* V⁶ 21-2. militantis Ecclesiae *transp.* V⁶ 23. inveniunt V⁶ 24-5. Siciliae... vero *in marg.* V⁴

18. Cfr. Ps., CXVII, 22; Is., XXVIII, 16; Luc., XX, 17.

23 sqq. Animadvertendum magnum momentum quod in Ecclesiae vita habent reges, secundum huius *Expositionis* auctorem et secundum etiam

opera certa Arnaldi, potissimum *Raonament d'Avinyó*, ubi regibus Iacobo II Cataloniae-Aragoniae ac Friderico III Siciliae, eius fratri, munus reformationis Ecclesiae in spiritualibus palam assignat. *Obres catalanes*, I, 218-221.

linguam d'och et gallicanam; regnum vero Angliae, Aquitanos et Anglicos et insuper Hibernos et Scotos; regnum vero Aragoniae, Cathalanos et Aragones, et haec tota diversitas est catholica. Reges autem qui praesunt hiis populis angeli dicuntur, quia nuntii sunt Dei ad populum
 39 a in executione iustitiae | temporalis; populi quoque subiecti eis dicuntur 30
 tur venti, quia universas regiones ut venti perlustrant, et sonus famae ipsorum longe protenditur.

Tempore vero quo Fredericus secundus persequebatur Ecclesiam, taliter astutia sua venenaverat cunctos christianorum populos, quod, nisi praedicti reges tunc eos compesceissent, proculdubio fuisset undique
 35 diruta Ecclesia tam regularium quam saecularium clericorum, et congregationes laicorum Ecclesiae temporaliter subiectorum fuissent dispersae.

[2] Praedictis etiam regibus datum erat per instigationem diaboli et permissionem Dei quod aliquando post nocerent congregationibus illis, ut iam apparuit; ante quod tempus missi sunt consignatores electorum,
 40 quia tunc, ut ait, quando populos compescebant a commotione adversus Ecclesiam. Et ideo dicit quod VIDIT tunc ALTERUM, a praedictis quattuor, ANGELUM, id est nuntium Dei, ASCENDENTEM, hoc est de statu inferiori ad altiorem surgentem, AB ORTU SOLIS, id est a veritate evangelica in
 45 qua Christus oritur qui est sol aeternus, HABENTEM SIGNUM DEI VIVI, id est sanctitatem vitae ac conversationis. Per quem angelum designatur totus coetus praeconum evangelicae perfectionis, qui dicitur unus angelus ab uniformitate zeli et vitae angelicae, per quae vere alter est a saecularibus regibus. 50

Coetus autem istorum praeconum coepit venire tempore supradicto, quia tempore dicti Frederici emergerunt in populo christiano beatus Franciscus et beatus Dominicus in praemissa perfectione, et eorum

26. linguam V⁴ V⁵; de hoch V⁶; equitanos V⁴ 28. Aragones V⁴ V⁵, aragonenses V⁶, et castellanos *add. in marg.* V⁶ 29. Dei sunt *transp.* V⁶ 30. quoque] vero V⁶; eis *om.* V⁶ 31. quia] q et V⁶; universas] universitas V⁶ 32. protendunt V⁶ 33. Firdericus V⁴; prosequabatur V⁶ 34. sua *om.* V⁶; venerant V⁶ 35. composuissent V⁶ 36. diructa V⁴, dirupta V⁶ 37. subiectorum] subditorum V⁶ 39. etiam] autem V⁶; istigationem V⁶ 40. permissione V⁶; quod *om.* V⁴ 41. misi V⁶; consignationes V⁶ 44. id est] et V⁶ 45. id est] scilicet V⁶ 46. habentem] habens V⁶ 47. ac] id est V⁴ V⁶; quem] quam V⁶; angelum] angeli V⁶; designantur V⁶ 49. quae] quem V⁶; vere *om.* V⁶ 52. emergerunt] apparuerunt seu visi sunt *add.* V⁶ 52. Firderici V⁴

33. Fridericus II nempe Suabiae, Germaniae imperator, utriusque Siciliae rex, qui bellum Ecclesiae ac pontificatui romano indixerat, quique anno 1245 a Concilio Lugdunensi I imperio privatus erat.

47 sqq. Inde ab institutione duorum ordinum mendicantium sextum Ecclesiae aevum initium cepit.

praedicatione commoniti tenuerunt praedicti reges et ipsorum complices populos a commotione. Idem etiam coetus veniet circa finem sexti temporis in imitatoribus praedictorum, et principaliter in pontifice memorato supra, qui erit initium finalis reformationis evangelicae veritatis; et omnes erunt uniformes in zelo promovendi hanc veritatem, et omnes habebunt signum Dei vivi praedictum. Stigmata namque quibus beatus Franciscus fuit a Deo corporaliter insignitus, licet per reductionem alicuius consequentiae possint dici signa Dei vivi, tamen proprie et per se non sunt signa nisi hominis vulnerati ad mortem; et sermo Dei absolutus est principaliter de re illa quae significatur per se et proprie per sermonem.

Igitur tempore supradicto coetus praeconum evangelicae perfectionis in duobus viris praedictis et eorum sequacibus CLAMAVIT, id est apertissime proposuit aut denuntiavit, VOCE MAGNA, scilicet evangelica et diffusa per omnes partes, QUATUOR ANGELIS praedictis, QUIBUS DATUM ERAT aliquando NOCERE, ut supra.

[3] Denuntiavit, inquam, hoc, scilicet: NOLITE NOCERE etcetera, QUOUSQUE SERVOS DEI NOSTRI, id est veros cultores Christi, SIGNEMUS, id est signo Dei notificemus, | IN FRONTIBUS, id est in manifestioribus operibus vitae et conversationis, EORUM: sublimior enim pars faciei est frons; unde, cum praedicabant coram regibus et principibus veritatem evangelicae perfectionis, verbo et exemplo aperte nuntiabant eis quod ad hoc venerant, ut vitae et conversationi hominum evangelicam imprimerent perfectionem, ut per hoc signum cognoscerentur electi Dei, qui sunt veri servi eius; et ipsi audientes hanc vocem, moti ad devotionem, aliquantulum tenuerunt ventos supradictos, ne flarent; et hoc quamdiu vixerunt illi; et impressio quam fecerant fuit per successores conservata; et eadem voce clamabit idem coetus in futuro pontifice suisque sequacibus.

[NUMERUS ELECTORUM]

[4] ET AUDIVI NUMERUM SIGNATORUM. Hic, ubi describitur numerus electorum sexti temporis Ecclesiae, primo describitur numerus perfectorum, secundo imperfectorum. Numerus autem perfectorum fuit ei

55. venit V^s 56. in om. V^s; principaliter] pn et spat. vac. V^s 57. supra] papa V^s 59. praedictum om. V^s 60. insignitus] insignificatus V^s 64. igitur] ergo V^s 68. nocere] noscere V^s; supra] prae V^s 69. hoc] haec V^s; nocere] noscere V^s 72. pas V^s 73. veritatem] Christi add. V^s 74. exemplo] opere V^s 75. venerat V^s; hominum] et add. V^s 76. imprimeret V^s 78. aliquantulum] aliter V^s 79. vixerunt] vicerunt V^s 81. sequentibus] cor. V^s 83. ubi] viri V^s

ostensus verbo. Ideo dicit quod audivit numerum, quia dictum fuit quod numerus eorum in summa erat: CENTUM QUADRAGINTA QUATUOR MILIA SIGNATI, signo tam evangelicae perfectionis quam veritatis: qui enim servant solum praecepta, signati sunt signo veritatis evangelicae, quamvis non sint perfecti; sed qui servant tam consilia quam praecepta, perfecti sunt, et utroque caractere praedicto signati. 90

Quod autem perfecti designentur per istum numerum, declarat consequenter per duas radices a quibus consurgit. Una est duodenarius numerus tribuum Israël, et ideo dicit: EX OMNI TRIBU FILIORUM ISRAËL. [5-8] Alia vero est millenarius numerus unicuique tribui conveniens cum duodenario, et ideo dicit: EX TRIBU IUDA DUODECIM MILIA, et sic de aliis: duodecies enim duodecim milia faciunt centum quadraginta quatuor milia. 95

Per praedictos autem duos numeros omnis perfectio designatur. Nam millenarius numerus est perfectus in speciebus numerorum, quia diversitatem omnium sub se comprehendit. Sic duodenarius tribuum praedictarum plene designat spirituales perfectionem, sicut auctor huius libri iam declaravit per Ricardum de Sancto Victore in tractatu qui incipit «Beniamin adolescentulus»: nam filii Iacob, a quo tribus duodecim Israël denominantur, designant duodecim virtutes, quibus electorum spiritus, quantum possibile est in hac vita, perficiuntur in Dei cognitione et amore, sicut elucescit in sequenti tabula, in qua filii Iacob ordinantur secundum ordinem nativitatis eorum, prout in Genesi recitatur: 100

Ruben, timor poenae aeternae.

Simeon, dolor poenitentiae. 110

Levi, spes veniae.

Iudas, amor iustitiae. |

40 a Dan, cogitatio futurorum malorum ad reprimendum vitia.

Nephtali, speculatio futurorum bonorum ad inflammandum sancta desideria. 115

Gad, rigor abstinentiae in prosperis sive contemptus temporalium deliciarum.

86. Ideo dicit quod] et V⁶; audivi V⁶; numerum] autem perfectorum add. V⁶ 88. signo om. V⁶
91. caractere] caratem V⁶ 92-3. consequenter! spat. vac. V⁶ 93. consurgit] surgit V⁶
95. vero] radix add. V⁶; tribui] tribu V⁶ 96. et ideo] ideo V⁶ 99. Per om. V⁶ 101. sub
se] subest V⁶ 104. adolescentibus V⁶ 106. perficitur V⁶ 109. Rubem V⁶ 110. Si-
meon V⁶ 114. Nectali V⁶. Neptanlim V⁶, Neptalim V⁶; sancta om. V⁶

103. Hoc loco Arnaldus videtur asse-
rere Deum esse praecipuum auctorem
et huius Expositionis et operis Richardi

de Santo Victore q. i. *Beniamin maior*
(P. L., CXCVI, 63-202).

108. GEN., XXIX-XXX, et XXXV. 16.

Asser, vigor patientiae in adversis vel placida tolerantia temporalis adversitatis.

120 Issachar, gaudium conscientiae vel spiritualis laetitia.

Zabulon, odium malitiae seu vitiorum.

Joseph, discretio cuncta recte ordinans.

Beniamin, contemplatio secreta caelestia comprehendens.

Volens igitur Spiritus Sanctus hic designare quod omnes istae virtutes perfecte concurrebant in singulis illorum centum quadraginta quatuor milium, dedit unicuique tribui duodecim milia; et cum tribus Israel non sint nisi duodecim, ideo dicit quod ex omni tribu filiorum Israel consurgebat: nec dixit «ex quacumque», sed *ex omni*, quia quaelibet illarum, quas hic exprimit, est duodecima, sed non est quaecumque tribus
125 filiorum Israel, quia hic non exprimitur tribus Dan, immo vice ipsius ponitur tribus Manasse; cuius ratio iam elucescit ex dictis: nam cogitatio futurorum malorum ad reprimendum vitia non habet locum in perfectis, nam obliti sunt nedum fovere vitia, sed cogitare de illis. Immo, si ex causis exterioribus se ingerat eis, cogitatus eorum obstupescunt, tanquam
130 de re incognita eis sive inusitata. Propterea Spiritus Sanctus hic, qui sub intellectu praedicto has tribus inseruit, vice Dan posuit Manassen, quod interpretatur oblitus et obstupescens.

Propter praedictum etiam intellectum fecit hic aliquas mutationes in ordine tribuum: nam in Genesi ordinantur secundum formam qua
140 quis a lapsu resurgens provehitur usque ad perfectionem, sed hic prout conveniunt iam perfecto. Unde, sicut in eo qui surgit a lapsu, Ruben, id est timor aeternae poenae, principium est bonae operationis, sic in perfecto principium eius est amor iustitiae, sive Iudas.

Perfectus etiam, licet non timeat poenam incurrere propter scelus
145 commissum, timet tamen ex diminuto amore iustitiae; propter quod hic, ubi perfectorum habitus describitur, post Iudam Ruben nominatur, et, immediate post, Gad et Asser, ut innuatur quod perfecti ex amore iustitiae et timore minus amandi debito sunt efficaces ad spernendum delicias et patiendum adversitates.

150 Hic etiam post Manassen ordinantur Simeon et Levi, quia perfecti dolorem poenitentiae tunc solum patiuntur, quando suorum defectuum,

120. vel] sive V⁸ 122. Iosep *co-l.*; discreptio V⁸ 127. dicit] dixit V⁸ 128. consurgebant V⁸ V⁸; quemlibet V⁸ 133. fovere] foveat V⁸ 134. astupescunt V⁸ 135. Sanctus *om.* V⁸ 136. inseruit] insecuit V⁸; Manassem V⁸ 137. obstupescens] tanquam de re incognita eis sive insusitata *add.* V⁸ 138. etiam *om.* V⁸ 139. tribum V⁸; 142. sic] sicut V⁸ 145. ex diminuto] Dei exilium V⁸ 146. Rubem V⁸ 150. ordinatur V⁸ 151. tunc] esse V⁸; patiuntur] pasciuntur V⁸

quantumcumque parvorum et venialium, oblivisci se cogitant, quibus tamen spes veniae Dei pietate conceditur.

40b Ultimae vero quattuor tribus | et hic et in Genesi uniformiter ordinantur, quia tam perfectis quam ad perfectionem tendentibus simili 155 modo conveniunt illarum significata.

[9] Consequenter describit numerum imperfectorum; et quia ostensus fuit ei ad oculum, propterea dicit: POST HAEC VIDI TURBAM: per quod exprimit differentiam istorum ad praedictos: nam perfecti phantasiarum nullo genere turbantur sicut imperfecti, propterea non supra- 160 dictos sed hos vocat turbam MAGNAM, tam in dono electionis vel gratiae quam in numero. Sed quam magna foret numero, pandit per hoc, quia NEMO, id est nullus homo purus, POTERAT EAM DINUMERARE. Quia vero tanta multitudo electorum in sexto Ecclesiae tempore surget ex parte maxima de generali conversione infidelium, idcirco ad exprimendum 165 hoc subiungit quod illa turba innumerabilis erat EX OMNIBUS GENTIBUS, quantum ad sectas paganorum, ET TRIBUBUS, quantum ad differentias Iudaeorum, ET POPULIS, quantum ad particulares locorum differentias, ET LINGUIS, quantum ad differentias idiomatum; quasi dicat: Ex omni diversitate hominum proveniet electorum multitudo, ut clareat in om- 170 nibus tam potentia Dei quam pietas.

Et ut expresse testetur quod omnes huius multitudinis erant electi Dei, subiungit quod erant electi Dei STANTES ANTE THRONUM, id est recto spiritu se praesentantes providentiae Dei, ET IN CONSPECTU AGNI, quod est memoriam Christi cum devotione habere, quia tales Christus 175 per gratiam respicit.

Sed quia non sufficit electis habere in spiritu rectitudinem coram Deo, nisi exterius splendeat apud proximos rectitudo, propterea subiungit quod erant AMICTI STOLIS ALBIS, id est ornati puritate vitae et conversationis, ET PALMAE, id est exempla ferentia fructus seu effectus 180 utiles et placidos, IN MANIBUS EORUM, id est in operibus.

[OPERATIO]

[10] ET CLAMABANT. Expressis quae pertinent ad consignationem et numerum electorum temporis praedicti, iam hic exprimit principalem

152. et om. V^s 153. pietas V^s 154. ultimo V^s 158. vidit V^s; turbam om. V^s 159. ad praedictos] a praedictis V^s 159-60. nullo phantasiarum *transp.* V^s 160. nullo om. V^s 161. dono] domo V^s 163. purus] prius V^s 166. erat] erit V^s 167. sectas] septas V^s; tribus V^s 168. populus V^s 170. perveniet V^s; multitudo electorum *transp.* V^s 173. electi Dei om. V^s V^s 175. memoria V^s; talis V^s 177. Sed] se V^s 178. rectitudo] recitando V^s 179. id est] ideo V^s 180. effectus] affectus V^s 181. manibus] maribus V^s

185 eorum operationem, quae est laudare Deum et revereri pro susceptis beneficiis; ubi prius exprimitur laudis inchoatio per supradictos, secundo laudis ac reverentiae consummatio per eosdem.

Quantum ad primum dicit quod omnes illi quos expresserat *clamabant*, id est cum alta devotione confitebantur in laudem Dei, MAGNA
190 VOCE, scilicet evangelicae veritatis et longe lateque diffusae, DICENTES: SALUS, scilicet nostrarum animarum et totius Ecclesiae, de qua gaudemus, DEO NOSTRO etcetera, scilicet quem colimus et qui nos elegit, ET AGNO, qui nobis per suam humanitatem eam a Deo impetravit, recognoscatur vel attribuat.

195 [11] Quantum ad secundum dicit quod OMNES ANGELI, id est omnes electi praedicti qui angeli dicuntur (tum quia deputati sunt ad angelicas mansiones, tum quia tempore illo vita ipsorum et conversatio erit angelica, propter zelum evangelicae veritatis qui fervebit in | eis), STABANT, id est erecto spiritu praesentes erant, IN CIRCUITU, 41 a
200 id est in ambitu, THRONI, id est providentiae Dei a qua fontaliter oritur omne bonum electorum, ET, in circuitu inquam, id est in intuitu circum-
spec-tionis, SENIORUM ET QUATUOR ANIMALIUM, id est patrum et praeco-
num quibus omnium electorum custodia per dictum thronum commissa
est; ET CECIDERUNT IN CONSPECTU THRONI, non dicit seniorum et
205 animalium, quia de sollicitudine vel cura quam exhibent electis non eis sed soli providentiae Dei est diligentia principaliter ascribenda, IN
FACIES SUAS, quia quisque in mente sua se totaliter humiliabat, vere
cognoscens quod nichil boni habebat, nisi a providentia pietatis aeternae;
ET ADORAVERUNT DEUM, id est ad reverentiam oraverunt, [12] DICENTES:
210 AMEN, in confirmationem praemissae laudis et etiam ad supplendum defectum vel diminutionem illius, quod vere per nos debet reddi vel
attribui DEO NOSTRO; BENEDICTIO, desiderando prosperitatem suae do-
mus, scilicet Ecclesiae catholicae; ET CLARITAS, divulgando celebriter
famam eius, seu veritatem evangelicam; ET SAPIENTIA, quantum ad
215 notitiam secretorum eius; ET GRATIARUM ACTIO, quantum ad beneficia
suscepta; ET HONOR, prompte obediendo ut domino; ET VIRTUS, quan-
tum ad efficaciam nostrorum operum; ET FORTITUDO, quantum ad perse-
verantiam et tolerantiam adversorum; et haec, in quantum omnia per

187. consummatio] confirmatio V^s 189. cum om. V^s 192. quem] quae V^s 195. quantum] quam V^s 196. tum] tamen V^s 197. tum] tamen V^s 198. fervebit V^s 199. in in eis V^s 200. id est om. V^s; qua] quo V^s; oritur rep. V^s 201. id om V^s; intuitu] circuitu V^s 210. confirmatione V^s 211. reddi] credi V^s 214. eius famam transp. V^s; sapientiam V^s 215. gratiarum actio] gratia pactio V^s 216. prompte] ponite V^s 217. efficaciam] modorum et add. V^s; nostrorum om. V^s; fortitudo] et add. V^s 218. in quantum] inquam V^s; omnia om. V^s

nos reddenda sunt DEO vel recognoscenda, id est, IN SAECULA SAECULORUM, id est semper, AMEN, id est vere vel certe, ut supra. 220

In laude vero descripta designatur quod sexto tempore cum devotione catholica Dei laus inchoabitur ab electis in principio reformationis Ecclesiae Christi; sed in fine reformationis aut illius temporis, scilicet mortuo Antichristo, consummabitur laus devotione perfecta, tam propter efficacissimam praedicationem Eliae et Enoch, quam propter claritatem resurrectionis eorum. Et ex hoc etiam elucescit causa propter quam tunc numerus electorum in tantum multiplicabitur, ut expressit. 225

[ELECTORUM COMMENDATIO]

[13] ET RESPONDIT UNUS DE SENIORIBUS. Hic, ubi describit commendationem praedictorum electorum, primo describitur diligentia considerationis habenda super eorum laude; secundo laus eorum exprimitur. 230

Diligentia vero considerandi laudem ipsorum designatur per tria. Quorum primum est privata summi patris vel pastoris interrogatio de ipsorum laude, per quod innuit quod tempore praedicto summus pontifex per aliquos privatim interrogabitur de hoc, scilicet quam laudanda sit multitudo praedicta; et ad hoc designandum dicit quod UNUS DE SENIORIBUS RESPONDIT. Inter patres enim sive praelatos ille dicitur absolute unus, qui summus est omnium. Item, cum dicat eum respondisse, significat quod fuerit interrogatus de eo quod respondendo exprimit. Item, cum non exprimat interrogatio, patenter innuitur quod non fuerit publica, sed privata. 235 240

41 b Secundum autem illorum est publica interrogatio | ad praecones facta per summum pontificem vel per pastorem. Propterea dicit: ET DIXIT MICH, scilicet in persona omnium praeconum illius temporis: HII QUI AMICTI SUNT etcetera, QUI SUNT ET UNDE VENERUNT? Quibus verbis duo documenta principaliter proponuntur, et proponentur suo tempore per illum pastorem. Primum est quod consideratio laudis electorum praeconibus convenit specialiter, quia suo praeconio debent extollere 245

218-9. reddenda sunt Deo per nos *transp.* V⁶; recognoscenda] cognoscenda V⁶; id est *om.* V⁵ V⁶ 220. supra] prima V⁶ 221. designantur V⁶ 223. Ecclesiae... reformationis *om.* V⁶ 231. habendae V⁵, habendi V⁶; eorum laus *transp.* V⁶ 235. quam] quantum V⁶; laudenda V⁶ 236. hoc] haec V⁶ 238. summus] sanus V⁶ 239. significat] designat V⁵ V⁶; fuerit] fuit V⁶ 240. Item... exprimat *om.* V⁶ 243. vel pastorem V⁵ V⁶; Propterea] propter quod V⁶ 245. admitti V⁶; etcetera *om.* V⁶ 248. quia] non *add.* V⁶

225. Cfr. *De mysterio cymbarum Ecclesiae* ipsius Arnaldi.

229 sqq. Denuo vaticinium de papa spiritali continuatur.

virtuosos. Secundum est quod laus eorum sufficienter innotescit consi-
 250 derando qui sunt et unde venerunt.

Tertium illorum est humiliatio catholica praeconum ad illum, pu-
 blice confitendo generalem eius auctoritatem in dominio et magisterio.
 [14] Propter quod dicit: ET DIXI ILLI: DOMINE MI, ecce testimonium
 dominii ecclesiastici, TU SCIS, ecce testimonium magisterii.

255

[ELECTORUM LAUS]

ET DIXIT MICHI. Hic, ubi laus praedictorum exprimitur, primo descri-
 bitur directio sermonis ad praecones, ut innuatur quod illi debent spe-
 cialiter informari de laudibus electorum; propterea dicit: *Et dixit michi*.
 Secundo describitur laus, et primo quantum ad meritum eorum, se-
 260 cundo quantum ad mercedem. Quantum ad primum exprimitur respon-
 sio ad interrogationem praemissam, quia per hoc sufficienter inno-
 tescet eorum meritum. Sed quoniam interrogatio fuit bimembris, et per
 declarationem secundi quaesiti elucescet primum, ideo primo respondet
 ad secundum, dicens quod HII SUNT QUI VENERUNT DE TRIBULATIONE
 265 MAGNA, quia a magna persecutione suscitata, qualis est persecutio
 Antichristi et suorum praecursorum contra fautores evangelicae perfec-
 tionis aut veritatis, quae vicesimo quarto Matthaei describitur; et ut
 ostendat quod de ipsa venerunt, id est ab ipsa sunt elongati per virtuo-
 sum triumphum, subiungit: ET LAVERUNT, per abundantiam lacrimarum,
 270 ET DEALBAVERUNT, per puritatem spiritualem, STOLAS SUAS, scilicet
 vitam et conversationem et omnia opera sua, IN SANGUINE AGNI, id
 est in memoria passionis Christi et in patiando pro ipso, nam sanguis
 est Christi qui pro Christo patitur.

[15] Quoniam igitur de tali loco vel origine venerunt, scilicet de
 275 passione pro Christo suscepta, iam patet primum, scilicet qui sunt:
 nam indubitanter sunt electi Dei, propter quod ait quod SUNT ANTE
 THRONUM DEI. Item patet quod sunt assidui servitores Dei, quia tribu-
 latio, quantumcumque magna, non retraxit eos ab eius obsequio; propter
 quod dicit: ET SERVIUNT EI DIE AC NOCTE, quia et in prosperitate et
 280 in adversitate, et IN TEMPLO EIUS, scilicet in Ecclesia catholica, tam

249-50. considerando] con *rep.* V^s 251. humiliatio] humilia V^s; illum] illud V^s 253. dixit
 illa V^s 257. ut] ubi V^s 260. exprimitur] describitur V^s 263. declarationem] deolara
 et spat. vac. V^s; elusisset V^s 264-5. ad tribulationem magnam V^s 267. quae]
 tribulatio *add.* V^s; describitur Matthaei XXIII° *transp.* V^s 269. subiungit *om.* V^s 270.
 spiritualem puritatem *transp.* V^s 271. sua] id est *add.* V^s 272. memoriam V^s; patiando]
 pasciendo V^s 273. qui *rep. in marg.* V^s; Christo] ipso V^s; patitur] pascitur V^s 274. Quon-
 iam *om.* V^s 278. eius] eis V^s 279. quia in V^s 280. et *om.* V^s

actibus devotionis ad Deum, quam exemplis sanctitatis ad proximum. Item patet quod sunt habitaculum Dei; propterea dicit quod QUI SEDET SUPER THRONUM HABITAT SUPER EOS: non dicit ~~in eis~~ sed *super eos*, ut innuat quod in superiori parte ipsorum, scilicet in spiritu, facit sibi specialiter habitaculum.

285

[16] Consequenter describit eorum mercedem in consummatione laudis, dicens quod AMPLIUS NON ESURIENT, id est non patientur defectum evangelicae doctrinae, NEQUE SITIENT, id est non patientur defectum caelestis inspirationis (illa studio et meditatione comeditur, ista per infusionem bibitur: quibus verbis innuitur quod electi temporis praedicti abundabunt notitia divinorum, tam per infusionem quam per studium), NEQUE CADET SUPER ILLOS, id est non opprimet eos, | SOL, id est status superbiorum et pseudoreligiosorum, NEQUE ULLUS AESTUS, id est pressura scandalii vel angustiae: per quod innuitur quod loquitur de electis illius partis sexti temporis, in qua iam erunt terminatae universae tribulationes Ecclesiae, scilicet post mortem Antichristi.

290

295

Hoc autem dicitur, ut fundamentum expositionis principalis non deseratur; quia, ut supra fuit expressum, hic Deus revelat quae futura erant in Ecclesia militanti, et non in triumphanti; et ideo per angelos, ut iam supra dictum est, homines designari, non spiritus bonos vel malos, tum quia illi non sunt de collegio militantis Ecclesiae, tum quia illis nec praecones Ecclesiae nec patres loquuntur.

300

[17] Illis ergo electis promittitur abundantia pacis propter exterminium universarum persecutionum et instantiam septimi temporis, in quo pax cordis et tranquillitas temporis abundabunt. Sed ne lateat aliquem causa propter quam tunc pellentur ab eis esuries et sitis et angustia vel pressura, subiungit quantum ad primum QUONIAM AGNUS, qui est *panis qui de caelo descendit*, REGET ILLOS, et per consequens cibabit. Quoad secundum autem subiungit quod DEDUCET EOS AD FONTES, id est spirituales intelligentias, AQUARUM, spiritualium documentorum, VITAE, scilicet aeternae. Quantum ad tertium vero dicit quod DEUS ABSTERGET AB OCULIS EORUM, quia amovebit vel auferet ab imaginatione et cogitatione et sensu vel experientia, OMNEM LACRIMAM, id est omnem conturbationem angustiae vel pressurae.

305

310

282. habitacula V^s 286. consumationem V^s 288. sitient] scient V^s; id est] ideo V^s
 289. illa] scilicet doctrina euangelicae add. V^s 290. ista] scilicet caelestis inspiratio
 add. V^s 290-1. praedicti temporis transp. V^s 291. notitiam V^s 292. cadit V^s; opprimet V^s
 297. autem om. V^s 298. supra] prima V^s; expressum] expressio V^s 299. triumphanti]
 triumphat V^s; ut iam] ubique V^s 301. tum ... tum] tamen ... tamen V^s 303. illas V^s
 305. qua V^s 306. causam V^s 308. qui om. V^s 310. aquarum] scilicet add. V^s;
 spiritualium] sapientialium V^s V^s 312. quia] id est V^s V^s

[SIGILLUM SEPTIMUM]

[VIII, 1] In apertione vero septimi sigilli nichil aliud testatur sibi fuisse ostensum, nisi quod SILENTIUM FACTUM EST IN CAELO, id est pax et tranquillitas in cultu caelestis sive spiritualis vitae, QUASI DIMIDIA
 5 HORA. Secundum acceptionem qua *mille anni pro una die* computantur, et dies habet duodecim horas, tunc secundum hoc quaelibet hora continebit octoginta tres annos et quatuor menses, cuius medietas est quadraginta unum anni et octo menses; et si, ut ait Daniel, post abominationem quadraginta quinque dies electis ad poenitentiam conceduntur
 10 usque ad diem iudicii, et per illos quadraginta quinque dies annos intelligat, tunc ad litteram satis claret quod illi quadraginta quinque anni non sunt recte dimidia hora millenarii, sed quasi dimidia.

Iam igitur ex praedictis elucescit quod, cum in apertione primi sigilli dicitur quod coetus electorum *exivit de Iudaea vincens ut vin-*
 15 *ceret*, aperte docetur hoc fuisse designatum in primo tempore synagogae, quando populus fidelis exivit de Aegypto vincens Aegyptios, tam in terra signis et prodigiis, quam in mari submersione, ut vinceret postmodum gentes in terra promissionis.

Cum vero dicit in secundo quod pace sublata mutuo se interficiebant,
 20 convenienter insinuat fuisse designatum | secundo tempore synagogae, 426
 quando sub iudicibus mutua fuit effusio sanguinis atque pugna inter populum fidelem et infidelem.

Cum autem dicit in tertio quod adversarii populi fidelis indebite tractabant sive librabant divina, convenienter insinuatur fuisse designatum
 25 tertio tempore, quo sub Heli et Samuele capta est arca a Philistaeis, et irreverenter in templo Dagon posita et tractata; nam, sicut arca legis divinae tabulas continebat, sic scriptura sacra divina eloquia.

3. factum silentium *transp.* V^s; est *om.* V^s 6. duodecim] XXII V^s 7. est *om.* V^s 8. si ut] sicut V^s 9. poenitentiam] patriam V^s 10. dies *om.* V^s 12. non *om.* V^s 14-5. vincerunt V^s 16. Egit V^s 19. vero *om.* V^s; i n *om.* V^s; secundo dicit *transp.* V^s; mutuo] muta V^s 20. convenienter] consequenter V^s 24. liberabant V^s; convenienter] consequenter V^s 26. Dagon] fuit *add.* V^s 27. divinae legis *transp.* V^s

5. Cfr. Ps., LXXXIX, 4.
 5-12. De hac computatione, cfr.
De adventu Antichristi et Antidotum contra venenum effusum per fr.

Martinum de Atheca ipsius Arnaldi.
 8. DAN., XII, 11-2.
 14-40, Cfr. APOC., VI, 2-12.

Cum autem in quarto dicit quod *mors* praeerat, *quam sequebatur infernus*, satis ostendit fuisse designatum tempore quo regnabat in Israel idolatria sub Achab et Iezabel, et cuneus pseudo sacerdotum et prophetarum idolatriam sequebatur, quo etiam tempore claruerunt viri contemplativi sub Elia et Eliseo.

Similiter, cum in quinto dicitur quod *animae interfectorum sub altari clamabant* etcetera, satis ostenditur fuisse designatum tempore quo Ieremias et Baruch et consimiles devoti patrum sanctorum et prophetarum et interfectorum per Assyrios, Chaldaeos etcetera postulabant a Deo vindictam de persecutoribus fidelium, quibus per spiritum prophetiae data est certitudo de futuris eventibus, tam in amatoribus quam in persecutoribus veritatis.

Quod autem exprimitur in sexta apertione, scilicet subversio et generalis Ecclesiae ruina, deinde reparatio et numeratio electorum et magna tribulatio ipsorum, satis congrue designata fuerunt in subversione templi per Chaldaeos et transmigratione etiam populi et reditu ac reedificatione sub Cyro et numeratione populi sub Esdra, Zorobabel et Iosue filio Iosedec, et Nehemia et ceteris contemporaneis; et iterum per praessuram sub Aman et finalem sub Antiocho, ut per Antiochum Antichristus congrue designetur et per Aman praecursores eius.

Modicum vero silentium septimi sigilli satis designatum fuit in ultimo synagogae tempore, in quo, post antecedentes pressuras usque ad initium evangelii seu Ecclesiae, quando finem accepit, modici temporis quietem habuit in terra promissionis.

Secundum hanc vero formam poterit devotus investigator clausurarum in eloquiis sacris vel in aliis septenariis perpendere significatum clausum, vel in isto septenario multa alia contemplari, et initia vel fines diversorum temporum synagogae vel Ecclesiae diversis respectibus variare, quae nunc omittuntur, quia stilus expositionis non quaerit enucleare nisi quod hic revelatur esse futurum historialiter in Ecclesia militanti. |

43 a

[TERTIA VISIO]

[2] ET VIDI SEPTEM ANGELOS. In hac visione tertia, in qua de clangore tubarum agitur, primo recitat Ioannes visa vel ostensa quae per-

28. autem om. V^s 31. etiam] etcetera V^s 32. viri] ubi V^s 34. ostendit V^s 41. ruina] rugina V^s 43. transmigrationem V^s; etiam] spat. vac. V^s; reditu] reditum V^s 44. Esdra] et add. V^s V^s, Edra V^s; Zorababel V^s 46-7. et ... Aman om. V^s 48. septimi om. V^s 49. pressuras om. V^s 53. septennariis V^s 54. septenario V^s 56. obmittundur V^s, enucleare] spat. vac. V^s 59-60. clangor V^s.

tinent ad idoneitatem tubicinantium, secundo illa quae pertinent ad eventus in tubicinio consurgentes.

Quae vero faciunt tubicinantes idoneos tria sunt in genere: primum est Dei providentia ad eorum electionem; secundum est operatio mediatoris, scilicet Christi, ad eorum informationem; tertium est tubicinantium diligentia ad ipsorum praeparationem.

Quantum ad primum dicit: Et, supple praeter supradicta, *vidi septem angelos*, per quos septem temporum Ecclesiae praecones designabantur, STANTES, id est erecto spiritu se praesentantes, IN CONSPECTU DEI, id est electos a Dei providentia; ET DATAE SUNT ILLIS, id est per providentiam Dei assignatae, SEPTEM TUBAE, id est ministerium sonandi tubam, scilicet sacram paginam, ut supra fuit expositum in septem temporibus Ecclesiae militantis.

[3] Quantum ad secundum vero dicit se vidisse quod ante, scilicet quam illi tubicinarent, VENIT, scilicet ad mundum istum vel ad collegium electorum, ANGELUS ALIUS, a praedictis septem (non dicit «alter», quia in qualitate religionis aut vitae similes erant omnes, sed erat *alius* in persona), ET STETIT, id est recto spiritu praesens fuit, ANTE ALTARE (non dixit «altari», sed *ante altare*, ut innueret quod Christus praecessit altare, hoc est religionem evangelicam, tanquam principium eius), HABENS THURIBULUM AUREUM, hoc est coetum apostolorum et discipulorum, quo incensatur et aromatizatur tota praedicta religio; et qui coetus est aureus, quia de sapientia Dei et caritate totaliter constitutus.

Taliter ergo descripta persona Christi et habitu, consequenter exprimit duas operationes vel duo opera quae ipse fecit postquam venit huc ad informationem tubicinantium.

Quorum primum fuit vota suorum, tam per se, quam per ministros suos praedictos, offerre Deo vel orare pro ipsis iuxta limites praedictae religionis, in quo veri praecones evangelicae veritatis informarentur, ut devote pro illis orent, ad quos gerunt verbum praeconii. Propterea dicit: DATA SUNT ILLI INCENSA MULTA, id est orationes aut vota devotionis ardentis, quia totus coetus patriarcharum et prophetarum et ceterorum electorum in limbo existentium ei tanquam mediatori offerebant suas

64. providentia Dei *transp.* V^s 67. supradicta] praedicta V^s 69. erecto] erectio V^s 70. per om. V^s 71. assignatae om. V^s 75. quam] quod V^s 78. et stetit] instetit V^s 79. dixit] dicit V^s; innuerit V^s 81. turribulum *sic semper* V^s 82. incensatur] incessantur V^s; aromatizat V^s 84. et om. V^s 85. postquam] priusquam V^s 87. vota] notam V^s; per se] personae V^s 88. limites] limimites V^s 89. informantur V^s 90. verbum om. V^s; praeconi V^s 92. ardentis] antedictis V^s; et prophetarum om. V^s

orationes, dicente Ieremia: *Spiritus oris mei Christus Dominus*: quia sciebant quod, nisi ipse per sacrificium suae passionis eas offerret Deo, 95
numquam exaudirentur ad eorum eductionem de tenebris.

Data sunt, inquam, illi dicta incensa ad hunc finem, scilicet UT DARET
DE ORATIONIBUS SANCTORUM, per quod exponit quod dixit: *incensa*,
43 b (nam | sanctorum orationes dicuntur incensa quia puritatem habent et
flammas devotionis), OMNIUM, quia omnium electorum est mediator; 100
SUPRA ALTARE etcetera, ut supra; evangelica religio, sicut et coetus
praedictus, tota est AUREA (quia totum quod est amor, est Dei, et sapien-
tia), et EST ANTE THRONUM DEI, quoniam est primum et principale
quod in Ecclesia sua providentia ordinavit.

[4] Sed quia modus rectus debet concomitari omnem virtuosam 105
operationem, ideo consequenter exprimit modum quo Christus obtulit
dictorum orationes, cum dicit: ET ASCENDIT FUMUS INCENSORUM, id
est puritas devotionum, DE ORATIONIBUS SANCTORUM, DE MANU, id est
de opere, scilicet redemptionis, ANGELI, scilicet Christi, qui est angelus
testamenti, quem volunt fideles, vel *de manu*, hoc est de humanitate 110
sua, qua ut manu est usus ad perficiendum opus redemptionis.

Iste vero modus expressus est hic pro tanto, ut informetur praeco
ad ostendendum eis, quos docet, affectum caritatis, non solum verba-
liter orando, sed etiam pro eis aliquid operando in sacrificium DEO,
sicut est ieiunare aut vigilare aut peregrinari vel quomodolibet laborare 115
pro salute sive consolatione ipsorum.

[5] Secundum opus quod fecit Christus, postquam hic venit ad in-
formationem praeconum suorum, fuit quod suos carissimos inflammavit
caritate sua, et inflammatos misit per mundum in salutem aliorum; per
quod instruitur praeco Christi ut gratias ab eo susceptas, quanto magis 120
uberes fuerint, satagat in aliorum utilitatem convertere. Propterea dicit:
ET ACCEPIT ANGELUS THURIBULUM, id est coetum praedictum sibi coap-
tavit, ET IMPLEVIT ILLUM DE IGNE ALTARIS, id est de caritate evangelicae
religionis: hic est enim ignis quem sacerdos aeternus accendit in hoc
altari et voluit semper ardere, quando dixit: *Hoc est praeceptum meum*, 125
ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ponendo scilicet animam pro dilectis.

94. dicente] demonstrante V⁶; mei] nostri V⁶ 95. nisi om. V⁶; offerent V⁶ 96. numquam]
uniquique V⁶ 97. incesa V⁶; finem] fuerit V⁶; scilicet] si V⁶ 99. orationes sanctorum
transp. V⁶ 101. supra] prima V⁶ 102. quia] quare V⁶; amor] auxilio V⁶; Dei est transp. V⁶
104. Ecclesia] essentia V⁶ 106. consequenter] convenienter V⁶ 111. proficiendum V⁶
112. informant V⁶ 117. hic] huc V⁶ 121. ubereus V⁶ 122-3. coattavit V⁶ 124. hoc
om. V⁶

ET MISIT, scilicet thuribulum praedictum impletum hoc igne, IN TERRA, id est posuit christianos tam in habitatione mortalium quam in Ecclesia, ET, tali thuribulo, FACTA SUNT, in terra praedicta, TONITRUA, scilicet
 130 comminationes iudiciorum caelestium, ET VOCES, id est rationabiles ac humanae persuasiones, ET FULGURA, hoc est miracula et supernaturalia documenta: per quae verba exprimitur quam utilis et efficax fuerit dictus coetus in sua praedicatione, quod ideo exprimitur hic, ut praecones informantur ad hanc efficaciam imitandam, scilicet ut omnibus
 135 istis modis exerceant suum praeconium.

[6] Quantum ad tertium vero dicit: | ET, scilicet post praedicta 44 a quae Christus operatus est in terra, SEPTEM ANGELI supradicti PRAEPARAVRUNT SE: per quod innuit duo: primum quod post opera Christi praedicta coepit praeconium illorum septem angelorum, de quibus hic
 140 loquitur; secundum quod eorum praeparatio dependet ab illis, quia nichil aliud est nisi, secundum formam illorum quae praemissa sunt, desiderium et intentionem ac etiam meditationem et sollicitudinem dirigere ad ministerium praedicandi. Propterea dicit quod praeparaverunt se ad hoc, UT CANERENT, id est ordinatum sonum facerent, scilicet
 145 praedicando, TUBA, id est cum scriptura sacrorum eloquiorum.

[PRIMUS ANGELUS]

[7] ET PRIMUS ANGELUS, id est coetus praeconum primi temporis Ecclesiae, TUBA CECINIT, id est cum sacra pagina salubriter praedicavit; et quia praedicatio illorum fuit in Iudaea, propterea describuntur hic
 150 eventus qui occasione praedicationis illorum orti sunt in eadem. Ideo dicit quod FACTA EST GRANDIO, id est obstinationis congelatio, ET IGNIS, scilicet irae vel furoris; et haec duo vidit scilicet MIXTA IN SANGUINE, id est homicidio: nam obstinatio et ira Iudaeorum coniunctim operabantur effusionem sanguinis in sequacibus Christi, ut in Stephano
 155 etcetera; ET, totum hoc mixtum, MISSUM EST, a diabolo instigante et Deo iustissime permittente, IN TERRAM, id est contra synagogam, quia in perditionem ipsius; vel *in terra*, hoc est contra stabilitatem atque

128. christianos] ipsum V^s V^s 129. et] a add. V^s V^s 130. comminatos V^s; rationabiles V^s; ac] et V^s 132. exprimuntur V^s 133. exprimuntur V^s 134. ymmictendam V^s 135. praeconium] praetorium V^s 137. Christo V^s 144. id est] et V^s 151. facta] factus V^s; et ignis] om., sed spat. vac., V^s 152. in om. V^s 154. seccacibus V^s 155. est] scilicet add. V^s; Deo] de quo V^s 156. id est om. V^s 157. terram V^s; atque] aut V^s

127. Vulgata Clementina hic et infra. 477, praeter lectionem Clementinam v. 156, habet «in terram»; in ed. terram, habetur etiam terra. autem cit. supra (p. 31, v. 835), III. 154. Act., VI, 9 sqq.; VII, 57 sqq.

constantiam fidelium in persecutionem ipsorum, et hic sensus est principalior.

ET TERTIA PARS (in omni populo sunt tres partes iudicio Dei: 160
duae scilicet electorum, id est contemplativi et activi; et tertia, quae
sub nullo istorum comprehenditur, est reproborum) TERRAE, id est syna-
gogae, COMBUSTA EST, hoc est per ignem malitiae vastata, quia viror
alicuius virtutis non remansit in illa. Ne tamen credatur quod reprobi,
qui tunc fervebant in populo Iudaeorum, fuissent tantummodo de maio- 165
ribus aut de minoribus, ideo ad exprimendum quod de omnibus subiun-
git quod TERTIA PARS ARBORUM, id est reprobi de coetu superiorum
(ut ducum et principum, pontificum, sacerdotum, doctorum et similium)
COMBUSTA EST, ut prius; ET OMNE FENUM, id est omnes minores (ut
subditi et plebei), VIRIDE, scilicet habentes virorem alicuius bonitatis, 170
ut humanae mansuetudinis et simplicitatis: per quod innuit quod obsti-
natio superiorum non solum obstinavit inferiores, iam ex se perversos,
sed etiam alios; ideo dicit, post arbores combustas, quod COMBUSTUM
EST, ut prius.

[SECUNDUS ANGELUS]

175

[8] ET SECUNDUS ANGELUS. Quia secundo Ecclesiae tempore tubi-
cinatio praeconum Christi fuit in populis gentium, idcirco describit
eventus, qui occasione praedicationis ipsorum orti sunt apud eos, dicens
quod MONS TANQUAM MAGNUS IGNE ARDENS MISSUS EST IN MARE,
id est in populum gentilem, qui erat amarissimus Deo propter errorem 180
idolatriae, ac incessanter fluctuans carnali lubricitate.

Cum autem in gentilitate iam esset ac regnaret potenter diabolus, |
44 b quando praecones Christi ad illam de Iudaea se transtulerunt, non con-
venit secundum principalem intellectum existimare quod mons, de quo
loquitur hic, sit diabolus, sed ipse populus Iudaeorum, praecipue legis- 185
doctorum coetus, qui est vel erat tunc mons ab altitudine praesumptio-
nis et superbiae; cumque ceteris populis reputaret se tam altiore quam
ditiores propter privilegium divinae legis, ideo tanquam magnus in
veritate Dei missus est a diabolo in omnes partes gentilium ad resisten-
dum praeconibus Christi et suscitandum gentiles adversus eos, sicut 190

163. vestata V^s 164. illis V^s V^s 167. superiorum] superborum V^s 168. ducum] dictum V^s
168-9. sacerdotum ... fenum om V^s 169. minores] impiores V^s 170. subditi V^s 172.
superiorum] superborum V^s; ex] per V^s 179. tanquam] tam V^s 181. fluctuans] fluctue V^s
183. praekonem V^s 185. legis om. V^s 186. erant V^s 187. reputant V^s; tam] tan-
quam V^s 188. dictorem V^s; tanquam om. V^s 189-190. resistendum] respondendum V^s

179. Huiusmodi lectio, quam affe-
runt omnes codices (V^s, V^s et V^s),
differt a Vulgata Clementina (*tanquam*
mons magnus) et ab aliis lectionibus
notatis in ed. cit. (p. 31, v. 835),
III, 478.

in Actibus apostolorum plene recitatur; et licet diabolus ad hoc mitteret eos sub colore vel pallio defendendi et custodiendi veritatem divinam, nichilominus fecit ut igne furoris arderent atque invidiae.

Ad praedicationem vero sequacium Christi et contradictionem
 195 Iudaeorum secutum est quod subiungit, scilicet quod TERTIA PARS
 MARIS, id est coetus reproborum in gentilitate, FACTA EST SANGUIS: non
 dicit «grando» ut in Iudaeis, quia qui Deum aut divina non noverunt,
 proprie non dicuntur adversus Deum indurari per congelationem infi-
 delitatis, sed facti sunt *sanguis*, id est macula propriae speciei, per occi-
 200 sionem innocentium hominum. [9] Sed ne credatur quod in gentilitate
 praedicto modo deciperentur tantum rudes et subditi, propter hoc testa-
 tur expresse quod sapientes in utroque gradu, scilicet discipulorum et
 magistrorum, et praesides potius deviabant, nec de aliis facit expressam
 mentionem, ut innuat quod idiotae et subditi devotius aut citius praeco-
 205 nio consenserunt; hoc est igitur quod intendit cum dicit quod MORTUA
 EST IN MARI, id est in gentilitate, morte scilicet infidelitatis vel incre-
 dulitatis, TERTIA PARS, inquam, CREATURARUM QUAE HABENT ANIMAS,
 id est rationabiles discipulos: inter gentiles enim discipuli philosophorum
 erant creaturae ipsorum, et ipsi philosophi doctores erant non solum
 210 Dei, sed, quoad formam mundanae sapientiae Dei, suorum antecessorum
 creaturae; et hic patet quam profunda sit peritia aeterni grammatici,
 qui duas figuras in tam brevi sermone coniunxit utiliter, sicut in titulo
 Agathae quando dixit: *Mentem sanctam spontaneam* etcetera.

Quantum ad praesides vero, qui subditos velut navis ferunt per
 215 fluctus vitae praesentis, dicit quod TERTIA PARS NAVIUM INTERIIT,
 scilicet morte praedicta.

[TERTIUS ANGELUS]

[10] ET TERTIUS ANGELUS. Quia tertio Ecclesiae tempore prae-
 cones Christi maxime suum praeconium exercebant in catholico populo,

192. defendendi] defferendi V^s 193. ut] et V^s 194. et om. V^s; contradictionem] con-
 tradictorem V^s 196. sanguinis V^s 197. qui] quae V^s 198. indurati V^s 199. sanguinis
 V^s; per] pro V^s 199-200. occisionem] assertionem V^s 201. subditi] subditur V^s 203. ma-
 gistrorum] mag et spat. vac. V^s; de om. V^s 204. mensionem V^s; ut] et V^s 205. consesse-
 runt V^s 206. infidelitatis V^s 206-7. incredulitate V^s 207. inquam] tertia add. V^s
 208. discipulos] et add. V^s 210. sapientiae suorum V^s V^s 212. coniuncit V^s; titulo]
 beatae add. V^s 213. dixit] dicit V^s; expontaneam V^s 218. Et] Est V^s

191. ACT., IV et passim.

211. Cfr. *Introductionem in librum*
Ioachim De semine scripturarum et

Allocutionem super Tetragrammaton
 ipsius Arnaldi.

213. Vide *Acta sanctorum febr., I*
 (Antuerpiae 1658), 595-656.

qui ubique tunc erat valde multiplicatus, idcirco describit eventus qui
 tunc orti sunt in eodem, et similiter in sequentibus. Dicit igitur quod
 tunc STELLA MAGNA, id est doctor catholicus valde famosus aut coetus
 multorum doctorum fidelium (uterque istorum enim dicitur *magna* |
 45 a *stella*), CECIDIT DE CAELO, id est de altitudine veritatis evangelicae;
 sed qualiter ceciderit exprimit dicens quod TANQUAM FACULA ARDENS, 225
 quae dum cadit hinc inde seminat combustivas scintillas et oculos
 intuentium sagittantes.

Ubi vero CECIDERIT, subiungit quod IN TERTIAM PARTEM FLUMINUM,
 id est in reprobos discipulos fidelium doctorum, quia pseudodoctores
 prius aggrediuntur discipulos quam magistros, sperantes quod levius 230
 eorum doctrinam suscipiant; deinde IN FONTES AQUARUM, id est in
 magistros vel doctores populorum, ut sunt rectores ecclesiarum et uni-
 versi praecones.

[11] Quem autem effectum produxit casus eius, consequenter descri-
 bit. Primo per NOMEN quod ei convenit ab effectu, quod est, ut dicit, 235
 ABSINTHIUM, id est amaritudo constringens; secundo per impressionem
 factam in aliis, dicens quod TERTIA PARS AQUARUM FACTA EST IN AB-
 SINTHIUM: in quo aperte docet quod antea per aquas non designabat
 scientias vel scripturas sacras, quoniam in eis non est assignare tertiam
 partem, ut supra, scilicet reprobam; sed per aquas intelligit homines, 240
 ut exponit infra, cum dicit: *Aquae quas vidisti populi sunt* etcetera.
 Quorum reprobi tunc facti sunt in absinthium, quia documenta Deo et
 suis electis amara seminabant, per quae corda fidelium in Dei et Christi
 amore constringebantur per labem infidelitatis. Propterea subiungit
 quod MULTI HOMINUM, id est multi fidelium, quia illi dicuntur absolute 245
 homines, MORTUI SUNT, id est mortem infidelitatis contraxerunt, DE
 AQUIS absinthiatis, QUIA AMARAE SUNT, id est amaritudinem imprimunt,
 quae reddit suscipientes exosos Deo. Praedicta vero stella fuit Arrius
 cum complicitibus suis, qui in supradicto casu multorum intellectus sagit-
 tavit et vulneravit, ac mentes combussit incendio perversae doctrinae. 250

220. ubique] usque V⁶ 223. enim istorum *transp.* V⁶ V⁶ 223-4. stella magna *transp.* V⁶
 225. sed] patet V⁶; cecidit V⁶ 226. combustivas] combustillas V⁶ 228. ceciderit] cedit V⁶
 234. Quae V⁶; consequenter] convenienter V⁶ 237. factam] facta V⁶, sacram V⁶; facta]
 sacra V⁶ 238. aquas] quas V⁶; designabit V⁶ 240. supra] prima V⁶; scilicet] sed V⁶
 242. facti] sacri V⁶; in om. V⁶ 243. electis] ecclesiis V⁶ 244. constringebant et V⁶
 245. dicunt V⁶ 247. absinthiatis] absctratis V⁶ 248. stella vero *transp.* V⁶ 250. con-
 bussit V⁶

222 sqq. Arium eiusque assecclas in
 mente habet.

241. Cfr. APOC., XVII, 15.

247. Vulgata habet: «amarae factae
 sunt».

[QUARTUS ANGELUS]

[12] Et QUARTUS ANGELUS etcetera. Quarto Ecclesiae tempore, praeconibus Christi tubicinantibus ut supra, contigit sicut dicit quod TERTIA PARS SOLIS, id est status regularis, PERCUSSA EST; ET TERTIA
 255 PARS LUNAE, id est status saecularis; ET TERTIA PARS STELLARUM, id est praelatorum, ut in primo capitulo exposuit. Quam vero impressionem reliquerit in eis illa percussio, manifestat cum dicit consequenter: ITA, scilicet fuerunt illa percussa, UT TERTIA PARS EORUM OBSCURARETUR, quasi dicat percussio tertiae partis illorum obscuravit eam, id est
 260 reprobos, qui erant in illis statibus, distinxit ab electis per manifestam obscuracionem ipsorum.

Ne tamen quis arbitretur quod evidens obscuratio in parte illorum statuum solum contigerit in clericis aut solum in laicis, ideo subiungit: Et, ita inquam tertia pars eorum est obscurata, quod NON LUCERET
 265 TERTIA PARS DIEI, hoc est cleri, ET NOCTIS SIMILITER, hoc est laicatus: quasi dicat: Tam in clero quam in laicatu manifestati sunt reprobi per evidentem obscuritatem in statibus supradictis.

Qualis autem aut | quae fuerit illa obscuritas, non exprimit, quia 45 b
 270 sufficienter in quarta ecclesia superius expressit, ubi praelatos illius temporis increpavit de negligentia vitandi Iezabelem, hoc est coetum pseudo religiosorum et doctorum, qui doctrina falsitatis exstinguebant veritatem, et carnali vita sanctitatem exterminabant, et ideo introducebant obscuritatem ignorantiae quantum ad veritatem, et immunditiae quantum ad sanctitatem.

275 Sed ut innueret quod ista fidelium obscuratio quarto tempore derivata fuit a casu stellae, de qua dixit in tertio, signanter hic dixit *percutsa est*, scilicet a casu illius. Nam arriani discipuli vel sequaces tempus quartum Ecclesiae pertingentes, et a Graecis ad Latinos diffusi, sub specie pietatis sive religionis infecerunt latinam ecclesiam, quae
 280 tam negligens in vitando extitit, ut Italarum populus, et maxime Lombardorum, nimis inficeretur, et tandem etiam quinto tempore Aquitaniam et eius viciniam occuparet, et usque ad initium septimi temporis fuerit infectio manifesta.

253. contigit] convenit V⁴, contingit V⁸ 257. relinquent V⁸; consequenter cum dicit *transp.* V⁴ V⁸, *cor.* V⁴; cum] cu V⁴ 263. contingent V⁸ 265. diei] dei V⁴; similiter *om.* V⁸ 270. Iezabel V⁸; coetum] per *add.* V⁸ 272. ideo *om.* V⁸ 273. ignorantiae ... et *om.* V⁸ 278. dixit] dicit V⁸ 277. percussa est *rep.* V⁸; scilicet] si V⁸; vel] ut V⁸ 279. specie] spe V⁸ 281. inficeretur V⁸ 282. viciniam V⁴, V⁸; usque ad] in *add.* V⁴; septimi] sexti V⁸

256. Vide, supra, cap. I, v. 595 sqq.

270. Vide, supra, cap. II, v. 344 sqq.

Quoniam igitur exhortatio ad diligentiam vitandi malum requirit
ut exprimatur, idcirco superius in exhortatione quartae ecclesiae fuit 285
expressum; hic autem, ubi effectus consequentes praedicationem expri-
muntur, sufficit ut exprimatur effectus contrarius rectae praedicatio-
nis effectui: sicut enim evangelica praedicatio splendorem imprimit
tam sapientiae divinae quam sanctitatis vitae, sic ei contraria facit
obscuritatem. 290

[13] Descripto igitur primo eventu quarti tubicinii, consequenter
describit secundum, quod ab illo primo sumpsit occasionem. Nam Gre-
gorius <primus>, qui floruit illo tempore, videns quod populus fidelis iam
a veritate religionis evangelicae se perceptibiliter elongaverat et radici-
tus absque forti flagello et violenta cribatione universi populi christiani 295
extirpari nequiret, clareque percipiens quod quantum tempus Ecclesiae
volvebatur et circa finem; praenuntiavit non solum verbo, sed etiam
scripto, sicut patet in homeliis et editionibus eius, tribulationes futuras
in sequentibus temporibus iudicio Dei. Et hoc est quod intendit cum
dicit: Et, scilicet post obscurationem praedictorum, VIDI, scriptam, 300
ET AUDIVI, prolatam, VOCEM UNIUS AQUILAE, id est unius summi pontifi-
cis (omnis enim summus pontifex dicitur aquila propter excellentiam
pontificatus; ille insuper aquila potest dici propter desiderium caelestium
et perspicacem intuitum vel contemplationem ipsorum), VOLANTIS PER
MEDIUM CAELUM: non dicit «caeli», ut innuat tres esse caelos in collegio 305
electorum, id est altitudines vitae caelestis: quia quidam eorum vacant
solum actioni, quantum est de ratione sui status, ut coniugati; quidam
vero solum contemplationi, ut solitarii, sive sint ermitae sive inclusi;
quidam vero utrique, ut rectores populi, sicut Moyses et praelati
ecclesiarum. Ille igitur volabat per medium, quia excellenter vacavit 310
46 a utrique praedictorum, tanquam alter Moyses tempore suo, | nec post

286. consequentes] convenientes V⁶ 291. consequenter] convenienter V⁶ 292. primus] nonus cod. 294. evangelicae] a add. V⁶ 295. violenti V⁶; cribatione] cribratione V⁶, tribulatione V⁶ 297. verbo] verba V⁶ 298. editionis V⁶ 300. scripta V⁶ 302. excellentiam] summi add. V⁶ 304. perspicacem] prosperitatem V⁶; volantis] volentis V⁶ 308. vero om. V⁶; heremitae V⁶ 310. vacabit V⁴, V⁶,

292-3. «nonus» in omnibus codici-
bus; in cod. V⁶ autem apparent vestigia
correctionis. Tempus vero quo ille flo-
ruit, saeculo nempe VI, atque insignia
eius scriptorum operum, potius quam
Gregorium IX, qui Ecclesiam rexit ab
anno 1227 ad 1241, Gregorium I Mag-
num indicare videntur, qui cum in suis

Homiliis ad fidelium aedificationem,
tum in Epistolis ad praelatos religiosos
ac praefectos civiles datis, tum tau-
dem aliis in operibus, saepe de fine
mundi verba fecerat. Vide MIGNÉ,
P. L., LXXXVI; RAOUL MANSELLI,
Ricerche sull'escatologismo medievale
(Roma 1955), 5-16.

eum surrexit alius qui tam eleganter simul exercuisset universale fidelium regimen et sacrarum scrutinium scripturarum.

ET DIXIT VOCE MAGNA, quia tam prophetica quam evangelica: VAE,
 315 VAE, VAE, id est triplex afflictio vel tribulatio veniet HABITANTIBUS
 tam corde quam corpore IN TERRA mundi vel Ecclesiae. Sed ut innuat
 quod illa tribulatio suscitabitur propter contemptum evangelicae prae-
 dicationis de quo locutus est, subiungit: DE CETERIS VOCIBUS etcetera.

312. qui tam] quinta excellenter V⁶; exercuisset] exercuit V⁶

314. tam] tamquam V⁴ 316. ut om. V⁶.

[QUINTUS ANGELUS]

[IX, 1] ET QUINTUS ANGELUS. Sicut in praecedentibus descripsit
eventus qui sumpserunt aliquantulum a tubicinio, id est a ministerio
praeconum sive doctorum de populo christiano, ita similiter hic et
5 sequentibus. Quia vero populus christianus quinto Ecclesiae tempore
coepit notabiliter deserere studium evangelicae religionis, quod est stu-
dium pium et catholicum, non philosophicum, sacrarum scripturarum,
et sollemniter coepit se convertere ad studium scientiarum saecularium,
quod est studium philosophicae curiositatis et terrenae cupiditatis (nam
10 tunc studia tam generalia quam particularia coeperunt tam authenticari
quam multiplicari celebriter in diversis catholicorum provinciis), idcirco
dicit quod VIDIT STELLAM, id est coetum doctorum fidelium (quam
non dicit fuisse magnam, ut dixit de Arrio et coetu ipsius, quia nec
zelo nec praeeminentia dignitatis alicuius habuit in Ecclesia generalem
15 famositatem ut ille habebat cum cecidit), CECIDISSE DE CAELO, id est de
sublimitate studii caelestis, IN TERRAM, id est studium terrenae sollici-
tudinis; ET DATA EST EI, a daemone, Deo iustissime permittente, CLAVIS
PUTEI ABYSSI, id est perspicacia qua profunditas scientiarum saecula-
rium aperitur: ipsae enim scientiae saeculares dicuntur *abyssus*, quia
20 fundum non habent finis immobilis, scilicet aeterni boni; dicuntur etiam
puteus abyssi, id est profunditas inferni, quia deducunt studentes ad
spiritum elationis et cupiditatis, quo profundantur in eo.

[2] ET APERUIT PUTEUM ABYSSI, ut supra, quo aperto, ut ait, FUMUS
PUTEI, hoc est curiositas sciendi quid egreditur de profunditate illarum,
25 ASCENDIT, id est ad superiores Ecclesiae pervenit, tam superiores statu
quam auctoritate, SICUT FUMUS FORNACIS MAGNAE, qui tendit in altum
efficaciter propter fortem ignem fornacis: per quod innuit quod fortis

2. angelus] etcetera *add.* *V*⁶ 3. subserunt *V*⁴; a ministerio] ministerio *V*⁶ 5. tempore
Ecclesiae *transp.* *V*⁶ 9. philosophiae *V*⁶ 10. authenticari] augmentari *V*⁶ 13. dixit]
dicit *V*⁶ 15. ille *om.* *V*⁶ 16. id est] in *add.* *V*⁶ 17. ei] enim *V*⁶ 23. supra] prima *V*⁶
24. putei] furey *V*⁶; quid] quae *V*⁶ 26. auctoritate] illarum *add.* *V*⁶

6-9. Auctor invehitur in scientias
profanas atque in theologiam scholas-
ticam.

9-11. Institutionem designat multa-
rum universitatum studiorumque ge-
neralium ac conventualium.

ignis cupiditatis habendi divitias et honores faciebant in altissima
 fumum praedictum ascendere; ET DE FUMO PUTEI OBSCURATUS EST
 SOL, id est status regularium: in tantum enim status eorum curiositate
 scientiarum saecularium tunc coepit obscurari, quod nunc suos filios
 46 b perditos aut steriles arbitrantur, nisi decem annis | et amplius philoso-
 phentur in illis, priusquam sacra eloquia perscrutentur; ET, obscuratus
 est inquam, AER, id est clerus saecularis, qui a praedicto sole lumen
 accipiens illuminat terram, scilicet laicos. 35

[3] Hic enim secundum principalem intellectum non describitur
 nisi eventus a tubicinio sumens ortum, scilicet a doctrinali exercitio
 catholicorum; propterea dicit convenienter quod DE FUMO PUTEI, id
 est de praedicta curiositate, EXIVERUNT IN TERRAM, id est contra terram,
 tam Ecclesiae totius quam laicorum quia in damnum spirituale ipsorum,
 40 LOCUSTAE, id est litterati vastantes fruges vitae spiritualis et oblique
 volantes in altitudine religionis evangelicae; ET DATA EST ILLIS, ut
 supra, POTESTAS, QUALEM HABENT SCORPIONES TERRAE, scilicet leniendi
 cum lingua et vulnerandi cum cauda, quod est palam sermonibus adulari
 et clam astutiis decipere vel nocere. 45

[4] Sed quia diabolus nequit dare talem potestatem hominibus
 nisi Deo permittente, propterea, ne credatur Deum permississe negli-
 gendo electos, subiungit: ET PRAECEPTUM EST EIS, scilicet iniunctum a
 Dei providentia, NE LAEDERENT FENUM, scilicet infimos electos, TERRAE,
 id est Ecclesiae, NEQUE, inquam laederent, OMNE VIRIDE, scilicet habentes
 50 virorem vitae aeternae per sinceram fidem, NEQUE, laederent in-
 quam, OMNEM ARBOREM, id est ferentes fructus vitae per exteriora opera;
 quasi dicat: Praeceptum est ut non laederent infimos nec ex superioribus
 hos vel illos, NISI TANTUM HOMINES QUI NON HABENT SIGNUM DEI, id
 est veritatem evangelicae religionis, IN FRONTIBUS SUIS, id est in con-
 55 versatione patenti per caritatem et alta per imitationem caelestium.

[5] ET DATUM EST, permissione Dei, ILLIS, scilicet locustis, NE OCCIDERENT,
 id est ad culpam aeternae mortis ducerent, EOS, scilicet supradictos
 electos, SED CRUCIARENT, id est acriter affligerent, MENSIBUS QUINQUE.

28. faciebat V⁶ 29. et om. V⁶ 32. steriles] sceleris V⁶; arbitrentur V⁶ 42. volantes]
 voluntates V⁶ 43. supra] prima om. V⁶; lenigendi V⁶ 44. vulnerendi V⁶; sermonibus
 om. V⁶ 47. Deum] id add. V⁶ 50. scilicet] id est V⁶ 51-2. inquam om. V⁶

30-5. Adversus introductionem stu-
 diorum profanorum et theologiae scho-
 lasticae apud ordines religiosos, qua
 de re cfr. ARNAU DE VILANOVA, *Obres*
catalanes, I, 159-160.

43-4. Animadvertite sensum huius

loci eundem esse fere ad litteram atque
 eum qui invenitur in libello q. i. *Con-*
fessió de Barcelona: «...aquestes lagos-
 tes haurien propietat de scurpió, lepan
 ab la lengua e ferin ab la coha». *Obres*
catalanes, I, 118, v. 17-18.

- 60 Duodecim sunt menses quibus perficitur annus vitae spiritualis, qui sunt quinque sensus et septem virtutes, scilicet tres theologicae et quatuor morales; non igitur est permissum praedictis locustis quod laedant electos in fide aut spe aut ceteris, quia tunc occiderent, sed ad exercitium et augmentum meriti permissum est ut affligant eos
- 65 usque ad contristationem in visu, quando coram eis faciunt enormia seu illicita, et in auditu, quando proferunt turpia vel stulta, et in odoratu, quando famae ipsorum derogant, et in gustu, quando sciendi vel addiscendi studium in eis impediunt vel depravant, in tactu vero quando res ipsorum subtrahunt vel usurpant.
- 70 Sed cum dixerit quod electorum cruciatus in quinque sensibus non laedit ad mortem, ne dubitetur qualis existat laesio, subiungit quod CRUCIATUS EORUM EST UT CRUCIATUS SCORPII, CUM PERCUTIT | HOMINEM, 47 a scilicet cruciatus horripilationis et tremoris: horripilantur siquidem in mente per tristitiam et angustiam et detestationem illicitorum, et tremunt in opere per impedimentum executionis bonorum operum.
- 75

- [6] ET IN DIEBUS ILLIS, quibus scilicet regnabunt praedicti litterati, QUAERENT, propter curiositatem praedictarum, HOMINES, hoc est fideles inter praedictos litteratos, MORTEM, id est magicam artem apud infideles ut Saracenos et Iudaeos, ET NON INVENIENT EAM, quia Deus non
- 80 permittet quod sensibilis illusio daemonis sit sollemnis usque ad tempus Antichristi. Ne tamen putetur quod quaerant in tentatione damnandi vel exterminandi, subiungit quod DESIDERABUNT MORI, id est opera magica exercere per quae moritur quis totaliter apud Deum, quia tam corpore quam spiritu se daemonei dedicant; ET MORS praedicta
- 85 FUGIET, id est valde AB EIS elongabitur, quia usque ad Antichristum.

[7] Quia vero doctrinale exercitium in praedictis notabilem impressionem facit in moribus eorundem, propterea convenienter describit ipsorum mores, dicens quod SIMILITUDINES LOCUSTARUM sunt SIMILES, id est conformes, EQUIS PARATIS IN PROELIUM, id est elati

61. tres theologicae] catholicae V⁶ 62. est igitur *transp.* V⁶ 63. spe] vel caritate *add.* V⁶ 64. meriti] inniti V⁶ 65. contristationem] contritionem V⁶ 70. cum] ipse *add.* V⁶ 73. scilicet] hoc est V⁶ 74. angustiam V⁴ 76. regnabant V⁶ 77. quaerent *om.* V⁶; praedictam V⁶ 79. invenit V⁶ 81. in tentatione] intentione V⁶ 84. dedicavit V⁶ 85. id est] et V⁶ 89. paratis] praedictis V⁶; 89-90. id est elati sunt] sunt enim elati ipsi V⁶

77. Scilicet praedictarum locustarum.

78. Haec ad artes secretas, praecipue autem ad magiam diabolicam, referri videntur, quam Arnaldus in opusculo quodam ad suum episcopum

valentinum Iaspertum de Bottonac dato fuse impugnaverat.

88 sqq. Quae verba «locustas» et «scorpiones», in Apocalypsi saepe coniuncta, Arnaldus diserte in opere q. i. *Confessió de Barcelona* commentatus est.

sunt et audaces ad invadendum quoscumque volunt offendere, et quasi
 protecti sessoribus favore sublimium animantur; ET SUPER CAPITA EARUM 90
 TANQUAM CORONAE SIMILES AURO, tum quia mentem suam excellenti
 sapientia reputant informatam, tum quia falsa opinione laudabilis meriti
 se ipsos aestimant praemiandos, ET FACIES EARUM TANQUAM FACIES 95
 HOMINUM, id est conversatione mansueta quasi humana facie blan-
 diuntur. [8] ET HABEBANT CAPILLOS SICUT CAPILLOS MULIERUM, id est
 cogitationes et affectus voluptuosos, ET DENTES EARUM SICUT DENTES
 LEONUM, id est conatus eorum et detractiones eorum pleni ERANT leonina
 crudelitate; [9] ET HABEBANT LORICAS SICUT LORICAS FERREAS, id est
 suas astutias et malitias protegebant fortibus defensaculis tam sophisma- 100
 tum quam potentum, ET VOX ALARUM IPSARUM, id est glorificatio ipso-
 rum de propria fama et scientia, SICUT VOX CURRUUM EQUORUM MULTO-
 RUM CURRENTIUM IN BELLUM, id est terribilis per comminationem et
 confusa propter duplicitatem; [10] ET HABEBANT CAUDAS, id est inten-
 tionem et astutiam, SIMILES SCORPIONUM, id est aculeatas ad pungen- 105
 dum et curvas ad attrahendum. Ut autem exprimat quod per hanc
 similitudinem intendit eos habere nocendi affectum, subiungit quod
 IN CAUDIS EARUM, scilicet intentione et astutia, ERANT ACULEI, hoc
 est desideria nocendi. Ne tamen credatur ex hoc quod sit eis data potes-
 tas nocendi quantumcumque vellent, subiungit quod POTESTAS EARUM 110
 EST NOCERE HOMINIBUS, hoc est electis, QUINQUE MENSIBUS, ut supra.

[11] Sed ne lateat unde susceperint immediate nocendi potestatem,
 47 b subiungit quod HABEBANT SUPER | SE REGEM etcetera, id est diabolum,
 quasi dicat: A diabolo, cuius regimini subiecti sunt, accipiunt eam.

Et ut exprimat quis est finis propter quem eis dat huius potestatem, 115
 subiungit nomen quod habet ille rex ab effectu suo, et exprimit NOMEN
 illud HEBRAICE, GRAECE et LATINE, secundum quem ordinem veritas
 evangelica fuit divulgata, ut innuat quod in omni populo instigavit
 fideles ad curiositatem et studium scientiarum saecularium, ut fructum
 evangelicae veritatis exterminaret. 120

[12] Quia vero in quarto tubicinio dixerat quod in sequentibus
 erant suscitandae tres tribulationes sive afflictiones, idcirco, ut distincte
 valeant cognosci, testatur se primam descripsisse, cum dicit: VAE UNUM
 ABIIT, id est consummatum fuit in operibus dictarum locustarum. Et

91. sessoribus V^s 92. tum] tamen V^s 93. tum] tamen V^s; laudabile V^s 95. humanam
 faciem V^s 97. voluptuosos V^s; eorum V^s 98. detractiones pleni V^s V^s 100. defen-
 salibus V^s, deffensabilibus V^s 108. caudis] candis V^s erat acculeus V^s 109. desiderium
 V^s; credatur] quod *add.* V^s 115. dat huius] dant huiusmodi V^s 116. rex] res V^s

125 alia duo testatur isto praesente succedere, saltem quantum ad primo
venturum, cum dicit: ET ECCE, id est statim, VENIUNT, id est succedent
ordine suo, ADHUC DUO VAE POST HOC, scilicet iam descriptum: non
enim intendit dicere quod illud abscesserit antequam aliquod aliorum
duorum successerit, nam pestis dictarum locustarum a quinto tempore
130 transivit ad sextum, usque in reformationis initium.

[SEXTUS ANGELUS]

[13] ET SEXTUS ANGELUS. Quia tempore sexto Ecclesiae, in quo
sumus, tres erunt principales eventus qui sument ortum a tubicinio, id
est a publica christianorum doctrina, quarum prima est subversio evan-
135 gelicae religionis vel exterminatio catholicae sanctitatis, secunda refor-
matio ipsius, tertia destructio veritatis evangelicae per Antichristum
fienda, propterea sub hoc tubicinio describit haec tria: prima vero ista-
rum habet ortum a publica doctrina pseudo religiosorum et praeconum;
secunda vero habet ortum a publica doctrina reformationis Ecclesiae
140 Christi, scilicet pontificis crebro superius memorati; tertia vero habebit
ortum a publica doctrina Eliae et Enoch. Quae tria describit ordine
quo temporali successione contingent, et ideo primo describit generalem
apostasiam fidelium, sicut fecit in apertione sexti signaculi: nam, sicut
ibi descripsit eam, prout enucleabat, factam in sexto tempore synagogae,
145 sic in proposito describit eam, prout causatur a tubicinio, nam realiter
idem utrobique describit, sed differenti modo vel ratione.

Quia vero subversio religionis catholicae partim causatur a perversi-
tate pseudo religiosorum et praeconum, partim a propria cuiuscumque,
propterea describit has duas. Sed quia prima est efficacior ad corrup-
150 pendum et generalior, propterea prius describit illam: qui enim auctori-
tatem habent vel ministerium docendi evangelicam veritatem, sicut
habent omnes regulares clerici, proculdubio, si verbo vel exemplo per-
vertant eam, efficacius reliquis corrumpunt, | sed tunc maxime, quando 48 a
palam observatores evangelicae veritatis persequuntur, et adversus

125. isto] ipso V^s; primo] primam V^s 126. cum] tum V^s; succedunt V^s 127. scilicet
om. V^s 128. abscesserit] ascenderit V^s 129. dictarum] duarum V^s 132. angelus] etcetera
add. V^s; quo] nunc add. V^s 134. doctrina publica christianorum *transp.* V^s 137. primo V^s
139. habet ortum om. V^s; reformationum V^s 141. ordinem V^s 142. ideo om. V^s
144. facta V^s 145. sic] sicut V^s 152. si] scilicet V^s

129-30. Contra universitatum ma-
gistros.

132-3. Arnaldus eosdem eventus
eisdem temporibus saepe attribuit
atque *Expositio* hoc loco.

143. Vide supra, cap. VI, v. 341
sqq.

153-4. Iterum ad «beguinorum» per-
secutiones alludit.

increpantes insurgunt. Et ideo primo describitur hic zelus et opera- 155
tio increpantium, deinde perversitas increpatorum.

[SUBVERSIO RELIGIONIS. PERVERSITAS]

Quantum ad primum dicit quod AUDIVIT VOCEM UNAM EX QUATUOR
CORNIBUS ALTARIS AUREI etcetera, [14] DICENTEM SEXTO ANGELO, QUI
HABEBAT TUBAM, id est coetui verorum praeconum. Vox autem illa, 160
quae incitat eos ad id quod sequitur, est concordia quatuor virtutum,
quibus aureum altare, scilicet religio Christi, constat, et quae faciunt
quatuor ipsius cornua vel eminentias: primum cornu est paupertas
voluntaria; secundum est humilitas vera; tertium est caritas perfecta;
quartum est castitas integra. Designat ergo per haec verba quod sexto 165
tempore concordia praedictarum virtutum excitavit zelum verorum
praeconum Christi ad arguendum et increpandum pseudo regulares et
praecones, sicut in diversis statibus est compertum per universas habi-
tationes fidelium; et hoc est quod designat cum dicit: SOLVE QUATUOR
ANGELOS, id est coetum pseudopraedictorum in quatuor mundi cli- 170
matibus, qui angeli dicuntur ab auctoritate ministerii, quod est nuntiare
divina. Per *solvere* quidem designat actum reprehensionis et increpa-
tionis: nam divina veritas non praecipit veris praeconibus quod excitent
aliquos ad male agendum, vel solvant; sed quia ad actum illorum sequi-
tur occasionaliter istorum lapsatio ad malum, propter hoc, volens illud 175
succincto et proprie translato designare sermone, dixit: *Solve*.

Sed quod illi, quos praedicto modo solvere iubet, sint regulares, ex-
primit consequenter dicens: QUI SUNT ALLIGATI, id est ad regulam ligati,
quia obligati sunt ut iuxta regulam catholicae sanctitatis omnes suas
actiones perficiant, IN FLUMINE MAGNO: status regularis est *flumen* 180
irrigans totam Ecclesiam aqua sapientiae salutaris, et est *magnum* non
solum numerositate personarum, sed etiam magnitudine meritorum et
perfecta statura regulae; est etiam EUPHRATES dupliciter: primo imi-
tatione, quia sicut Euphrates circuit et irrigat Babyloniam Chaldaeorum,
sic status regularis carnalem ecclesiam falsorum christianorum; secundo 185

155. describuntur V⁶ 158-60. ex ... habebat om. V⁶ 160. tubam] a tuba V⁶ 164.
voluntaria] et add. V⁶ 165. ergo] igitur V⁶ 168. compertum] comparatum V⁶ 172-3.
increpantis V⁶ 173. excitent] extiterent V⁶ 175. lapsatio] lacratio V⁶; illud] istud V⁶ V⁸
176. transato sermone transp. V⁶ 177. solvere iubet praedicto modo transp. V⁶ 183.
statura] statera est V⁶; etiam om. V⁶ 185. fasorum V⁴

165 sqq. Denuo ad pugnas alludit inter «spirituales»
et communitatem franciscanam.

nominis interpretatione, quod est «crescens et frugifer», nam et in virtute debet semper crescere et in operibus iustitiae semper fructificare.

[15] Descripto zelo et operatione verorum praeconum, consequenter describit perversitates contrariorum, et primo perversitatem intentionis, dicens: ET SOLUTI, id est ad nocendum laxati vel provocati occasione praedicta, SUNT QUATUOR ANGELI, ut supra; et quod perversam habeant intentionem, declarat per hoc, quia PARATI ERANT, id est prompti animo, UT OCCIDERENT, id est peccare facerent vel errare mortaliter, TERTIAM PARTEM HOMINUM, id est coetum reproborum in numero fidelium existentium. Sed | ne putetur quod isti reprobis solum essent de
190 laicis aut clericis, idcirco dicit: INTER HORAM ET DIEM ET MENSEM ET ANNUM: non dicit «in hora et die» etcetera, quia hic non intendit describere tempus illius occisionis aliter quam describat sexta tubicinatio, sed describit differentias occidendorum, unde per horam designat clerum
200 saecularem in subditis, et per diem clerum saecularem in praelatis, per mensem vero laicos subditos, et per annum laicos praesidentes. Unde dicere quod occiderent tertiam partem inter istos et illos, est dicere quod reprobos inter illos existentes vitiarent.

[16] Consequenter describit perversitatem glorificationis eorum, dicens quod NUMERUS EQUESTRIS EXERCITUS, scilicet illorum, erat VIGIES
205 MILES DENA MILIA: per quod designatur multitudo se clarificans sive iactans ut equestris exercitus de genuina perfectione decalogi tanquam vigies mille dena milia, ita quod utrobique, scilicet tam ex parte viciarii quam denarii, per millenarium designetur perfectio: pseudo namque
210 religiosi et praecones gloriantur iactant se perficere decalogum, et ut communes catholici et ut regulares aut perfecti.

Ad manifestandum autem certitudinem huius dicti, refert quod duobus ei modis hoc fuit ostensum: primo, dicto seu voce prolata, propter quod dicit: ET AUDIVI NUMERUM EORUM; secundo, visibilibus figuris,
215 propter quod subiungit: [17] ET ITA VIDI EQUOS IN VISIONE.

Consequenter describit perversitatem ducatus eorum, dicens quod QUI SEDEBANT SUPER EQUOS, id est duces aut praelati sive rectores eorum, HABEBANT LORICAS, id est defensacula pro se et suis subditis,

190. laxati V⁶ 191. supra] prima V⁶ 192. haberent V⁶; quia] quod V⁶ 198. sed] sic V⁶
202. occiderent] ostenderet V⁶; quod rep. V⁶ 203. illos] alios V⁶ 205. viciis] vingiens V⁶
206. clarificans] glorificans V⁶ V⁶ 207. genuina] gemina V⁶; decaloy V⁴ 212. manifestandum] maiorem V⁶

185. Saepissime a spiritualibus et 209 sqq. Novae obiurgationes in
«beguinis» locutio «Ecclesia carnalis», regulares.
spirituali videlicet opposita, adhibebatur.

IGNEAS, per furorem comminationis, ET HYACINTHINAS, per simulationem sanctitatis (sicut hyacinthus simulat splendorem igneum vel solarem), 220 ET SULPHUREAS, per allegationem carnalis et vitiosae cognationis: nam generosi praelati suas et suorum malitias protegunt brachio cognatorum immundae vitae atque infamium.

Consequenter describit perversitatem operum, dicens quod CAPITA EQUORUM, id est initia vel inchoationes operum in praedictis, ERANT 225 TANQUAM CAPITA LEONUM, scilicet informata crudelitate et audacia: quod protinus confirmat per qualitatem verborum, quia DE ORE EORUM PROCEdit IGNIS, irae et indignationis, ET FUMUS, diffamationis et blasphemiae sive detractationis, ET SULPHUR, scurrilitatis et impudicitiae.

[18] Quibus verbis aperte docet quod hic non loquitur de exercitu 230 corporaliter militante, quia nedum ridiculum sed stultitia foret asserere quod milites corporalis exercitus haberent has loricas et emitterent per os talia; sed apertius declarat consequenter per effectum occisionis, cum dicit quod AB HIS TRIBUS PLAGIS OCCISA EST TERTIA PARS HOMINUM, scilicet fidelium. Exercitus autem corporaliter militans plagis huiusmodi 235 non occidit, sed ferro, et non cum ore, sed cum manu. Ut autem
49 a certius clareat de quibus | plagis intendit, repetit eas et proposito applicat dicens: Et (et pro «id est»), quasi dicat: Bene dixi quod occisa sunt ab hiis plagis, id est DE IGNE etcetera, QUAE PROCEDEBANT DE 240 ORE IPSORUM.

[19] Sed ne putetur quod exercitus, de quo hic loquitur, corporaliter occidat supradictam tertiam partem, idcirco subiungit quod POTESTAS EQUORUM IN ORE IPSORUM EST ET IN CAUDIS, scilicet intentione et astutia. Et quia iam ostendit qualiter in ore habeant potestatem occidendi, consequenter ostendit hoc de caudis, in quibus eandem potestatem dicit 245 eos habere: NAM, ut ait, CAUDAE EORUM SIMILES SUNT SERPENTIBUS, id est tortuosae intricatis conceptibus, et vertibiles duplicibus, et venenosae perniciosis affectibus; ET, illae inquam caudae, sunt HABENTES CAPITA, id est prima seu principalia motiva perversitatis, quae sunt amor gloriae temporalis et timor penuriae sive confusionis mundanae: 250 quae capita principaliter eos movent ad persequendum increpantes et arguentes, et per consequens ad laedendum illos et eorum auditores praedictis modis; ET ideo subiungit quod IN HIIS, scilicet capitibus, NOCENT, id est accipiunt animum nocendi.

219. ingeas V^a; iaccantinas V^a 220. splendorem] splendidorem V^a 223. infamiam V^a
226. scilicet] id est V^a 227. verborum] amborum V^a 229. scurrilitatis] scuritatis V^a
232. has] huiusmodi V^a, huius V^a 234. his] hiis V^a V^a 235. huiusmodi] huius V^a
237. certius] cortius V^a 238. dixi] dicit V^a 239. hiis] is V^a 242. occidat] occidatur V^a
246. nam] namque V^a 247. vertibills V^a 248. caudae] tandem V^a 250. peuriae V^a

255 [20] Descripta subversione religionis catholicae causata a supradictis, consequenter describit eam quae causatur ab aliis perversis universitatis fidelium: et primo describit effectum perversitatis quo laedunt alios, secundo describit formam perversitatis qua deviant in se ipsis.

Quantum ad primum dicit: ET CETERI. Per copulativam enim dictionem coniungit hoc ad id quod immediate dixerat, quod supradicti nocent in hiis capitibus quae dixerat. Ideo subiungit: Et in hiis, inquam, capitibus nocent ceteri HOMINES, QUI NON FUERUNT OCCISI IN ILLIS FLAGIS: quia omnes perversi nocent propter amorem habendi temporales honores et facultates, et propter timorem contrariorum; quasi dicat: 265 Ceteri, qui non sunt depravati propter impressionem supradictorum, nocent propter illa capita. Sed quia nemo studiose nocet, nisi fuerit pravus sive perversus, propterea consequenter describit ipsorum perversitatem, dicens: NEQUE POENITENTIAM EGERUNT, id est, quamvis ab illis occisi non fuerint, ipsi tamen ideo nocent, quia non cessaverunt exsequi 270 proprias perversitates, quae sunt OPERA MANUUM SUARUM, id est cogitatum et affectuum propriorum, et non Dei.

Sed quia perversitatis opera multa sunt et diversa, propterea specialiter exprimit illa quae notabilius vigeant in istis. Et primum ac principaliter erat opus idolatriae spiritualis: nam corporalis, nedum apud 275 christianos, sed etiam apud paganos, evanuit; sed ex desiderio acquirendi honores et opulentias temporales, et ex timore perdendi, multi colunt in praeiudicium Dei personas magnatum, et ideo dicit quod *non egerunt poenitentiam*, UT NON ADORARENT, id est non cessaverunt adorare, DAEMONIA, quod est malitiosis magnatibus obedire in omnibus eorum 280 malitiis cum plena cordis devotione (scilicet | confidendo et sperando 49 b solum de virtute illorum, quod est Deo praeiudicari vel eum spernere), ET SIMULACRA, id est homines qui ratione status aut dignitatis videntur habere spiritum vitae caelestis, aut quia sunt praelati, aut quia sunt regulares, aut quia sunt magistri, et tamen opera vitae non faciunt: 285 ideo tales iudicio Dei simulacra sunt, quia sic se habent in Ecclesia sicut statuariae, quae sanctorum habitu desuper sunt ornatae; de quibus in Zacharia dicit quod *simulacra locuta sunt mendacium*, quia, cum unum dicant et contrarium faciant, aperte innuunt quod aliud in mente tenent quam verbo proferant, et hoc est mentiri. Talibus igitur obedire 290 cum spe vel confidentia supradicta, est adorare simulacra.

260. hoc] haec V⁶ 261-2. quae... capitibus om. V⁶ 262. non om. V⁶ 273. notabilius] notabilibus V⁶ 276. colunt] volunt V⁶ 283. caelestis] salutis V⁶ 284. vitae om. V⁶ 286. habitum V⁶ 287. cum om. V⁶ 288. innuit V⁶

Sed quando tales homines multis modis alliciunt sibi aliorum corda, propterea describit eorum differentias per diversitates simulacrorum, dicens quod aliqua sunt AUREA, quales sunt illi qui per sapientiam mundanam alliciunt sibi homines; quaedam ARGENTEA, ut qui per eloquentiam; quaedam AEREA, ut qui per famam sive laudis tinnitum 295 aut praeconum; quaedam LAPIDEA, ut qui per constantiam promissionis; quaedam LIGNEA, ut qui per fructus aut escas epulationis.

Sed quia hii de quibus hic loquitur sint vere simulacra iudicio Dei, consequenter manifestat per hoc, quia NON POSSUNT, prae malitia cordis sui, VIDERE lucem divinae veritatis, NEC AUDIRE vocem doctrinae 300 caelestis, NEC AMBULARE, id est opera iustitiae perficere, nam *qui operantur iniquitatem non ambulant in viis Domini*.

[21] Secundum opus perversitatis, quod in illis vigeat, est homicidium. Ideo dicit quod NON EGERUNT POENITENTIAM AB HOMICIDIIS SUIS, id est non cessaverunt ab omni modo occidendi homines, scilicet 305 odio, detractioe, prodicione, corporali occisione, etcetera. Aliud est veneficium, tam corporale quam spirituale, sicut est infamia et machinatio ruinae vel calamitatis alterius, et ideo dicit: NEQUE A VENEFICIIS SUIS, id est a propria malitia perpetratis; aliud fornicatio corporalis, quoniam spiritualis in praedictis etiam committitur, maxime in ido- 310 latria, propterea dicit: NEQUE A FORNICATIONE; aliud est furtum, tam spirituale (quod in detractioe et arrogantia committitur quantum ad homines, et in praesumptione vel iactantia quantum ad Deum), quam corporale, propterea dicit: NEQUE A FURTIS SUIS.

291. quando] quoniam V⁶ 295. aerea] hercia V⁶ 297. lignea] linea V⁶; escas] scas V⁶ 298. quia] quod V⁶ 299. per om. V⁶ 301-2. operantur] operant V⁶ 304. ideo] Deo V⁶ 305. id est] et V⁶ 308. neque] nec V⁶; a om. V⁶ 309. aliud] est add. V⁶ 311. propterea] propter V⁶ 312. committitur in detractioe et arrogantia transp. V⁶

[REFORMATIO SANCTITATIS]

[X, 1] ET VIDI ALIUM ANGELUM. Hic, ubi describitur reformatio
catholicae sanctitatis futura post subversionem descriptam, principaliter
describitur minister reformationis, scilicet pontifex superius memoratus,
5 qui tertium statum saeculi non figurative sed realiter inchoabit, et qui
respectu status illius fuit per angelum Ioanni loquentem | principaliter 50 a
designatus, ut supra fuit expositum capitulo primo.

Describitur autem quantum ad duo: primo siquidem quantum ad
circumstantias suae perfectionis, secundo quantum ad opera quibus
10 universalis Ecclesia reformabitur.

Quantum ad primum vero dicit quod *vidit angelum alium*, a
praedicto tubicinante (nec dixit alterum, quia veris praeconibus uni-
formis erit, sed alius in persona, ut innuat quod non erit de statu commu-
nium praeconum), FORTEM, id est constantem in zelo evangelicae verita-
15 tis (quia nec carnalitate flectetur, nec favoribus hominum aut saeculi
terroribus frangetur, aut declinabit ab ea), DESCENDENTEM DE CAELO,
id est de contemplatione veritatis evangelicae descendet ad actionem
universalis regiminis, AMICTUM NUBE, id est informatum littera sacri
textus et prophetia sive propheticis revelationibus; ET IRIS IN CAPITE
20 EIUS, id est multiplicitas spiritualium intellectuum praedictae nubis in
mentem ipsius, ET FACIES EIUS ERAT UT SOL, id est conversatio eius con-
formis statui regulari et Christo, ET PEDES EIUS, id est cogitatus et
affectus et nuntii, TANQUAM COLUMNA IGNIS, id est fervido zelo caritatis
erigentes in altitudinem vitae spiritualis et sustentantes Ecclesiam seu
25 fideles. [2] ET HABEBAT IN MANU SUA LIBELLUM APERTUM, id est scriptu-
ram breviter et intelligibiliter exprimentem religionis catholicae veri-
tatem, quam exsequuntur opere manuque propria forsitan scripserit.

4. memoratus] nominatus V^s 6. Ioanni] Ioachim V^s 10. universalis] utilis V^s 17. de
om. V^s 19. prophetiae V^s 21. et om. V^s 21-2. conformis] informis V^s 23. zelo fervido
transp. V^s 24. erigentes] exigentes V^s 25. fideles] fidem V^s

4 sqq. Specialis descriptio papae
spiritualis eiusque operum.

7. Vide, supra, cap. I, v. 412
sqq.

Quantum ad secundum vero subiungit quae sequuntur, dicens: ET POSUIT PEDEM SUUM DEXTRUM SUPRA MARE, id est misit ministros suos spirituales ad infideles ut praeessent eis in doctrina evangelica, 30 ET SINISTRUM SUPRA TERRAM, id est temporales ut imperatorem et reges supra populum fidelem ad executionem evangelicae sanctionis; [3] ET CLAMAVIT VOCE MAGNA, scilicet prophetica et generaliter audibili, QUEMADMODUM CUM LEO RUGIT, id est comminando aliquid terribile, sicut consummationem saeculi, ut paulo post exprimet. ET CUM CLAMASSET, id est praedictum terribile divulgasset vel denuntiasset, LOCUTA 35 SUNT SEPTEM TONITRUA VOCES SUAS, dupliciter: primo quia innotuerunt septem spirituales intellectus sacrorum eloquiorum, per quod innuit quod, postquam denuntiaverit illud, dabit notitiam istorum claram et perfectam; secundo quia tunc innotescunt propria significata septem 40 tubicationum hic descriptarum, quae sunt tonitrua, scilicet soni caelestes magna et terribilia nuntiantes: ille namque manifestabit veritatem sui clamoris in parte per istam revelationem, cuius realem historiam per praeterita declarabit taliter, quod nec futura erunt ambigua, sed cunctis 45 | praekonibus manifestum erit quod expositiones antecessorum fuerunt somnia humanae opinionis et a littera divini eloquii nimis remota.

[4] ET CUM LOCUTA FUISSENT etcetera, EGO SCRIPTURUS ERAM, per quod innuit quod praecones veri, qui per Ioannem designantur, proponunt praedictos septem intellectus prae gaudio divulgare in praedicatione, quod est scribere in cordibus auditorum; ET AUDIVI VOCEM, id 50 est monitionem de sublimitate praelationis et contemplationis, concorder DICENTEM: SIGNA, id est pro signo habe tecum, ET NOLI EA SCRIBERE, id est praedicatione divulgare. Quibus verbis innuitur quod certas regulas dabit, quibus innotescunt praekonibus omnes praedicti sensus eloquiorum sacrorum; et quia non est necessarium populo scire differentias illorum et regulas distinguendi et inveniendi, praekonibus iniungitur ne praedicatione divulgent, sed in praedicando et exponendo 55 sacra eloquia sint eis pro signo ad quod respiciant in omnibus allega-

32. executionem] et *add.* V⁴ 33. clamavi V⁴ 34. cum *om.* V⁶ 36. id est ... denuntiasset *om.* V⁶ 37. septem *om.* V⁶; tonitruata V⁴ 43. cuius] tertio V⁶ 45. manifestum erit] manifeste, staverit *add.*, stum erit *del.* V⁴ 46. divini] huius V⁶ 48-9 praeponent V⁶ 50. vocem] de coelo *add.* V⁴ V⁶ 54. omnes praedicti sensus praekonibus innotescunt *transp.* V⁶ 55. sacrorum eloquiorum *transp.* V⁶

38. Septem sensus spirituales sacrae scripturae septem visionibus *Apocalypseos* respondent.

45-6. Reiectio integra omnium

praecedentium interpretationum Scripturarum.

53. Animadvertite auctorem praecepta de sacris litteris interpretandis magni facere.

tionibus tam novi quam veteris testamenti, ita ut quicquid de sacro
60 canone proponant, regunt illo signo.

[5] ET ANGELUS etcetera, LEVAVIT MANUM AD CAELUM, id est ostendit opus alicuius scripturae contemplativis et vitam spiritualem agentibus et praelatis, [6] ET IURAVIT, id est sacra confirmatione vel approbatione testatus est cum illa scriptura, PER VIVENTEM etcetera, 65 id est ex parte Dei, QUI CREAVIT omnia, et ideo potest finem omnibus imponere et consummationem omnium temporalium indicare, QUOD TEMPUS NON ERIT AMPLIUS, id est cessabunt quaecumque temporaliter fiunt, scilicet motus caeli et generatio et corruptio in inferioribus. [7] Ne tamen credatur quod finem temporalium denuntiet indetermi- 70 nate, sicut ante ipsius tempus, ut in toto praecedenti cursu tam synagogae quam Ecclesiae fuerat denuntiaturum, idcirco subiungit: SED, supple determinate denuntiabit dicens: IN DIEBUS VOCIS, id est praedicationis, SEPTIMI ANGELI, CONSUMMABITUR MYSTERIUM DEI, id est secretum operum divinarum, quasi dicat: Complebitur quicquid Deus in secreto 75 sui consilii vel providentiae statuerat facere in hoc mundo sensibili.

Sicut ergo denuntiabit auctoritate divina vel per revelationem ei factam vel aliis, de qua constabit ei quod in tempore septimo Ecclesiae saeculum finietur, per hoc autem dabitur fidelibus certa notitia de propinquitate consummationis, tum quia tempus septimum erit vicinissimum 80 tempori huius angeli, tum quia ipsum septimum tempus est brevissimum, ut in septimo sigillo expressit. Tamen, quia tempus illud habet aliquam latitudinem, idcirco declarat in qua parte illius tempus finietur: quia scilicet in fine ipsius: unus enim terminus erit finis totius saeculi et ultimi temporis Ecclesiae, quem certo signo determinat, dicens: 85 CUM COEPERIT TUBA CANERE: non tuba | septimi angeli, quia tunc 51a adveniret finis in principio septimi, et hoc implicaret contradictionem, sed tuba vocationis mortuorum ad iudicium, de qua dicit apostolus ad Thessalonicenses quod *Dominus veniet tunc in iussu* etcetera, id est imperialiter, *et in voce archangeli*, hoc est in dominatione sublimi 90 seu excellenti, *et in tuba Dei*, id est in efficacissima vocatione cunctorum

59. testamenti] et add. V^s 61. etcetera om. V^s 62. opus om. V^s 63. id est om. V^s
66. quod] per V^s 68. in om. V^s 71. Sed] se V^s 72. dices V^s 76. ei] et V^s 77. fac-
tam] fastam V^s; qua] revelatione add. V^s; constabit] stabit V^s 79-80. tum ... tum] tamen ...
tamen V^s 85. canere tuba transp. V^s 86. implicaret] multiplicaret V^s 88. in om. V^s;
etcetera om. V^s V^s 89. hoc] id V^s; dominatione] denuntiatione V^s 89-90. dominatione...
est in om. V^s 90. efficacissima] efficaciam V^s

77 sqq. Novi nuntii imminenti finis
huius mundi.

81. Vide, supra, cap. VIII, v. 1 sqq.
88-90. Cfr. I THESS., IV, 16.

ex parte Dei. Quia vero signum istud nulla experientia poterit confirmari priusquam adsit, nec autem ipsa consummatio, propterea confirmabit auctoribus sanctorum eloquiorum. Ideo subiungit: SICUT EVANGELIZAVIT, id est vere denuntiavit, PER SUOS SERVOS PROPHETAS, specialiter per Iob et Isaac, Daniel et Micheam et Malachiam, et per apostolos, et ultimo per quosdam alios Ecclesiae filios. 95

[8] Usque nunc descripta sunt opera praedicti angeli generaliter; consequenter describitur id quod specialiter in praeconibus faciet. Primo tamen describitur ipsorum devotio ad informationem sive instructionem suscipiendam, cum dicit: ET VOCEM QUAM AUDDVI DE CAELO, audivi 100 supple, ITERUM etcetera: per quod innuitur quod concorditer praelati et contemplativi hortabuntur praecones; ipsa etiam contemplatio caelestium hortabitur eos AD RECIPENDUM LIBRUM, id est informationem claram, DE MANU ANGELI, hoc est de editione vel ordinatione illius.

Supra dixit quod id quod tenebat in manu erat *libellus*, ut doctrinae brevitatem innueret; hic vero, ubi praeconibus traditur, *liber* appellatur, ad innuendum plenitudinem sive perfectionem instructionis quam dabit eis ad intelligendum sacra eloquia. 105

[9] ET ABII, tam gressu devotionis et desiderii quam corporis, AD ANGELUM etcetera, ET DIXIT MICHII, scilicet ad informationem mei: ACCIPE LIBRUM, eloquiorum Dei, ET DEVORA ILLUM, id est cum diligenti studio vel meditatione incorpora, ET FACIET AMARICARI, id est amaritudine passionis Christi affligi, VENTREM TUUM, id est capacitatem tuae mentis: per quod innuit quod praecones Christi, ad veritatem christianae religionis servandam et imprimendam, nichil aliud in mente sentire debent, quam imitari Christum in passione per rigorem omnimodae disciplinae; SED IN ORE TUO, scilicet in verbo praedicationis, ERIT DULCE, id est delectabile quid, TANQUAM alimentum suave et utile, ut est MEL, quia gustui placet et viscera mundificat, sicut spiritualiter facit verbum praedicationis evangelicae. 120

91. nulla] non V⁶; non poterit ulla experientia V⁶ 92. adsit] assit V⁶; autem] etiam V⁶ V⁶; consummatio] confirmatio V⁶; confirmabit] dictum suum *add.* V⁶, confirmavit suum V⁶ 93. auctoribus] auctoritatibus V⁶; sanctorum] sacrorum V⁶ V⁶; eloquiorum] et *add.* V⁶ V⁶ 94. servos suos *transp.* V⁶ 95. Isaac] et *add.* V⁶ V⁶; Malechiam V⁶ 97. generaliter] generalia V⁶ V⁶ 98. id] illud V⁶ 100. suscipiendam] suscipiendi V⁶; audivi] audivit V⁶ 104. ordinatione vel editione *transp.* V⁶ 105. id] illud 106. brevitatem] veritatem V⁶; ubi] quod V⁶ 109. abii] alii V⁶ 112-3. amaritudinem V⁶ 115. nichil] vel V⁶ 117. sed] sit V⁶; scilicet in verbo] scilicet verbo V⁶ 118. quid] qui V⁶ 120. evangelicae praedicationis *transp.* V⁶

95-6. Commemoratio vaticiniorum ultimarum temporum, cum eorum quae in sacra scriptura continentur, tum eorum quae a spiritualibus fingeantur.

100. Cfr. ed. cit. (p. 31, lin. 835), III, 479.

105. Vide, supra, versum 25.

[10] ET ACCEPI etcetera. Per quae designatur diligentia praeconum ad executionem datae instructionis. [11] Quia vero praeconum instructio de veritate sacrorum eloquiorum ad praedicationem finaliter ordinatur, propterea consequenter describit id quod egit in praeconibus respectu
 125 istius finis, quae sunt tria. Primum est notificare praeconibus finem instructionis ipsorum; propter quod dictum est Ioanni: OPORTET TE ITERUM: per quod innuitur renovatio praedicationis ad perfectionem evangelicae sanctitatis colendam, PROPHETARE, id est praenuntiando futu|ra ut consummationem vicinam, et persecutionem Antichristi prae- 51 b
 130 dicare GENTIBUS etcetera, ut supra.

121. accipi] accipi V⁶; etcetera om. V⁶ 124. describit id] describitur illud V⁶ 127. renovatio] revocatio V⁶ 128. prophetare] prophetizare V⁶ 130. ut supra] prima V⁶

[AUCTORITAS PRAEDICATIONIS EVANGELICAE]

[XI, 1] Secundum est auctoritatem praedicationis cum evangelica perfectione tribuere. Propter quod subiungit: ET DATUS EST MICH CALAMUS, id est auctoritas praedicandi, SIMILIS VIRGAE, hoc est informata evangelica perfectione: nullis enim concedetur ut sint praecones evangelicae veritatis, nisi fuerint tenues ut virga per voluntariam paupertatem, et recti per intentionem et cultum iustitiae, et flexibiles per veram humilitatem, et mundi per castitatem. Si talem enim virgam in manu, id est in opere, gesserint, non solum dirigere, sed etiam audacter poterunt verberare corpiendos.

Tertium est limitare praedicationem, propter quod subiungit: DICTUM EST MICH: SURGE, per caelestem intentionem et per altitudinem vitae spiritualis, ET METIRE, id est per evangelicam praedicationem consigna, TEMPLUM DEI, scilicet collegium electorum, ET ALTARE, scilicet catholicam religionem, ET ADORANTES, id est Deo servientes, IN EO, scilicet templo vel altari. [2] ATRIUM VERO, QUOD EST FORIS TEMPLUM, scilicet collegium reproborum, EICE FORAS, id est ad eiciendum consigna, ET NE METIARIS, id est evangelica praedicatione non consignabis, non quia reprobis praedicetur, sed quia ipsi non recipiunt praedicationis impressionem; QUONIAM DATUM EST GENTIBUS, id est amatoribus sive electoribus vanitatis. Per hoc autem innuitur quod limitatio seu limites praedicationis evangelicae sint templum et altare Dei, scilicet ut tantum se extendat quantum est necessarium ad salutem electorum et aedificationem sive constructionem religionis Christi.

25

[ADVENTUS PRAECONUM ADIUNCTA]

ET CIVITATEM SANCTAM. Quia reformatio catholicae sanctitatis aut veritatis evangelicae facta per ministerium angeli nunc praedicti

2. auctoritatem V¹ 5. conceditur cor. V⁵, conceditur V⁶ 13. metire] mentire V⁶; id est om. V⁶ 16. scilicet] in add. V⁶ 17. id est om. V⁶ 18. mentiaris V⁶ 27. ministerium] misterium V⁶; praedicti] descripti V⁶, describi V⁶

continuabitur usque ad praedicationem Eliae et Enoch, idcirco post descriptionem istius reformationis describit immediate alias imminentes circumstantias adventus vel manifestationis ipsorum, quia per hoc 30
sufficenter elucidabitur adventus Antichristi et furor ipsius adversus fideles; et primo describit circumstantias praedicationis ipsorum, secundo circumstantias occisionis eorum, tertio resurrectionis.

Quantum ad primum, prius exprimit causam et tempus necessitatis adventus et praedicationis eorum, quae erit immoderata vel acerbissima 35
oppressio electorum annis tribus et dimidio a cultoribus vanitatis et falsitatis, scilicet Antichristi. Propterea dicit: Et, supple post descriptam reformationem, *gentes*, quas immediate nominaverat (per quas designantur
52 a amatores vel cultores vanitatis et mendacii, | scilicet tam boni transeun-
tis quam Antichristi, quoniam gentes celebriter idolatriam coluerunt), 40
CALCABUNT, id est acerbiter oppriment, *sanctam civitatem*, id est collegium sanctorum, scilicet verorum sequacium Christi, QUADRAGINTA DUOBUS MENSIBUS. [3] Et, supple propter hoc, DABO, scilicet sanctam civitatem, DUOBUS TESTIBUS MEIS, scilicet Eliae et Enoch.

Consequenter exprimit actum propter quem tradet eis ipsam, quia 45
scilicet ad informandum eam de divinis secretis in conversatione perfectionis evangelicae; propterea dicit: ET PROPHETABUNT, id est praedicando notificabunt secreta consilia Dei et <futuros> eventus, AMICTI SACCIS, id est patenti exemplo docentes contemnere saeculi blandimenta. Sed ut certius clareat quod mittentur ad sublevandam 50
oppressionem fidelium in tempore quod expressit, addit quod propheta-
bunt MILLE DUCENTIS SEXAGINTA DIEBUS, id est tanto tempore quanto durabit calcatio magna supradicta. Sed tempus oppressionis notificavit per menses, qui sunt dierum implicatio, ut innueret quod illa oppressio
erit machinationibus implicita; tempus autem praedicationis per ex- 55
plicitum numerum dierum illius temporis, ut innuat quod praedicatio nichil ambiguum, nichil implicitum continebit.

29. istius] illius V⁶; alias imminentes in marg. V⁴, om. V⁸ V⁶ 31. elucidabitur V⁶ 33. tertio] scilicet V⁴ 34. primum] vero add. V⁸ V⁶ 35. eorum rep. V⁶; immoderata] moderata V⁶ 36. et] cum V⁶; vanitatis] scilicet add. V⁶ 37. descriptum V⁶ 38. immediate] in mente V⁴ 39. vel cultores om. V⁶ 40. coluerunt] collunt V⁶ 42. sanctorum rep. V⁶; sequacium] sequentium V⁶ 46. eam] ipsam V⁴; de om. V⁶; conversatione] conversione V⁶ 48. futuro- rum cod. eventus] adventus V⁴ 52. sexaginta] quadraginta V⁴ 53. durabit] angustia seu tribulatio et add. V⁶; magna om. V⁸ V⁶ 54. oppressio] multis add. V⁸ V⁶ 55. implicita] implicata V⁶; praedicationis] notificavit add. V⁸ V⁶ 56. innuat] innueret V⁸ V⁶; praedi- catio] eorum add. V⁶ 57. implicitum] explicitum V⁶

52. In ms. V⁴, «quadraginta» falso, gatam; cfr. ed. cit. (p. 31, v. 835), contra ceteros codices et contra Vul- III, 494.

[4] Descripta praedicatione quantum ad doctrinam et exemplum
 praedicantis et tempus, consequenter describit eam quantum ad offi-
 60 cium praedicationis et intentionem seu zelum praedificantium, dicens:
 HII SUNT DUA OLIVAE, id est ferentes oleum, scilicet gratiae Dei, quod
 per praedicationem infundent cordibus, ET DUO CANDELABRA, id est
 ferentes lucernam, scilicet Christi virtutem, qua mentes illuminabunt.
 Sed ut pateat quod hoc facient rectissima intentione, quia scilicet
 65 propter Deum, subiungit quod sunt STANTES, id est mentem erigentes,
 IN CONSPECTU DOMINI TERRAE.

[5] Consequenter describit eam quantum ad efficaciam. Ostendit
 autem quod erit efficax, primo quia superabit adversarios, et ideo dicit
 quod SI QUIS VOLUERIT EOS NOCERE, id est ad nocumentum offendere,
 70 IGNIS, id est eloquium caritate ac Dei zelo ignitum, EXIET DE ORE EORUM,
 ET DEVORABIT INIMICOS EORUM, id est vastabit inimicitiam; et quia
 per praecones evangelicae veritatis non debent aliter inimici extermi-
 nari, propterea subiungit quod SI QUIS VOLUERIT EOS LAEDERE, SIC
 OPORTET (non dixit «est necessarium», quia reprobi vel obstinati adversarii
 75 non emendantur, sed opportunum est ad veritatem evangelicae praedi-
 cationis servandam) UT OCCIDANTUR, praedicto igne. [6] Secundo erit
 efficax quia humiliabit elatum de magisterio docendi; propter quod
 dicit quod POTESTATEM HABENT CLAUDENDI CAELUM, id est imponendi
 silentium elato coetui doctorum, NE PLUAT, id est doctrinam glorianter
 80 aut quasi de alto effundant, DIEBUS etcetera. Tertio erit efficax quoniam
 instabiles firmabit ad vivificandum alios, et ideo dicit quod POTESTATEM
 HABENT SUPRA AQUAS, id est fluctuantes et instabiles in fidei veritate,
 CONVERTENDI EAS IN SANGUINEM, id est in fomentum vitae: non dixit
 «in vinum», quia fluctuantes rarissime ducuntur in tantam perfectionem,
 85 quod alios inebrient amore Christi, sed circa | bona opera perficiuntur 52 b
 in tantum, quod alios vivificant eloquiis et exemplis. Quarto erit
 efficax quoniam immobiles pulsabit et pellet; propter quod ait quod
 potestatem habent PERCUTERE TERRAM, quales sunt tardi ad credendum,
 OMNI PLAGA, id est omni verbo efficaci ad movendum et perfodiendum
 90 cor talium.

59. praedicantis] praedificantium V^s 59-60. officium] effectum V^s 61. scilicet om. V^s
 63. virtutem] veritatem V^s 64. rectissima] recta V^s 69. eis V^s 70. ac] et V^s; exiet]
 exiget V^s 72. per om. V^s; inimici aliter transp. V^s 75. est om. V^s 77. elatos V^s V^s
 79. id est om. V^s; glorianter V^s 80. effundat V^s 81. et om. V^s 82. supra] super V^s
 83. eos V^s 84. in tantam] ad tantam V^s V^s 85. sed circa bona opera] sed crebro V^s, se
 crebro V^s 88. alios] altos V^s; vivificent V^s 90. cor] corda V^s

[7] Consequenter describit eorum occisionem cum suis circumstantiis. Quarum prima est quod completo praedicto tempore praedicationis eorum, occidentur. Secunda quod a BESTIA, QUAE ASCENDET DE ABYSSO, scilicet Antichristo, ut in sequenti visione ascendere describetur. Tertia quod primo bellabit cum eis, scilicet disputatione. Quarta quod VINCET EOS corporaliter, quia, ut subiungit, OCCIDET. [8] Quinta quia CORPORA EORUM triduo et semis IACEBUNT IN PLATEIS, per quod innuitur quod non in una platea occidentur ambo. Sexta quod hoc erit IN CIVITATE MAGNA, id est in multitudine resistentium veritati, qui a congregatione omnium vitiorum in suo ordine faciunt civitatem, et magnam a numerositate cohabitantium in ea. Illa specialiter et spiritualiter est AEGYPTUS, propter ignorantiae tenebras et obstinationis pertinaciam, et est SODOMA, propter corruptelam carnalitatis, et IN EA CRUCIFIXUS EST Christus, DOMINUS omnium, electorum per gratiam et reproborum per sublimem potentiam. Plateae vero talis civitatis dicuntur omnes illae congregationes infidelium, quae latiores sunt in voluptuosis affectibus; quae tamen ad litteram in reproba Ierusalem creduntur esse futura. [9-10] Septima est exultatio et congratulatio adversariorum de illorum occisione.

[11] Consequenter describit eorum resurrectionem cum suis circumstantiis. Quarum prima erit resurrectio SPIRITUS sive vivificatio corporum. Secunda erectio. Tertia videntium timoratio. [12] Quarta caelestis vocatio resuscitatorum. Quinta eorum ascensio in nube videntibus inimicis. [13] Sexta occasus vel interitus Antichristi, cum dicit quod ILLA HORA, scilicet qua illi ascendebant in caelum, FACTUS EST MAGNUS TERRAEMOTUS, id est magna mutatio in cordibus videntium, sicut statim post declarabit, ET tunc CECIDIT, per interitum et contemptum simul, DECIMA PARS CIVITATIS, id est Antichristus, cum congregatione siquidem infidelium et quorumcumque resistentium veritati: decima pars est Antichristus quia, sicut denarius numerus est in se continens unitates quibus numeratur omnis diversitas numeralis et unam plus,

91. suis om. V^s 92. quod om. V^s 93. a om. V^s; ascendet] *ex* ascendit *cor.* V^s, ascendit V^s 97. quia] quod V^s V^s 98. occidentur] ostenduntur V^s 101. a numerositate] in universitate V^s; cohabitantium] cohabitaculum V^s; illa specialiter om. V^s V^s 101-2. spiritualiter] dicta *add.* V^s 102. obstinationis] obscuracionis V^s 103. Sodoma] sodomia V^s; 105. potentiam] Si personam *add.* V^s; talis civitatis] tallum civitatum V^s 105-106. dicuntur] dominus V^s 106. latiores sunt] latentes V^s 107. affectibus om. V^s 111. sive] seu V^s 115. quod] in *add.* V^s 116. motus terrae *transp.* V^s 117. tunc] inquam *add.* V^s V^s 118. cum] in V^s V^s 118-9. congregatio V^s 119. quorumcumque] infidelium *add.* V^s; resistentium] existentium V^s 120. est in se continens] habet omnes V^s V^s 121. unitates] in *ae add.* V^s

93. Fluctuationem in codd. Vulgatae inter *ascendet* et *ascendit* vide sis in ed. cit. (p. 31. v. 835), III, 496. At

bellavit, in lin. 95; est potius libera Arnaldi interpretatio locutionis *faciet ... bellum*.

sic Antichristus aggregat in se omnium praedictorum malitias et unam plus, scilicet illam qua se ipsum impudenter asseret esse Deum.

Consequenter declarat quantus fuerit supradictus terraemotus per
 125 hoc, quia distinxit reprobos ab electis: nam illi per obstinationem reman-
 serunt in infidelitate, alii vero amplexi sunt veritatem. Quantum ad
 reprobos dicit quod IN ILLO TERRAEMOTU SUNT OCCISI, morte infidelita-
 tis, NOMINA HOMINUM (non dicit homines, ut innuat quod reprobi sunt
 qui iudicio rationis non sunt homines, sed nomina sive signa vocalia
 130 hominum) SEPTEM MILIA, id est universi qui perfecte adhaeserunt
 septem capitibus reproborum, quae sunt septem peccata mortalia.
 Quantum ad electos vero dicit quod RE|LIQUI, scilicet alii veritatis 53 a
 adversarii seu infideles qui non erant de numero illorum septem milia,
 MISSI SUNT IN TIMORE, scilicet Dei et interitus aeterni, ET DEDERUNT
 135 GLORIAM, confitendo et amplectendo veritatem, DEO CAELI, scilicet quia
 suos ad caelum elevat.

In hiis autem verbis testatur aperte quod supra per civitatem non
 intelligebat congregationem reproborum, quoniam ex illa nulli finaliter
 dant gloriam Deo, neque Ecclesiam Christi, quoniam illius pars decima
 140 numquam cadit a veritate; sed sensus verborum est supradictus, sicut
 exponit ille qui edidit et qui solus se ipsum intelligit.

[14] Consequenter testatur se descripsisse tribulationem Ecclesiae
 quantum ad sextum tempus. Et quia tribulatio sexti temporis est se-
 cunda respectu illarum trium quas dixit esse futuras in tribus ultimis
 145 temporibus, propterea dicit quod VAE SECUNDUM ABIIT, id est consum-
 matum est in interitu Antichristi; de tertio vero dicit: ET ECCE, id est
 evidenter, VAE TERTIUM VENIET CITO, quia septimum tubicinium, in
 cuius fine veniet, brevissimum erit, ut supra dixit.

[SEPTIMUS ANGELUS]

150 [15] ET SEPTIMUS ANGELUS. Quia in ultimo Ecclesiae tempore
 liberati erunt omnes fideles a tribulationibus temporalium persecutio-

122-3. sic... plus om. V^s 23. illam] illa V^s; impudentem V^s 124. terraemotus supradictus
 transp. V^s 129. vocalia] vocabula V^s 130. adhaererunt V^s 132. reliqui] aliqui V^s
 133. milia] reliqui V^s 135. amplectando V^s 138. intelligebant V^s 139. Christi] intel-
 lexi V^s 140. nonquam V^s; est om. V^s 143. sextum] septimum V^s 144. tribus om. V^s
 144-5. temporibus ultimis transp. V^s 148. fine cuius transp. V^s; veniet om. V^s

127. In Vulgata: «occisa».

147-8. Vide, supra, cap. X, versus 80-81.

num, et solum timebitur ab eis tribulatio generalis iudicii, pro tanto sub hoc tubicinio non describuntur nisi duo, scilicet exultatio fidelium de temporali victoria Christi contra suos adversarios, et gratiarum actio tam de illa victoria quam de proximo iudicio, in quo puniet aeternaliter inimicos et praemiabit aeternaliter amatores. Quantum ad primum dicit quod FACTAE SUNT VOCES, laudis et gaudii, MAGNAE, per devotionem eximiam, IN CAELO, id est in Ecclesia, DICENTES etcetera. [16] Quantum ad secundum dicit quod VIGINTI QUATUOR SENIORES etcetera [17], per quod innuit quod praelati tanquam patres et duces dabunt exemplum ceteris agendi Deo gratias, et sic per eos tota Ecclesia designatur gratiarum actioni vacare.

ACCEPISTI, per assumptionem in caelo, VIRTUTEM TUAM MAGNAM, scilicet Eliam et Enoch, ET REGNASTI, per interitum Antichristi. [18] ET IRATAE SUNT GENTES, reprobi, de morte illius, ET contra illos ADVENT IRA TUA. Et ut pateat quare dicent iram eius advenisse, subiungit: ET TEMPUS (*et pro «id est advenit tempus»*) MORTUORUM tuorum, quia mortuo Antichristo certi erunt quod tempus mortuorum adest; sed quia tempus eorum non dicitur esse nisi tempus in quo mortui plenitudinem iustitiae consequentur, idcirco, ut ostendat quod tale tempus desiderant amatores veritatis, subiungit quod illi, ad declarandum quid intelligant per tempus mortuorum, dicent: IUDICARI, id est advenit tempus in quo iudicabuntur mortui ad complementum duplicis iustitiae, scilicet electorum et reproborum. Quantum ad primam dicit: ET REDDERE, id est in quo reddes, MERCEDEM SERVIS TUIS PROPHE-
 13 b TIS, id est doctoribus tuae veritatis, ET SANCTIS, id est illis qui tibi servierunt solum per cultum spiritualis | munditiae nec fuerunt doctores, ET TIMENTIBUS NOMEN TUUM, id est qui tibi servierunt per veram poenitentiam, deserendo peccatum; et quia istorum quidam sunt parvi meriti, quidam magni, propterea subiungit: PUSILLIS ET
 MAGNIS. Quantum ad secundam dicit: Et, inquam venit tempus, EXTERMINANDI EOS QUI CORRUMPUNT TERRAM, tam materialem quam spiritua-
 lem.

Per hanc igitur visionem de tubiciniis elucescunt quatuor. Primum est quod partes aliarum visionum, quae sunt septimenbres ut praedictae duae, succedunt sibi invicem temporaliter. Quod declaratur per hoc, quoniam ea quae hic describuntur succedunt tempore sibi ipsis, ut

160. innuitur V⁶ 164. reguasti V⁴ 167. pro] quod V⁶; tuorum om. V⁵ V⁶ 175. quo] qua V⁶ 177. solum om. V⁶; nec] et non V⁶ 178. est] illis add. V⁶ 179. quidam] vero add. V⁶ 180. magni] et add. V⁴ 181. Et] quod V⁶ 184. igitur] autem V⁶; elucescunt] illuscescunt V⁶ 185. partes] pars V⁶

tempus iudicii succedit ad tempus Antichristi, et tempus huius ad tempus reformationis supra descriptae, illa vero succedit tempori subversionis, quoniam reformatio subversioni praecedenti debetur; similiter alia praecedunt ordine temporis, ut fuit expositum. Cum igitur secundum rem idem reveletur in quolibet septenario, constat quod illa realiter ordinantur sicut et istud.

Secundum est quod tempore descriptae reformationis claram habebunt et certam notitiam praecones Christi de propinquitatem finalium temporum, tum quia scient per hanc revelationem quod reformationi succedet immediate persecutio Antichristi, tum quia reformator per scripturas propheticas certificabit eos tam ordinarias, ut istam et alias partes Bibliae principalibus sensibus exponendo, quam extraordinarias afferendo vel communicando et exponendo, et per illas ad certitudinem propinquissimi adventus Antichristi manifestabit quod post eum usque ad Antichristum non erunt ad plus nisi quinque generales pontifices.

Tertium est quod Elias et Enoch praedicabunt, quanto tempore Antichristus regnabit.

205

[QUARTA VISIO]

[19] ET APERTUM EST TEMPLUM. In hac visione quarta, in qua describitur pugna Ecclesiae cum dracone sive diabolo, primo describuntur pugnantes secundum suas formas, ut eorum contrarietas sit evidentior; secundo describitur eorum pugna. In prima vero parte prius describitur Ecclesiae formatio, secundo diaboli.

[ECCLESIAE EFFORMATIO]

Ad formationem vero Ecclesiae in suo principio concurrerunt per ordinem tria in genere, quae etiam requiruntur ad cotidianam eius formationem. Primum fuit fundamentum inchoans, scilicet Christus, propter quod dicit: *Et*, praeter supradicta vidi inquam quod *apertum*,

188-9. ad tempus *rep.* V⁶ 189. tempori *om.* V⁶ 192. septenario V⁶ 196. tum] tamen V⁶ 197. immediate] in mente V⁶; tum] tamen V⁶ 199. extraordinarias] ordinarias V⁶ 210. formatio Ecclesiae *transp.* V⁶ 212. concurrerunt] concurrunt V⁶ 213. requirunt V⁶ 215. praeter] propter V⁶

id est manifestatum, *est templum* DEI, scilicet Christus, IN CAELO, id est in populo fideli, ET VISA EST IN TEMPLO EIUS, scilicet Dei, hoc est in Christo, ARCA TESTAMENTI DEI, scilicet humanitas Christi: haec est enim arca in qua reponitur testamentum Dei, scilicet universitas promissionum factarum electis patribus et doctrinae caelestis. Secundum est signa 220 inchoationis, propter quod dicit quod tunc, scilicet quando apparuit dicta arca, FACTA SUNT FULGURA, miracula et caelestia documenta, | ET 54 a VOCES, rationabiles persuasiones, ET TERRAEMOTUS, mentium terrenarum concussiones agendo poenitentiam sicut in Magdalena, ET GRANDO, id est induratio per infidelitatem sive incredulitatem congelantem, 225 MAGNA, quia in maioribus populi fidelis, ut pontificibus et sacerdotibus, et etiam in maiori parte populi: haec enim omnia facta sunt quamdiu per suam humanitatem Christus praesentialiter apparuit in Iudaea.

220. factarum] sacrarum V⁶ 223. mentium] montium V⁶ 224. Magdalena V⁶; grando] grandi V⁶ 226. fidelis om. V⁶.

[PLENITUDO ECCLESIAE EFFORMANDAE]

[XII, 1] Tertium est plenitudo suae formationis. Ad quam requiritur primo sensus mysticus, propter quod dicit: ET SIGNUM MAGNUM APPARUIT IN CAELO, MULIER, id est in populo fideli apparuit Ecclesia, quae est signum magnum; sed ad exprimendum suae significationis magnitudinem ostensa fuit sub sexu vel specie mulieris habentis circumstantias subsequentes, ut iam patebit. Secundo requiritur amictus splendidus, scilicet ut de spirituali vita sit totaliter informata; propter quod dicit quod erat AMICTA, id est totaliter informata, SOLE, scilicet intellectualitate vitae spiritualis, per quam soli aeterno, scilicet Christo, conformatur. Tertio requiritur situs virtuosus, scilicet abiectio vel contemptus vitae sensualis sive carnalis: nam vera Ecclesia Christi non solum informatur de spirituali, sed contemnit carnalem, et ideo dicit quia LUNA, id est sensualitas vitae carnalis, erat SUB PEDIBUS EIUS, quod tam cogitatione quam affectu calcabat sive spernebat eam. Quarto principum eminentia, per quos tota multitudo Ecclesiae reguletur in Christo; propterea dicit quod habebat IN CAPITE, id est in Christo, qui est caput eius, CORONAM, id est circularem sive perfectum ornatum, DUODECIM STELLARUM, scilicet duodecim apostolorum. [2] Quinto requiritur conceptus eximius: parum enim ad plenitudinem suae compositionis praedicta valerent, si viles haberet conceptus, et ideo dicit quod erat HABENS IN UTERO, id est laudabilem conceptum gerens, quia de illaudabili non dicitur mulier absolute *habens in utero*, sed languens in utero: uterus autem totius Ecclesiae est fides catholica, in qua semper gerit Christum vel concipit. Sexto requiritur fervidum desiderium pariendi: quantumcumque siquidem Christus ab aliquo per fidem concipiatur, tamen spiritualiter non est ipsius Ecclesia perfecta, nisi satagat eum mundo manifestare; propterea dicit quod CLAMABAT PARTURIENS: mulier, quae desiderio pariendi et motibus aestuat vel affligitur,

3. sensus] sexus V² V⁶ 6. specie] *spe et spat. vac.* V⁶; habentis] habetis V⁶ 7. sequentes V⁶
8-9. informata ... id est totaliter *om.* V⁴ 11. situs] ficus V⁶; obiectio V⁶ 12. sensualis]
spiritualis V⁶ 13. quia] quod V⁶ 14. quod] quia V⁶; cogitatione] cogitare V⁴ 15. prin-
cipium V⁶; eminentiam V⁴ 16. reguletur] regulariter V⁴ 17. id est] scilicet V⁶ 20-1.
haberetur V⁴ 22. quia *rep.* V⁶; de laudabili V⁶ 23. autem] enim V⁶ 26. spiritualiter]
spiritualis V⁶; ipsius non est *transp.* V⁶; perfecta *om.* V⁴

dicitur parturire, propterea clamor parturientis nichil aliud est nisi fervidum desiderium pariendi denuntiatur per vocem; sic Ecclesia Christum conceptum satagit parere, quando per verbum praedicationis evangelicae manifestat eum: clamor enim est altitudo vocis, et nulla vox altior evangelica praedicatione. Septimo requiritur poena vel afflictio pariendi, et ideo dicit: CRUCIATUR UT PARIAT, quibus verbis expresse determinat poenam quam debet pati quicumque vult Christum | manifestare mundo, secundum quod exigit Ecclesia perfecta sive plene formata, quia cruciare debet se ipsam, id est cruci vel passioni Christi conformare per rigidam carnis disciplinam; propter quod dicebat apostolus: *Castigo corpus meum* etcetera: nam qui verbo Christum praedicat nec vita et exemplis se conformat, vere non parit ipsum, sed parturit, id est pariendi conatum simulat vel ostendit.

Per quae iam patet quam magnum signum existat mulier huius, scilicet Ecclesia plene composita seu formata, quia signum est magni coniugii, scilicet ipsius et Filii Dei, et magnae perfectionis et eximiae prolis.

Patet etiam quare dixit *clamabat* in praeterito imperfecto, et *cruciatur* in praesenti: non enim ignorans vim copulativae, coniunxit tamen diversa duo tempora; sed, ut innueret quod desiderium pariendi et clamor praedicationis (tanquam ad pariendum imperfecta) praetereunt sive interrumpi possunt, sed cruciatus praedictus (tanquam perfectus) debet semper esse praesens sive continuus, et sic retorsit copulativam ad sensum spirituales et non litteralem.

[PLENITUDO MALITIAE IN DIABOLO]

[3] Deinde vero, priusquam exprimat partum huius mulieris, describit formam adversarii eius, quae scilicet convenit ei prout adversatur huic mulieri, ut innuat quod tunc maximum adversatur ei, cum parere satagit prolem praedictam.

Ad formam vero diaboli, prout adversatur Ecclesiae, concurrunt omnia quae ad plenitudinem malitiae requiruntur. Quorum primum est

32. vox] est *add.* V⁶ 36. plene formata] poena formali V⁶ 37. id est] et V⁶; passionem V⁴
39. corpus *rep.* V⁶; Christum *om.* V⁶ 40. exemplis] ei *add.* V⁶ V⁶ 43. quia] quod V⁶
46. dixit] dicit V⁶; imperfecto] perfecto V⁶ 47. tamen] tam V⁶ V⁶ 48. innuerentur V⁶
50. possunt] potest V⁶; debet] debent et etiam V⁶ 51. esse *om.* V⁶ 54. vero] *om.* V⁶;
priusquam *om.* V⁴ 55. scilicet] si V⁶ 56. maximum] maxime V⁶

38-9. I COR., IX, 27.

46-7. In Vulgata Clementina legitur «clamabat» et «cruciabatur»; in optimis autem codicibus, «clamat» et «crucia-

tur»; in quibusdam vero, «clamabat» et «cruciatur»; cf. ed. cit. (p. 31, v. 835), III, 502.

60 species animalis, quam imitatur in adversando; propter quod dicit quod
 ALIUD SIGNUM, a praedicto, VISUM EST IN CAELO, scilicet in populo fideli;
 ET ECCE DRACO, id est statim, quando mulier praedicto modo formata
 visa est in populo fideli, visus est et draco: per quod innuit quod in
 multitudine fidelium protinus, quando Christus innotescit per coetum
 65 electorum, innotescit diabolus per coetum reproborum; et sicut Christus
 innotescit per illos tanquam per mulierem perfectae bonitatis, sic
 diabolus per istos tanquam per brutum perfectae malitiae; propterea
 draco visus dicitur esse signum aliud, quia significat malitiae plenu-
 dinem; ideo vero dicitur apparuisse sub forma vel specie draconis (hoc
 70 est antiqui serpentis, ut infra dicit), ut innuatur quod reprobi, per quos
 manifestatur, insidiant electis, sicut et ipse per eosdem insidiatur eis:
 nam calliditas insidiandi proprie convenit antiquo serpenti. Secundum
 verum, quod ad plenitudinem malitiae requiritur, est insidiarum magni-
 tudo; propterea dicit: MAGNUS, quia calliditas insidiandi electis magna
 75 est multitudine reproborum et extensione temporis, quia tamdiu durat
 quamdiu Ecclesia militans. Tertium est qualitas intentionis, quia insi-
 diatur ut effundat sanguinem vel ut in sanguine tingat vel maculet, 55 a
 id est ut spiritualiter occidat maculando per labem peccati et educendo
 fomentum vitae per exclusionem virtutum; et ideo dicit quod erat
 80 RUFUS. Quartum est sufficientia instrumentorum, quibus malitia con-
 summatur tanquam per principia propria, quae sunt septem vitia capi-
 talia, et sunt illae septem nequitiae quas in ventre habet, ut dicitur in
 Proverbiis, nam per eas suas insidias exercet; propterea dicit quod
 HABEBAT CAPITA SEPTEM. Quintum est sufficientia contrarietatis, hoc
 85 est ut illis, quibus insidiatur, se opponat in omnibus quibus illi perficere
 student seu prosperari; proinde, quia fideles conantur proficere per obser-
 vantiam et expletionem decem praeceptorum Dei, satagit adversarius
 transgressionem omnium procurare; propterea dicit consequenter quod;
 habet CORNUA, scilicet excrescentias vel transgressiones, DECEM. Sextum
 90 est sufficientia motivorum ad deceptionem: certum est enim quod
 insidians decipere nititur ut laedat; et ideo quot sunt principia quibus

60. quam] quod V⁶; in om. V⁶ 62. mulier om. V⁶; formata] forma V⁶ 63. et om. V⁶ 64-6.
 per ... innotescit om. V⁶ 66. sic] et add. V⁶ V⁶ 67. per istos om. V⁶ 70. serpentis antiqui
 transp. V⁶; dicit] dicit V⁶ 71. insidiant] insidiantur V⁶, om. V⁶; et om. V⁶ 72. insidiendi V⁶
 73. verum] vero V⁶ 75. est] in add. V⁶ 77. in in marg. V⁴, om. V⁶ V⁶ 78. id est
 om. V⁶ 82. illae] illa V⁶ 83. eas] ea V⁶ 84. habebat om. V⁶; contrarietas V⁴ 85. illi]
 illis V⁶ 86. conantur om V⁴ 87. explicationem] V⁴ 88. consequenter om. V⁶ 89. ecres-
 sentias V⁶ 90. enim est transp. V⁶ 91. insidias V⁶

laedit, tot convenit esse motiva quibus laesos aut laedendos decipit; et ideo dicit quod IN CAPITIBUS EIUS erant SEPTEM DIADEMATA, id est septem tituli praemiorum, quia in unoquoque vitio capitali promittit alicuius praemii iocunditatem sive placentiam; et ut ostendat quod haec praemia spondet eis in unoquoque vitio capitali propter transgressiones decem praeceptorum, idcirco post septem capita prius expressit decem cornua quam septem capitum diademata. [4] Septimum vero et ultimum quod ad consummandam insidiantis malitiam requiritur, est deceptos praecipitare finaliter de sublimitate caelestis vitae in omnino terrenam, et ideo dicit quod cum CAUDA EIUS, scilicet astutia vel fine malitiae, TRAHEBAT, de sublimi, TERTIAM PARTEM STELLARUM, id est totum coetum reproborum qui erat in collegio fidelium, ET MISIT EAS, scilicet stellas praedictas, IN TERRAM.

[PUGNA PRIMA]

105

ET DRACO STETIT. Descripta contrarietate diaboli et Ecclesiae, iam ipsorum pugna describitur sive proelium; et quia principalis intentio visionis huius est pugnam ipsorum describere, ut per hoc evidentius clareat principale, scilicet quid Christus passurus esset in membris suis quidve facturus propter hanc pugnam, propterea primo describitur pugna ipsorum, secundo vero describitur exercitus utriusque, scilicet in duobus capitulis sequentibus. Hic autem describit tantum pugnam quatuor priorum temporum Ecclesiae, quia reliquae per descriptionem exercitus patefient.

Quantum ad pugnam vero primi temporis, primo describitur insultus draconis adversus Ecclesiam, cum dicit: DRACO STETIT, id est erectus per superbiam se opposuit, ANTE | MULIEREM, QUAE ERAT PARITURA, id est ad Christum manifestandum in Iudaea promptissima; et ideo, inquam, se opposuit ei, UT, CUM PEPERISSET, praedicto modo, DEVORARET FILIUM EIUS, id est annullaret Christi notitiam. [5] Secundo describitur testificatio mulieris vel Ecclesiae de Christo, cum dicit: ET PEPERIT FILIUM MASCULUM, id est perfectiorem se, QUI ERAT etcetera IN VIRGA FERREA, in disciplina incurvabilis iustitiae. Tertio describitur effectus insultus praedicti,

94. vitio] vitiorum V⁶ 96. spondent V⁶ 97. decem] XII V⁶ 100. est] esse V⁶; vitae caelestis *transp.* V⁵ V⁶ 101. omnino] oratione V⁶; eius *rep* V⁴ 109. in membris suis passurus esset *transp.* V⁵ V⁶ 112. capitulis *om.* V⁶ 115. vero ad pugnam *transp.* V⁶; insultus] in saltus V⁶ 116. id est] et V⁶ 117. id est *om.* V⁶ 122. in] et V⁶ 123. incurvabilis] incunabilis V⁶; praedicti insultus *transp.* V⁶

qui fuit duplex: unus in Iudaeis, scilicet perversa credulitas; alius in
 125 Ecclesia, scilicet recessus a Iudaea. Quantum ad primum dicit quod
 RAPTUS EST FILIUS EIUS AD DEUM ET AD THRONUM EIUS: non dixit
 «elevatus», quia non loquitur de corporali ascensu Christi ad caelos, quo-
 niam iste ascensus praecesserat partum praedictum (quando enim coetus
 apostolicus publice testificabatur in Iudaea quod Iesus nazarenus erat
 130 verus Messias, ut patet in Actibus, tunc corporaliter non ascendit
 ad Deum, sed iam ascendisse praedicabatur aperte), sed dixit *raptus*, id
 est per violentiam, scilicet pravae credulitatis et perversae doctrinae,
 translatus est ad Deum, quia dicebant Iudaei quod adhuc erat cum Deo
 Messias promissus patribus, *et ad thronum eius*, id est adhuc residet
 135 in providentia Dei; et taliter adhuc dicunt. [6] Quantum ad secundum
 effectum dicit: MULIER praedicta, videns quod Iudaei manifestam veri-
 tatem non solum negabant, sed etiam impugnabant et persequiebantur
 eam, FUGIT IN SOLITUDINEM: non dicit «ad» *solitudinem*, quoniam ad
 gentilitatem non transivit ad sui protectionem, sed dicit *in solitudinem*,
 140 quia contra gentilitatis cultum, ut illum extirparet: quae recte solitudo
 dicitur vel desertum a defectu cultus divini et abundantia ferarum
 et reptilium in vitiosis hominibus, ut in visione Petri de Cornelio clare
 fuit ostensum per *linteum* plenum feris et venenosis animalibus.

Sed ne putetur quod transitus illius ad gentilitatem fuisset inanis
 145 aut contra Dei ordinationem, propterea subiungit quod ibi HABET
 LOCUM PARATUM A DEO, id est per Dei providentiam ordinatum (qui
 locus fuit populus subditus imperio Romanorum tam cultu legis quam
 civilitatis), UT IBI PASCAT EAM, scilicet Deus, DIEBUS MILLE DUCENTIS
 SEXAGINTA. Hic per diem annum intelligit, qui est perfecta revolutio
 150 solis de puncto ad punctum in suo circulo, sicut et dies usualis est per-
 fecta revolutio solis in firmamento. Ideo vero positi sunt hic dies pro
 annis, ut designaret quod toto illo tempore praedicta *mulier amicta*
sole, hoc est Ecclesia spiritualis, luceret ut dies palam in populo gentili,
 et quod eo completo non luceret palam; cuius rei veritas patet ex dictis

126. dixit] dicit V^s 127. ascensu] assensu V^s 128. assensus V^s 131. iam om. V^s; ascen-
 disse] testabatur et *add.* V^s; dixit] dicit V^s 132. scilicet om. V^s; credulitatis] crudelitatis V^s
 133. dicebant] dicebat V^s; Iudaeo V^s 134. id est] et V^s; residet] providet V^s 136. dicit]
 quod *add.* V^s V^s 137. impugnabant om. V^s 138-9. quoniam ... solitudinem om. V^s
 139. dicit om. V^s; 140. quia contra] quoniam ad V^s; solitudo] sollicitudo V^s 141. vel
 desertum dicitur *transp.* V^s; ab effectu V^s, effectum V^s; abundantiam V^s 142. ut om. V^s;
 visione] dictum decimo capitulo *add.* V^s; Cornelio] Cornilio V^s 146. qui] quia V^s
 147. Romano V^s 153-4. ut ... luceret om. V^s

130. Act., IV sqq.

142. Act., X, 11-2.

148. Vulgata Clementina habet «pas-
 cant, lectio autem «pascat, invenitur

in aliquibus codicibus antiquis. Cfr. ed.
 cit. (p. 31. v. 835), III, 504.

155. Vide, supra, cap. VI, v. 331
 sqq.

56 a in apertione sexti sigilli: nam universalis | obscuratio populi fidelis, 155
 quae ibi describitur, coepit completis mille ducentis sexaginta annis a
 tempore illo quo coetus apostolorum et discipulorum Christi se transtulit
 ad gentiles; et ex tunc, scilicet a tempore dictae obscurationis, non luxit
 palam in populo christiano spiritualis Ecclesia, de qua hic loquitur, neque
 lucebit usque ad tempus reformationis supra descriptae, sicut etiam 160
 patebit per ea quae dicentur inferius in hac visione.

Quod autem in illis mille ducentis sexaginta annis luceret palam,
 declarat per effectum manifestae conversionis carnaliter viventium ad se,
 cum dicit: *Ut pascat eam*: nam Ecclesia spiritualis dicitur pasci, quando
 sibi carnales incorporat convertendo eos ad vitam spiritualem; propter 165
 quod fuit dictum Petro in conversione Cornelii et ceterorum gentilium:
Surge, Petre, occide et manduca. Non enim loquitur de pastu spiritualis
 doctrinae, tum quia numquam iste subtrahitur spirituali Ecclesiae,
 tum quia spiritualis doctrina nequit hic designari per illum numerum
 absque inconvenienti aliquo, sicut declarabitur infra; sed quia usque 170
 tunc in notabili multitudine convertebat Ecclesia spiritualis ad se
 filios vitae carnalis, et postea non nisi paucissimos et imperceptibi-
 liter, ideo dixit quod tanto tempore pasceret eam; nec dixit quod ipsa
 pasceret se, sed quod ipse pasceret eam, quia nemo venit ad Ecclesiam
 spiritualem, id est ad coetum spiritualiter viventium, nisi pater traxerit 175
 eum: solus enim Deus novit electos suos, de quibus ab eo pascitur mulier
 supradicta.

[PUGNA SECUNDI TEMPORIS]

[7] Consequenter describit pugnam secundi temporis, ubi primo
 describitur conflictus, secundo terminus eius, tertio contingentia post. 180

Quantum ad primum dicit: Et, supple post praedictam fugam, FACTUM
 EST PROELIUM MAGNUM, tam longitudine temporis, quia fere trecentis
 annis duravit, tam multitudine pugnantium, quam acerbitate pugnae;
 IN CAELO, id est in populo fideli. Sed ne putetur quod fideles ad invicem
 pugnarent, subiungit qui erant proeliantes, dicens quod MICHAEL, id 185

157. et discipulorum om. V⁶ 165. carnales incorporat sibi transp. V⁶ 168. iste nunquam
 transp. V⁶ 169. tum] tamen V⁶ 171. Ecclesia spiritualis] Ecclesiam spiritualem V⁶
 173. ideo dicit V⁶ 173-4. nec dixit ... eam om. V⁶ 175. id est om. V⁶; traxerit] transerit
 V⁶, atraxit V⁶ 179. secundi om. V⁶ 185. qui] quod V⁶

156. Ratio annorum qui desunt
 ante finem mundi. Cfr. *De tempore*

adventus Antichristi ipsius Arnaldi.
 167. ACT., X, 13; XI, 7.

est Christus, qui vere interpretatur «quis sicut Deus» (de nullo siquidem potest dici quod sit sicut Deus, nisi de ipso: ipse enim est quis, id est aliquis homo, sicut Deus), ET ANGELI, hoc est sequaces, EIUS PROELIABANTUR CUM DRACONE, ut ab eius dominio gentes amoverent. ET DRACO
 190 PUGNABAT, sicut Christus, scilicet incitando suos ad pugnam et vires pugnandi subministrando, ET ANGELI EIUS: sequaces Christi pugnabant detestando et condemnando cultum idolatriae atque docendo salubrem cultum, sequaces vero draconis resistendo et contradicendo illorum doctrinae ac illos exterminando.

195 [8] Terminus vero pugnae fuit duplex. Primus, eiectio draconis a populo fideli, quantum ad publicam eius persecutionem; propter quod dicit: ET NON VALUERUNT, scilicet draco et angeli eius, id est nequiverunt
 200 continuare pugnam; NEQUE LOCUS EORUM, id est malitia persecutionis, EST INVENTUS AMPLIUS IN CAELO, quod fuit in tempore Silvestri et Constantini. [9] Et alius terminus fuit propulsatio eius ad populum obstinatum; propter quod dicit quod DRACO ILLE MAGNUS, ut supra, SERPENS, quia fundit venenum aeternae mortis, ANTIQUUS, quia iam in Eva
 205 coepit effundere, QUI VOCATUR aliter DIABOLUS, id est «deorsum ruens» quia de caelo ruit in regionem elementalem et inde postmodum in infernum, ET SATANAS, id est adversarius qui sic absolute dicitur quia Deo principaliter adversatur, secundario cunctis amatoribus eius, QUI
 210 SEDUCIT, id est seorsum a veritate ducit, UNIVERSUM ORBEM, id est omnes mente volubiles, PROIECTUS EST, id est procul iactatus seu valde remotus; et hoc duobus modis, propter quod bis dicit *proiectus est*: uno
 215 scilicet modo de culmine domini quod habebat in gentilibus per cultum idolatriae, alio vero quia manifestos ministros non habuit nisi in populo obstinato; ET, ideo dicit secundo, PROIECTUS EST IN TERRAM, scilicet synagogam, ET ANGELI EIUS MISSI SUNT CUM ILLO, in terram illam, quia tempore Silvestri et Constantini, quo dicta pugna fuit terminata, omnes
 215 obstinati Iudaei, qui contradicebant Christi sequacibus inter gentiles, reversi sunt in Iudaeam, saltem mentaliter, quoniam postmodum eis palam contradicere non sunt ausi.

187. nisi om. V^s 191. impugnandi V^s; eius] scilicet add. V^s; pugnabant] scilicet add. V^s 192. contemnendo V^s 199. fuit in tempore] fuit tempore V^s V^s 200. Et om. V^s V^s; praepulsatio V^s 201. supra] et add. V^s 201-2 serpens] species V^s 202. quia fundit] quae fundit V^s 206. adversantur V^s; secundario] secundo V^s 207-8. orbem id est omnes] orbem omnes V^s 208. id est om. V^s 209. dicit bis transp. V^s; est om. V^s 210. modo scilicet transp. V^s; gentilibus] gentibus V^s V^s 211. vero] modo add. V^s

214. Silvester I papa Ecclesiam inde Constantinus edicto mediolanensi Ecclesiae pacem concesserat (a. 313).

[10] Consequenter describit contingentia post conflictum. Quorum primum est exultatio fidelium de obtenta victoria, secundum est aggravatio infidelium per devictum. Quantum ad primum dicit: ET AUDIVI VOCEM, scilicet laudis et exultationis et exhortationis, MAGNAM, devotionem et multitudinem fidelium, IN CAELO, ut supra, DICENTEM: NUNC, scilicet in eiectione diaboli a gentilitate, FACTA EST, in populo gentili sive in solitudine ad quam fugerat Ecclesia, SALUS DEI NOSTRI, quantum ad cultum salutarem, ET VIRTUS, etiam eius quantum ad exercitium spiritualium operum, ET REGNUM, etiam eius, factum est in dicto populo quantum ad sanctitatem vitae; ET, facta est inquam in eo, POTESTAS CHRISTI EIUS, quantum ad praeeminentiam temporalis dominii, quam in Silvestro Christo contulit Constantinus. Et haec omnia, inquam, facta sunt in eo, QUIA PROIECTUS EST ACCUSATOR FRATRUM NOSTRORUM: non dixit «unde», ut innuat quod omnis ecclesiastica congregatio debet amplius de bono proximorum gaudere quam proprio; sed ne lateat quam importunus accusator existeret, subiungit: QUI ACCUSABAT (non dicit «qui accusat», quia secundum litteralem | historiam non loquitur hic de illius deiectione in caelo vel in Antichristo, de quo poterit tunc dici quod accusabat spiritualiter, sed nunc dicendum quod non loquitur de accusatione spirituali, sed de illa quam temporaliter apud gentiles principes et potentes faciebant per suos ministros) ILLOS DIE AC NOCTE, hoc est per ministerium scientium legem Dei et ignorantium et philosophorum et vulgi: isti enim sunt de quibus dicit in psalmo: *Dies diei eructat verbum et nox nocti indicat scientiam*; et istam accusationem faciebant ANTE CONSPECTUM, id est ante iudices et praesides populi, qui sunt, in executione iustitiae temporalis, conspectus DEI.

[11] Ut innuat autem quod Ecclesia non solum exultare debet de ruina diaboli, sed etiam de probitate vincentium eum, subiungit: ET IPSI (non dicit «nos», ut innuat quod in Ecclesia nemo devicto diabolo

218. describit] scribit V^s 220. Et om. V^s 221. exhortationis om. V^s hic, sed affert infra cum rep. et del. locum devinctum sic... devotionem 221-2. devotione et multitudine V^s V^s 223. est] scilicet add. V^s; gentiliū V^s 224. solitudine] sollicitudine V^s 225. et om. V^s 227. quantum] quam V^s 231. dixit] dicit V^s; nostri] unde V^s 232. ne] nec V^s 235. vel in] vel etiam in V^s, etiam quae V^s 236. accusabat] etiam add. V^s 237. temporaliter] corporaliter V^s; gentiles] gentilem V^s V^s 239. est om. V^s 240. dicit] dicitur V^s, om. V^s; in] XVIII° add. V^s 241-2. faciebat V^s 243. executione] excusatione V^s 244. autem innuat transp. V^s, autem om. V^s; debet exaltari V^s

227-9. Designatur hic falsa illa *Donatio Constantini*, e falsis decretalibus orta et ab omnibus fere usque ad Laurentium Valla accepta,

secundum quam imperator dominium temporale Silvestro papae concessisset.

240-1. Ps., XVIII, 3.

debet sibi gloriam triumphi ascribere, sed aliis) VICERUNT ILLUM PROPTER SANGUINEM AGNI, hoc est meritum passionis Christi quo datur amatoribus eius gratia vincendi, ET PROPTER VERBUM TESTIMONII SUI, scilicet agni, hoc est propter confessionem et praedicationem veritatis Christi; ET NON DILEXERUNT ANIMAS SUAS USQUE AD MORTEM, id est ardentem cupierunt seu elegerunt mori pro testimonio Christi: non diligere enim animam usque ad mortem, est solum eam in morte diligere; unde martyres, quia mortem optabant pro Christo temporaliter, non diligebant animas suas usque ad mortem, quia nullum bonum temporale volebant pro eis, nisi mortem temporalem.

[12] Descripta exultatione de ruina victi et probitate victorum, subiungit exhortationem ad exultandum tunc factam ecclesiis, tam particularibus illius temporis quam futuris. Historialiter enim sub Silvestro et Constantino praedicto modo exultavit ecclesia romana, scilicet de projectione diaboli et victoria martyrum qui praecesserant, ad quam historiam designandam fuit expressum quod exultantes loquebantur de fratribus; similiter tunc romana ecclesia ceteras illius temporis et futuras hortata est, et hortatur adhuc, ad exultandum pro illa victoria, et ideo sequitur: PROPTEREA LAETAMINI CAELI, id est particulares ecclesiae vel congregationes fidelium; et ut innuat quod non solum hortatur ad exultandum, simul sed etiam singulariter, subiungit: ET QUI HABITATIS IN EIS.

Quantum ad secundum contingens dicit: VAE, id est maledictio scilicet aggravationis, erit TERRAE, scilicet synagogae, ET MARI, scilicet gentibus qui in infidelitate permanserunt, QUIA DIABOLUS DESCENDIT, scilicet de altitudine principatus quem habebat in gentibus, AD VOS, per quem modum loquendi designat quod fideles eius tunc taliter loquebantur, HABENS IRAM MAGNAM, quia deiectus, et SCIENS QUOD HABET MODICUM TEMPUS, ut per idolatriam colatur ut antea, quia ex tunc parum idolatria duravit in orbe: alias, scilicet quantum ad saevitiam tentandi, non modicum habuit tempus, cum adhuc habeat et est habiturus usque ad finem.

Ideo vero praedicti gravati sunt ex descensu tali daemonis ad eos, quia sollicitior fuit ipsos amplius indurare, ne converterentur ad viam salutis.

57 b

247. describere gloriam triumphi V⁶; vincerunt V⁶ 248. illum sanguinem V⁴ 251. id est] scilicet V⁶ 252. ardentem] ardentem V⁴, om. V⁶ 253. mortem] quia add. V⁶ 255-6. animas ... volebant om. V⁴, ubi tantum signum additionis 257. exultatione V⁶ 264. et ideo] ideo V⁶ 266. et om. V⁶ 267. Et om V⁶ 270. et om. V⁶ 270-1. gentilibus V⁶ 271. fidelitate V⁶ 273. tunc eis V⁶ 275. quia rep. V⁶ 276. alias om V⁶ 280. sollicitior] solitior V⁶

[PUGNA TERTII TEMPORIS]

[13] Consequenter describit proelium tertii temporis quatuor considerabilibus: primo per insultum diaboli, secundo per tuitionem Ecclesiae, tertio per modum impugnandi, quarto per terminum impugnationis. 285

Quantum ad primum dicit quod POSTQUAM VIDIT DRACO etcetera, PERSECUTUS EST supradictam.

Quantum ad secundum vero dicit quod [14] DATAE SUNT MULIERI DUAE ALAE, id est duae excellentiae, quibus se protegeret a violentia temporalis persecutionis, quam antea fuerat passa; et ut exprimat a quo fuerunt datae, subiungit quod erant alae AQUILAE MAGNAE: inter sublimes huius saeculi est imperator aquila magna, qui tunc dedit Ecclesiae imperialis excellentiae auctoritatem in urbe et regaliū facultatum abundantiam in patrimonio, sicut Tuscia et Campania etcetera: finito enim tempore secundi belli, tunc in principio temporis belli tertii datae fuerunt ei per Constantinum alae istae, et sub Constantio, filio eius, coepit proelium tertium; et ut exprimat intentionem dantis, subiungit: Ut VOLARET, id est ut alte incederet ne posset a sublimibus opprimi. 290 295

Sed ut innuat quod volatus Ecclesiae cum talibus alis non erat salubris populo gentili generaliter aut particulariter, subiungit: IN DESERTUM, id est populum gentilem universaliter, IN LOCUM SUUM, id est populum Latinorum, qui erat et est proprius locus Ecclesiae Christi propter sedem romanam. Non enim dixit «ad desertum» vel «ad locum», nec «in deserto» vel «in loco», sed *in desertum* et *in locum*, quoniam volatus cum dictis alis contrarius erat eorum saluti, quia non dabat exemplum humilitatis Christi et abiectionis temporalium: et hoc est quod Salva- 300 305

283. temporis] per *add.* V^s 291. temporalis] spiritualis V^s 296. temporis *om.* V^s
 297. Constantino V^s 299. id est *om.* V^s; incederet] induceret V^s 302. id est *om.* V^s
 304. dixit] dicit V^s 307. et *om.* V^s

293 sqq. Vide, supra, versus 227-9.
 293-4. De dominio politico ac temporali quod dicebatur a Constantino imperatore Silvestro papae concesso, vide adnotationem ad versus 227-9.

295. Agitur de bello inter Constantinum et Maxentium gesto (312), cui victoria Constantini ad Pontem Milvium reportata finem imposuit. Subsecutum est edictum mediolanense (a. 313), quo libertas Ecclesiae a

Constantino imperatore concessa est.

297. Ad bellum alludit contra Maximum gestum, quo victo via aperta est ut edictum mediolanense etiam in Imperio orientali vigeret.

304-6. Commentationibus supra expositis innixi, pseudo-spirituales putabant sic dictam «donationem Constantini» Silvestro papae factam (quae postea probata est omnino falsa) causam fuisse corruptionis Ecclesiae.

tor exprimit in revelatione Cyrilli, ubi donum praedictum vocat «virus prisci diadematis».

310 Ex hiis autem iam patet quod hic non loquitur de alis Christi, quae sunt sanctitas vitae et scientia divinorum, tum quia istae duae alae tunc datae non fuerunt Ecclesiae, sed antea in primo et secundo proelio, ac eas tunc excellentius habuit quam in tertio, tum quia per istas alas non volasset in detrimentum salutis populi.

315 Ne tamen propter istam contrarietatem volatus praedicti crederetur non fecisse fructum in dicto populo, subiungit: UBI, id est in quo loco vel populo, ALITUR, convertendo carnales in spirituales, PER TEMPUS ET TEMPORA ET DIMIDIUM TEMPORIS, id est per annum unum et duos annos et dimidium; et isti tres anni et dimidius sunt ex annis
320 constituti, qui simul faciunt mille ducentos sexaginta. Sed antea descripsit eos per numerum explicitum, hic per implicitum, ut innuat differentiam pastus Ecclesiae in temporibus primis a pastu ipsius in sequentibus: nam in primis absque plica et involucro alicuius temporalitatis promovebat vitam spiritualem, in sequentibus vero e contra.

325 Hinc est etiam quod supra | dixit quod pascebatur, id est copiose reficiebatur, hic autem dicitur quod alitur, id est ad sustentationem nutritur: nam in primis temporibus copiosius per eam populi convertentur ad vitam spiritualem, quam post assumptionem praedictarum alarum; ad hoc etiam designandum superius dixit quod *Deus pascebat*
330 *eam*, quia solum innitebatur spiritualibus gratiis, hic autem simpliciter dictum est quod *alitur*. 58a

Sed quia posset aliquis dubitare unde sumeret alimentum postquam totus populus gentium esset conversus ad fidem, propterea subiungit: A FACIE SERPENTIS: non dixit «ante faciam» nec «longe a facie» nec «ut
335 protegatur a facie», quae omnia scivisset dicere si voluisset, nec omisit dicere sine causa, sed dixit *a facie*, ut innuat quod populus gulosus esset materia nutrimenti eius: facies enim est pars per quam primo distincte cognoscitur aliquis, ita et serpens primo fuit distincte cognitus ab hominibus per vitium gulae, quo ipsos praecipitavit, unde gulosi et epulones
340 facies sunt serpentis. Quoniam igitur sciebat Spiritus Sanctus quales

309. presci V⁶ 310. quae] qui V⁶ 311. vitae om. V⁶; tum] tamen V⁶; alae om. V⁶ 313. ac om. V⁶; tum] tamen V⁶ 320. simul] similiter V⁶; faciunt om. V⁶; ante V⁶ 323. involucro] involero V⁶ 325. pascebatur V⁶ 327. eam] ea V⁶ 330. innitebatur] innitabitur V⁶ 331. quod om. V⁶ 332. quia om. V⁶ 334. dixit om. V⁶; faciem nec] faciem nisi V⁶ 335. protegat V⁶; scivisse V⁶; omisisset V⁶ 338-9. hominibus] omnibus V⁶

308. Vide sis *Oraculum angelicum* a K. BURDACH, *Vom Mittelalter zur Reformation*, IV/2 (Berolini 1912), 251-254.
†1234, falso attributum) critice editum 319-20. Vide, supra, cap. XI, v. 50-57.

epulones essent italici et germani et gallici et anglici et hispani, pronuntiavit quod Ecclesia spiritualis post universalem conversionem gentium aleretur in populo Latinorum huius epulonibus, convertendo eos, ut posset, ad abstinentioniam et sobrietatem vitae spiritualis.

Ex praedictis autem elucescunt iam duo. Primum scilicet quare 345
totum tempus alimenti distinxit per unum annum et duos et dimidium,
et non dixit simpliciter per tres annos et dimidium. Voluit enim per
hoc designare quod in primis temporibus, quibus non habuit supradictas
alas, non habuit nisi unam sollicitudinem, et totum illud tempus fuit
sicut unus annus, quia non sollicitabatur nisi ad promovendum vitam 350
spiritualem; sed postmodum habuit duas integras, quoniam in illis
ponebat totam diligentiam suam, scilicet ut conservaret temporalem
praesidentiam et ut non minueretur in temporali affluentia; dimidia
vero sollicitudo fuit promovere spiritualem vitam, quia mediocris dili-
gentia fuit ad hoc adhibita. 355

Secundum est quod superius per tempus alimenti, quod est trium
annorum et dimidii, non intellexit doctrinam a Christo datam in tribus
annis et dimidio suae praedicationis; quia, cum idem tempus exprimat
hic cum hac praepositione per, dicendo *per tempus et tempora*, clare
designat quod illud tempus mensura est alimenti et non materia: nam 360
licet ablativus, cui nulla praepositio adiungitur, possit denotare mate-
riam actionis vel instrumentum, ut cum dicitur: Iste mundatur aquis
aut spongia, tamen accusativus cum hac praepositione *per* numquam
designat materiam; proinde hic patenter exponit quod supra per abla-
tivum non intellexit materiam alimenti, sed tempus mensurans. 365

[15] Quantum ad tertium, scilicet ad modum impugnandi, subiun-
git, et supple post alarum dictarum | assumptionem: MISIT SERPENS
58 b praedictus EX ORE SUO, scilicet ex doctoribus erroris qui sunt os eius,
POST MULIEREM, id est in sequacibus Ecclesiae spiritualis, AQUAM TAN-
QUAM FLUMEN (non dixit *tanquam* «fontem», ut innuat quod tota doctrina 370
illorum erat carnalis, quae multas gerit impuritates ut flumen), UT FACE-

341. gallici et] galici V^s 342. conversio V^s 343. gentium om. V^s; epulonibus] epulationibus V^s 345. autem om. V^s; iam elucescunt *transp.* V^s V^s 347. et non ... dimidium om. V^s 349. habuit] habuerit V^s 350. annus] agnus V^s; sollicitabatur V^s 352. ponebat] portabat V^s 354. vitam spirituales *transp.* V^s 355. ad hoc om. V^s 356. est om. V^s; trium] terminum V^s 357. non intellexit om. V^s; datam a Christo *transp.* V^s 359. cum om. V^s 361. ablativus] Albertus V^s; propositio V^s 362. ut] uti V^s 363. hac om. V^s; propositio V^s 366. scilicet ad modum] scilicet modum V^s 369. seccacibus V^s; aquam] ad quam V^s 371. illarum V^s

366. Denuo apparet oppositio illa lem intercedens, quae veluti locus communis est totius sectae spiritualium: inter Ecclesiam spiritualem et carna-

RET EAM TRAHĪ, scilicet ab altitudine vitae spiritualis ad carnalem, A FLUMINE, id est carnalibus documentis.

[16] Quantum ad quartum vero, scilicet ad terminum huius proelii, 375 dicit quod TERRA, id est populus terrena diligens, ADIUVIT MULIEREM, id est iuvamentum praestitit Ecclesiae spirituali, quae iam se colloca-
verat in populo Latinorum; ET, supple sic adiuvit, quia TERRA praedicta
APERUIT OS SUUM, id est suos doctores exposuit illi flumini, ET ABSOR-
BUIT FLUMEN etcetera, id est suscepit doctrinam carnalium intellec-
380 tuum, et ista terra fuit populus Graecorum, qui per suos pontifices et
sacerdotes aliosque doctores suscepit, et adhuc retinet, doctrinam carna-
lem haereticorum, propter quam discessit a latina ecclesia, et in hoc
dupliciter iuvit eam, scilicet quia ex tunc minus fuit ab haereticis in-
quietata, et liberius potuit regimini Latinorum intendere. Propter hoc
385 in revelatione Cyrilli solam ecclesiam latinam vocat Spiritus Sanctus
«virginem», propter sinceritatem fidei, populum vero Graecorum et prin-
cipem eius vocat «colubrem tortuosum».

[PUGNA QUARTI TEMPORIS]

[17] Consequenter describit proelium quarti temporis, in quo fuit
390 spiritualis Ecclesia etiam in populo Latinorum impugnata per coetum
hypocritarum, scilicet pseudo religiosorum et doctorum, quos designavit
supra per Iezabelem. Dicit ergo quod post praedicta IRATUS EST DRACO
IN MULIEREM praedictam, id est contra Ecclesiam spiritualem, ET ABIIT,
per astutias suae perversitatis, FACERE PROELIUM CUM RELIQUIS, hoc
395 est cum illis qui non susceperunt aquas eius, scilicet cum Latinis,
DE SEMINE, hoc est de informatione, EIUS; et ut exprimat qui sunt
verum semen spiritualis Ecclesiae, subiungit: QUI CUSTODIUNT MAN-
DATA DEI, quantum ad decem praecepta, ET HABENT TESTIMONIUM
IESU CHRISTI, id est confitentur Christum verbo et imitatione: nam
400 confiteri solum verbo, est dicere testimonium, et non habere. [18] Et, ut
tales posset impugnare, STETIT SUPER ARENAM, id est praeposuit se

374. scilicet ad terminum] scilicet terminum V⁶ 377. quia] quod V⁶ 378. id est] et V⁶
378-9. absorbit V⁶ 379. id est] et V⁶; suscepit] 379-81. doctrinam... suscepit om. V⁶
381-2. carnalem doctrinam transp. V⁶ 383. quia] quod V⁶ 390. coetum] centum V⁶ 391.
et om. V⁶ 394. per om. V⁶; facere rep. V⁶ 395. non om. V⁶; susceperunt] coeperunt V⁶
396. informatione] formatione V⁶; qui sunt rep. V⁶ 398. et om. V⁶ 399. Christi Ihesu
transp. V⁶; id est om. V⁶ 400. verbo] vero V⁶ 401. talis V⁶; arenam] harenam maris
V⁶, arenam maris V⁶; id est] se add. V⁶

377. Seiunctionem designat Eccle-
siae orientalis ab occidentali.

380. Vide, supra, cap. XII, v. 308.

hypocritis tanquam dux et motor ipsorum, qui recte dicuntur arena
MARIS: nam steriles sunt ut illa, quia fructum iustitiae non ferunt, et
ab ardore solis, scilicet ab aestu superbiae, saepius arescunt, et a fluc-
tibus maris, scilicet a carnalibus voluptatibus, crebro concutiuntur, et 405
amaritudine tristitiae saecularis inficiuntur; nec sunt utiles ad aedifi-
cium aliquod, nec prosunt nisi solum ad conferendum navibus, hoc est
ecclesiis, gravitatem per simulationem religiosae maturitatis; et semper
resident in extremo terrae, quia in exteriori habitu catholicae hones-
tatis vel humilitatis collocant semetipsos. | 410

402. recte] etiam V^s
tatis V^s

403. quia] quae V^s

405. crebo V^s

408. maturitatis] matroni

[XIII, 1] ET VIDI DE MARI. Hic, ubi describit exercitum supradictorum pugnantium, primo describit exercitum draconis impugnantis, et in sequenti capitulo mulieris impugnatae. Quia vero bellatores diaboli
 5 non impugnant Ecclesiam spirituales nisi prout sunt moribus bestiales, ideo sub forma bestiarum describit eos; et quia bestiales homines, quibus impugnant eam, duobus modis in genere differunt (quoniam quidam sunt patens infidelitatis, ut omnes qui Christum adnegant voce publica, qualiter sunt Iudaei et Saraceni et omnes pagani; quidam vero
 10 latentis, ut qui voce fatentur, sed factis adnegant, quales sunt haeretici et omnes falsi christiani, specialiter pseudoreligiosi), propterea duas describit bestias, per quas designatur convenienter universus exercitus draconis, et actus utriusque describit vel exprimit, ut innotescat qualiter Ecclesiam impugnabant.

15

[BESTIA PRIMA]

Iterum, quia per homines patens infidelitatis prius et amplius Ecclesiam semper impugnat draco, propterea prius describitur hic coetus sive caterva patens infidelium, secundo latentium. Quia vero publice seu palam negantium dominum nostrum Iesum Christum summus
 20 et praecipuus in hoc erit maximus Antichristus, idcirco sub bestia prima describuntur actus ipsius proprii, ut ostendatur quod illius bestiae proprium caput erit. Et quia tales homines, scilicet qui publice negant Iesum nazarenum, geniti sunt in abyso infidelitatis, hoc est immensurabili profundo erroris et caecitatis, propterea dicit de prima BESTIA
 25 quod *vidit* eam ASCENDENTEM *de mari*, hoc est de abyso, ut supra dixit in occisione Eliae et Enoch: mare siquidem dicitur abyssus propter immensurabilem profunditatem pelagi sui et multitudinis aquarum.

2. ubi] ibi V⁶; describit om. V⁶ 3. pugnantium] impugnantium V⁶ 7. eam] iam V⁶
 8. annegant V⁶, abnegant V⁶ V⁶ 9. qualiter] quales V⁶ V⁶ 10. abnegant V⁶ negant V⁶
 16. quia om. V⁶ 16-7. Ecclesiam om. V⁶ 18. sive] vel V⁶ 19. nostrum om. V⁶; sumus V⁶
 20. primo V⁶ 21. proprie V⁶ 22. quia] quod V⁶ 23. geniti] genti V⁶

5. Vide, supra, cap. II, v. 344 sqq.

25-6. Vide, supra, cap. XI, v. 90-95.

Recte vero dicitur ascendere tam ista quam alia, ut innuatur quod omnes qui per infidelitatem quamcumque sive latentem sive patentem impugnant Ecclesiam spiritualem, quae est vera Christi Ecclesia, superbiae spiritu extolluntur aut elevantur. 30

Descripta origine huius bestiae seu bestialis catervae, describit formam, dicens quod HABEBAT SEPTEM CAPITA, per quae designantur septem infideles populi, per quos Ecclesia spiritualis impugnabitur septies in toto suo cursu, quia in quolibet quinque temporum impugnata fuit notabiliter ab infidelium patentium caterva; sicut etiam in isto sexto vidimus eam impugnatam in partibus ultramarinis, et in fine huius sexti temporis ventura est septima notabilis et summa impugnatio per maximum Antichristum: septem ergo dicuntur a septem principalibus impugnationibus quas facient sub sex temporibus cursus Ecclesiae. ET CORNUA DECEM sunt decem regna praedictorum infidelium, quae specialiter Antichristo in fine adhaerebunt, ut in sexta visione exponit. 40

Hic etiam declarat quot regna sunt, cum subiungit quod SUPER CORNUA EIUS, scilicet bestiae, sunt DECEM DIADEMATATA, hoc est decem tituli regales, per quod innuit quod illa decem cornua sunt decem regna sive regales dignitates; ET SUPER CAPITA EIUS NOMINA BLASPHEMIAE, id est tituli vitiorum, per quae Deus blasphematur: per quod innuit quod quilibet illorum populorum famosus erit in aliquo vitio. 45

[2] Consequenter describit mores illius catervae dicens: BESTIA QUAM VIDI SIMILIS ERAT PARDO, id est dolosa propter varietatem astutiarum, ET PEDES EIUS SICUT PEDES URSI, hoc est in cogitatione et affectu cupidi et avari, ET OS EIUS SICUT OS LEONIS, hoc est in verbo terribiles et crudeles. Iam autem ex dictis patet quare hic uni bestiae attribuit circumstantias diversarum bestiarum, quas in Daniele distinxit ad invicem: nam ibi loquebatur Spiritus Sanctus de diversis populis sub ratione diversarum bestiarum, hic autem loquitur de omnibus illis prout constituunt unum corpus bestiae supradictae. 55

Ut autem ostendat quod per hanc bestiam intelligit coetum ministrorum vel militum diaboli, subiungit: ET DEDIT ILLI DRACO VIRTUTEM 60

28. innuat V^s 29. qui om. V^s 30. quae] quia V^s; vera est *transp.* V^s 32. origine om. V^s; catervae] origine *add.* V^s 33. septem] quinque V^s 35. toto om. V^s 36. etiam] et V^s 37. eam] notabiliter *add.* V^s V^s 39-40. principalibus om. V^s 41. sunt decem regna] sunt regna V^s 44. quot] quod V^s 48. quod *rep.* V^s 49. populorum illorum *transp.* V^s 58. constituunt] consistunt V^s 59. quod om. V^s

36-7. *Expositio* hoc loco significat in Terra Sancta olim subierant. care videtur clades quas «cruciati» 55. DAN., VII, 3-7.

magnam SUAM, scilicet malignitatis astutias, ET POTESTATEM MAGNAM, id est multitudinem detestabilium operum, et hoc generaliter quantum ad totum corpus huius bestiae, sed specialiter quantum ad caput eius dabit ei virtutem illudendi per falsa miracula, et potestatem magnam
 65 temporalis dominii.

[3] Consequenter describit eventus eius, dicens: ET VIDI UNUM DE CAPITIBUS SUIS QUASI OCCISUM IN MORTEM: non dixit «ad mortem», sed *in mortem*, ut innuat quod in detrimentum mortis, scilicet infidelitatis, fuerat quasi occisum; nec dixit «occisum», quia non totaliter fuit exterminatum, sed *quasi occisum*, quia temporali potentia fuit omnino privatum, et istud caput fuit populus iudaicus; ET PLAGA MORTIS EIUS, scilicet istius capitis quasi occisi, CURATA EST, per eius revelationem tempore Antichristi; ET UNIVERSA TERRA, id est omnes amatores terrenae habitationis, ADMIRATA EST, propter praedictam Iudaeorum exaltationem,
 75 POST BESTIAM, id est ex admiratione secuti sunt eam. [4] ET ADORAV-
 ERUNT praedicti DRACONEM etcetera, id est fecerunt opera diabolo grata, ET ADORAV-
 ERUNT BESTIAM, id est obediverunt Antichristo, DICEN-
 TES: QUIS SIMILIS BESTIAE, scilicet Antichristo, qui Iudaeos ab antiquis
 temporibus in|clusos eduxit de clusione, et prostratos etiam ab annis
 80 plus quam mille sic subito relevavit.

[5] Consequenter describit actus huius bestiae in capite suo, scilicet Antichristo, et primum quantum ad sermonem, dicens quod DATUM EST EI, a dracone scilicet, OS LOQUENS MAGNA (duplex os dabit Antichristo diabolus: unum erit divulgatio proprii sermonis, aliud erit coetus praeconum eius, et tam hoc quam illo loquetur magna quantum ad extollentiam sui, quia non solum filium Dei sed Deum se asseret) ET BLASPHEMIAM, in detestationem Iesu nazareni et suae veritatis et Dei, ut statim dicet; sed prius exprimit mensuram temporis quo talia loquetur, dicens quod DATA EST EI POTESTAS, scilicet a dracone, FACERE MENSES QUADRAGINTA DUOS: non dixit «mensibus», ut innuat quod sic utetur toto illo
 90 tempore ac si ab ipso factum esset, et in tanto tempore loquetur blasphemiam, id est detestationem et contemptum divinae veritatis, quae dicitur una blasphemia secundum genus.

61. magnam suam] suam V⁶ V⁸ 62. hoc] hic V⁶ 73. et om. V⁶ 79. clusione] conclusionem V⁶, inclusionem V⁸ 80. revelavit V⁶ 82. primo V⁶ 83. loquentis] V⁶ 84. aliud] alius V⁶ 85-6. excellentiam V⁶ 86. et om. V⁶ 87. Dei om. V⁶; ut] vero V⁶ 88. exprimet V⁶ 90. dixit] dicit V⁶; innuat om. V⁶

86-7. Pauci tantum codices Vulgatae habent «blasphemiam», pluri autem «blasphemiae», aliqui vero «blasphemias», quam lectio-

nem ed. Clementina sequuta est. 89-90. Vide supra, cap. XI, v. 40-44; et cap. XII, v. 311-8.

[6] Ne tamen propter hoc crederetur quod tantum uno modo blasphemaret vel unam numero blasphemiam irrogaret, subiungit quod 95
 APERUIT OS SUUM IN BLASPHEMIAS dirigendas AD DEUM, et specificat
 diversitates blasphemiarum dicens: *Aperuit*, inquam, *os* ad hoc, scilicet
 BLASPHEMARE NOMEN EIUS, id est Christum qui est nomen Dei, ET
 TABERNACULUM DEI, scilicet Ecclesiam spirituales, ET EOS QUI HABITANT IN CAELO, scilicet apostolos et alios Christi sequaces iam beati- 100
 ficatos.

[7] Consequenter describit eius actus quantum ad opera, et primo in sanctos, dicens quod DATUM EST EI FACERE CUM SANCTIS, ut Elia et Enoch et imitatoribus eorum, BELLUM, disputationis et altercationis, ET VINCERE EOS, corporaliter occidendo, ut supra dixit. 105

Opus vero quod faciet in alios erit subicere suo imperio, et ideo dicit quod DATA EST ILLI POTESTAS IN OMNEM TRIBUM etcetera, ut supra.

[8] Sed ne credatur quod inviti subdantur omnes, dicit quod ADORAV-
 RUNT EAM, scilicet bestiam dictam in capite suo, id est cum devotione
 obediverunt, OMNES QUI HABITANT TERRAM, id est qui terrenae vitae 110
 adhaerent; ad quod expressius designandum subiungit: QUORUM NO-
 MINA, id est merita notificativa ipsorum, NON SUNT SCRIPTA IN LIBRO
 VITAE AGNI: vita agni est vita spiritualis et caelestis, et liber huius vitae
 est evangelica doctrina, in qua non collocant sua merita sequaces An-
 tichristi. Sed ne quis possit eos excusare de sequela ipsius propter metum 115
 occisionis, subiungit quod AGNUS OCCISUS EST AB ORIGINE MUNDI, scili-
 cet ab Adam et Eva, qui fuerunt origo mundi huius, quantum ad huma-
 num genus: ipsi enim occiderunt eum, quia causam occisionis procura-
 verunt, scilicet damnationis hominum per peccatum inobedientiae, per
 quod intendit quod inexcusabi]les sunt, qui metu temporalis mortis 120
 deserunt Christum, cum ipse pro omnibus occidi voluerit.

[9] Quia tamen multi sequacium Antichristi confident ab ipso tueri a morte, propterea consequenter ostendit hanc confidentiam esse stultam per hoc, quia quales poenas ipse vel sui ceteris infligent, passuri sunt; et quia istud est attente considerandum a cupientibus proprium 125
 periculum evitare, propter hoc excitat attentionem ad istud, dicens:
 SI QUIS HABET AURES, id est vires intelligendi et discernendi, AUDIAT,

107. tribum] terram V⁶; ut supra om. V⁶ 111. adhaerent V⁴; quod] quam V⁶ 115. possit] posset V⁴ 117. huius mundi *transp.* V⁶ 122. sequacium] secaces V⁶; confidunt V⁴ 124-5. infligerint ipse Antichristus inique seca illa eadem atque maiora V⁶ 125 et om. V⁶; istud] illud V⁶

id est intelligat attente hoc, scilicet [10] QUI IN CAPTIVITATEM DUXERIT, id est alium captivaverit, IN CAPTIVITATEM VADET (non dixit «ad», sed
 130 *in*, ut innuat quod totaliter involvetur captivitate, hoc est sine fine captivus erit), QUI IN GLADIO OCCIDERIT, OPORTET, de congruitate iustitiae, UT GLADIO divinae sententiae OCCIDATUR.

Ut autem saevitia praedictorum iocundius toleretur, exprimit effectum desiderabilem quem facit in amatoribus Christi, qui est manifestatio consummatae sanctitatis; et ideo dicit: HIC, scilicet in refutatione
 135 praedictae bestiae, EST PATIENTIA SANCTORUM ET FIDES: ibi enim dicitur esse res ubi evidentius cernitur.

[BESTIA SECUNDA]

[11] Consequenter describit catervam falsorum christianorum, et
 140 specialiter eorum qui maxime Christo adversantur, scilicet pseudo religiosorum et doctorum sive praeconum. Ad cuius originem exprimendam dicit quod ASCENDEBAT, ut supra, DE TERRA, de fidelium coetu: sicut enim infideles designantur per mare, sic et fideles per terram, ratione stabilitatis et fecunditatis spiritualis.

145 Quantum ad formam vero ipsius dicit quod HABEBAT DUO CORNUA, id est duas excellentias, SIMILIA AGNI, id est imitativa vel configurativa Christi, scilicet apparens sanctitas in gestu et habitu et caerimoniis quantum ad religiosos, et apparens scientia divinorum quantum ad doctores sive praecones.

150 Quantum ad actum vero sermopis dicit quod LOQUEBATUR SICUT DRACO, scilicet nequitias et dolos; [12] quantum ad opera vero dicit quod IN CONSPECTU EIUS, id est in approbatione draconis, FACIEBAT POTESTATEM OMNEM, id est omnium vitiorum opera; ET FECIT TERRAM, hoc est coetum aliquem fidelium, simul ET HABITANTES IN EA, hoc est
 155 singulariter, ADORARE BESTIAM PRIMAM, duobus modis: quia isti pseudo-christiani, qui concurrent cum Antichristo, facient ut ei cum devotione obediant; qui vero ante tempus illius erunt, facient ut ferventer affec-

129. id est] in V⁶ 130. fine om. V⁶ 132. sententiae] iustitiae V⁶ 133. tolleretur V⁴ 137. esse om. V⁶ 140. maxime qui *transp.* V⁶ 141. sive] seu V⁶ 142. terra] id est *add.* V⁶ V⁶ 143. sic] sicut V⁶ 145. vero om. V⁶; habebat] habet V⁶ 146. figurativa V⁶ 147-8. in ... scientia om. V⁶ 152. approbatione] apparitione V⁶ 153. omnem potestatem *transp.* V⁶ V⁶ 156. ei cum] ei tire *sic* V⁶

140-1. Denuo regulares ac magistros impugnat.

147 sqq. Cfr. scriptum *Confessió de Barcelona* ipsius Arnaldi.

tus et mores infidelium imitentur. Sed ut innuat quod hoc facient amore terrenae felicitatis, subiungit: CUIUS CURATA EST etcetera: nam PLAGA Iudaeorum ab Antichristo curabitur, restituendo eis terrenam felicitatem. [13] ET FECIT SIGNA MAGNA, quae in concurrentibus erunt | falsa miracula, sed in antecedentibus magnae simulationes sanctitatis et magna sophismata propriarum opinionum sive assertionum, ita UT ETIAM etcetera, concurrentes cum Antichristo facient IGNEM materialiter DE CAELO AETHEREO DESCENDERE IN TERRAM; sed antecedentes facient ut a sublimibus ad inferiores descendat ignis furoris et indignationis ad eorum combustionem sive afflictionem. 160

[14] Sed ut finis, propter quem talia signa faciunt, innotescat, subiungit: Et SEDUCIT (non dixit «seducet», ut innuat quod non tantum loquitur de concurrentibus cum Antichristo, sed de omnibus generaliter, quoniam praesens tempus commune est praeterito et futuro) HABITANTES etcetera IN CONSPECTU BESTIAE, id est in approbatione et imitatione infidelium, Dicens HABITANTIBUS etcetera. Concurrentes dicent fidelibus QUOD FACIANT materiale IDOLUM Antichristo in signum devotionis ad eum, sed antecessores suadebunt eis quod aliquem pseudo religiosum aut doctorem praeficiant ad praelationem aut magistratum seu quamcumque praeeminentiam; et ut efficacius ad hoc inducant tam illi quam isti, addent: QUAE HABET PLAGAM GLADII ET VIXIT. Hic Spiritus Sanctus apertissimam fecit transpositionem, quia secundum rationem historiae debuit dicere quod «habuit plagam et vivit»; et tamen dicit oppositum, ut innuat quod omnes praedicti transponent sive subvertent in suis sermonibus veritatem. Concurrentes ergo dicent illud ad extollendam potentiam Antichristi, sed antecessores dicent quod per illud significatur, scilicet quod a miseria sublevabuntur ad felicitatem, si talem praefecerint. 175

[15] ET DATUM EST ILLI, scilicet secundae bestiae, UT DARET SPIRITUM IMAGINI BESTIAE, scilicet primae, quia concurrentes immittent idolo spiritum malignum sive daemonem, et antecessores impriment pseudo praelato seu praesidi conceptus et affectus infidelium hominum, ita quod idolo praedicto diabolus LOQUETUR, et in pseudopraeside loquentur inordinati conceptus; ET FACIET UT QUICUMQUE etcetera 180

161. concurrentibus] currentibus V^s 162. antecedentibus] arte cedentibus V^s 165. antecessores V^s 166. ad] et etiam V^s 167. sive] et V^s 168. ignotescat V^s 171. tempus om. V^s 176. doctores V^s 177. inducent V^s 178. quam] quod V^s; habent V^s 180. quod] quae V^s 182. subvertentur V^s 186. darent V^s 188. et] in V^s 189-91. infidelium ... conceptus om. V^s

OCCIDANTUR, corporaliter quantum ad concurrentes, et spiritualiter ut excommunicatione et interdicto, vel corporaliter aut utroque modo quantum ad antecessores. [16] ET FACIET, ista secunda bestia, OMNES: 195 PUSILLOS tam aetate quam subiectione ET MAGNOS aetate vel praesidentia, ET DIVITES tam scientia quam rerum opulentia ET PAUPERES quantum ad utrumque, ET LIBEROS ET SERVOS, tam spiritualiter quam corporaliter, HABERE CHARACTEREM (quantum ad concurrentes erit sicut Spiritus Sanctus exponit per Hildegardim scriptura specialissimi nominis Antichristi ab eodem conficta, sed quantum ad antecessores character est impressio perversitatis alicuius, maxime vero praesumptionis aut superbiae) IN MANU DEXTERA, id est in opere pertinente ad vitam spiritualem quantum ad ante|cessores, quantum ad alios vero littera- 61 b liter, AUT IN FRONTIBUS SUIS, scilicet exterioribus conversationibus 205 quantum ad antecessores. Et hic apostrophavit sicut supra, quia cum homines habeant corporaliter plures manus et unam frontem, ipse expressit unam manum et plures frontes, ut innuat quod fideles <apostrophatos> unam habent communiter operationem, scilicet iniustitiae, sed plures habent conversationes, quia unam respectu infidelium quos 210 imitantur, aliam respectu fidelium quibus annumerantur.

[17] ET, facient inquam, NE QUIS POSSIT VENDERE AUT EMERE, vel ad litteram quantum ad concurrentes, vel docere sive praedicare necnon audire seu discere quantum ad utrumque, NISI QUI HABEANT CHARACTEREM, id est schedulam, NOMINIS BESTIAE (quantum ad con- 215 currentes, referendo characterem ad nomen proprium, quod ipse sibi imponet; sed referendo ad commune, quod est Antichristus, character est odium Christi, nomen vero est famosa seu publica Christi abnegatio, sicut hoc nomen Antichristus aperte sonat, unde concurrentes cum illo facient quod nemo possit vendere aut emere, ut supra, nisi odiat 220 Christum Iesum aut publice detestetur; sed quantum ad antecessores character nominis bestiae est astutia famosae perversitatis, quia famosa perversitas est nomen tam Antichristi quam infidelis populi, per quod innuitur quod antecessores non commitebant seu concedebant alicui auctoritatem et libertatem docendi vel praedicandi, nisi astutis et per- 225 versis) AUT NOMEN, sicut expositum est, AUT NUMERUM NOMINIS, id est,

192. occidatur V^s 197. quam] quod V^s 199. Hildegardim] Yldeus nardi V^s 204. aut] ut V^s 205. apostrophavit V^s, apostrofavit V^s 207-8. apostotos V^s, apostates V^s V^s 210. imitantur] et add. V^s V^s 213. discere] dicere V^s; utrumque] utrosque V^s V^s; qui] quod V^s 214. cedulam cod. 215. ipsi V^s 216. quod] quis V^s 222. nomen] nomine V^s 224-5. astutis et perversis] astutis perversis V^s 225. nomen] nomine V^s V^s; est om. V^s

vel nisi habuerit perfectam contrarietatem ad Christum Iesum, quantum ad concurrentes (perfecta vero contrarietas est ut corde et voce et opere sint contrarii: talis autem contrarietas ad eum designatur per numerum nominis sui contrarii, nam numerus litterarum constituentium nomen perficit ipsum, et per consequens eius contrarietatem); sed quantum ad antecessores numerus nominis est complementum perversitatis: per quod innuitur quod, nisi haberent praecones aut evidentem astutiam vel acquirendi vel decipiendi vel aliquam manifestam perversitatem aut complementum perversitatis, ad ministerium praeconii neminem admittebant.

[NUMERUS ANTICHRISTI]

[18] Quia vero numerus qui convenit Antichristo, secundum rationem sui nominis communis et secundum rationem bestiae, potest Ecclesiam certificare de circumstantiis contrarietatis eius ad Christum, idcirco numerum illum exprimit consequenter; sed an sit numerus designatus per litteras proprii nominis eius, non erit evidens, quousque nomen illud per ipsum fuerit divulgatum. Nunc autem sufficit contemplari quomodo secundum rationem huius nominis, Antichristus, convenit ei numerus et secundum rationem bestiae. Quia tamen hoc sine profunda notitia veritatis evangelicae seu divinae percipi nequit, ideo protestatur | hanc profunditatem, ut cautos reddat lectores, ne superficialiter intelligant cum dicit: HIC, scilicet in numero nominis illius de quo mentionem fecit immediate, SAPIENTIA EST, scilicet profunda sive occulta veritas divini secreti; quia vero solum ille potest vim vel significationem numeri percipere, qui notitiam habet illius secreti, subiungit: QUI HABET INTELLECTUM, id est notitiam illius sapientiae, COMPUTET, id est comparando putet se posse intelligere, NUMERUM BESTIAE: non enim loquitur de computatione quae est calculatio (quia tunc sermo esset inanis et ridiculosus, quia, postquam ipse determinate ipsum exprimit, calculatus est: senarius enim numerus expressus per solam expressionem innotescit, et sic de aliis, nec numerus quo numeramus numeratur, quia sic esset abire in infinitum), sed loquitur de computatione quae est consideratio virtutis aut significationis eius per comparisonem contra-

226. vel om. V⁶; habuerint V⁶; perfectam V⁴ 230. eius om V⁶ 232. habuerint V⁶; evidentem] invidentem V⁶ 233. communis om. V⁶ 241. designatus om. V⁶ 242. illud om. V⁶ 244. hoc] hic V⁶ 250-1. secreti... illius om. V⁶ 251-2. comparando V⁶ 255. senarius] serenius V⁶; numerus ras. in V⁶, om. V⁶ 256. nec] intellexit add. V⁶; numerus] numerum V⁶; numeratur] numeratum V⁶

- riorum. Ad quod evidentius exprimendum subiungit: NUMERUS ENIM
 260 HOMINIS EST: si enim loqueretur de computatione calculationis, tunc ista
 causalis nulla esset; non enim est dictum: Calcula numerum bestiae, quia
 numerus hominis est; sed loquendo de computatione comparationis,
 tunc est sensus: Considera numerum bestiae qualiter se habeat ad con-
 265 trarium, quia numerus est conveniens contrario bestiae, scilicet homini:
 sicut enim Antichristus dicitur absolute bestia, sic et Christus absolute
 dicitur homo, CUIUS NUMERUM dicit esse SEXCENTI SEXAGINTA SEX.
 Cum autem dixit quod iste numerus est bestiae et nominis eius et Christi,
 contemplari oportet quomodo hiis tribus conveniat sub ratione con-
 trarietatis alicuius.
- 270 Dicitur autem convenire huic nomini, Antichristus, prout importat
 contrarietatem ad Christum, ut per hoc designetur quod secundum
 rationem nominis convenit tempori quo revelabitur Antichristus: ratio
 quidem nominis est divulgata notitia, quia per nomen innotescit res no-
 minata de uno in alterum. Cum igitur istud nomen Antichristus importet
 275 contrarietatem ad Christum, contrarietas exigit quod, quando divul-
 gabitur Antichristus, talis ei numerus assignetur vel adscribatur a Deo,
 per quem sit evidentissima contrarietas divulgationis eius ad numerum
 quo divulgabitur Christus. Inter numeros autem non est contrarietas
 formalis, sed perfecti et imperfecti sive diminuti; numerus autem per
 280 quem est communiter evidens imperfectio rei, est numerus per quem
 solum rei medietas designatur: totum enim de se perfectionem importat,
 sed medietas totius diminutionem notissimam. Cum igitur sexcenti sexa-
 ginta sex sint medietas mille trecentorum triginta duorum, aperte
 docetur hic quod, quando divulgatio Christi curret in isto numero anno-
 285 rum, tunc divulgabitur Antichristus, quemadmodum iam revelationes
 extraordinariae pandunt absque aenigmate. Patet igitur ex hoc qualiter
 iste numerus, scilicet sexcenti sexaginta sex, est nu|merus nominis bes- 82 b
 tiae; sed numerus ipsius bestiae dicitur propter hoc, quia famosiores
 praecones ipsius Antichristi erunt sexcenti sexaginta sex, qui simul
 290 cum eo corpus bestiae constituunt.

261. causalis] enim quae ponitur pro quia *add. V⁶*; non] nichil *V⁶* 262. est *om. V⁶* 263. habet *V⁶* 264. homini] qui est contrarius bestiae *add. V⁶* 265. sic] sicut *V⁴* 267. dixit] dixerit *V⁶* *V⁶* 271. contrarietatem *om. V⁶* 272. convenit *om. V⁶*; ratio] non *V⁶* 273. nominis] sui *add. V⁶*; est] et *add. V⁶* 276. numerus ei *transp. V⁶* 278. est *om. V⁶* 279. sed] est solum contrarietas *add. V⁶*; et imperfecti *om. V⁶*; sive] sine *V⁴* 284. docetur] etiam *add. V⁶* 286. aenigmate] enimate *V⁴*, eni *V⁶*

282 sqq. Praedicit tempus adven-
 tus Antichristi, innisus falsis revela-
 tionibus. Arnaldus quidem in scripto

De tempore adventus Antichristi ad
 idem tempus constituendum aliunde
 pervenit.

Est etiam numerus proprie conveniens Christo secundum quod significat perfectionem numeralem, quoniam omnibus illis modis, quibus eam significat, convenit excellenter ei soli et nulli alii. Hic enim numerus significat perfectionem, primo quantum ad limites quibus eius partes distinguuntur et perficiuntur, ut sexcenti per centenarium et senarium, 295 et sexaginta per denarium et senarium, et sex per unitatem sexies multiplicatam; constat autem quod senarius est primus numerorum perfectorum, quoniam ex partibus aliquotis integratur absque superfluitate vel diminutione. Item unitas et decem et centum sunt tres limites quibus perficitur omnis numerus: nam quicumque sunt ab 300 uno usque ad decem per unitates constituuntur, et quicumque a decem usque ad centum per decem et per unitatem multiplicata consurgunt, qui vero sunt a mille in ultra per decem et per centum. Sicut ergo senarius est primus perfectorum numerorum, et illi tres limites sunt perfectivi omnium numerorum, sic est Christus primus omnium perfectorum hominum et perfectivus ipsorum. 305

Item praedicti numeri significant perfectionem quantum ad suas species, quia quilibet mensuratur ab ipso senario, qui est perfectus: nam in sexcentis sunt sex centenaria, et in sexaginta sex denaria, et in sex sex unitates. Christus autem centenarium virginitatis multiplicavit per sex opera misericordiae, conversando cum hominibus tam excellenter, quod numquam aliquis virgo peregit ea sic plene cum omni aetate et sexu et conditione; item sexagenarium viduitatis, scilicet quantum ad continentiam ab oblectamento carnis, multiplicando decalogum per praedictum senarium prae omnibus hominibus consummavit; 310 item senarium habuit excellenter perfectum in semetipso, scilicet quinque sensus et iudicium rationis, quae sunt sex unitates in humana cognitione. 315

Per hanc igitur considerationem elucidatur sapientia, quam Deus asserit, latere in numero supradicto, pro tanto quia numerus est nominis bestiae et numerus ipsius bestiae et numerus hominis. 320

Iterum ex praedictis iam patet differentia trium pugnarum draconis adversus Ecclesiam spiritualem, quas post quatuor descriptas facturus erat, quoniam ante tempus Antichristi fieret altera per infideles, altera vero per falsos christianos, tertia vero per omnes in tempore illius; et 325

293. ei excellenter et soli et *V*^s 295. sexcenti] et *add.* *V*^s 296. senarium et *om.* *V*^s; sexies] sexies *V*^s, seccies *V*^s, seccies *V*^s 299. unitas *om.* *V*^s 301. unitatem *V*^s 303. et per centum] et centum *V*^s *V*^s 307. significant] signant *V*^s 308. sanario *V*^s 309. sexcentis] sexcenis *V*^s; sexaginta] sunt *add.* *V*^s 310. sex sex] sex sunt *V*^s 312. quod] quam *V*^s 314. oblectamento carnis] obitatione carnalis *V*^s 320. nominis] hominis *V*^s 322. Iterum] Item *V*^s 324. ante] autem *V*^s 325. falsos] fassos *V*^s

hoc est quod principaliter designabat. Et primo in descriptione militiae
draconis, secundo vero designat | quod istae tres non distinguuntur ad 63 a
invicem per tempora Ecclesiae, sicut et primae quatuor, sed in duobus
temporibus, scilicet quinto et sexto, quasi pariter complebuntur. Ad hoc
330 enim designandum post descriptionem primarum quatuor coepit imme-
diate describere draconis exercitum, et ultimum proelium explicare,
nullam de duobus praecedentibus distinctam faciens mentionem.

[EXERCITUS ECCLESIAE]

[XIV, 1] ET VIDI ET ECCE. Hic, ubi describit exercitum Ecclesiae spiritualis, primo describit partem robustiorem, secundo minus robustam; et quia Christus caput est totius militiae, propter hoc in descriptione partis robustioris incipit ab eo: nullus enim exercitus plene describitur, nisi caput exprimatur; et ideo, sicut expressit ipsum in exercitu draconis, ita et hic. Sed ibi expressit caput nomine totius et non proprio, quia plenitudo malitiae illius capitis apertius exprimitur per commune toti, scilicet bestiam, quam proprium; hic vero facit e contra, quia plenitudo bonitatis in Christo clarius exprimitur per hoc nomen, agnus, quod est proprium inter homines, quam per hoc nomen, homo, aut electus, quae sunt communia ceteris electis.

Dicit ergo: *Et vidi*, scilicet praeter dictas bestias, *et ecce*, id est clare apparuit michi, quod AGNUS STABAT, id est rectus erat, scilicet in omni virtute perfectus, SUPRA MONTEM, id est altitudinem, SION, quod interpretatur specula, id est vitae spiritualis, quia de illa solum potest divina veritas speculari; esse vero supra talem altitudinem, est habere excellentiam in ea, quod licet sit omnibus perfectis commune, tamen hic et haec et sequentia proponuntur ad describendum eos electos, qui tribus ultimis Ecclesiae temporibus cum dracone pugnabunt; ET CUM EO, scilicet agno, CENTUM QUADRAGINTA QUATUOR MILIA, id est universitas perfectorum, qui per istum numerum designantur, sicut superius in apertione sexti sigilli fuit declaratum; et hii sunt Christo conformiores, ut statim post exprimet: HABENTES NOMEN EIUS, quia christiani, ET NOMEN PATRIS EIUS, scilicet Dei (quod est sanctus et verus, ut supra dixit; quoniam qui conformissimi sunt Christo, sancti sunt per vitae munditiam et veri per sinceritatem fidei) SCRIPTUM IN FRONTIBUS

7. Sed] videlicet V⁶ 9. scilicet] per add. V⁶ 11. est] ei add. V⁶, enim add. V⁶ 12. communia] coram V⁶; electis ceteris *transp.* V⁶ 13. Dicit] Dicitur V⁶; scilicet] aliud add. V⁶ V⁶ 14. scilicet] et V⁶; apparuit] aperuit V⁴ 16. id est om. V⁶ 18. excellentiam] in excellentiam add. V⁶; commune om. V⁶ 19. haec] hoc V⁶; et om. V⁶; describendum] scribendum V⁶ 21. id est] et V⁶ 22. qui om. V⁶

20. Quae tria tempora respondent spiritualium ortui, persecutioni, triumpho.

22-3. Vide, supra, cap. VII, v. 83 sqq.

SUIS, quia in omnibus conversationibus, scilicet cum quocumque sexu vel aetate vel conditione patuit in eis character Christi et sanctitatis et veritatis.

[2] Descripto gradu perfectionis istorum, describit consequenter actum perfectionis, dicens quod AUDIVIT VOCEM DE CAELO, id est de collegio supradictorum: per quam vocem designatur spiritualis operatio, quoniam vox quidam effectus est spiritus corporalis, qui a pectore per guttur et os egreditur. Huius autem operationis excellentiam in praedictis exprimit tribus comparationibus vel similitudinibus, in quarum prima designat quod est efficax | ad abluendum sordes spirituales a cordibus et ad irrigandum ariditates eorum, scilicet movendo ad pietatem et devotionem, et ad fecundandum sterilitatem ut fructus iustitiae proferat, et ideo dicit: TANQUAM VOCEM AQUARUM MULTARUM; in secunda vero designat quod est efficax ad excitandum somnolentos a somno torporis et ad terrendum temerarios sive praesumptuosos, propterea dicit: TANQUAM VOCEM TONITRUI MAGNI; in tertia vero designat quod est efficax ad consolandum maestos et laetificandum tristes et ad corda laetantium elevanda in contemplatione spiritualium gaudiorum, et ideo dicit: SICUT CITHAROEDORUM CITHARIZANTIUM etcetera; non dixit solum *citharizantium*, quia citharizare commune est perfectis et imperfectis: omnes enim suis operibus faciunt sonum placidum Deo et proximo; sed *citharoedi* non dicuntur nisi qui perfectionem sive magisterium citharizandi longo sunt exercitio consecuti, quales isti sunt, de quibus hic loquitur: isti enim faciunt perfectam suis operibus harmoniam.

[3] Descripta operatione illorum quantum ad perfectionem, describit eam quantum ad excellentiam. Et primo per circumstantias operis, cum dicit quod CANTABANT QUASI NOVUM CANTICUM: non dixit novum, quia novum est ante quod nullum tale, sed *quasi novum* est quod valde appropinquat illi; excellentia vero perfectionis operum spiritualium in aliis a Christo non potest dici nova, quia in Christo praecessit, sed quasi nova, id est valde conformis excellentiae operum Christi, in quo vere nova fuit excellentia perfectionis humanae. Haec est igitur prima circumstantia designans eam, scilicet quasi novitas vel summa conformitas ipsius ad novam. Secunda est approbatio talis novitatis

34. est om. V^s; a pectore] per cor et V^s 35. et] per add. V^s 37. adbluendum V^s 38. ariditantes V^s 38-39. pietatem] poenitentiam V^s; ad fecundandum] affecundandum V^s 42. torporis] corporis V^s 43. trinitui V^s 44. maestos om. V^s 45. in rep. V^s 46. etcetera om. V^s; dixit] dicit V^s 49. qui] per V^s 50. citharizandi] quod add. V^s 51. hic om. V^s; harmoniam suis operibus transp. V^s 53. eam om. V^s 54. canticum novum transp. V^s; non dixit novum om. V^s 55. ante om. V^s; tale] praecessit add. V^s; quod] quia V^s 56. propinquat V^s; excellentiam V^s 58. sed] et V^s 59. fuit nova transp. V^s 60. scilicet om. V^s

a Deo per providentiam aeternam, et a patribus et praeconibus, et ideo dicit: ANTE SEDEM etcetera.

- Secundo describit praedictam excellentiam per circumstantias operantium. Et primo per singularitatem eorum, cum dicit quod NEMO, id est nullus purus homo, POTERAT DICERE etcetera QUI EMPTI SUNT DE TERRA, id est per emptionem a Christo factam sanguine suo educti sunt de terrena vita. [4] Secundo per puritatem, cum dicit: HII SUNT QUI CUM MULIERIBUS, scilicet tam carnalibus voluptatibus et ecclesiis parochialibus quam feminis, NON SUNT COINQUINATI, VIRGINES ENIM SUNT, id est habentes integram puritatem mentis et corporis. Tercio per conformitatem omnimodam ipsorum ad Christum, et ideo dicit: HII sunt qui SEQUUNTUR AGNUM | etcetera, id est imitantur eum in omnibus perfectionibus quas ostendit in sua humanitate, conversando cum hominibus. 64 a
- Quarto per principalitatem redemptionis eorum, cum dicit: HII EMPTI SUNT, sanguine Christi, EX OMNIBUS PRIMITIAE, id est principalius omnibus aliis tanquam peccatores; sunt, inquam, empti DEO ET AGNO, id est ad colendum Deum et agnum. [5] Quinto per veritatem sermonis, quia IN ORE IPSORUM NON EST INVENTUM MENDACIUM. Sexto per sanctitatem omnimodam conversationis; propterea dicit quod SINE MACULA SUNT ANTE THRONUM, id est intuitu providentiae DEI.

Iam igitur ex his patet quod qui modo descripti sunt erunt robustissimi bellatores Ecclesiae spiritualis, quia Christo conformissimi et per consequens martyrium pro eo suscepturi. Alii vero quos describit consequenter minus robusti erunt, et ideo in coetu martyrum non ponuntur.

Sed quia filii Ecclesiae praedictae non describuntur hic nisi ut bellatores, hoc est ut defensores et conservatores Ecclesiae per actus contrarios draconi, propterea tam in descriptis quam describendis exprimuntur actus utiles ac necessarii toti Ecclesiae.

90

[PRIMUS DUX]

[6] Quia vero in residua parte exercitus ecclesiastici robustiores sunt duces, et per ipsorum actus vel opera declaratur sufficienter qualiter totus pugnet exercitus, propterea consequenter describuntur prin-

62. et a] a V^s 66. etcetera] nisi add. V^s 69. ecclesiis om. V^s; 76. sunt] scilicet add. V^s V^s; principalibus V^s 78. quinto] ergo V^s 84. pro eo martyrium transp. V^s 86. praedictae om. V^s 93. pugunt V^s

69. De clero saeculari verba facit. quibus codicibus habetur «omnibus»;
76. In Vulgata Clementina legitur cfr. ed. cit. (p. 31, v. 835), III, 520.
«hominibus» pro «omnibus», at in ali-

cipaliter quinque duces Ecclesiae spiritualis, scilicet quinque summi pontifices, qui usque ad Antichristum notabilius Ecclesiam regulabunt ad pugnandum cum dracone: quorum primus erit ille qui reformabit Ecclesiam spiritualem supra descriptus in tubicinio sexto, ad quem designandum dicit quod VIDIT ALTERUM ANGELUM: non dicit «aliū», quia idem erit in persona cum illo, sed *alter* dicitur, quia ibi describebatur ut reformator et doctor, hic autem ut dux belli et animans exercitum ad pugnandum.

Quia vero ad pugnam spiritualem excitantur fideles a praelato per exempla fervidae caritatis et evangelica documenta, propterea primo describit eius praeeminentiam quantum ad ista duo, secundo exprimit eius actum. Quantum ad primum dicit duo: primum est quod vidit eum VOLANTEM PER MEDIUM CAELUM, per quod innuitur quod ferventer zelabat pro omnibus communiter, scilicet tam activis quam contemplativis, ut in quarto tubicinio fuit expositum; secundum est quod HABEBAT EVANGELIUM AETERNUM, id est doctrinam evangelicam puram et absque mixtione temporalis sollicitudinis, quale evangelium non habuerant sui antecessores in sexto tempore, et hoc evangelium est libellus apertus, quem supra dixit eum habere in manu. Quia vero huius evangelium habebat vel habebit ut dux, scilicet propter communem utilitatem, idcirco finem exprimit | tam volatus praedicti quam possessionis evangelii, dicens quod UT EVANGELIZARET SEDENTIBUS SUPER TERRAM, id est praesidibus fidelium scilicet tam saecularibus quam ecclesiasticis, ET, sedentibus inquam, SUPER OMNEM GENTEM, id est praesidibus omnium paganorum, ET, sedentibus inquam, super omnem TRIBUM, id est praesidibus omnium cognationum, ut sunt seniores et nobiliores cognationis, ET, sedentibus inquam, super omnem LINGUAM, id est praesidibus omnium idiomatum ut sunt doctores et interpretes, ET, sedentibus inquam, super omnem POPULUM, id est praesidibus congregationum popularium ut sunt senatores et consules et iurati et senescalli et similes. Per quae verba innuit expresse quod doctrinam evangelicam puram dirigit ad universos mortalium praesides, et hoc est quod in descrip-

94. spirituales V⁶ 95. Antichristum] finale et ultimum *add.* V⁶ 95-6 regulabant V⁶
100. describitur V⁶ 101. animas exercitum V⁶ 105. dicit duo primum *om.* V⁶ 107. scilicet *om.* V⁶ 108. quarto] decimo V⁶ 110. mixtione] mixione V⁶ 113. scilicet] supra V⁶
118. praesidibus] praesidentibus V⁶

94-5. Nova doctrina de quinque ultimis papis hic primo exponitur.

97. Vide, supra, cap. X, v. 4 sqq.

108. Vide, supra, cap. VIII, v. 303 sqq.

109. Haec interpretatio Evangelii aeterni originem a Ioachimo Florensi ducit.

111-2. Vide, supra, cap. X, v. 25-27.

tione istius sub sexto angelo fuit tactum, cum diceret: *Oportet te prophetare regibus nullis* etcetera; clarius tamen pandunt revelationes extraordinariae.

[7] Consequenter exprimit actum eius, scilicet quo vocabit et
 130 incitabit ad bellum spirituale, cum ait quod DICEBAT MAGNA VOCE,
 id est longe et late perceptibili: TIMETE DOMINUM, discedendo ab omni
 malo et vitando cunctam iniquitatem, ET DATE ILLI HONOREM, faciendo
 omne bonum ob reverentiam eius, et nichil aliud colendo praeter ipsum.
 Et quod talis exhortatio sit tunc maxime necessaria, declarabit per
 135 causam, scilicet per praesentiam impugnatoris, quia iam natum et prae-
 sentem huic saeculo Antichristum annuntiabit, dando certitudinem per
 revelationes divinas. Ideo dicit QUIA VENIT, id est iam in mundo est
 natus et adultus, HORA IUDICII DEI, id est Antichristus, qui est bre-
 vissima notabilium mensurarum divini iudicii, quia, ut ait apostolus,
 140 iste operator erroris divino iudicio mittetur, *ut iudicentur omnes qui non*
crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Et quia iste operator
 erroris sataget totum genus humanum ad suam obedientiam inclinare,
 idcirco post eius denuntiationem subiungit exhortationem contrariam
 illi obedientiae, dicens: ET ADORATE EUM, id est tota devotione humi-
 145 liter obedite ei, QUI FECIT CAELUM, non solum materiale, sed Eccle-
 siam, ET TERRAM, scilicet materialem et synagogam, MARE, gentilitatis
 et aquarum materialium et omnia quae in eis sunt (tam typice, sicut
 principatus et iudicatus et omnes ordines civilitatis, quam litteraliter),
 ET FONTES AQUARUM, non solum materiales, sed etiam doctores scien-
 150 tiarum, per quae designatur quod nulli habenti titulum alicuius praesi-
 dentiae debet divina obedientia sive reverentia exhiberi.

[SECUNDUS DUX]

[8] Consequenter describit secundum ducem, qui praedicto succe-
 det immediate; propterea dicit quod ALIUS, in persona, ANGELUS SECUTUS

127. regibus] et *add.* V⁶; tamen] cum V⁶ 130. cum] tamen V⁶ 131. discedendo] dicendo V⁶
 137. divinas *om.* V⁶; quia] quod V⁶ 141. crediderint V⁶; consenserunt] concesserunt V⁶
 142. humanum genus *transp.* V⁶ 146. mare] scilicet *add.* V⁶ 147. et aquarum] aquarum V⁶;
 sicut] sunt V⁶ 151. debet] debetur V⁶ 154. alius] scilicet *add.* V⁶

126. Vide, supra, cap. III, v. 122 sqq.
 126-7. Cfr. Apoc., X, 11.
 127-8. Iterum falsae revelationes
 afferuntur.

136. Hic proximum Antichristi ad-
 ventum denuo vaticinatur.
 140-1. II THESS., II, 11-2.

EST eum, tam imitatione quam tempore, DICENS: CECIDIT, CECIDIT, per
 quod innuit duplicem eius casum (quia cadet a gloria sublimitatis
 quantum ad temporale dominium, et a gloria divitiarum | quantum ad
 superabundantiam facultatum), BABYLON, ecclesia carnalis quae inter-
 pretatur «confusio» scilicet vitae, ILLA MAGNA, non solum magnitudine
 sublimitatis et opulentiae, sed etiam numerositate. Sed ne lateat ratio
 propter quam Deus eam deiecit, subiungit: QUAE POTAVIT, id est valde
 imbuit sive replevit, OMNES GENTES, id est amatores huius saeculi, VINO
 IRAE SUAE FORNICATIONIS, id est amore temporalium deliciarum, qui
 nascitur de odio spiritualis vitae; et ad haec designanda dixit non solum
 vino fornicationis, sed vino irae etcetera.

Iam autem elucescit ex dictis exhortationis differentia in praedictis
 duobus. Nam primus hortabitur fideles ad pugnandum, annuntiando
 praesentiam hostis; secundus, rememorando triumphum proximo prae-
 teritae pugnae. Quam etiam recte sint ordinatae istae duae exhorta-
 tiones, patet per effectus earum. Nam per primam animantur pugiles
 ad praeparandum arma, circa quod debent esse solliciti etiam longe
 ante conflictum; per secundam vero animantur ad sperandum de trium-
 pho per exemplum praeteriti, quae animatio tanto est magis necessaria,
 quanto plus appropinquat conflictus. Sunt etiam ordinatae ratione
 personarum exhortantium; quia primus erit praecipuus delector adver-
 sariae Babylonis, ideo, ne labes inanis gloriae quoquo modo tangeret
 ipsum, decens fuit ne faceret de hoc mentionem; sed quia succes-
 sores debent antecessorum praeconia virtuosa repetere tam in laudem
 illorum quam in formationem fidelium, idcirco directe congruit hoc
 secundo.

[TERTIUS DUX]

[9] Quia vero pugiles non solum animantur ad pugnandum viri-
 liter per praedicta, sed etiam per timorem confusionis et proprii
 periculi et per desiderium praemii, propterea divina providentia ordi-
 navit ut succederet alius, qui hortaretur per ista duo; de quo dicit

156. causam V⁴ 157. temperale V⁴; et om. V⁸ 160. numerositatis V⁴ V⁸ 161. delect
 eam transp. V⁸ 163. quae V⁸ 164. vitae] quod dicitur ira fornicationis quia de illicita
 concupiscentia nascitur add. V⁸ V⁸ 167. duobus] duobus add. V⁸ V⁸ 170. animantur]
 parantur V⁸ 171. praeparandum] parandum V⁸ 172. verò] exhortationem nam V⁸
 173. tanto add. in marg. V⁴, om. V⁸ 174. conflictus] afflictus V⁸ 175. praecipuus om. V⁸
 176. ne] non V⁸; tangent V⁸ 177. ne] ut om. V⁸; hoc] se V⁸ 178. laude V⁸ 179. infor-
 mationem V⁸ 183. et om. V⁸

158. Babylon designat ecclesiam
 carnalem.

159. Cfr., supra, p. 44, adn. ad
 versum 240.

quod TERTIUS ANGELUS SECUTUS EST, tam imitatione quam tempore illos, DICENS MAGNA VOCE, ut supra.

Consequenter describitur huius exhortatio, primo per comminationem aeterni periculi, secundo per promissionem aeterni praemii. Quantum ad primum hortatur ad perfecte resistendum hosti denunciato per
 190 primum ducem, quia iam instabit conflictus eius; hortatur autem ad hoc, manifestando periculum quod incurrent si se illi subiecerint aut consenserint aliquo modo, cum dicit: SI QUIS ADORAVERIT etcetera, ut supra. [10] HIC, scilicet qui hoc fecerit, BIBET, id est in intimis suis
 195 replebitur aut perfundetur, DE VINO, id est ferventi angustia, IRAE, id est sententiae, DEI; et ut ostendat quod ira Dei non est inordinatus motus vel affectus puniendi, subiungit QUOD, scilicet vinum, EST MIXTUM MERO, id est puritati iustitiae, IN CALICE, id est iusta mensura, SENTENTIAE IPSIUS, quasi dicat: Deus infliget angustiam | cruciatus illius spiritui 65 b
 200 per sententiam purae iustitiae ac mensurae iustissimae.

Ut autem ostendat quod non solum in spiritu cruciabuntur, sed etiam corpore, subiungit: ET CRUCIABITUR IGNE ET SULPHURE IN CON-
 205 SPECTU ANGELORUM SANCTORUM, id est omnium electorum, ET IN CONSPPECTU AGNI, quia sententia Dei per hos approbabitur. Sed ut exprimeret differentiam istorum in approbando, dixit de angelis *in conspectu*, quoniam ipsi per interiorem naturam, scilicet spiritualem, approbabitur, ubi est eorum conspectus; sed agnus per interiorem, qua Deus est, fert praedictam sententiam, sed per exteriorem, qua est homo, approbat, et hoc est *ante conspectum* divinitatis, quia exterior.

[11] Sed ut ostendat cruciatum apostatae supradicti fore inter-
 210 minabilem, subiungit: ET FUMUS TORMENTORUM EORUM, scilicet bestiae et adhaerentis ei (quos ideo coniungit in duratione cruciatus, ut manifestior sit adhaerentis stultitia, qui secutus est hominem sine fine torquendum; dixit etiam *tormentorum*, et non «tormenti», ut innuat diversi-
 215 tatem cruciatus in seductore et seducto), ASCENDET, scilicet ad Deum, IN SAECULA SAECULORUM, id est sine fine. Fumus enim tormenti est zelus inferendi tormentum, qui dicitur ascendere, quia de reatu impii pervenit ad divinam iustitiam.

Quia vero comminationi de futura poena firmiter creditur, quando
 220 per aliquid simile confirmatur in reatu praeterito, propterea subiungit:

188. primo] prima V^s 188-9. comminationem] communicationem V^s 189. secundo] secundam V^s 191. instabat V^s 192. incurrerent V^s; subicerint V^s 193. consenserint] concesserint V^s 194. fecerit] facit V^s 195. profundetur V^s 196. et] om. V^s; ira] ima V^s 198. in calice id est] in add. V^s; 199. angustiam] illius add. V^s 201. cruciabitur V^s; etiam] in add. V^s V^s 204. hos] hoc V^s 208. fert] reffert V^s 209. hoc] haec V^s 213. adhaerentibus V^s 217. reatu] ratu V^s 219. vero om. V^s

NEC HABENT, quasi dicat: Per hoc declaratur quia qui adorabunt in futuro conflictu BESTIAM etcetera, cruciabuntur incessanter, quia illi QUI IAM ADORAVERUNT, ut supra, non habent REQUIEM DIE AC NOCTE, ET, idem supple erit, SI QUIS ACCEPERIT CHARACTEREM NOMINIS EIUS, ut supra.

225

[12] Consequenter describitur exhortatio pugilum, quae fit per promissionem excellentis praemii. Et primo exprimitur virtus maxime necessaria pugilibus ad triumphum, cum dicit: HIC, scilicet in refutando constanter bestiam et quaecumque ad eam pertinent, EST PATIENTIA SANCTORUM, id est per quam de illa triumphant sancti. Sed ut ostendat quod de sanctis in via loquitur, et qui sunt isti, subiungit: QUI CUSTODIUNT MANDATA DEI, quoad decem praecepta, ET FIDEM IESU, quoad documenta evangelica.

230

[13] Secundo describitur promissio praemii secundum formam qua tunc per istum pontificem divulgabitur, cum dicit: AUDIVI VOCEM, id est exhortationem, DE CAELO, de sublimitate praelatorum, DICENTEM MICH: SCRIBE, in cordibus fidelium, id est per praedicationem divulga: per quod innuitur quod huius praedicatio tunc praeconibus iniungetur, scilicet ut animent fideles ad moriendum pro Christo, dicendo: BEATI, sunt spe et erunt re, MORTUI, hoc est contemptores vitae vel saeculi propter Christum (de quibus dicit apostolus: *Mortui enim estis*, scilicet huic mundo, et *vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*), QUI MORIUNTUR IN DOMINO: per quod testatur aperte quod antea non loquebatur de mortuis corporaliter, quoniam illi, si beati | sunt, nullatenus moriuntur, et de illis dixisset: Beati mortui qui in Domino mortui sunt; sed intendit dicere quod veri sequaces Christi nullo modo timent vel timere debent mortem temporalem, tum quia iam huic saeculo mortui sunt per contemptum omnium mundanorum sive temporalium et per desiderium aeternorum sive caelestium, tum quia mortem suscipere propter Christum est ad aeternam transire beatitudinem.

240

245

250

Sed quod tunc temporis debeant fideles affectanter sustinere mortem, declarat dupliciter. Primo per hoc, quia ille conflictus, scilicet Antichristi, est ultimus eorum quos Ecclesia spiritualis erat passura

221. quasi] quia V⁶; dicat] diceret V⁶; adorabunt] odorabunt V⁶ 222. etcetera rep. V⁶
 224. et om. V⁶ 226. pugilum om. V⁶ 228. hic] haec V⁶ 229. quaecumque om. V⁶
 230. de] ad V⁶; ostendat] ostendatur V⁶ 235. dicit] dicitur V⁶ 236. de sublimitate] id est sublimitate V⁶ 238. innuit V⁶; huius om. V⁶; tunc praedicatio transp. V⁶ 240. est om. V⁶ 242. in Deo] ideo V⁶ 243. protestatur V⁶; aperte om. V⁶ 244. si] qui V⁶ 245. Domino] domo V⁶ 246. veri] meri V⁶ 247. tum] tamen V⁶ 249. tum] tamen V⁶
 251. quod] quia V⁶; debent V⁶; sustinere] subsistere V⁶ 252. quia] quod V⁶ 253. quos] quod V⁶; spiritualis om. V⁶

per visibilem impugnationem draconis; et sic fideles qui per martyrii
 255 iustitiam et triumphum volunt praemiari cum Christo, non debent tunc
 mortem recusare, quia postmodum non succederet martyrii tempus;
 ideo dicit: *Amodo iam dicit spiritus*: non dicit «littera», sed *spiritus*, ut
 innuat quod spiritualis intellectus scripturae istius, quae de proeliis
 260 Ecclesiae cum dracone loquitur, usque ad tempus reformationis Eccle-
 siae clausus erit sub aenigmate litterae; sed quia tunc revelabitur
 Ecclesiae, certificabit eam tam de futuris quam de praeteritis quae
 per hanc scripturam fuerunt insinuata, et quod antea littera non
 expresserat, tunc exprimet spiritualis intellectus. Et ideo dicit: *AMODO*,
 id est in hoc tempore in quo sumus, *IAM DICIT*, id est expresse testatur,
 265 *SPIRITUS*, id est spiritualis intellectus huius scripturae, prout continet
 expositio praesens, *UT* mortui praedicti, scilicet veri sequaces Christi,
REQUIEScant A LABORIBUS SUIS, id est cessent laborare confligendo
 cum adversario corporaliter occidente.

Spiritualis vero intellectus huius scripturae non solum hic, sed etiam
 270 supra in apertione septimi sigilli (in quo dixit Ecclesiam post mortem
 Antichristi silentium habituram, id est tranquillitatem sive exterioris
 pugnae cessationem), testatur quod ultima pressura spiritualis Ecclesiae,
 de illis quas temporaliter est passura, fiet per dictum Antichristum.
 Idem etiam testabitur infra, sicut ibi clarebit, et ad litteram testatur
 275 hoc Spiritus Sanctus in revelationibus Hildegardis.

Per hoc autem quod dicit: *Amodo*, iam testatur se loqui de tali
 spiritu, per quem antea non dicebatur hoc, scilicet *ut* mortui *requiescant*
 etcetera; quia, loquendo de mortuis in Domino corporaliter, certum est
 quod Spiritus Sanctus non solum tunc, sed in omni tempore praeterito
 280 Ecclesiae, dixerat quod mortui dicti requiescant a laboribus suis, et
 intelligere quod tunc sit dicturus hoc expressius quam dixerit, est ridicu-
 losum et puerile.

Secundo vero declarat intentum per hoc, quia tunc non erit necessa-
 rium fidelibus mortem vitare | propter necessitatem remanentium pro-

66 b

255. et triumphum *om.* V⁶ 255-6. cum ... tempus *om.* V⁶ 258. istius scripturae
transp. V⁶ V⁶ 261. tam] tandem V⁶ 266. scilicet] id est V⁶ 270. dixit] dicit V⁶ 271.
 tranquillitatem V⁶ 273. passura] pressura V⁶; dictum *om.* V⁶ V⁶ 274. sicut *rep.* V⁶
 275. hoc] hic V⁶; Yldegardinis V⁶ 279. Sanctus *om.* V⁶ 280. et] debet V⁶ 281. hoc
om. V⁶; dixeris V⁶

258. Sensus spiritualis in *Apoca-
 lypsi* explananda prae aliis sensibus
 extollitur.

265-6. Haec *Expositio* sensum spi-

ritualem *Apocalypscos* manifestum fa-
 cere intendit.

270. Vide, supra, cap. VIII, v. 2-5.

275. Vide, supra, cap. IV, v. 183.

ximorum, sicut dicebat apostolus: *Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, multo melius est, permanere autem in carne propter vos necessarium est*: talis enim necessitas tunc non habebit locum, quia qui remanebunt statim sequentur praecedentes, non solum imitatione devotionis, sed obitu, propter brevissimam durationem saeculi. Propterea dicit: OPERA ENIM, quasi dicat: Tempus est ut cessent a laboribus, scilicet et a labore pugnae supradictae et a labore conservandi proximos, quia opera EORUM, id est informati per eos, SEQUUNTUR ILLOS, id est imitantur in perfecta devotione ad Christum, et celeri obitu properant esse cum eis. In quo verbo testatur expresse quod non loquitur de operibus meritorum iustitiae, tum quia illa praecedunt beatos et non sequuntur, dicente Isaia: *Anteibit faciem tuam iustitia tua, et gloria Domini recolliget te*; tum quia causalis coniunctio fuisset in hoc sermone inaniter posita, quia ridiculum esset dicere *requiescant beati a laboribus quia merita sequuntur eos*, et esset facere causam de non causa, sed spiritus qui nunc loquitur dicit ad intelligendum praedicto modo.

[QUARTUS DUX]

[14] Consequenter describitur actus vel operatio quarti ducis, qui succedet praedictis; et quia post perfectam exhortationem fidelium ad pugnandum cum hoste praedicto iam non restant nisi duo, scilicet ut primo recolligatur exercitus, deinde quod iniatur conflictus, idcirco iste quartus describitur sub circumstantiis exprimentibus electorum collectionem, sequens vero sub circumstantiis designantibus conflictum eorum cum adversariis, scilicet Antichristo et suis sequacibus.

Ut autem evidentius clareat quam efficaciter tunc congregabuntur et adunabuntur in multitudine notabili Christi sequaces, primo describitur dispositio necessaria tam efficaci congregationi, secundo actus congregationis. Quod autem maxime disponit ad hoc, quod multi sequantur Christum et ei adhaereant, est perfectio universalis Ecclesiae, quae caput est totius exercitus Christi (nichil enim magis disponit populum ad sequendum regem, quam plenitudo virtutis in ducibus et vicariis eius),

285. habens] habeo V^s 286. autem] aut V^s 287. enim om. V^s; habebit] habet V^s 289. obitum V^s 290. dicat] dicit V^s 291. et om. V^s; et a labore] et labore V^s 292. illos secuntur transp. V^s 293. et] id est V^s 295. tum] tamen V^s 297. recolliget] recollet V^s; tum] tamen V^s 299. sequuntur V^s; et om. V^s 300. ad om. V^s V^s 309. quam] quod V^s 312. ad hoc quod] ad hoc ut V^s; sequantur] ad add. V^s

idcirco describitur hic perfectio sedis apostolicae, et primo quantum ad vitam et conversationem, secundo quantum ad zelum. Iterum hic primo describitur perfectio tam sedis quam sedentis, ut innuatur quod perfectio sedentis parum absque illa potest multiplicare sequaces

320 Christi veros, scilicet re et nomine.

Dicit ergo primo: Et, supple post praedicta, VIDI, quod sequitur. Et ECCE, id est praesentem inspexi (per quod innuit quod illo tempore perfectio sedis praeconibus erit notoria), NUBEM, id est congregationem sublimem, hoc est coetum cardinalium, qui tunc, sicut revelationes
325 extraordinariae testantur, undique splendet solari luce, scilicet evangelica | perfectione, habebitque levitatem altissimae paupertatis, ut
67 nubes; ut autem innuatur quod eorum paupertas virtutis erit et non violentiae, subiungit: CANDIDAM, per quod plenitudo munditiae designatur: ubi autem est paupertas cum plena munditia, non deest perfectio evangelica.
330

Consequenter describit perfectionem pontificis tunc sedentis, dicens: Et, vidi supple, SUPRA SEDEM SEDENTEM SIMILEM FILIO HOMINIS, id est perfecte imitantem Dominum Christum Iesum in vita et conversatione, HABENTEM IN CAPITE SUO, scilicet in mente sua, CORONAM AUREAM,
335 id est perfectionem caritativam, quia perfecte Deum et proximos diligit. Hiis autem exprimitur eius perfectio tam in affectu quam in conversatione seu vita; sed consequenter in opere, cum dicit: Et, habebat inquam, FALCEM ACUTAM, id est praedicationem evangelicam, IN MANU, non dicit in ore, ut innuat quod id quod ore docebat, exsequeretur in opere.

340 [15] Consequenter describit zelum praedictae sedis, cum dicit: Et ALTER ANGELUS, non dicit «alius», set *alter*, ut innuat quod iste cum praedicto unum corpus facit. Tunc enim coetus cardinalium ardentem affectabit quod evangelica praedicatio, quae est verbo et exemplo docere contemptum istius mundi, currat celebriter per universos mortales, et
345 devote instabunt apud dictum pontificem ut hoc fieri ordinet, inter quos unus pro omnibus istud proponet summo pontifici. Propterea dicit quod EXIVIT, id est extra se manifestavit quantum ad zelum praedictum; sed ut ostendat quod non solum pro se, sed etiam pro toto collegio loquebatur, addit: DE TEMPLO CLAMANS, id est de spirituali

317. Iterum] Item V^o 318. primo om. V^o 321. post] potest V^o 324. sulimem V^o; est om. V^o 333. Iesum Christum *transp.* V^o V^o 336. tam] causa V^o 339. id] illud V^o 340. cum] tamen V^o 342-3. affectebat V^o 344. contentum V^o; currat] curat V^o; celebriter] ceberiter V^o 345. instabant V^o; ordinet] ordinetur V^o

324-5. Vide, supra, cap. VI, v. 313-9.

332. Vulgata habet «nubem» pro «sedem».

collegio dictorum clamorem afferens ac proponens, VOCE MAGNA, id 350
 est verbo zeli salutis universalis et magnae devotionis, AD SEDENTEM
 etcetera, DICENDO: MITTE FALCEM TUAM, nam evangelica praedicatio
 erit illius pontificis non solum auctoritate pontificatus, sed etiam exem-
 pli perfectione, ET METE, id est a terrenis radicibus omnino separa vel
 absconde spicas vel congregationes verorum fidelium: per quod innuitur 355
 quod mittet praecones evangelicos cum plenitudine auctoritatis, non
 solum ad praedicandum, sed etiam ad visitandum et corrigendum et
 sequestrandum stipulam perversorum a coetu spiritualium. Messis enim,
 de qua loquitur hic, est illa pro qua dicebat Dominus apostolis et dis-
 cipulis: *Messis quidem multa, operarii vero pauci; rogate ergo Dominum* 360
messis etcetera; et iterum in Ioanne: *Ego mitto vos metere, quod non*
seminastis, quia mittebat eos ad metendum cum falce praedicationis
 67 b evangelicae gentiles et alios infideles, quos prius diabolus | seminaverat.

Quia vero id, quod zelo virtutis requiritur, saepe denegatur propter
 indispositionem rei, qua spes proficiendi evacuatur (ubi est indispositus 365
 populus ad suscipiendum verbum eruditionis, non libenter mittuntur
 eruditores), idcirco praedictus angelus ad exauditionem suae petitionis
 ostendit populum esse dispositum ad suscipiendam doctrinam evan-
 gelicae perfectionis, cum dicit: QUIA VENIT, hoc est adest, HORA, id est
 tempus congruum et breve (quod ideo dicitur, ut non tardet mittere), 370
 UT METATUR; quod autem tunc adsit tale tempus declarat per hoc, QUIA
 MESSIS TERRAE, id est coetus colligendorum de terrenis, ARUIT, id est
 ad ariditatem spiritualem pervenit, per quam disponitur ad suscipiendum
 promptissime formam evangelicae perfectionis. Tunc enim in electis
 manifestabitur illa ariditas, pro qua dicit Dominus in Luca quod *arescent* 375
homines prae timore et expectatione quae superveniet: nam tunc certifica-
 tus erit universus populus fidelis, quod consummatio saeculi iam tantum
 appropinquavit, quod quilibet tunc existentium posset eam naturali
 vitae cursu pertingere; quapropter tunc temporis electi palam tem-
 poralia respicient saltem timore, proinde nec lacte carnalium deliciarum 380
 nec humiditate temporalis opulentiae temeritatem habebunt, qua iugum

351. universalis] utilis V⁶ 354. mete] mente V⁶ 355. spicas] spictis V⁶ 358. Messis]
 mensis V⁶ 359. hic loquitur *transp.* V⁶; est *om.* V⁶; Dominus] Iesus *add.* V⁶ 360. quidem]
 quidam V⁶ 361. Ego *om.* V⁶ 362. metendum V⁶; falce] ante V⁶ 365. ubi] enim *add.* V⁶;
 est] enim V⁶ 365-6. populus est indispositus *transp.* V⁶, populus indispositus *transp.* V⁶
 368. ostendit] oportet V⁴ V⁶ 374. promptissime] promissum in V⁶; forma V⁶; in *om.* V⁶
 377. tantum] tamen V⁶ 378. eam] etiam V⁶

360-1. Cfr. MARR., IX, 37; LUC., X, 2.

361-2. Cfr. IO., IV, 38.

375-6. Cfr. LUC., XXI, 26.

377-9. Nuntius imminentis adven-
 tus Antichristi, adeo ut scriptoris
 coaeva generatio eum visura sit.

evangelicae perfectionis recusent; quod verum esse sciens, praedictus pontifex annuet votis praedictorum. [16] Idcirco subiungit: ET MISIT QUI SEDEBAT etcetera, ET MESSUIT, IN TERRAM: non dicit «de terra» nec
 385 «in terra» sed *in terram*, ut innuat quod in detestationem terrenae affectionis et vitae colliguntur electi.

[QUINTUS DUX]

[17] Consequenter describitur actus vel operatio quinti ducis, et est ille pontifex qui concurret cum Antichristo, cuius tempore undique
 390 fervebunt reprobi; propterea describitur hic praedicatio per quam sequaces Christi detestabuntur sequaces draconis et Antichristi.

Ubi primo describitur pontifex, cuius auctoritate fiet; secundo praeco evangelicus, qui requirit ut fiat; tertio ipsa praedicatio; quarto effectus praedicationis.

395 Quantum ad primum dicit quod ALIUS, in persona a praecedenti, ANGELUS EXIVIT, id est ad notitiam exterioriorem pervenit, DE TEMPLO, de collegio spiritualium virorum, QUOD EST IN CAELO, id est in sublimitate praelatorum (per quae innuit quod de collegio cardinalium assumetur in ducem universalem), HABENS ET IPSE etcetera. Ideo vero addit
 400 *et ipse*, ut innuat quod evangelicam praedicationem non solum habebit auctoritate pontificatus, sed etiam merito vitae et operum propriorum.

[18] Quantum ad secundum dicit quod ALIUS, per quod innuit quod iste non erit de collegio, ANGELUS EXIVIT, id est in publico se monstravit,
 405 | DE ALTARI, hoc est de statu evangelicae perfectionis, in templo siquidem universitatis fidelium: hic status est altare in quo Deo sacrificatur. Sed ut ostendat quod praelatus erit generalis in illo statu, subiungit: QUI HABEBAT POTESTATEM SUPRA IGNEM, id est praesidet spiritualibus personis ardentibus caritate et lucentibus evangelica veritate: per quod

382. quod *om.* V⁶; praedictos V⁴ 283. votis] notis V⁶ 384. etcetera *om.* V⁶ 384-5. nec in terra *om.* V⁶ 392. Ubi] ut V⁶ 397. de] id est V⁶ 397-3 in sublimitate] quae sublimitate V⁶ 398. cardinalium] cordialium V⁶ 400. et *om.* V⁶ 401. auctoritatem V⁶ 403. monstravit V⁴ 404. hoc est de statu *om.* V⁶; evangelicae] vitae *add.* V⁶; templo *om.* V⁶ 406. illo] allo V⁶ 407. habebat] habet V⁶

384. In Vulgata Clementina legitur: «et demessa est terra»; plures autem codices habent: «messuit terram»; cfr. ed. cit. (p. 31, v. 835), III, 526.

389 sqq. De vero et proprio papa evangelico hic agitur.

402 sqq. Doctrinam et nuntium «praeconis spiritualis» auctor inducit, quod munus Arnaldus saepe sibi assumit, ut exempli gratia in opella *De cymbalis Ecclesiae*.

innuit quod quicumque suadet zelo catholicae veritatis ut praedicatio
 dirigatur ad impios, non solum debet esse spiritualis, sed praeesse perfec- 410
 tis spiritualibus. Unde, quia ille sciet se habere tales personas in statu
 suo (sive sit cartusiensis sive alius), quae non timebunt aggredi cuneum
 impiorum audacter et constanter, petet UT MITTAT FALCEM etcetera,
 ut supra, propter finem quem exprimit cum dicit: ET VINDE-
 MIA, id est abscinde vel separa, DE VITE, scilicet Christo, BOTROS, id est coetus im- 415
 piorum, VINEAE TERRAE, id est multitudinis fidelium, quae dicitur terra,
 sicut infidelium congregatio mare: per quod innuit quod praecones
 mittentur ad universitatem fidelium non solum cum auctoritate prae-
 dicandi et increpandi perversos et impios, sed etiam sequestrandi eos
 a coetu diligentium evangelicam veritatem et perfectionem, ne corrup- 420
 pant sive contaminent illos. Et quod sit necessarium id fieri, conse-
 quenter ostendit, cum dicit quod MATURAE SUNT UVAE EIUS: per uvas
 impii designantur, quoniam sucum inordinati fervoris habent ut uvae,
 scilicet inordinatos affectus et etiam conatus, qui tunc maturi sunt,
 quando ad perfectam malitiam devenerunt; ad quam illo tempore dedu- 425
 centur propter praesentiam Antichristi. [19] ET MISIT etcetera, ET VINDE-
 MIAVIT, id est per separationem impiorum purgavit, VINEAM TERRAE, ut
 supra; separabuntur autem a vite dupliciter, scilicet increpando, per
 quod ipsi manifestabuntur se realiter separatos, et excommunicando,
 per quod separatio divulgabitur. Et ideo consequenter, ubi effectum 430
 huius vindemiationis exprimit, dicit quod MISIT quod antea dixerat,
 scilicet *botros vineae*, id est assignavit eos, IN LACUM MAGNUM, id est
 ut essent lacus magnus, IRAE DEI, hoc est divinae damnationis. Coetus
 enim impiorum proculdubio sunt lacus magnus, id est profunditas
 magna iudicii Dei, cuius profunditatem quantum ad commensurationem 435
 poenarum cuiuslibet solus Deus mensurare novit; [20] et quod sic in-
 telligat immediate post per effectum missionis huius, declarat cum
 dicit: ET CALCATUS EST LACUS: non dicit botros calcari, sed lacum, ut
 innuat quod impii, qui sunt lacus ut dictum est, quando a fidelibus
 separantur tam sententia canonica quam perversitate propria, tunc a 440
 daemonibus EXTRA CIVITATEM Ecclesiae calcantur, hoc est subiciuntur

412. quae] qui V⁶; timebit V⁶ 413. petet] patet V⁶ 414. Et om. V⁶ 416. vineae terrae]
 vineae aeternae terrenae V⁶ 417. congregatio] aggregatio dicitur V⁶ 421. id] hoc V⁶
 422. quod] quia V⁶ 425-8. adducentur V⁶ 426-7. vindimlavit sic semper V⁶
 429. manifestabunt V⁶ 433. essent] esset V⁶; hoc est] id est V⁶ 436. novit mensurare
 transp. et cor. V⁶ 437. post] potest V⁶

411 sqq. Huiusmodi locutionis sen-
 sus videtur esse illum generalem prae-

conem aliorum praeconum exercitum
 ducturum esse.

ipsorum affectibus. Et de tali calcatione dictorum impiorum tempore Antichristi dicit quod egredietur sanguis, id est occisionis persecutio contra fideles, et non solum contra inferiores, sed etiam contra superiores cuiuscumque vitae seu perfectionis, et ideo dicit quod DE praedicto LACU calcato EXIVIT, quantum ad visionem Ioannis, id est exiet pro tempore quod hic describitur, SANGUIS USQUE AD FRENOS EQUORUM, id est rectores christianorum: vicarii enim Christi sunt frena, quibus ipse regulat equos suos, scilicet fideles quibus insidet.

450 Sed ne credatur quod tantum activi vel contemplativi patiantur illam persecutionem, subiungit: PER STADIA MILLE SEXCENTA: stadium est illud spatium terrae, quod currentibus ad bravium determinatur, et in cuius termino stat diadema sive praemium; proinde stadium interpretatur «status diadematis». Ideo per stadia designantur duae differentiae currentium electorum ad bravium supernum, scilicet contemplativi et activi: isti enim sunt stadia cursus vitae spiritualis; et perfecti contemplativi designantur per millenarium, tum quia ceteris numeris est altior, tum quia ceterorum plenitudines comprehendit; activi vero designantur per sexcenta; scilicet sic, quod per senarium actio, et per 460 centenarium perfectio.

Per haec ergo verba intendit quod persecutio, quam impii supradicti tunc suscitabunt adversus cultores evangelicae veritatis, involvet tam perfectos contemplativos quam perfectos activos; nec aliter hic voluit Dominus Iesus Christus istud exponere, quoniam discedere noluit a principali intentione quam habuit in hoc libro, scilicet quid facturus quidve passurus esset in Ecclesia militanti; nec de principali suo intento fuit specialiter in hac visione et praecedentibus describere quid facturus esset in paradiso vel in inferno, sicut plurimi de principio et fine huius capituli nunc expositi crediderunt. SuffICIENTER etiam 470 declaratum est qualiter exercitus Christi pugnet adversus bestiam et draconem, et quid sit terminus pugnae.

444. et om. V^s 446. exiet] exiet V^s 448. enim om. V^s; ipse] ipsi V^s 449. regulant V^s; insident V^s 451. stadium V^s 454. per] pro V^s 456. activi] ad activi V^s 457. tum] tamen V^s 458. tum] tamen V^s 459. sic scilicet *transp.* V^s V^s; quod om. V^s 461. haec] hoc V^s; ergo] igitur V^s V^s 462. suscitabant V^s 463. contemplativos] contemplationis V^s 464. quoniam] quam V^s; noluit] voluit V^s 465. scilicet] describere *add.* V^s V^s; quid facturus om. V^s 467. describere om. V^s

465-6. Vide, supra, Prooemium, v. 52-55.

469-70. Huius loci praecedentes interpretationes auctor reicit.

[QUINTA VISIO]

[XV, 1] ET VIDI ALIUD SIGNUM. Quia Dominus Iesus Christus flagellat temporaliter impugnatores suorum sequacium, idcirco post descriptionem pugnae ipsorum cum impiis introducuntur visiones in quibus
 5 describuntur impiorum flagella, quae sunt duo in genere: quorum primum est flagellum increpationis, per quod impietates et vitia condemnantur, et impii terribiliter arguuntur et increpantur; aliud vero est flagellum deiectionis, per quod temporaliter humiliantur et calamitatem aeternae confusionis incipiunt praegustare. Circa quae duo flagella
 10 sapientia Dei servat hunc ordinem, scilicet quod primo infligit primum, deinde secundum, ut evidentius pateant pietas eius et aequitas: pietas quantum ad primum, in quo vocat ad poenitentiam, et etiam expectat; aequitas quantum ad secundum, in quo post manifestam indurationem punit culpabiles. Et ideo primo narratur hic visio per quam describitur
 15 primum flagellum, secundo narratur illa quae describit secundum.

Tamen, quia flagellum secundum notificatur et in parte agitur per executores | primi, propterea sub ultima parte huius introducitur consideratio secundi, prout infra patebit. Executores autem primi flagelli
 20 sunt praecones evangelicae veritatis: isti namque sunt qui apertius pugnant cum impiis; et evangelice pugnare cum eis ac eos evangelice flagellare sunt idem secundum rem, sed ratione differunt, quia ratio a fine distinguitur: nam finis pugnae seu conflictus est vincere perversitates illorum per tolerantiam adversitatum, etiam mortis corporalis, et perseverantiam in veritate catholica; finis autem flagelli
 25 est impios affligere ad reprehensionem illorum et manifestationem divinae veritatis.

Hic igitur prius describuntur circumstantiae ministrorum, per quos primum flagellum infligitur, secundo circumstantiae flagelli, scilicet in

2-3. flagellabat V^s 5. describuntur] eorum add. V^s 6. flagellum est *transp.* V^s; impletas V^s; et om. V^s 6-7. condemnatur V^s 10. ordinem] ordinient V^s 11. pateat V^s; eius pietas *transp.* V^s 12. et etiam expectat om. V^s 14. punit V^s 21. sed om. V^s; differunt ratione *transp.* V^s; quia] quae V^s 23. perversitates] per universitates V^s 24. corporalis] temporalis V^s; et om. V^s; veritate] fide V^s 25. ad] et V^s; reprehensionem] praesentationem V^s; illorum] aliorum V^s

capitulo sequenti. Circumstantiae vero ministrorum duae sunt in genere: prima est consignatio vel ordinatio eorum ad hoc ministerium; secunda 30 est perfectio qua indigent ad executionem ministerii.

Quantum ad primum dicit quod *vidit* IN CAELO, id est in populo 35 fideli, *signum aliud*, ab illo quod supra dixit se vidisse, scilicet mulierem amictam sole etcetera, MAGNUM, quia significat modum magni zeli Dei et magni iudicii, ET MIRABILE, quia transcendit communem hominum 40 notitiam. Quod enim homines flagellentur ab aliquibus temporaliter per vim temporalium, sicut armorum et naturalis industriae vel similium, non est mirabile apud homines, quia haec non solum nota sunt hominibus, sed etiam solita; sed flagellare temporaliter eos per vim et considerationem aeternorum, de quibus homines nullam habent experimen- 45 talem notitiam, et corda ipsorum talibus concutere, quorum acerbiteriam numquam suis sensibus perceperunt, est valde mirabile, cum causa talis concussionis nullis aut valde paucis sit evidens, quia solum catholicis profundatis in notitia veritatis divinae; quoniam hii clare intelligunt quod in tali concussionem plus operatur vis occulta divini 45 iudicii, quam tormenta denuntiata pro futuro statu.

Et vidi, inquam pro signo mirabili, ANGELOS SEPTEM (non a numero personarum vel temporum Ecclesiae, sicut supra dixit septem angelos 50 esse septem ecclesiarum, quoniam in septimo tempore Ecclesiae silentium erit, ut supra dixit, tum quia nec ipsa patietur exteriorem persecutionem, tum quia nec impios flagellabit; sed dicuntur septem a septenario flagellandorum, ut infra patebit) HABENTES, id est ab ordinatione Dei potentes infligere, PLAGAS SEPTEM, hoc est in septem differentias impiorum, NOVISSIMAS; quare autem vocet eas novissimas, declarat 55 immediate, cum dicit: QUONIAM IN ILLIS CONSUMMATA EST IRA DEI. Flagella temporalia in quibus consummatur ira Dei, hoc est vindicta divini iudicii, sunt illa quae proveniunt ex denuntiatione atque descriptione cruciatus aeterni: | nam in cruciatibus aeternae damnationis consummatur finaliter vindicta divina. Cum ergo flagellantur hominum 60 corda per comminationem temporalis adversitatis, prout fiebat in

34. significativum V^s; modum om. V^s 35. mirabilem V^s; hominum om. V^s 38. haec] hic V^s
39. sed etiam] quia etiam V^s 40-1. sperimentalem V^s 42. perceperunt] percipiunt V^s;
cum] tamen V^s 43. evidens] emendus V^s 46. quam] quod V^s 47. septem] esse septem
add. V^s 49-50. silentium] scilantium V^s 50. tum quia] quia tamen *transp. et cor.* V^s
51. tum] tamen V^s 54. autem] aut V^s; declarat] clareat V^s 59. ergo] autem V^s

33. Vide, supra, cap. XII, v. 2 sqq.

50. Vide, supra, cap. VIII, v. 2 sqq.

48. Vide, supra, cap. I, v. 926-34.

populo veteri, tunc infliguntur primae plagae, non ultimae. Sed cum acerbitas poenarum fine carentium exprimitur, tunc plagis novissimis, id est ultimatis, corda hominum affliguntur.

[FLAGELLORUM ADIUNCTA]

65 [2] Consequenter exprimuntur ea, sine quibus nequeunt praecones huius ministerium exsequi perfecte. Quorum primum est diligentia custodiendi multitudinem fidelium infirmorum, ad quod exprimendum dicit *se vidisse* TANQUAM MARE VITREUM, scilicet multitudinem electorum sive fidelium infirmorum, quia, ut supra fuit expositum quarto
70 capitulo, per hoc mare designantur illi qui sub patribus et praeconibus non comprehenduntur; hic etiam, ubi de flagellis agitur, addit quod est MIXTUM IGNE, ut innuat quod tali multitudini non debetur supradictum flagellum, quamvis infirmi sint, quoniam habent id, per cuius defectum impii digni sunt flagellari: illi enim nec lucent per notitiam
75 veritatis nec ardent per affectum caritatis, isti vero utrumque habent.

Iterum dicit quod SUPRA hoc MARE *vidit* STANTES: sicut pastores dicuntur stare supra gregem, scilicet diligenter custodiendo, sic supra dictam multitudinem stant praecones, quos hic designat per victores adversitatum hostilium, ut innuat quod eis principaliter pugna debetur.
80 Ideo dicit quod *vidit*, inquam *stantes*, EOS QUI VICERUNT BESTIAM, id est catervam infidelium, ET IMAGINEM EIUS, scilicet tam pseudo-christianum maxime praesidem quam erroneam doctrinam, ET NUMERUM NOMINIS EIUS, id est multitudinem vitiorum, quibus famose contrariatur Christo. Per hoc autem exprimitur secunda circumstantia
85 necessaria proposito, scilicet ut in vincendo quascumque adversitates contrarias veritati catholicae sint exercitati.

Tertia est ut tam corpore quam anima valde sint prompti ad opera promoventia Dei laudem; propterea dicit quod erant HABENTES CITHARAS DEI: qui corde et corpore laetantur in Deo (sicut ait psalmista,
90 scilicet *cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum*), habent vere citharas Dei, quibus multiplicem sonum operum faciunt gratum Deo.

62. tunc] etiam V^s 63. ultimatis] utilitas V^s 65. ea om. V^s 69. infirmorum quia om. V^s
72-3. supradictum om. V^s 74. nec] non V^s 75. ardent] arduunt V^s; habent] habebunt V^s
81. quatervam V^s 82. maxime om. V^s; quam] quod V^s 83-4. contrariantur V^s 84. hoc] hunc V^s 87. Tertia] circumstantia add. V^s 88. propterea] ea add. V^s 89. salmista V^s
90. scilicet om. V^s; exaltaverunt V^s

[3] Quarta est ut in doctrina veteris testamenti et novi delectabiliter studeant: nam si invite studerent, non proficerent in proposito ministerio; propterea dicit quod erant CANTANTES, id est delectabiliter contemplantes, CANTICUM MOYSI, id est doctrinam legis; sed ut ostendat quod in tali cantu debeant <Moysen> imitari, subiungit: SERVI DEI, quasi dicat: Sic cantabant serviendo Deo, sicut et Moyses: qui enim contemplantur | doctrinam legis propter excellentiam sui et non propter gloriam Dei, vere non cantant ut Moyses. Et CANTICUM AGNI, id est doctrinam evangelii.

Quinta est veritatem divinorum operum et iudiciorum recto et proprio sermone testari seu exprimere, quoniam aliter non concutiet impiorum animos vox praeconis. Ideo subiungit quod ERANT DICENTES: MAGNA, quia universitatem rerum comprehendunt, ET MIRABILIA, quia vires aut facultates omnium creaturarum transcendunt, SUNT OPERA TUA, DOMINE DEUS OMNIPOTENS; per hoc autem testimonium de operibus exprimitur sublimitas divinae potentiae. Consequenter subiungit testimonium de sublimitate divinorum iudiciorum, per quod exprimuntur rectitudo voluntatis in Deo et plenitudo sapientiae, cum dicit: IUSTAE, quia unicuique tribuunt quod meretur, ideo voluntas eius rectissima, ET VERAEE, quia cum plena et clara notitia fiendum, SUNT VIAE TUAEE, scilicet iudiciorum differentiae, DOMINE DEUS, REX SANCTORUM: utrobique dicit *Domine Deus*, quia tam per iudicia quam per opera Deus cognoscitur dominari; sed ibi dixit *omnipotens*, quia sua omnipotentia operibus expressius indicatur, hic autem *rex sanctorum*, ut innuat quod per recta iudicia facit regnare sanctos. Item prius expressit iustitiam viarum quam veritatem, quia praecones prius divulgant aequitatem iudiciorum, postmodum Deus manifestat veritatem ipsorum in executione.

[4] Sexta est ut per testimonium divinorum iudiciorum et operum satagent prudenter homines ad timorem Dei et cultum evangelicae veritatis attrahere; propterea subiungit in persona praeconum: QUIS NON TIMEBIT TE, DOMINE (quasi dicat: Nullus est qui timere non

92. Quarta] circumstantia add. V⁶ 92-3. delectabiliter] deletabitur V⁶ 93. invite V⁶ 95-6. id est ... subiungit om. V⁶ 96. debeat V⁶; Moyses V⁴ V⁵ 97-8. contemplatur V⁶ V⁶ 99. cantat V⁶ V⁶ 100. doctrina V⁶ 101. Quintam V⁶; veritatem est *transp.* V⁶; recto] ecclesiae V⁶ 102. concutiet *emend. in marg.* V⁶, concuteret V⁶, comunicet V⁶ 109. rectitudo] recitando V⁶; plenitudine V⁶ 110. quia] et V⁶; tribuuntur V⁶ 114. quam] quod V⁶ 116. quod om. V⁶ 121. satagent] sagat V⁶ 122. personam V⁶

92-3. Cfr. *Alphabetum catholicorum* ipsius Arnaldi.

113. saeculorum, in Vulgata Cle-

mentina, «sanctorum», autem in multis codicibus; cfr. ed. cit. (p. 31, v. 835), III, 529.

debeat cognita magnitudine operum et aequitate iudiciorum), ET MAG-
 125 NIFICABIT NOMEN TUUM? scilicet Christum, per observantiam evangelii,
 ad quem taliter magnificandum sola excellentia divinae pietatis deberet
 inducere quoscumque homines. Propterea subiungit: QUIA SOLUS PIUS
 ES, excellenter et absolute, quia nullus alius habet pietatem omnimo-
 dam nisi ipse. Quod autem ipse sit pius excellenter, declarat per duo.
 130 Primo per hoc, quia omnes diversitates gentium, hoc est populorum
 adversantium, ei vocat et adducit ad gratiam suam; ideo dicit: QUONIAM
 OMNES GENTES, secundum genera populorum et non secundum numerum
 personarum, VENIENT, puro dono tuae pietatis, ET ADORABUNT, id est
 devote se humiliabunt, IN CONSPECTU TUO, id est in praesentia tuorum
 135 ministrorum. Secundo declarat idem per hoc, quia dignatur manifestare
 sua iudicia tam per opera quam per suos praecones, quod nullo modo
 faceret nisi ex pietate vellet | quod homines non caderent in eandem, 70 b
 et ideo dicit: QUONIAM IUDICIA.

[5] Septima circumstantia est quod in cultu evangelicae perfectionis
 140 sint eminentes: nam qui veritatem Christi prae aliis divulgant, debent
 ipsum prae aliis imitari; propterea dicit quod VIDIT, ET ECCE, id est
 evidenter, APERTUM EST, id est apparuit, IN CAELO, id est in populo
 fideli, TEMPLUM TABERNACULI TESTIMONII, id est cultus evangelicae per-
 fectionis, in quo velut in templo Christus adoratur et colitur, qui est
 145 tabernaculum testimonii divini, quoniam in ipso sunt omnes thesauri
 sapientiae et scientiae et doctrinae Dei. [6] Talis igitur cultus
 debet evidenter apparere vel esse in praeconibus qui volunt impios
 terribiliter increpare, ad quod designandum subiungit immediate
 quod ANGELI QUI HABENT SEPTEM PLAGAS, EXIERUNT, id est ad
 150 executionem plagarum exterius se manifestaverunt, DE TEMPLO,
 immediate dicto.

Octava circumstantia est quod, postquam exierint ad actionem
 exterioris praeconii conversando cum aliis, ostendant omnibus solidam
 castitatem cum innocentia; propterea dicit quod exiverunt VESTITI,
 155 hoc est undique informati, LAPIDE MUNDO, id est solida et infrangibili
 castitate; sed quia parum prodesset exemplum castitatis nocendo per

126. debet V^s 127. Quia] quod V^s 128. es] scilicet *add.* V^s 131. vocat] advocat V^s;
 quoniam *om.* V^s 133. dono] iudicio V^s; et *om.* V^s 135. quia] quod V^s 135-6. sua
 iudicia manifestare *transp.* V^s 137. faceret *om.* V^s; eandem] eadem V^s V^s 138. iudicia]
 tua *add.* V^s V^s 139. in *om.* V^s 140. prae] pro V^s; divulgat V^s 141. prae] pro V^s
 146. et scientiae *om.* V^s; igitur] ergo V^s 150. de *om.* V^s 152. exierunt V^s; actionem]
 executionem V^s 152-3. exterioris actionem *transp.* V^s 153. ostendant] ostendebant V^s;
 solidam] sodam V^s 154. innocentia V^s; quod] et V^s

155. In Vulgata Clementina: «linos; videri potest in ed. cit. (p. 31, lin. 835),
 at in optimis codicibus: «lapides, ut III, 530-1.

aliud modum, ideo addit: ET CANDIDO, tunc enim est perfecta castitas, quando coniuncta est innocentiae.

Nona est ut in mente restringant fluxum cogitationum et desideriorum per caritatem et imitationem divinae puritatis; ideo dicit: 160
ET PRAECINCTI CIRCA PECTORA etcetera: divina siquidem puritas est aurum per excellentiam, et caritas est aurum non solum propter excellentiam quam habet inter virtutes, sed etiam propter fulgorem, quia lucem aliis communicat, et propter dulcedinem pietatis quam habet et propter ductibilitatem mansuetudinis. 165

[7] Decima est ut sint constantes et audaces ut leo; propterea dicit quod UNUM, id est primum (sic enim accipit unum, ut supra, principio sexti capituli, fuit expositum): primum autem animalium quatuor supradictorum fuit leo, ideo dicit quod unum EX QUATUOR ANIMALIBUS DEDIT SEPTEM ANGELIS, septem non a septenario temporum sed 170
flagellandorum Ecclesiae, PHIALAS, id est mensuratas considerationes, AUREAS, id est de caritate et Dei sapientia procedentes, PLENAS IRACUNDIAE: non dicit «irae», quia per iram Dei significatur ipsa poena, sed per iracundiam, poenarum comminatio, recto et proprio sermone; propter quod interpretatur «irae facundia», unde *plenas iracundiae*, hoc 175
est sermonis expresse denuntiantis iram DEI VIVENTIS etcetera: quod dicit ad exprimendum aeternitatem poenarum, quas divulgare debent, quoniam si puniens vivit in aeternum, potest poenas | in aeternum 71 a
continere, iustitia exigente.

[8] Undecima est zelus indeficiens caritatis atque iustitiae Dei, 180
quoniam sine hoc non continuaret actum praeco, quantumcumque proponeret sive inchoaret ut leo. Propterea dicit quod TEMPLUM DEI, scilicet cultus perfectionis evangelicae, IMPLETUM EST FUMO, id est fervido zelo prosequendi ministerium supradictum; sed quod zelus non debeat esse terrenus, exprimit consequenter, cum dicit quod plenitudo 185
illius fumi processit A MAIESTATE DEI, scilicet a caritate perfecta; unde secundi Paralipomenon septimo dicitur quod, cum *descendisset ignis de caelo et devorasset victimas, maiestas Domini implevit domum*: Spiritus

158. innocentiae V^s 159. Nona] circumstantia add. V^s; in mente ut restringat transp. V^s
161. praecincti] percutienti V^s; pectora] pectore V^s 162. per rep. V^s 164. et om. V^s
165. ductibilitatem V^s; mansuetudinis] dulansuetudinis V^s 166. Decima] circumstantia
add. V^s 167. supra] in add. V^s 168 animalium om. V^s 169. quod om. V^s 170. tem-
porum] Ecclesiae add. V^s 171. Ecclesiae om. V^s; phialas] filialas V^s 172-3. iracundiae
sic semper V^s 174. iracundiam] significatur add. V^s; 177. quas] poenas add. V^s
179. continere] constituere V^s 184. supradictum] praedictum V^s 185. debet V^s
186. unde om. V^s

enim Sanctus, qui est ignis caelestis, cum descendit in electos, implet
 190 eos perfecta caritate. DE VIRTUTE DEI, scilicet de iustitia; unde Sa-
 pientiae duodecimo dicitur: *Virtus enim tua iustitiae initium est.* Ad
 praedictum ergo ministerium debent fervere praecones zelo perfectae
 caritatis et iustitiae Dei.

Duodecima, quae est finis istius zeli, consummatio est totius perfec-
 195 tionis eorum: nam propter caritatem et iustitiam Dei semper in prose-
 cutione praedicti ministerii debent finaliter intendere ad custodiam et
 promotionem perfectionis evangelicae sive cultus eius; et ideo dicit
 quod NEMO POTERAT INTROIRE IN TEMPLUM, DONEC CONSUMMARENTUR
 SEPTEM PLAGAE SEPTEM ANGELORUM: consummatio siquidem plagarum
 200 est omnium vitiorum exterminatio. Flagellum enim increpationum evan-
 gelicarum ad hoc principaliter ordinatur, ut vitia deleantur et omnino
 exterminentur, quae penitus debebuntur, cum adimpleta fuerint septem
 Ecclesiae tempora, quibus flagellum impiorum aliquo modo peragitur;
 et ideo per consummationem plagarum septem designatur perfecta
 205 exterminatio vitiorum, ante quam nullus potest intrare cultum evan-
 gelicae perfectionis: nam impossibile est quemquam in perfectione
 evangelica vivere, quamdiu vitiis aliquibus maculatur. Ideo vero dictum
 est quod flagellum impiorum agitur quoquo modo in septem Ecclesiae
 temporibus, quia istud primum flagellum septimo tempore cessabit;
 210 sed, sicut Ecclesia spiritualis patietur ab impiis septem pugnas sensi-
 biles et sollemnes infra sex tempora prima, sic et ipsi per Eccle-
 siam flagellabuntur septies infra eadem sex tempora, septimo vero
 tempore flagellabuntur terribilibus signis consummationis et instantis
 iudicii atque vestigiis deiectionis in praeterito factae.

191. duodecimo] capitulo *add.* V^s 194. Duodecima] circumstantia *add.* V^s; consummatio]
 confirmatio V^s 196. ministerii] misterii V^s 199. siquidem] septem *add.* V^s 202. dela-
 buntur V^s; fuerunt V^s 204. perfecta *om.* V^s 204-5. vitiorum perfecta exterminatio
transp. V^s 205. ante] ad V^s 208. est *om.* V^s 210. ab] ipsis *add.* V^s 211-2. prima ...
 tempora *om.* V^s V^s 213. terribilibus] terribilius V^s

[PRIMA PHIALA]

[XVI, 1] ET AUDIVI VOCEM. Hic, ubi circumstantiae describuntur primi flagelli, prius describitur potestas iniuncti ministerii vel auctoritatis datae praeconibus, secundo describitur executio | ministerii.

71 b

5 Quantum ad primum dicit quod *audivit vocem* MAGNAM, tum quia magni praecepti, tum quia diu perseverans et longe se extendens, tum quia per omnia sex tempora Ecclesiae, DE CAELO, id est de sublimitate praelatorum Ecclesiae spiritualis, DICENTEM SEPTEM ANGELIS et cetera, IN TERRAM, id est contra amatores terrenae vitae.

10 [2] Quantum ad secundum dicit quod PRIMUS angelus ABIT, per affectum vel propositum impios flagellandi, ET EFFUDIT, per apertam increpationem, PHIALAM SUAM, id est ad suum tempus vel ministerium pertinentem, IN TERRAM, id est contra synagogam: supra enim accepit terram generaliter, prout effunduntur in eam omnes phialae; hic vero
15 particulariter, scilicet prout in eam effunditur una tantum illarum.

Consequenter exprimit effectum huius effusionis, id est quod contigit occasione increpationis evangelicae factae contra Iudaeos in primo Ecclesiae tempore, quia, ut ait, FACTUM EST VULNUS, id est separatio
20 continuitatis: nam iudaei, qui tam cognatione quam legali observantia contigui erant sive coniuncti Iesu nazareno et coetui suorum discipulorum, tunc separati sunt ab eisdem, quia per odium discesserunt ab eis. Sed quam grave fuisset vulnus illud vel odium, declarat cum dicit quod SAEVUM, propter crudelitatem persequendi eos ad mortem, ET PESSIMUM, propter infidelitatis venenum, IN HOMINES: non dicit
25 «in hominibus», ut innuat quod illa magis contrariabatur eis quam aliis; notabiliter autem ponit hic *homines*, et non in sequenti angelo, ut

2. circumstantiae] substantiae V^s 4. executio V^s 5. tum] tamen V^s 6. tum add. in marg. V^s, om. V^s V^s 7. tum add. in marg. V^s, om. V^s V^s 9. id est om. V^s 15. eam] ea V^s; effundunt V^s; tantum] tamen V^s 16. effectus V^s 16-7. contingit V^s 17. occasionem V^s 18. ait] dicit add. in marg. V^s; vulnus] yralnus V^s 20. contigui] continui V^s V^s 22. quam] quod V^s; vulnus] ulmis V^s 23. persequendi] prossequendi V^s 25. contrariabatur] contrariabantur V^s, contrariebatur V^s 26. hic] in V^s

7. In Vulgata Clementina habetur «de templo», sed in pluribus codicibus legitur «de caelo»; vid.

ed. cit. (p. 31, v. 835), III, 532.
13-5. Vide, in hoc ipso capite, versum praecedentem.

innuat differentiam Iudaeorum ad Gentiles: cognitores enim divinae legis, respectu ignorantium, *homines* absolute dicuntur.

Sed ne credatur quod omnes Iudaei fuissent taliter depravati, subiungit: QUI HABENT (non dicit «qui habebant», ut innuat quod non 30 tantum loquitur de Iudaeis illius temporis, sed quorumcumque imitantium illos in omni tempore) CHARACTEREM BESTIAE, id est praesumptionem et superbiam Antichristi, sicut habebant pontifices et legisdoctores, ET IN EOS QUI ADORAVERUNT BESTIAM, id est subiecerunt se cultui bestialis vitae seu ferocitatis, ET IMAGINEM EIUS, id est 35 obdixerunt pseudo pontifici vel doctori, quasi dicat: Depravati sunt per pseudolegisdoctores et sequaces eorum.

[SECUNDA PHIALA]

[3] De SECUNDO dicit quod PHIALAM SUAM IN MARE FUDIT, id est 40 contra gentilitatem sive gentiles, ET SANGUIS, hoc est carnalis sensus eorum, FACTUS EST TANQUAM MORTUI, scilicet populi iudaici, qui sua perfidia iam mortuus erat, et adhuc est. Et sicut ipsi propter sensum 72 a carnalem contradicebant seu resistebant praeconibus | veritatis, sic et gentiles ET OMNIS ANIMA VIVENS, id est omnis praeco veritatis (ipse enim dicitur anima, prout carnales vivificat, et dicitur vivens propter 45 cultum fidei et notitiam veritatis), MORTUA EST corporaliter IN MARI, quasi dicat: Per increpationem gentilium contigit quod ipsi contradixerunt praeconibus et interfecerunt eos: non enim per animam viventem intelligit aliquem de populo gentili, quantumcumque dispositum ad credendum, quia, priusquam conversi fuerint ad fidem, nullo modo 50 possunt dici absolute viventes secundum spiritum. Ex quo patet quod dicta expositorum, qui pertransierunt hunc passum, appositiones erant, et non expositiones, maxime cum omnes praeterierint hoc adverbium *tanquam*, ac si foret quicquam in Dei sermonibus otiosum.

27. gentile V⁴; cognitores] conigionis V⁸ 35. ferocitati V⁸ 36. obdixerunt V⁸; depravati] dampnati V⁸ 37. per om. V⁸; pseudo] et add. V⁸ 39. fudit phialam suam in mare transp. V⁸ V⁸ 47. contingit V⁴ 48. et om. V⁴ 50. fuerunt V⁴ 51. posset V⁸ 53. praeterierunt V⁸ 54. fore V⁸; quisquam V⁸; sermonibus Dei transp. V⁸

30-4. Vulgata Clementina legitur: «qui habebat... adoraverunt imaginem eius», in aliquibus autem codicibus habentur lectiones quas Arnaldus sequitur.

33. Pontifices et doctores veteris

seu iudaicae legis hic significantur.

52-4. Praecedentes huius loci interpretationes impugnat.

54. Cfr. ipsius Arnaldi opellas *Introduc-tur in lib. Ioachim De semine scripturarum et Tetragrammaton*.

55

[TERTIA PHIALA]

[4] De TERTIO dicit quod EFFUDIT etcetera, SUPER FLUMINA ET SUPER FONTES AQUARUM, id est super discipulos et magistros scientiarum: quibus verbis innuit quod prius sunt increpandi discipuli quam magistri, tum quia plures numero, et ideo plus possent corrumpere, tum quia citius reduci possunt, quam magistri, qui sunt in suo errore confirmati. Per hoc autem contingit, ut dicit, quod FACTUS EST SANGUIS: quod ideo dicit indeterminate, ut innuat quod ex utraque parte factus est, sicut statim post exprimet. Nam ex parte illorum factus est sanguis intellectus carnalis per obstinationem sive indurationem ipsorum in eo: tunc enim fuit factus, id est consummatus vel ad perfectionem ductus; ex parte vero praeconum factus est per illos sanguis persecutionis eorum usque ad mortem. Hoc autem dictum est, prout haec verba referuntur ad doctores tertii temporis Ecclesiae; prout autem generaliter, ad quoscunque doctores mundanos, sicut philosophos et medicos et iuristas; tunc ex parte increpatorum, qui odiunt increpationes, fit sanguis odii et sensualitatis; et ex parte praeconum, sanguis per diffamationem eorum ab illis, quoniam per hoc auferunt eis, quantum ad iudicium populi, vitae fomentum.

Similiter in aliis partibus huius septenarii oportet intelligere, scilicet quod quantum est de principali intellectu non determinatur ad tempora Ecclesiae, sed ad septem differentias hominum: quarum prima est Iudaei, secunda gentiles sive pagani, tertia philosophi et doctores scientiarum saecularium; nec effectus qui contigerunt occasione increpationis evangelicae retorquentur, quantum est de ratione huius visionis, magis ad unum tempus Ecclesiae quam aliud, sed ideo in his primis tribus applicata sunt ea quae describuntur ad prima tria Ecclesiae tempora pro tanto, quoniam effectus effusionum fuerunt illis temporibus manifestiores in suis obiectis, scilicet Iudaeis et paganis etcetera.

Sanguis ergo praedictus est effectus causatus a reprobis doctoribus et discipulis supradictis, cuius occasione nascitur effectus alius in electis,

57. id est] et V^s 59. tum] tamen V^s 60. tum] tamen V^s; possunt] posset V^s 62. quod ideo] et ideo V^s 63. illorum] illarum V^s 65. consumata V^s, consummatus cor. ex consummata V^s 66. eorum] ipsorum V^s 67. hoc] hic V^s; referunt V^s 71. et ex] ex V^s 72. hoc] hanc V^s 73. fomentum] fermentum V^s 74. septennarii V^s 78. contingunt V^s 80. quam] ad add V^s; hiis V^s; primis] temporibus add. V^s 81. tria om. V^s 82. effectus om. V^s

69. Animadvertite, quaeso, odium contra scientias profanas.

77-8. Odium scientiarum profanarum denuo fit manifestum.

72 b scilicet notitia rectitudinis | vel aequitatis divini iudicii ad laudem ipsius Dei, quod in hac effusione describitur specialiter, ut innuatur quod tam Deo quam hominibus est monstruosius vel abominabilius quod hii, qui ad veritatis notitiam prae ceteris deputantur, veritatem respuant et impugnent. 90

[5] Quoniam autem omnes electi vel sunt doctores vel alii a doctoribus, propterea describit illam notitiam utrisque suo modo convenire, quia doctoribus explicite et perfecte, ceteris vero implicite et imperfecte. Quantum ad doctores dicit quod AUDIVIT ANGELUM AQUARUM, id est coetum doctorum, DICENTEM: IUSTUS ES DOMINE; sed ut ostendatur quod eius iustitia nunquam obliquatur, subiungit: QUI ES ET ERAS SANCTUS, iustus inquam in proposito; ideo dicit: QUI HAEC IUDICASTI, quae subiungit, scilicet [6] QUIA EFFUDERUNT, praedictis modis, SANGUINEM praeconum tuorum, SANCTORUM, quantum ad vitam, ET PROPHETARUM, quantum ad praenuntiationem futurae damnationis, 95
quasi dicat: Iudicasti eos in hoc peccasse, ET DEDISTI EIS, ut DIGNI SUNT etcetera, quasi dicat: Et iudicasti eos non esse dignos imbui spirituali veritate sive caelesti, sed tantum carnali et terrena. Per quod innuit quod ab aequitate divini iudicii procedit ut, qui respuit caelestem veritatem, permittatur ad sui ruinam imbui terrena, quatenus per illud incurrat 100
miseriam, per quod sperabat <felicitatem>. 105

[7] Quantum vero ad alios electos a doctoribus, dicit quod VIDIT ANGELUM ALTERUM (non dicit alium, ut innuat quod iste coetus de electis est sicut ille, sed non eiusdem qualitatis quantum ad doctoratum) DICENTEM: ETIAM, id est certe cognoscimus nos, etsi non ita subtiliter sicut praedicti, DOMINE DEUS OMNIPOTENS, quod in praedicto effectu sunt VERA, quantum ad limam rationis, ET IUSTA, quantum ad effectum executionis, IUDICIA TUA. 110

[QUARTA PHIALA]

[8] De QUARTO vero angelo dicit quod EFFUDIT etcetera IN SOLEM, 115
id est contra praelatos et principes impios, qui a praesidentia sublimitatis, influenza generali et excellenti gloria dicuntur sol, et insuper

88. mostrosius V⁴ 89. qui om. V⁸ 90. impugnent] pugnent V⁸ 91. sunt om. V⁸
92. illa V⁴; utriusque V⁴, utrisque cor. ex utriusque V⁸ 102. et om. V⁸; imbui] indui V⁸
105. quatinus V⁸ 106. sperat V⁸; felicitati cod. 112. lyman V⁸, limman V⁸ 113. executionis V⁸ 116. a praesidentia] ad praesidentiam V⁴ 116-7. sublimitatis] et add. V⁸ V⁸

107. Vulgata habet «audivit» pro «vidit» in omnibus codicibus.

impīi, ab excellenti superbia, siquidem contra impios fuerint omnes effusiones huiusmodi; ad quod designandum subiungit quod DATUM EST, a Deo seu veritate evangelica, ILLI, angelo, AFFLIGERE HOMINES, id est
 120 eos qui ad regimen aliorum sunt deputati, AESTU, scilicet angustia indignationis, ET IGNI, scilicet irae vel furoris; [9] ET, supple secutus est talis effectus, quod praedicti impīi AESTUAVERUNT etcetera, et
 125 BLASPHEMAVERUNT NOMEN DEI, scilicet evangelicam veritatem qua Deus innotescit, HABENTIS POTESTATEM etcetera, quasi dicat: Ideo blasphemant illam tam verbo quam opere, quia continet plagas quibus Deus flagellat eos.

Sed ne credatur quod finaliter isti poeniteant, subiungit: NEQUE EGERUNT etcetera; qui POENITENTIAM AGIT DAT GLORIAM Deo, quia tam
 130 opere quam ore confitetur quod omnis obedientia et reverentia convenit Deo.

[QUINTA PHIALA]

[10] De QUINTO ANGELO dicit quod EFFUDIT etcetera: sedes bestiae coetus est tam hypocritarum quam haereticorum, nam Antichristus, qui
 135 bestia dicitur a vastando veritatem, per suas malitias requiescit in eis | et imperat velut in sede et de sede sua.

73a

Quoniam vero in hiis et in pravis doctoribus, de quibus in effusione tertiae phialae dixit, nequior est perversitas quam in ceteris, ideo sunt acerbius et perseverantius increpandi; ad quod designandum dixit in
 140 istis duobus quod EFFUDIT PHIALAM SUPER EOS, quod est undique increpare et increpationem quasi submergere; in aliis autem omnibus non dicit «supra», sed «in», quasi de longe feriantur in aliqua parte.

Per hoc etiam patet quod secundum principalem intellectum non potest hic per SEDEM BESTIAE coetus clericorum saecularium intelligi, quoniam propter romanam ecclesiam omnibus praeest universali aucto-
 145 ritate etiam cunctis praeconibus, unde fuisset abusivum et valde improprium dicere de ipso magis quam de aliis quod «supra ipsum» effunderet phialam suam, cum proprius hic quam in aliis diceretur «in eum» effundi. Praeterea contradicit aperte huius sensus auctori visionum istarum, qui
 150 dicit quod coetus cleri saecularis, quem per mulierem designat, sedet *supra bestiam*, et non quod «sedes sit bestiae». Praeterea deformitas vitae

121. aliarum V⁴; deputati] dampnati V⁶ 123. aestuaverunt] statuerunt V⁶ 128. isti finaliter *transp.* V⁶ 133. effundit V⁴ 140. effundit V⁴ 141. increpatione V⁶ 142. feriatur V⁶ 144. intelligi coetus clericorum saecularium *transp.* V⁶ 146. cunctis] ceteris V⁶ 147. effunderent V⁴, effunderunt V⁶ 149. praeterea] propterea V⁶ 150. dicit] infra *add.* V⁶ 151. et om. V⁶; praeterea] propterea V⁶; deformitas V⁶

bestialis sive carnalis non fuit celebris vel notoria quinto Ecclesiae tempore, sed potius sexto, quapropter inconvenienter retorqueretur absolute ad quintum.

In quas foveas inciderunt antecessores qui supposuerunt quod isto 155
septenario effusionis phialarum describuntur septem Ecclesiae tem-
pora, sicut descripta fuerunt in septem tubiciniis, nec advertunt quod,
si hoc verum esset, indubitanter altera istarum duarum visionum esset
superflua; nunc autem differunt valde, quoniam in tubiciniis agitur de
praedicatione evangelica supradicta generaliter vel absolute, scilicet 160
prout omnes actus praedicationis includit, ut exhortationis, consolati-
onis, reprehensionis, increpationis etcetera, sed hic tantum de incre-
patione agitur impiorum, quae proprie significatur per phialam plenam
ira Dei.

Deviaverunt etiam a recto sensu, quia multa quae hic exprimuntur 165
intellexerunt litteraliter adimpleri, ut iam declarabitur.

Quia vero impii haeretici et hypocritae manifestant in publico sui
erroris et ignorantiae profunditatem seu caecitatem, quando increpantur
a praeconibus veritatis, propterea subiungit quod propter increpationem
FACTUM EST EORUM REGNUM, id est gloria popularis aestimationis, 170
TENEBROSUM, id est valde obscurum. Prius enim quam increpentur,
videtur populari multitudini quod sint homines magnae veritatis et
eximiae sanctitatis, de qua reputatione gaudent et gloriantur veluti
reges vel excellentes in populis; sed statim, cum a praeconibus eorum
vacuitas panditur et ipsi suam perversitatem elucidant, expirat illa 175
73 b re|putatio et extinguitur ipsorum gloria.

Sicut autem hoc evenit eis occasione praedicta, sic et ipsi deordi-
nantur adversus alios. Et prius adversus proximos qui pungunt eos im-
mediate; propterea dicit quod COMMANDUCAVERUNT, id est simul lacera-
verunt, LINGUAS SUAS, id est praecones proprii status qui arguebant eos 180
(quia communi tractatu sive conatu vastabant, non solum detrahendo

153. retorquentur V^s 155. incidentur V⁴; qui] quia V^s; quod] in add. V^s V^s 156. septem-
nario V^s 157. scripta V^s 158. verum] utrum V^s; duarum om. V^s 159. nunc autem dif-
ferunt valde om. V^s 162-3. agitur de increpatione transp. V^s 165. exprimuntur] descri-
buntur V^s 168. ynnorantiae V^s 169. veritatis om. V^s 170. factam V^s; stimationis V^s
171. prius] proprius V^s 174. cum om. V^s 175. ipsi] per add. V^s 178. alios] illos V⁴;
pugunt V^s 179. commanducaverunt] eo manducaverunt V^s 181. communi] cum V^s

155 - 67. Priores interpretationes
reicit, eo quod sensum tantum litte-
ralem respexerunt.

171 sqq. Affert hic pugnas cum
universitatum magistris commissas.

Arnaldi vero disputationes cum iis
legere licet in libello q. i. *De tem-
pore adventus Antichristi* atque in
aliis controversiis usque ad annum
1305.

et diffamando, sed etiam corporaliter exterminando, prout legitur in Cyrillo) PRAE DOLORE, hoc est displicentia cordis.

[11] Secundo deordinantur adversus Deum; propterea dicit quod
 185 BLASPHEMAVERUNT DEUM; sed ut innuat quomodo blasphemaverunt, addit CAELI, quasi dicat: Ostenderunt se totaliter esse terrenos in spiritu: et hoc est de facto blasphemare Deum, quia per hoc adstruitur aut quod Deus spirituales naturam in homine numquam fecerit, aut quod fecit eam propter corporalem. Causam vero blasphemiae subiungit, dicens scilicet PRAE DOLORIBUS; supra dixit *prae dolore*, quia de collegis increpantibus eos non habent nisi unam displicentiam, scilicet quoniam adversantur eis, sed de eo quod Deus facit eis habent plures displicentias, illam scilicet et insuper quoniam alii praeter illos adversantur eis; et non solum patiuntur displicentias, sed etiam damna, per hoc
 190 quod aliquid optatum et acceptum separatur ab eis, quoniam ex una parte admittunt gloriam praedictae aestimationis, et ex alia reverentiam et favorem solitum. Ideo dicit: ET VULNERIBUS SUIS. Et ad ostendendum quod tales sunt obstinati, subiungit quod NON EGERUNT POENITENTIAM etcetera.

200

[SEXTA PHIALA]

[12] De SEXTO vero dicit quod EFFUDIT etcetera IN FLUMINE; quod determinat tribus modis: primo per evidentiam generalem, cum dicit ILLUD; secundo per excellentiam, cum dicit MAGNUM; tertio per proprietatem sive nomen proprium, cum dicit EUPHRATEN, per quem
 205 status regularium designatur, ut supra in sexto tubicinio fuit expositum, qui est evidentissimus et excellens in populo christiano.

Increpatio vero, quae describitur hic contra perversos regulares, arguit eos specialiter de studio scientiarum saecularium, et praecedet velut quoddam dispositivum reformationem Ecclesiae spiritualis sub
 210 angelo vel pontifice superius descripto. Cuius increpationis primo exprimit effectum principalem, id est principaliter a Deo intentum tan-

187. et om. V⁶ 190. scilicet om. V⁶; dixit] dicit V⁶ 191. displicentiam V⁶ 192-4. habent ... eis om. V⁶ 195. ex] ab V⁶ 196. amittunt V⁶; stimationis V⁶. 197. et ad] id est ad V⁶ 198. sunt] sint V⁶ 201. etcetera] et add. V⁶ 204. Eufratē V⁶, Eufraten V⁶ V⁶ 208. arguet V⁶ 211. intentum] inceptum V⁶

182-3. Vide, supra, cap. VI, v. 317.

201. In Vulgata: «in flumen».

205. Vide, supra, cap. IX, v. 180-7.

207 sqq. Denuo studium scientiae profanae apud viros religiosos impugnatur.

quam finalem utilitatem Ecclesiae; secundo effectum accidentalem, qui consurgit occasionaliter ex parte increpatorum.

Quantum ad primum dicit quod SICCAVIT, id est siccandam denuntiavit, AQUAM EIUS, id est doctoratus et studia scientiarum saecularium, 215 et ad talem finem, scilicet UT VIA PRAEPARARETUR REGIBUS, id est illis qui regent populum fidelem, AB ORTU SOLIS, id est ab illustratione 74 a Christi, hoc est regent Ecclesiam | tantummodo per evangelicam veritatem et non per humanas scientias: illis enim qui volunt secundum limam evangelicae sanctitatis regere multitudinem catholicorum, tunc 220 praeparatur efficaciter via, quando studia scientiarum saecularium in statibus regularibus annullantur.

Qui autem intellexerunt hic per reges orientales principes infidelium gentium venturos de partibus ultramarinis ad exterminandum corporaliter carnalem Ecclesiam, non consideraverunt vim et proprietatem 225 divini sermonis. Primo quia non dicit *regibus* «venientibus aut venturis» *ab ortu solis*, sed *regibus ab ortu* etcetera. Secundo quia causam non exprimunt, propter quam hic potius quam in aliis huius libri partibus debeat intelligi sermo Dei ad litteram. Tertio quia non convenit infidelibus quod absolute dicantur *reges ab ortu solis*. Quia tamen ruinam 230 Ecclesiae carnalis arbitrantur debere fieri per potentiam bellatorum huius saeculi et non per auctoritatem ecclesiasticam, non est mirum quod in tam rudem imaginationem ceciderint, ut assererent exterminatores de ultramarinis partibus adventuros. Et quia passus iste maximus introitus est ad ea quae sequuntur usque ad finem sextae visionis, 235 et hic defecerunt, clausus est eis in sequentibus proprius intellectus.

[13] Effectus vero accidentalis est unanimis conatus omnium pseudoregularium ad resistendum evangelicae increpationi ad vitandam confusionem; circa quod primo describit eorum impugnationem, secundo casum eorum; et circa impugnationem primo impugnatores 240 principaliter, secundo modum impugnandi.

Quantum ad primum dicit: ET VIDI, scilicet occasione dictae increpationis, EXISSE, id est in propatulo se ostendisse, TRES SPIRITUS IMMUNDOS, id est tres differentias regularium habentium spiritum immun-

214. id est] ad V⁶ 221. quando] qua V⁶ 222. annullatur V⁶ 225. carnalem om. V⁶
228. exprimit V⁶ 230. ruinam] rugi V⁴ 233. ceciderint] inciderint V⁶ 234. Et om. V⁴
236. in sequentibus om. V⁶; intellectus proprius *transp.* V⁶ 238-9. vitandum V⁶ 242. scilicet om. V⁶; occasiones V⁶; dictae om. V⁶ 243. propatulo] paratulo V⁶

223. sqq. Prior interpretatio huius loci reicitur.

237 sqq. Abdito modo hic *Expositio* agit de impugnationibus commu-

niatis franciscanae contra spirituales.

243. «exisse, deest in Vulgata Clementina, at cfr. ed. cit. (p. 31, v. 835), III, 536.

245 dum, IN MODUM RANARUM, hoc est cum taediosa loquacitate, ac luteis
et aquosis id est sordidis et voluptuosis affectibus. Per quid autem
differrent ad invicem, declarat cum dicit eos *exisse* DE ORE DRACONIS,
id est de coetu callide insidiantium, ET DE ORE BESTIAE, id est de coetu
250 crudeliter vorantium, ET DE ORE PSEUDOPROPHETAE, id est de coetu
simulantium religionem; per quod aperte docet quod impugnatores
evangelicae increpationis palam surgerent de statu regulari, satagen-
tes resistere increpatoribus, non solum insidiis capiendi eos in aliquo
defectu quantumcumque modico, sed etiam crudelitate | perdendi, et 74 b
simulatione religionis ad decipiendum.

255 [14] Quod autem talibus malitiis nitantur impugnare, manifestat
consequenter dicens: SUNT ENIM, quasi dicat: Bene dixit quod praedictis
malitiis utentur, quia sunt SPIRITUS DAEMONIORUM, id est informati
a daemoniis, FACIENTES SIGNA, scilicet sanctitatis et recti zeli, cuius
tamen contrarium est in eis, sicut consequenter ostendit per modum quo
260 nituntur suam impugnationem consummare: nam, ut dicit, PROCEDUNT,
id est prompte accedunt, AD REGES TOTIUS TERRAE, id est praelatos
totius Ecclesiae, CONGREGARE, id est concorditer provocare, ILLOS IN
PROELIUM AD DIEM: non dicit «in die ad proelium», sed e contra, ut innuat
quod ad hoc congregant vel inducunt eos, ut se opponant non solum
265 increpationi, sed effectui, scilicet reformationi spiritualis Ecclesiae;
ideo dicit *in proelium*, id est contra proelium dictae increpationis, quae
ordinatur *ad diem* MAGNUM OMNIPOTENTIS DEI, scilicet ad reforma-
tionem veritatis evangelicae, quae est dies magnus Dei respectu legis
mosaicae, quae erat dies parvus; de die autem evangelicae veritatis
270 loquebatur Dominus in Ioanne, quando dicebat: *Ambulate dum dies est*.
Ridiculum quidem erat hic intelligere per *diem magnum Dei* diem iudi-
cii, cum nullus, quantumcumque insanus, cogitet facere congregatio-
nem ad proeliandum in illa die; nec tempus Antichristi vocatur in scrip-
tura dies Dei, sed potius diaboli vel draconis.

275 [15] Consequenter describit casum istorum ab intento: cum enim
intendant ad vitandum confusionem impedire spiritualis vitae vel Eccle-
siae reformationem, denuntiat in consolationem suorum quod ab hoc
intento frustrabuntur, quia reformatio fiet, et ad eorum reprehensionem
et emendationem. Et primo denuntiat quod fiet per modum quo non

245. loquacitate V^s 246. quid] quos V^s 248. calide V^s; id est] et V^s 250. impugnatores]
increpatores V^s 253. quantumcumque] quantum V^s; crudelitatis V^s 259. contrarium]
consequenter V^s; quo *rep.* V^s 266. id est contra proelium *om.* V^s 271. quidem] quidam
V^s; hic] hoc V^s 272. quantumcumque V^s 274. Dei] diei V^s; potius] dies *add.* V^s 275. ca-
sum] causam V^s 276. intendat V^s 277. consolationem V^s

poterunt impedire, cum dicit: Et ECCE, id est prompte; VENIT, scilicet 280
 dies magnus praedictus, SICUT FUR, scilicet ex improviso; sicut etiam
 ex aliis revelationibus clare percipitur, modus quo deicientur omnes
 persecutores evangelicae veritatis repentinus erit et improvisus et effi-
 cacissimus, et ideo consequenter excitat amatores evangelicae veritatis
 ad diligentiam vigilandi per promissionem beatitudinis, dicens: BEATUS, 285
 erit re et potest esse spe, QUI VIGILAT, ne seducatur a praedictis, ET
 CUSTODIT VESTIMENTA SUA, scilicet informationes vitae spiritualis, NE
 NUDUS AMBULET, in Ecclesia, ET VIDEANT, reformatores Ecclesiae, TURPI-
 75 a TUDINEM EIUS, id est foeditatem carnalis | et terrenae vitae.

[16] Consequenter describit reprehensionem praedictorum, cum 290
 dicit: ET CONGREGAVIT: per quod aperte innuit quod istam congregatio-
 nem non facient illi spiritus daemoniorum quos dixit, sed dies praedicta
 congregabit ILLOS, id est coarctabit reducendo, IN LOCUM, id est contra
 locum, QUI DICITUR HEBRAICE ARMAGEDON, id est «mons globosus», vel
 Ermagedon, id est «consurgens tentatio»; omnes autem imitatores Anti- 295
 christi sunt mons ab altitudine praesumptionis vel superbiae, et globosus
 a multitudine versutiarum, et consurgens tentatio quia simul cum dia-
 bolo surgunt vel erigunt se ad tentandum amatores evangelicae veritatis.

Ait igitur quod in reformatione Ecclesiae praedicti impugnatores
 congregabuntur ab ipsa reformatione, per quod eorum depressio expri- 300
 mitur, et contra adversarios evangelicae veritatis, per quod designatur
 ipsorum emendatio. Notificavit autem hic adversarios evangelicae
 veritatis per nomen hebraicum, ut innueret conformitatem ipsorum ad
 Iudaeos, scilicet quod erunt perfidi et obstinati sicut Iudaei; qui vero
 emendabuntur et istis opponent, fuerunt antea seducti per ipsos, quando 305
 impugnabant veritatem. Haec autem elucidantur in revelationibus
 Horoscopi et Ioachim.

[SEPTIMA PHIALA]

[17] De SEPTIMO ANGELO dicit quod EFFUDIT etcetera IN AEREM:
 non in spiritus malignos qui sunt in aëre, quoniam Ecclesia non prae- 310

281. etiam] enim V^s V^s 288. ambulet om. V^s 291. congregavit] non dicit congregave-
 runt add. V^s V^s 292. dixit] dicit V^s 293. congregabat V^s 294. Armagedon V^s
 295. Hermagendo V^s 296. mons] montes V^s 300-1. exprimitur] scribitur V^s 301-3. desig-
 natur ... per om. V^s 305. istis] se add. V^s; ipsos] istos V^s 306. haec] hic V^s 307. Ioa-
 chi V^s 309. effundit V^s 310-11. praedicabit V^s

280. In Vulgata Clementina legitur
 «venio», alibi autem «venit».

307. Arnaldus significare videtur
Oraculum Cyrilli, et Ioachimi de Flore

scripta *Contra Iudaeos* atque *Exposi-
 tionem in Apocalypsim* (cfr. partem V,
 cap. 14 et 15, fol. 191 editionis Vene-
 tae 1519).

dicat illis, nec in Ecclesiam spiritualem aut electos seu veros contem-
plativos, quoniam nullis istorum debetur flagellum increpationis evan-
gelicae; sed intelligit per aërem clerum saecularem, qui recipit impressio-
nes diversas a laicis tanquam a terra, et a regularibus tanquam a
315 sole vel caelo. Quia vero clerus saecularis est universaliter flagellandus
per evangelicam increpationem tempore quo spiritualis Ecclesia refor-
mabitur, propterea sub effusione istius phialae describuntur eventus
illius temporis.

Quorum primus erit evidentissima confessio veritatis evangelicae in
320 capite totius catholicae multitudinis, scilicet in universali Ecclesia:
nam reformatio universalis fieri non posset nisi ab illa inciperet; ad
quod designandum dicit quod EXIVIT, id est ad notitiam exteriorum
pervenit, VOX, id est confessio clara et MAGNA, quia ad universitatem
fidelium se extendit, DE TEMPLO, id est de clero, qui in populo christiano
325 se habet ut templum et laici ut atrium, A THRONO, scilicet apostolica
sede, DICENS: FACTUM, id est opus Dei, quia nihil dicitur absolute
factum nisi quod Deus operatur, EST, quasi dicat: Solum illud habet
esse, quod Deus operatur; sed ideo ponitur factum in praeterito, ut
innuat quod confessio praedictae Ecclesiae zelabit ad resump|tionem 75 b
330 operum antiquorum, scilicet in primitiva ecclesia; unde sic accipitur
hic factum, sicut in Ecclesiaste: *Quid est quod factum est* etcetera.
Quia tunc igitur resumetur ab ecclesia romana quod factum fuit a
Christo et suis in primitiva ecclesia, dicet aperte quod factum tunc
est, quia illud solum habebit esse in Ecclesia, et erit tunc praesens vel
335 de facto in ipsa universali.

[18] Secundus eventus est efficacia praedicationis evangelicae, quae
ortum habebit a capite reformato; propterea subiungit immediate quod
post vocem dictam FACTA SUNT FULGURA, id est praedicationes super-
naturaliter illuminantes, ET VOCES, id est humanae persuasiones, ET
340 TONITRUA, id est caelestes comminationes in praedicando. Per haec
autem verba clare docetur quod antea per *factum est* non designabat
consummationem saeculi, quoniam non succedet illi fulguratio neque
tonitruum et alia quae sequuntur.

315. universaliter] universalis V⁶ 319. primus erit *rep.* V⁶; confessio] confusio V⁶ 320.
universal] utili V⁶ 321. universalis] utilis V⁶ 325. et *om.* V⁶ 327. operatus V⁶;
illud solum *transp.* V⁶ 329. resumptionem] omnium *add.* V⁶ 334. solum illud *transp.* V⁶
338. fulgora V⁶ 340. praedicando] et *add.* V⁶ 341. factum] perfectum V⁶

313 sqq. Quas prius obiurationes
in viros religiosos iecerat, hic in clerum

saecularem, quem vocant, deflectit.
331. ECCLE., I, 9.

Tertius eventus, qui ad praedictos sequetur, erit maximus motus cordium terrenorum; propter quod dicit: ET TERRAEMOTUS FACTUS EST 345 MAGNUS; sed quam magnus, consequenter declarat, dicens: QUALIS (non dicit «quantus», ut innuat quod non solum erit magnus quantum ad multitudinem personarum, sed etiam quantum ad qualitatem motus) NUMQUAM FUIT EX QUO HOMINES FUERUNT SUPER TERRAM, id est ex quo praelati habuerunt terrenum dominium; et ne credatur quod hoc dictum 350 solum retorqueatur ad qualitatem motus, propterea repetit utrumque, dicens: TALIS SIC MAGNUS; quia repente numquam fuit tanta immutatio facta universaliter in toto mundo, sicut tunc: non enim fiet solum in toto populo fideli, sed etiam in paganis.

[19] Quartus eventus, qui sequitur ex praedictis, est manifesta distinctio bonorum et malorum, sive amatorum veritatis et inimicorum eius; propterea dicit quod CIVITAS MAGNA, sive tota christianitas sive illa quam infra dicit habere dominium super reges terrae, FRACTA, id est evidenter distincta, EST IN TRES PARTES, scilicet veros activos evangelicae veritatis, et veros contemplatores eius, et inimicos. 360

Quintus eventus est casus infidelium; propterea dicit quod CIVITATES, id est notabiles congregationes, GENTIUM, scilicet paganorum, CECIDERUNT; quod continget duobus modis, ut elucidant revelationes extraordinariae: nam aliqui cadent a gentilitate per verbum praedicationis, praecipue Chaldaei, et Persae vel Tartari ceterique orientales; 365 aliqui vero per gladium corporalem, ut saraceni de Hispania et Africa.

Sextus eventus est tractatus exterminandi carnalem ecclesiam; propterea dicit quod BABYLON MAGNA VENIT ANTE DEUM; sed ne credatur quod sponte venerit aut realiter, idcirco addit: IN MEMORIA: non dicit «ad memoriam Dei», sed *in memoria* absolute, ut innuat quod ad conspectum 370
76 a Dei venit in consideratione illorum qui | memorantur quae Dei sunt, inter quos erit ille pontifex supra descriptus in sexto tubicinio, sub quo principaliter haec omnia fient, et ipse principaliter hanc septimam phialam effundet per rugitum leonis quem emittet, ut supra descriptum

344. sequitur V⁶ 345. et om. V⁶ 347. solus V⁶ 350. dominium terrenum *transp.* V⁶ 353. universaliter] ulli V⁶; tunc] et *add.* V⁶ 358. infra om. V⁶; habere om. V⁶ 359. distinctu V⁶ scilicet] in *add.* V⁶ 360. contemplatores] contemplativos V⁶ V⁶; et] eius *add.* V⁶ 363. continget] contigit V⁶ 364. cadunt V⁶ 367. tractatus] tractus V⁶ 369. venit V⁶; addit] et *add.* V⁶ 372. descriptus] dictus V⁶ 373. et ipse om. V⁶ 374. mictet V⁶

358. Pro «fracta» legitur «facta» in Vulgata Clementina. «in memoriam»; in pluribus vero codicibus, «in memoria».

363-6. Vaticinium ex falsis revelationibus desumptum.

369. In Vulgata Clementina legitur:

372. Vide, supra, cap. X, v. 2 sqq.

374-5. Vide, supra, cap. X, v. 33-35.

375 est. Dicitur autem Babylon deduci ad conspectum Dei per executores
suae veritatis ideo, quia quod de ipsa ordinant fieri, ordinant secundum
Deum, et Deus approbat. Quid autem ordinabunt fieri de ipsa, subiungit,
cum dicit: DARE: more Hebraeorum et Graecorum, qui non habent ge-
rundia sed loco ipsorum ponunt infinitivum, dicit quod veniet tunc
380 in memoria *dare*, id est dandi, ILLI CALICEM etcetera, ut supra, quasi
dicat retribuendi quod meruit.

[20] Septimus eventus est detestatio saecularis dissolutionis in mo-
nasteriis; propterea dicit quod OMNIS INSULA FUGIT, id est discessit a
fluctibus maris: sicut enim sunt monasteria regularium inter saeculares
385 sicut insulae in pelago, tunc monasteria regularium habitantium inter
saeculares aut totaliter evacuabuntur aut reducentur ad limam evan-
gelicae sanctitatis, et omnes praesumptuosi vel superbi annullabuntur;
propter quod subiungit quod MONTES NON SUNT INVENTI.

[21] Octavus eventus est summa increpatio ac depressio praela-
torum; propterea dicit quod GRANDO MAGNA SICUT TALENTUM, quod
390 est pondus in se continens omnia pondera, sicut in nostro vulgari «quin-
tale», DESCENDIT DE CAELO, id est de altitudine praelationis sedis aposto-
licae, IN HOMINES, id est in rectores fidelium. Per quae verba innuit
expresse quod pondus increpationis et depressionis non solum eos pre-
395 met spiritualiter, sed etiam temporaliter.

Nonus est furiosa manifestatio reproborum; propterea dicit quod
HOMINES praedicti, scilicet qui apud eos erant reprobi, quoniam ipsorum
est proprie blasphemare Deum sicut electorum laudare, BLASPHEMAVE-
RUNT DEUM, tam pravitate sermonis quam perversitate vitae vel ope-
400 rum, PROPTER FLAGAM etcetera. Ideo enim iudicabunt eam nimis MAG-
NAM, quia non solum spiritualiter sed temporaliter eos constringet et
vulnerabit.

375. ad] ante V^s 376. suae] seu V^s 378. dicit] et add. V^s 379. infinitivum om., sed spat.
vac. V^s; venient V^s 380. id est] et V^s; dando V^s 382. dissolutionis] desolationis V^s
384. sicut] sic V^s 386. limam] lunam V^s 388. inventi] intuenti V^s 389. octavus]
septimus V^s, sextus V^s 391. omnia pondera continens transp. V^s; vulgari om. V^s 392. id
est om. V^s 396. nonus] octavus V^s 400. propter] propterea V^s 401. constringit V^s

378. Cfr. ipsius Arnaldi *Allocutio-
nem super Tetragrammaton*.

385-7. Triumphus tandem a spiri-
tualibus supra communitatem repor-
tandus hic praedicitur.

391-2. Nota hic verbum vulgari lin-
gua allatum. Vide, supra, adn. 3 ad
Praefationem.

[SEXTA VISIO]

- [XVII, 1] ET VENIT UNUS. Quia deiection temporalis ecclesiae carnalis debet inchoari per effusorem septimae phialae, sicut patuit, propter hoc immediate post descriptionem illius effusionis describit illius deiectionem, et primo temporalem, secundo aeternam, ad quam illa ordinatur. Quia vero temporalis erit duplex, una scilicet quae praecedet tempus Antichristi, alia vero quae tempore illius fiet simul cum exterminio Antichristi, per quem sperabatur resurgere, propterea primo describit primam, secundo secundam. Iterum prima deiection vel | damnatio 76 b
10 prius describitur, secundo vero exultatio spiritualis Ecclesiae de illius deiectione in principio deciminoni capituli. Circa deiectionem vero prius describuntur causae deiectionis, secundo modus, scilicet in capitulo decimo octavo. Causae vero deiectionis hic describuntur prius in generali, secundo in speciali.
- 15 Generaliter autem exprimuntur hic quatuor, scilicet: Primum executor sive minister deiectionis, propter quod dicit: *Venit*, per sublimationem eius ad sedem apostolicam, *unus DE SEPTEM* etcetera, quia septimus dictus paulo ante. Secundo exprimuntur personae quae requirunt deiectionem, et quibus favebit ille, scilicet universitas amatorum
20 veritatis evangelicae, quae per Ioannem designatur; propterea dicit: ET LOCUTUS EST MECUM etcetera. Hiis enim angelus OSTENDET de facto DAMNATIONEM Ecclesiae carnalis. Tertio exprimitur persona deicienda, propterea dicit: MERETRICIS, quia ob lucrum terrenae mercedis omnibus rebus pollutibus eam in spiritu se exponit, MAGNAE, tam ab altitudine
25 praesidentiae quam numerositate personarum; et ideo ad hanc magnitudinem declarandam subiungit: QUAE SEDET, id est praesidentiam habet, SUPER AQUAS MULTAS, id est multitudinem hominum, ut infra exponet.
- [2] Quarto exprimit causam propter quam meretur deici, quia, ut

3. effusorem] infusionem V⁴; phialae om. V⁴ 4. effusionis] infusionis V⁴ 7-8. exterminio V⁴ 8. sperabatur cor. ex sperabat (cor. ex sperat) in marg. V⁴, sperabat V⁵ V⁶
10. exultatio] exaltatio V⁴ 12. prius] primo V⁴ 15. exprimuntur] describunt V⁴ 16. dicit om. V⁴ 18. septimus] unus V⁴ 19. ille om. V⁴ 24. tam om. V⁴ 27. exponit V⁴
28. exprimitur V⁴; causa V⁴

3. Vide, supra, cap. XVI, v. 317-20.

18. Vide, supra, cap. XVI, v. 309 sqq.

ait, CUM EA FORNICATI SUNT, id est illicitas concupiscentias exercuerunt, REGES TERRAE, id est praelati et principes multitudinis catholicae. Ne tamen credatur quod subditi fuerint immunes a tali fornicatione, subiungit de omnibus generaliter, scilicet tam subditis quam praesidibus, quod QUI INHABITANT TERRAM, id est terrena diligunt, INEBRIATI, id est immoderate repleti SUNT DE VINO PROSTITUTIONIS EIUS, id est de amore gloriae temporalis et voluptatis carnalis, propter quem amorem prostituit se, hoc est prompte exposuit tam diabolo quam mundo.

[CAUSAE DEIECTIONIS]

[3] Consequenter autem, ubi describuntur causae deiectionis in speciali, quatuor proponuntur principaliter. Nam primo describitur in requirentibus deiectionem dispositio conveniens ad contemplandum causas propter quas deici meretur. Secundo describuntur ipsae causae sub figura monstruosae perversitatis. Tertio describitur admiratio contemplantium eas ad evidentiam detestationis earum. Quarto describitur remotio ambiguitatum figuralium per ostensorem damnationis.

Quantum ad primum dicit: ET, supple praedictus angelus, ABSTULIT, id est abducendo tulit (per quod innuitur quod amatores veritatis evangelicae separabit a turba sollicitudinum temporalium), ME IN SPIRITU IN DESERTUM, id est in solitudinem vitae spiritualis. Amatores quidem vitae carnalis nequeunt videre seu contemplari causas propter quas damnari debet carnalis | ecclesia, quia nullatenus arbitrantur eam esse damnandam, sed potius conservandam in sua perversitate.

Quantum ad secundum innuit quod Ecclesiae carnalis perversitas erat monstruosa dupliciter: primo quia sequebatur extrinseca, scilicet quae ad Ecclesiam non pertinent, secundo quia despiciebat et foedabat intrinseca. Quantum ad primum istorum dicit quod VIDIT MULIEREM, id est multitudinem hominum carnaliter viventium sive carnalem ecclesiam, SEDENTEM, id est affectu reclinatam et effectum requiescentem, SUPER BESTIAM, id est multitudinem infidelium vastantium veritatem, COCCINEAM, id est sanguine maculatam, scilicet tam odii quam occisionis iustorum, PLENAM etcetera, ut supra decimo tertio capitulo. Per haec autem designata est perversitas imitationis ecclesiae carnalis ad ca-

29. fornicati] forcati V⁴ 32. tam] tan V⁴, de add. V⁶; quam] de add. V⁶; quod om. V⁶
 33. inebriari cor. ex inebrietati V⁴, 34. prostitutionis V⁶ 35. quem] quae V⁶
 39. proponuntur] ponuntur V⁶ 42-3. contemplantium admiratio transp. V⁶ 44. ostensorem] ostensionem V⁶ 50. arbitrentur V⁶ 54. despiciebat] decipiebat del. in V⁶; foedabat] sedebat V⁶ 57. sedentem] seducentium V⁶; declinatam V⁶ 58. vastantium] vastatim V⁶
 60. haec] hoc V⁶ ;

tervam infidelium: ab illo namque portatur quilibet per spatia huius saeculi, cuius mores imitatur vel studia; propterea dicitur hic a bestia portari, quia tam in amplexu terrenae felicitatis quam in studio scientiarum saecularium gentiles sive paganos est totaliter imitata. [4] Sed
 65 quia talis vectio foret non solum monstruosa, sed abusiva, declarat per intrinseca, quia, ut dicit, ERAT CIRCUMDATA (non dicit «vestita» vel «induta», ut innuat quod per hoc non describit eius pompositatem, sed titulos vel principia suae promotionis vel sublimationis) PURPURA, id est
 70 martyrum gloria seu probitate, ET COCCINO, Christi amore et passione (sicut enim res per circumdantes sublimatur, sic et ecclesia carnalis in temporalibus sublimata est per haec duo, per quod exprimitur eius nefanda ingratitude), ET INAURATA: non dicit «deaurata», quia tunc stulte subiungeretur *lapide pretioso et margaritis*, sed dixit *inaurata*, id est in
 75 auribus ornata: in aures enim sunt aurium ornamenta; sed ex qua materia forent subiungit, cum dicit: AURO, id est doctrina Christi, ET LAPIDE PRETIOSO, id est doctrina apostolorum, ET MARGARITIS, id est sacris constitutionibus et exemplis patrum: istis enim aures Ecclesiae vel auditus ornantur, per quae fit nimis evidens abusus vectionis, sicut
 80 si miles decenter armatus veheretur asello. *Salomon enim fecit sibi ferculum* seu vehiculum, ut dicitur in Canticis, *de lignis Libani*, ut per homines portaretur; ista vero cui data sunt talia ornamenta fecit se portari per bestiam.

Sed adhuc est monstrositas suae perversitatis evidentior in operibus
 85 eius, nam, ut dicit, HABET POCULUM: non dixit «scyphum», sed *poculum*, ut innuat quod loquitur de brevi doctrina praedicationis evangelicae, quae propter sui excellentiam | dicitur AUREUM; IN MANU: non dixit
 77 b «in manibus», quia ecclesia carnalis habet doctrinam praedicationis evangelicae in opere sermonis et non facti; immo, quod docet verbo, coinquinat facto; propterea subiungit: PLENUM ABOMINATIONE, quantum ad
 90 horribiles impietates, ET IMMUNDITIA, quantum ad carnales impuritates, FORNICATIONIS EIUS, id est illicitae concupiscentiae. Pretiosissimum ergo poculum doctrinae fert in manu suae auctoritatis aut sermonis, sed replet ipsum foeditatibus vitae et conversationis.

62. portatur] perortatur V^s 64. tam in] tam V^s 66. vectio] versio V^s 68. hoc] haec V^s
 69. principia vel titulos *transp.* V^s 70. coccino] id est *add.* V^s V^s; passionis V^s 71. et] etiam V^s
 72. haec] hoc V^s 74. dicit V^s 75. sunt *om.* V^s 80. Salmon V^s 81. seu] sive V^s
 82. facit V^s 85. dixit] dicit V^s; poculum] potalium V^s 87. aurum V^s; manu] sua *add.* V^s; dixit] dicit V^s 88. carnalis *om.* V^s 89. quod] quia quidem V^s

[5] Ne tamen credatur quod ista perversitas sit occulta, subiungit 95
 quod IN FRONTE, id est in patentiori parte sui, scilicet in conversatione
 exteriori seu publica, EIUS NOMEN SCRIPTUM, id est famosa notitia firmiter
 impressa, quod, inquam, nomen erat MYSTERIUM: non dicit «mysticum»
 sed *mysterium*, ut innuat quod non solum loquitur de nomine, sed etiam 100
 de re nominata, etenim illud nomen, ut subiungit, est BABYLON MAGNA
 etcetera.

Quod nomen habet significationem clausam: quantum ad litteram
 enim significat illam antiquam *Babylonem* Chaldaeorum sive <Nabuchodonosor>; sed spiritualiter significat omnem multitudinem vitae inordi- 105
 natae. Sic ipsa ecclesia carnalis est *mysterium*: quia, licet realiter sit
 quaedam multitudo inordinate viventium in populo christiano, tamen
 figura est inordinatae multitudinis quorumcumque infidelium et etiam
 daemonum; et quod figura sit talium multitudinum, legitur in aperta
 conversatione. Propter hoc dixit quod in fronte eius erat scriptum
 nomen *mysterium*, et non «mysticum» nomen, quia non solum famosa 110
 notitia suae deordinationis est evidens in ipsius conversatione seu vita,
 sed etiam praedicta figuratio.

[6] Quia vero per merita sanctorum non solum fuit sublimata,
 sed etiam nimis temporaliter ditata, propterea subiungit quod VIDIT 115
 eam EBRIAM, id est immoderate repletam, DE SANGUINE SANCTORUM, id
 est de meritis eorum qui per effusionem sanguinis tam iudicio mundi
 quam Dei sunt sancti, ET DE SANGUINE MARTYRUM IESU, id est eorum
 qui tantum iudicio Christi sunt martyres, ut omnes confessores et vir-
 gines et continentes, qui per rigorem disciplinae se ipsos amore Iesu
 cruciaverunt. 120

[ADMIRATIO]

Patet igitur ex his quam sit abominabilis vel monstruosa perversitas
 eius et ingratitude. Ad quam monstruositatem expressius detestandam,
 describitur subsequenter admiratio contemplantium eam, cum dicit:
 MIRATUS SUM etcetera: amatores enim veritatis evangelicae in immen- 125
 sum admirantur de perversitate carnalis ecclesiae, quando contemplan-
 tur excellentia bona quae suscepit a Christo et sanctis eius; et ista est

100. etenim] et erit V⁴ 103-4. Nebuch. V⁴ V⁵, Nabucgadenazor V⁶ 104. sed om. V⁶;
 spiritaliter] spirituale V⁶ 105. sic ipsa Ecclesia] sed etiam V⁶ 109. dicit V⁶ 110. nomen
 om. V⁶ 113. Quia] quae V⁶ 114. etiam] esset V⁶; temporaliter nimis transp. V⁶
 122. abominabilis sit transp. V⁶; monstruosa V⁴ 123. monstruositatem V⁴ V⁵ 124. scribitur V⁶

106. Hoc loco ecclesia carnalis defi-
 nitur.

118-20. Rursum spirituales designat.

admiratio sumens ortum | a concursu repugnantium in tali muliere, sicut expressit: hoc enim novum et insolitum erat, et ideo mirabile. 78 a

130 Mirantur etiam de figuris, quibus Deus talem perversitatem designat tripliciter. Primo quia sunt diversae: nam alia est figura qua mulier dicitur sedere super aquas, et alia qua dicitur sedere super bestiam; et ideo mirum est quomodo istae duae figurationes conveniant uni rei. Secundo quia multas habent secundum diversitatem suarum partium ambiguitates; et ideo mirum est quomodo aliquid certum et determinatum significant. Tertio quia videntur absolute significare rem detestabilem: quod est valde mirabile, quia, cum Ecclesia sive coetus catholicorum sit aliquid bonum et etiam in quantum tale sit sacramentum, rationabiliter possunt amatores evangelicae veritatis admirari quomodo per tales figuras possit 140 designari res sacra.

[7] Ut ergo innuat quod multiplicem habet causam admirandi, subiungitur interrogatio de hoc, cum dicit: DIXIT MICHİ ANGELUS: QUARE, id est qua de causa, MIRARIS?, quasi dicat: Cum plures sint, qua ex illis tu specialiter, scilicet coetus praeconum, admiraris? Omnes autem 145 praedictae causae sunt communes omnibus amatoribus veritatis; sed ut innuat quod ultima specialiter convenit praeconibus et scrutatoribus illius veritatis, promittit expresse quod declarabit illam, scilicet quomodo figura mulieris sedentis supra bestiam taliter figuratam significet rem sacram; et ideo dicit: EGO DICAM TIBI SACRAMENTUM etcetera. 150 Quibus verbis innuit duo: primum est quod figura praedicta designat aliquid sacrum: non enim dicitur aliquid proprie sacramentum quia sit factum a re sacra sicut a Deo, sed quia signum est rei sacrae; secundum est quod huius rei consideratio maiorem ceteris rebus praedictis causat in contemplatoribus admirationem.

155

[AMBIGUITATES]

[8] BESTIA QUAM VIDISTI. Quia declaratio sacramenti, quod dixit immediate, non potest fieri nisi per remotionem ambiguitatum in praemissis figuris, ideo removet illas ambiguitates, quia per hoc postmodum

129. hoc] licet V⁶ 131. tripliciter] multipliciter V⁶; diversa V⁶ 132. et ... bestiam om. V⁶ 133. istae] est V⁶; figurationes] significationes V⁶ 135. aliquid] quid V⁶ 137. aliquid] ad V⁶ 138. possunt] postea V⁶ 141. habent V⁶ 142. subiungit V⁶; dixit om. V⁶; quare] etcetera add. V⁶ 143. admiraris V⁶; qua] quoniam V⁶ 144. specialiter] spiritualiter V⁶; admiraris] et add. V⁶ 148. sedentibus V⁶ 150. Quibus] De quibus V⁶ 151. aliquid sacrum] sacramentum V⁶ 152. sacrae] Secundum est quod huius rei sacrae add. V⁶ 154. contemplantibus V⁶

declaratur promissum. Sed quia maiores ambiguitates occurrunt ex parte bestiae quam aliorum, ideo prius illas removet, postmodum alias; inter ambiguitates vero quae pertinent ad bestiam, prius removet pertinentes ad totum corpus eius, secundo pertinentes ad monstruosas partes ipsius. 160

Quantum ad primum, dicit: *Bestia, quam vidisti*, FUIT ET NON EST: in quibus verbis innuit expresse duo. Primum est quod haec verba non dicebantur pro tempore quo loquebatur | angelus Ioanni: nam caterva paganorum vel infidelium, quos imitatur carnalis ecclesia, tunc erat sollemniter, et per ipsam fuerat ipse Ioannes in exilio positus. Secundum est quod tempus illud est tempus in quo pontifex designatus per angelum illum ostenderet praeconibus damnationem meretricis: nam, ut ante dixit, iste est angelus qui loquebatur hic ei. Cum autem, ut dictum fuit, per hunc angelum designetur ille pontifex generalis per quem reformabitur spiritualis Ecclesia in principio tertii status, patet quod ista verba retorquentur ad illum qui vere dicet coetui praeconum: *Bestia quam vidisti*, scilicet in descriptione Apocalipsis et in deordinatione Ecclesiae, *fuit*, secundum rationem sui: quae est, ut supra fuit expressum, undique vastare seu generaliter evangelicam veritatem. Sic enim fuit tempore apostolorum et martyrum in Iudaeis et Gentibus, et in aliis temporibus usque ad illum pontificem fuit in aliis persecutoribus eius; sed tempore illius non erit coetus generaliter et palam vastantium eam, propter quod subiungitur: *Et non est*. Sed quia talis bestia, scilicet sub praedicta ratione, resurgere habet sub Antichristo, propterea dicit consequenter quod ASCENSURA EST, scilicet in altitudinem potentiae vastativae, DE ABYSSO, scilicet de populo paganorum seu infidelium. 165 170 175 180 185

Ne tamen auditores huius prophetiae nimium desolentur, cum sint amatores vastandae veritatis, subiungit: *ET IN INTERITUM IBIT*, quasi dicat: Non est timendum quod tunc deficiat veritas, quia vastator eius exterminabitur vel succumbet. Quia vero dixit quod *ascensura est de abyssso*, ne credatur propter hoc quod Antichristus habeat sequaces tantummodo de paganis et non de populo catholicorum, idcirco subiun-

162. monstruosas V⁴ V⁵ 164. fuit om. V⁴, non fuit V⁵ 170. illum om. V⁵ 171. ante rep. V⁵ 172. fuit] est V⁵ (fuit altera manu in marg.) 174. dicit V⁴; bestiam V⁵ 175. descriptionem V⁴ 178. gentibus] gentilibus V⁵ 180. vastantiam V⁵ 181. subiungit V⁵ 184. abyssso] abyssso V⁴ 189. dicit V⁵ 190. habebat V⁴

171. Vide, supra, cap. XIV, v. 340 sqq.

171-2. Vide, supra, cap. I, v. 465-70. 176. Vide, supra, cap. XIII, v. 24sqq.

git quod INHABITANTES TERRAM, id est Ecclesiam, MIRABUNTUR, VIDENTES, tempore suo, BESTIAM QUAE ERAT, ante tempus praedicti angeli, ET NON EST, tempore ipsius: per quod innuit quod illi adhaerebunt; et ad causam
 195 exprimendam non dixit «adhaerebunt»; sed *mirabuntur*: nam, cum in eo non sit admirabilis malitia, sed solum potentia generalis et insolita virtus signorum et prodigiorum, et haec alliciant sive trahant mirantes, aperte per hoc innuitur quod sequentur eum. Ne tamen credatur quod omnes catholici hac de causa sequentur eum, idcirco subiungit, ad
 200 determinationem sequacium: QUORUM NON SUNT SCRIPTA NOMINA IN LIBRO VITAE, id est quorum notitia non est signata in cultu vitae spiritualis. Quia tamen aliqui sunt in cultu vitae spiritualis per aliquod tempus signati, tamen finaliter non perseverant, idcirco, ne per ista verba credantur huiusmodi excludi a sequela | illius, idcirco addit: A CONSTI- 70 a
 205 TUTIONE MUNDI, quasi dicat: Illi sequentur eum, qui non sunt scripti in libro vitae a praedestinatione divina, quamvis essent scripti secundum praesentem iustitiam.

[9] Quia vero hic intellectus de miraturis propter bestiam et cetera prae-
 210 babet fidelibus documentum perseverandi in veritate Christi, qui est sapientia, et quae perseverantia est consummata fidelium sapientia, propter hoc, ad exhortandum eos ut diligenter istud documentum attendant, subiungit: HIC, scilicet in eo quod immediate dixit, EST SENSUS QUI HABET SAPIENTIAM, id est qui continet vel ostendit fidelibus sapientiam.

Consequenter tollit ambiguitates quae pertinent ad partes bestiae;
 215 prius tamen eas quae pertinent ad septem capita, deinde quae pertinent ad partes capitum, scilicet ad decem cornua.

Quantum ad primum vero dicit: SEPTEM CAPITA SUNT, id est significant, SEPTEM MONTES, id est septem elatos populos, SUPRA QUOS MULIER praedicta SEDET, per imitationem omnimodam, ET, illa inquam
 220 septem capita, SUNT, id est significant, SEPTEM REGES, quasi dicat: Designant septem populos et septem reges illis correspondentes.

[10] Dictum autem fuit supra quod dicuntur coetus infidelium populorum septem, non a septenario temporum Ecclesiae vel a septenario nationum aut similium, sed a septenario temporalium impugna-

192. id est om. V⁴ 193. suo om. V⁶ 194. et om. V⁶ 195. dicit V⁶ 195-7. nam... signorum om. V⁶ 199. sequuntur V⁶, sequantur V⁶ 201. non est] non V⁴ 202. Quia... spiritualis om. V⁶ 205. dicit V⁶; sequuntur V⁶ 208. miraturis] mirantis V⁶ 209. perseverendi V⁶; qui] quae V⁶ 211. ut] ac V⁶; diligenter] diligunt V⁶ 212. dixi V⁶ V⁶ 214. pertinet V⁶ 218. id est] in V⁶; quos] quas V⁶ 220. sunt om. V⁶ 221. et] per V⁶ 222. supra fuit transp. V⁶; dicuntur] dicitur V⁶; coetus] totus populus V⁶ 223. a septenario] septenarium V⁶ 223-4 septenario V⁴ 224. aut] vel V⁶; sed] vel V⁴ V⁶ 224-5 impugnationem V⁶

222. Vide, supra, cap. V, v. 416 sqq.

tionum quas Ecclesia spiritualis erat palam et generaliter passura per 225
eos: quarum quinque passura erat in quinque primis Ecclesiae tempo-
ribus, duas vero in sexto, scilicet unam ante reformationem et aliam
post, sub maximo Antichristo. Et ab eodem septenario dicitur hic septem
esse reges illorum populorum.

Ad hoc autem exprimendum, sive ad declarandum quid intelligat 230
per illa septenaria, subiungit: QUINQUE CECIDERUNT, quia tempore
supradicti angeli tam populi quam reges pertinentes ad quinque tem-
pora Ecclesiae, quae praecesserunt, iam praeterierint; et UNUS EST,
quia tempore suo adhuc erit populus saracenorum et rex eorum, quem
supra dixit non esse sub ratione bestiae, quia tunc non vastabit electos, 235
ut in aliis temporibus, sed hic sub ratione capitis dicit eum esse, quoniam
influit ad futuram vastationem; ET ALIUS, scilicet septimus, NONDUM
VENIT, quia tunc nondum advenerit personaliter Antichristus. Et ut
ostendat quod de illo loquitur, subiungit: Et, CUM VENERIT, OPORTET
ILLUM MANERE BREVE TEMPUS: non dixit «brevis tempore», ut innuat quod 240
non solum loquitur de Antichristo, sed etiam de sequacibus eius: quorum
ipse erit breve tempus, hoc est brevis mensura durationis eorum, ita
quod eo deficiente deficient, quasi dicat: Oportet eum manere, sicut
breve tempus manet.

[11] Quia vero posset aliquis propter praedicta credere quod tem- 245
70 b pore dicti angeli nullo modo | esset secundum rem, sed solum secundum
memoriam, bestia, cui praedicta mulier insidet, nam ante dixit quod
fuit et non erat, et hic dixit quod unum caput erat, idcirco subiungit:
ET BESTIA, QUAE ERAT ET NON (id est quae quodammodo erat et quo-
dammodo non) EST, id est hoc tempore existit. Sed quo modo, declarat 250
per tria. Primo per numerum, quia, ut dicit, OCTAVA EST: per quod
innuit duo: primum est quod illa septem capita bestiae, quae dixit, pos-
sunt dici septem bestiae particulares, quamvis dicantur capita unius
bestiae generalis; secundum est quod tunc aderit bestia, scilicet mul-
titudine vastantium evangelicam veritatem, quae particulariter consi- 255
derata erit octava respectu illarum septem. Secundo declarat quod
existat illo tempore, per identitatem quam habet cum aliis septem, cum

225. ecclesiam V⁶; passura] pressura V⁶ 226. passura] pressura V⁶ 226-7. temporibus
Ecclesiae *transp.* V⁶ 228. septenario V⁶; dicitur] dicuntur V⁶, dicunt V⁶ 230. sive ad
declarandum] sive declarandum V⁶ 231. septenaria V⁶; ceciderunt] crediderunt V⁶ 232.
tan V⁶ 233. praeterierunt V⁶ 235. dixi V⁶ 239. subiungitur V⁶ 240. illum manere
rep. V⁶; dicit V⁶ 242. brevis] brevi V⁶ 245. quod] quia V⁶ 247. insidet] incedet V⁶;
dicit V⁶ 249. id. *om.* V⁶; quae quodammodo] et quodammodo V⁶ 251. ut] posset *add.* V⁶
251-3. dicit... possunt *om.* V⁶ 253. dicatur V⁶ 255-6. considerata] consideratur V⁶

249-51 In Vulgata legitur: «Et bestia, quae erat et non est, et ipsa octava est».

dicit: ET DE SEPTEM EST, et ita potest adesse sicut una de septem dictis. Tercio per terminum sui esse, quem tunc consequetur, cum dicit: ET IN
 260 INTERITUM VADIT: non dixit «vadet», ut innuat quod non loquitur de futura
 sub Antichristo, sed de tunc existenti. Cuius dicti veritas elucidatur in
 revelationibus extraordinariis, in quibus traditur quod sexto tempore
 palam evangelica veritas, quantum ad vitam spiritualem, vastabatur
 a septem statibus Ecclesiae supradictis, et a septem regibus, hoc est
 265 summis pontificibus carnalibus, qui fuerunt a Nicolao tertio usque
 ad illum cui succedet immediate praedictus pastor angelicus; ita quod
 in adventu illius aderit illa bestia in populis statuum praedictorum,
 sed tunc per illum in interitum ibit, et ideo dicit: *In interitum vadit*,
 nunc, scilicet tempore nostro, et in tali bestia portatur actu carnalis
 270 ecclesia. Ipsa etiam, respectu illarum septem, dicitur octava, propter
 sui capita specialia.

Sed quia huiusmodi capita praedictis septem inhaerent tanquam
 radicibus, et illis septem conformantur in imitatione terrenae vitae,
 propterea dicitur esse de septem, ita quod distinctione capitum pro-
 275 priorum est octava, sed conformitate morum est de septem, et cum
 eis facit unam bestiam generalem, et habet se ad illa sicut si arbor
 aliqua septem ramos haberet certis spatiis distinctos ad invicem, in
 cuius septimo, si unus exsurgeret, posset rationabiliter dici octavus
 et de septem.

[12] Quantum ad cornua vero proponit quatuor: primo ipsorum
 significatum, secundo vero significati originem, tertio zelum, quarto
 operationem. Quantum ad significatum vero dicit consequenter quod
 DECEM CORNUA SUNT DECEM REGES. Sed ne credatur quod sint ei,
 scilicet angelo supradicto, contemporanei, subiungit: QUI REGNUM NON-
 285 DUM ACCEPERUNT, SED POST BESTIAM, | id est sequendo bestiam, ACCI- 80 a
 PIENT POTESTATEM TANQUAM REGES UNA HORA: per quae verba innuit

260. vadit] et *add.* V⁶; dicit V⁶ 264. statibus] spiritualibus V⁶; est *om.* V⁶ 265. carnali-
 bus] corporalibus V⁶ 266. pastor *om.* V⁶ 267. adventum V⁶ 271. specialia] spiritualia V⁶
 272. praedictam V⁶ 273. conformatur V⁶ 275. conformitant V⁶ 278. septimo] sexto
 V⁶ V⁶ 279. de *om.* V⁶ 284. contemporanei V⁶ V⁶

262. Iterum falsae afferuntur re-
 velationes.

265. Nicolao III papae (1277-80)
 successerunt Martinus IV (1281-85),
 Honorius IV (1285-87), Nicolaus IV
 (1288-92), Caelestinus V (1294), Bo-
 nifacius VIII (1294-1303) et Bene-
 dictus XI (1303-4); qui septem ponti-

fices ab auctore «carnales» appellantur.
 Notandum est anno 1305 electum esse
 papam Clementem V, amicum Arnaldo.
 Hic sperabat novum pontificem eccle-
 siam illam spiritualem, quam pseudo-
 spirituales somniabantur, sedulo in-
 stauraturum esse.

tria: primum quod ab alio praeficientur, scilicet ab Antichristo, ideo dixit: *Accipient potestatem*; secundum quod instituentur ab eo non ad absolute regnandum, quoniam se ipsum dicet esse regem absolute, sed ad regnandum sub ipso sicut vicarii eius, et ideo dicit: *Tanquam reges*; 290 tertium quod simul instituentur ad hoc, ideo dicit: *Una hora*. Et hoc de origine ipsorum.

[13] De zelo vero dicit: *HI UNUM CONSILIUM*, id est deliberatum propositum, *HABENT*: non dicit «habebunt», quamvis tempore suo futuri sint, sed *habent*, ut innuat quod, statim cum fuerint instituti, concorditer 295 intendent ad id quod subiungit, scilicet quod *TRADENT BESTIAE*, id est in eius obsequium et ad voluntatem ipsius implendam totaliter ordinabunt (hoc enim per *tradere* <importatur>), *VIRTUTEM SUAM*, scilicet industriam et scientiam et intellectum ac experientiam, *ET POTESTATEM*, 300 dominium quod habebunt in hominibus.

[14] Quantum ad operationem vero dicit quod *PUGNABUNT CUM AGNO*, scilicet persequendo veritatem ipsius. Ne tamen ex hoc desolentur aut nimio terrore concutiantur auditores, subiungit quod *AGNUS VINCET EOS*, quia cunctis dominantibus et regnantibus praeest; et ut ostendat quod vincet non solum per se, sed etiam per exercitum suum, subiun- 305 git: *Et, vincet inquam eos, QUI SUNT CUM AGNO VOCATI*, per praedicationem evangelicam, et *ELECTI*, per praedestinationem, *ET FIDELES*, per executionem iustitiae, quasi dicat: Vincentur a Christo tanquam a conferente virtutem vincendi, et a suis tanquam a bellatoribus ipsius.

[15] Non solum autem expressit angelus praedictus significatum 310 bestiae, sed etiam aquarum et mulieris sedentis super eas, et ideo dicit consequenter: *Et, supple dictus angelus, DIXIT MICHİ: AQUAE, QUAS VIDISTI* etcetera, scilicet in descriptione facta in principio huius capituli, *POPULI SUNT*, id est congregationes hominum significant; sed ne credantur esse unius ritus et idiomatis, subiungit: *Et GENTES* (quasi 315 dicat: *Et sunt diversi ritu, sicut gentiles erant, quando Iudaeis comparabantur*) *ET LINGUAE*, hoc est diversorum idiomatum.

[16] Quia vero superius promisit se ostensurum damnationem meretricis sedentis super aquas multas, et nunc exposuit significatum aquarum, ideo convenienter hic solvit promissum, ostendendo per quos 320

287. alio] illo V⁶ 288. dicit V⁶; ad om. V⁶ 288-9. absolute ad *transp.* V⁴ 289. regnandi V⁶; quoniam] qui V⁶ 298. impertatur V⁶ V⁶, importantur V⁶ 299. ac] ad V⁶; sperientiam V⁶ 302. persequendo] propsequendo V⁶ 303. aut] ac V⁶ 309. a bellatoribus] ab ablatoribus V⁶ 311. etiam om. V⁶ 312. dixit] dicit V⁶ 316. ritu] riti V⁶; sicut om. V⁶; erant om. V⁶; comparantur V⁶ 317. hoc] sed V⁶ 318. promisit] permisit V⁶ 320. quos] quod V⁶

damnabitur et qualis erit damnatio et propter quid taliter damnabunt. Dicit igitur quod DECEM CORNUA etcetera, HII (non dicit «haec», ut innuat quod non loquitur de signo, sed de significato, scilicet regibus) ODIENT FORNICARIAM (dicebatur meretrix, ad denotandam concupiscentiam temporalis mercedis in ea; hic vero fornicaria dicitur, ad exprimendam enormitatem concupiscentiae), ET FACIENT EAM DESOLATAM (hoc est de solio potentiae sublimis | deiectam, quasi dicat: Deicient eam a 80 b sublimitate potentiae temporalis) ET NUDAM, a possessionibus, ET MANDUCABUNT, id est vastabunt, CARNES EIUS, scilicet facultates, ET CONCREMABUNT, id est concorditer cremabunt, IPSAM IGNE, id est affligent furore vel ira.

[17] Quia vero potissima causa talis damnationis eius erit iudicium Dei, idcirco ad exprimendum istud subiungit: DEUS ENIM DEDIT etcetera, quasi dicat: Ideo facient hoc, quia, cum Deo placeat ut sic fiat requirente iustitia, permittet eos id FACERE; et, ad hoc faciendum propter iustitiam, movebit EORUM CORDA, et tanto tempore ac tanta virtute concedetur eis hoc, DONEC CONSUMMENTUR, id est compleantur, VERBA DEI, quae dicta sunt per prophetas, ut Isaiam, Ieremiam et ceteros, de ruina talis fornicariae.

340 Per haec autem verba innuuntur duo. Primum est quod, licet a praedicto angelo inchoetur deiectio carnalis ecclesiae, tamen finaliter consummabitur per decem reges designatos in decem cornibus bestiae. Secundum est quod in illis decem cornibus non solum designantur decem reges, qui dicti sunt concurrere cum Antichristo et ab eo institui, sed 345 etiam alii decem reges praecedentes adventum sive revelationem ipsius: nam eius deiectio consummabitur antequam reveletur, sicut aperte describitur in sequentibus duobus capitulis; et hii sunt illi qui designantur in revelatione Cyrilli per decem gades.

[18] Ultimo vero aperit significatum MULIERIS, dicens quod EST 350 CIVITAS, id est congregatio, MAGNA, tam sublimitate potentiae quam auctoritate, QUAE HABET REGNUM, id est regendi principatum, SUPER REGES TERRAE, hoc est super praelatos Ecclesiae: per quod innuit aperte

321. et propter quid] propter quod V⁶; damnabuntur V⁶ 322. haec] hic V⁶ 324. fornicariam] superius add. V⁵ V⁶; denotandum V⁶ 326. concupiscentia V⁶ 327. potentiae sublimis] substantialis potentiae V⁶ 330. affligent] vero ad denotandam concupiscentiam temporalis mercedis add. V⁶ 334. dicant V⁶; hoc] haec V⁶ 337. hoc] haec V⁶ 340. est om. V⁶ 345. reges om. V⁵ V⁶; advectionem V⁶; revelationem] revolutionem V⁶ 347. duobus sequentibus transp. V⁶ 348. Cirilli V⁶ 349. aperit] apparavit (cor. ex apparebit del.) V⁶

quod illa mulier principaliter significat Ecclesiam universalem, scilicet apostolicam sedem, et per illam tanquam per caput designatur tota Ecclesia, sicut per caput bestiae tota bestia. Patet etiam ex praedictis, 355 qualiter mulier et bestia sint sacramentum: nam in quantum per mulierem sedes apostolica designatur, quae caput est totius Ecclesiae, proculdubio mulier signum est rei sacrae, tum quia sedes apostolica ut talis est res sacra, tum quia tota Ecclesia, secundum quod per sedem apostolicam designatur, est sacra res. Bestia vero est signum rei sacrae, 360 prout significat Dei iudicium adimplendum per eam in fornicaria.

355. sicut ... bestia *om.* V⁶ 358. est signum *transp.* V⁶; tum] tamen V⁶ 359. tum] tamen V⁶
 360. signum *rep.* V⁶ 361. iudicium Dei *transp.* V⁶; ea V⁶

[ADIUNCTA DEIECTIONIS]

[XVIII, 1] ET POST HAEC VIDI. Descriptis principalibus causis primae deiectionis ecclesiae carnalis, hic principaliter describuntur modus et forma quibus illa deiectio consummabitur. Quia vero forma deiectionis multiplicior est ex parte deicientium et amatorum deiectae, quam ex parte ipsius deiectae, propterea primo describitur forma deiectionis ex parte illorum; et quia consummationis illius principales executores erunt summi pontifices qui succedent praedicto, scilicet per quem inchoabitur, ideo primo introducuntur hic, et sub nomine unius angeli describuntur, quia unanimes erunt ad consummationem illius deiectionis; secundo vero describitur ipsa deiectio. 81 a

Quantum ad primum autem solum describitur perfectio dicti executoris, ut per hoc pateant idoneitas eius et zelus ad hoc exsequendum. Ideo dicit: POST HAEC, scilicet quae descripsit in capitulo immediate praecedenti, VIDI ANGELUM ALIUM, a praedicto, DESCENDENTEM DE CAELO, id est de altitudine contemplationis ad regimen Ecclesiae, HABENTEM POTESTATEM MAGNAM, scilicet summi pontificatus; ET TERRA, id est tota Ecclesia, ILLUMINATA EST A GLORIA EIUS, id est a splendore suae perfectionis.

20 [DIVULGATIO PRAEVARICATIONIS]

[2] Consequenter exprimuntur circumstantiae deiectionis. Quarum prima erit sollemnis divulgatio praevaricationis eius, quae fiet per summum pontificem; et ideo dicit quod dictus angelus EXCLAMAVIT (id est extra, scilicet in audientia publica seu generali, clamavit, hoc est efficaciter divulgavit) IN FORTITUDINE, id est in auctoritate summi pontificatus, DICENS: MAGNA BABYLON, ut supra, CECIDIT, in affectibus,

5. est multiplicior *transp.* V⁶; est] tam *add.* V⁶ 8. succedunt V⁶ 10. quia] et V⁶ 11. ipsa] illa V⁶ 12. solum *om.* V⁶ 13. eius *om.* V⁶; hoc *om.* V⁶ 14. quae] qui V⁶ 18. id est a splendore] id est splendore V⁶ 23. summum] futurum V⁶ 24. audientia publica] audiendo publico V⁶; generali] generaliter V⁶; est *om.* V⁶

et ideo CECIDIT, in moribus; quasi dicat: Quia cecidit in spiritu, dignum est ut temporaliter deiciatur. Quod autem ceciderit in illis, declarat per effectus; qui sunt duo in genere: primus est fovere adversarios evangelicae sanctitatis, secundus est inficere seu depravare totam fidelium multitudinem. 30

Primum horum declarat per tria genera principalia dictorum adversariorum, scilicet: Dolosos vel fraudulentos; propter quod dicit quod FACTA EST HABITATIO DAEMONIORUM, id est praedictorum, qui ad malitias perpetrandas vigilanter student ut daemones. Item declarat per luxuriosos et scurriles, propter quod dicit: ET CUSTODIA OMNIS SPIRITUS IMMUNDI: hii enim dicuntur spiritus, quia movent alios ad pravitatem. Item declarat per hypocritas vel pseudoreligiosos, et ideo dicit: ET CUSTODIA OMNIS VOLUCRIS IMMUNDAE: tales quidem in Iob designantur per strutionem, quia per habitum et caerimonias exteriores simulant se volare in altum, et tamen corde non elevantur a terra; unde, quia simulata iustitia vel aequitas, ut ait Augustinus, est duplex iniquitas, ideo tales prae ceteris impiis sunt odibiles Deo, propter quod additur hic ODIBILIS: sunt enim immundi affectione et conversatione, et odibiles Deo simulatione. 45

Nec pertinet ad principalem sensum hic intelligere malignos spiritus per praedictos, quamvis regnent in carnali ecclesia, tum quia temporale iudicium Ecclesiae non est de invisibilibus, tum quia proprie carnalis ecclesia non custodit eos.

[3] Quantum ad infectionem vero vel depravationem aliorum dicit: Et cecidit inquam, QUIA DE VINO IRAE etcetera, ut supra decimo quarto, BIBERUNT, id est infectae vel informatae sunt, OMNES GENTES, id est omnes populorum diversitates. Ne tamen credatur quod efficacia corrumpendi aequaliter omnibus conveniret, propterea specialiter exprimit quaedam membra carnalis ecclesiae, scilicet praelatos, dicens quod REGES TERRAE, scilicet praelati Ecclesiae, CUM ILLA FORNICATI SUNT, hoc est exercuerunt concupiscentias illicitas. Sed ne solum de illis 50 55

28. ceciderit] cederit V⁴ 29. effectus] perfectus V⁶ 30. depravare] defraudare V⁶ 33. fraudulentos V⁴ 34. ad om. V⁶ 36. scurriles] steriles V⁶ 37. talis V⁶; designatur V⁶ 40. exterioris V⁶; 41. elevatur V⁶ 46. nec] vel V⁶; pertinet] permittent V⁶ 47. praedictos] dictos V⁶; tum] tamen V⁶ 48. Ecclesiae om. V⁶; tum] tamen V⁶; proprie] propterea V⁶ 51. supra] capitulo add. V⁶ 53. id est] et V⁶ 57. est] cum illa add. V⁶; de om. V⁴

38. Accusationes contra religiosos communitatis continuantur.

39-40. Iob., III, 29. Cf. Is., XXXIV, 13.

41-42. AUGUSTINUS: *Enarrationes in*

Psalmos. In Psalmum LXIII (vide MIGNE, P. L., XXXVI, 765; *Corpus christianorum*, ser. lat., XXXIX, 814).

51. Vide, supra, cap. XIV, v. 153 sqq.

istud intelligatur, exprimit consequenter illud vitium concupiscentiae, quod involvit tam subditos quam praelatos, dicens quod MERCATORES
 60 TERRAE, id est simoniaci Ecclesiae, FACTI SUNT DIVITES DE VIRTUTE, id est de pecunia vel thesauro, DELICITARUM EIUS, id est qua suas delicias peragit.

[ADMONITIO]

[4] Secunda circumstantia deiectionis erit sollemnis admonitio
 65 spiritualium personarum, ad vitandum omnes informationes et omnes participationes carnalis ecclesiae; propter quod dicit: ET AUDIVI ALIAM VOCEM (non dicit «aliud angelum», sed *vocem*, ut innuat duo: primum quod ista consideratio differt a praecedenti, quia illa erat quaedam divulgatio perversitatum, ista vero quaedam exhortatio ad vitandum eas; secun-
 70 dum quod ista exhortatio fiet ab eodem angelo vel auctoritate illius) DE CAELO, id est de sublimitate praelationis, scilicet de sede apostolica et suorum executorum quales sunt veri praecones eius, DICENTEM: EXITE, vitando imitationem, DE ILLA, POPULE MEUS, id est qui michi adhaeretis per amplexum evangelicae veritatis sive per devotionem ad
 75 eam; et ad hoc idcirco exhortor, NE PARTICIPES SITIS DELICTORUM, ET, ut propter hoc, NON ACCIPIATIS DE PLAGIS EIUS, scilicet de poena temporali et aeterna; quae etiam temporalis est duplex, scilicet amissio rerum exterius et turbatio mentis ab intra. [5] Et quod iam sit punienda declarat per hoc, quia PECCATA EIUS PERVENERUNT, id est perfecte
 80 venerunt, AD CAELUM, id est ad superiores Ecclesiae, ET DOMINUS, Ecclesiae, scilicet Deus, RECORDATUS EST etcetera: non dicit «videt» aut «intuetur» vel «scit», ut innuat quod non solum punietur propter praesentes iniquitates, sed etiam praeteritas.

[EXHORTATIO]

85 [6] Tertia circumstantia est exhortatio spiritualium personarum ad affligendum eam in executione deiectionis, per quod innuitur quod generaliter spiritualis Ecclesia deprimet carnalem; propterea dicit: REDDITE ILLI etcetera, quasi dicat: Remunerate eam, SICUT ET IPSA REMUNERAVIT VOS, quibus dedit afflictionem pro salubribus exemplis et

64. crit] est V⁶; amonitio V⁴ V⁵ 69. eas] eos V⁶ 71. scilicet] id est V⁶ 72. executorum V⁶ 73. existe V⁶ 76. hoc] haec V⁶; accipietis V⁶ 77. admissio V⁶ 79. quia] quod V⁶ 81. etcetera om. V⁶ 82. scit] sit V⁶ 88. remunerat] renuntiavit V⁶ 89. remu-
 neravit] renuntiavit V⁶

documentis, hoc est affligite eam sicut et ipsa vos. Sed in qua mensura 90
 debeant affligere, consequenter exprimit: et primo quantum ad deordi-
 nationem eius adversus eos, secundo quantum ad deordinationem eius
 in se. Quantum ad primum dicit: Et **DUPLICATE DUPLICIA** etcetera: non
 dicit «supplicia», ut innuat duo: primum quod carnalis ecclesia dupliciter
 afflixit spirituales, scilicet in spiritu et in corpore, secundum quod 95
 pro utroque debetur ei duplex supplicium: nam pro afflictione spirituali
 debetur ei reprehensio publica et increpatio publica, pro corporali vero
 subtractio facultatum et ablatio potentiae | sive auctoritatis. Et haec
 quantum ad deordinationem eius in opere; ideo dixit: **SECUNDUM OPERA**
EIUS; sed pro deordinatione sermonis subiungit: **IN POCULO**, scilicet 100
 in sermone prolato qui percipitur absque difficultate, **QUO MISCUIT**,
 ubi blanditias deceptionis cum austeritatibus minarum et contumeliae,
MISCETE EI, id est etiam, **DUPLUM**, id est duas mixtiones facite, quarum
 una erit narrationis operum illius et declarationis iniquitatum ipsorum,
 alia vero erit eloquiorum sacrorum et naturalis rationis ad eorum 105
 confusionem.

[7] Consequenter exprimit quantum debeat affligi pro deordina-
 tione sui in se, dicens: **QUANTUM GLORIFICAVIT SE**, per elationem et
 iactantiam de sublimitate, **ET IN DELICIIS FUIT**, quantum ad abusum
 opulentiae, **TANTUM DATE ILLI TORMENTUM**, quantum ad afflictionem in 110
 exterioribus, **ET LUCTUM**, quantum ad tristitiam mentis. Sed ne lateat
 quantum se glorificaverit, subiungit: **QUIA**, quasi dicat: Bene dixi quod
 se glorificavit, quia **IN CORDE SUO**, scilicet in collegio sedis apostolicae
 quod est influens omnibus aliis tanquam cor, **DIXIT: SEDEO**, id est
 possideo gloriam sublimitatis pacificae, ut **REGINA**, id est ut domina 115
 cunctarum nationum populi latini, **ET VIDUA NON SUM**, id est non careo
 deliciis, **ET LUCTUM NON VIDEBO**, id est propter defectum bonorum
 non contristabor.

[8] Quod autem in omnibus his, quibus se glorificavit, debeat tan-
 tum puniri, quantum se glorificavit, declarat per differentias poenarum 120
 quae simul advenient ei; propterea dicit: **IDEO IN UNA DIE**, id est simul,

91. quantum] quam V^o 92. secundo quantum om. V^o 94. supplicia] duplicia V^o
 95. affligit V^o; et in corpore] et corpore V^o 96. utraque V^o; 97. pro rep. V^o 98. sub-
 stractio V^o; facultatum] falsitatum V^o; haec] hoc V^o 99. dicit V^o 100. pro om. V^o
 102. ubi] vobis V^o; cum] tamen V^o 103. miscite V^o; ei] et add. V^o; etiam id est transp. V^o;
 etiam] duplex add. V^o; mistiones V^o 109. abusum] et add. V^o 110. opulentiae ... ad om. V^o
 114. sedeo] secundo V^o 117. lutum V^o 121. ideo] Iohannes V^o

90 sqq. Rationem hoc in loco ex- tas franciscana sese invicem oppone-
 plicat, qua spirituales et communi- bant.

(nam, ut ex revelationibus aliis colligitur, decem reges populi latini, designati per decem gades, ut supra fuit tactum, simul provocabuntur adversus eam, maxime quando sollemniter ipsam spiritualis Ecclesia, 125 quae tunc praeerit, detestabitur, quod nichilominus palam fuit inchoatum tempore Bonifatii octavi), VENIENT PLAGAE, poenarum sive afflictio-
num, EIUS, scilicet, ut exprimit, MORS, id est omnimoda impotentia per amissionem iurisdictionis temporalis et auctoritatis, et hoc quantum ad primam iactantiam; ET LUCTUS, id est amaritudo tristitiae, quantum 130 ad secundam; ET FAMES, id est inanitio facultatum, quantum ad tertiam. Sed ut ostendat quod istae plagae non debiliter sed efficacissime infligentur ei, subiungit quod IGNI COMBURETUR, id est indignatione forti vel ira persecutorum cruciabitur; et haec est causa proxima illius efficaciae, remota est vero fortitudo Dei, quod ideo dicit, ut ostendat 135 quod efficacia proximae causae derivatur a iudicio Dei; propterea dicit quod FORTIS EST DEUS, QUI IUDICABIT ILLAM, tunc scilicet per vicarios suos: non enim convenit intelligere quod loquatur hic de combustione materiali, quia, cum ecclesia carnalis sit ubique laicis commixta, stultum 82 b esset existimare vel quod ex omni loco ad unum congregaretur vel quod 140 in quolibet a laicis prius separata combureretur.

[PLANCTUS]

[9] Quarta circumstantia est planctus amatorum seu alumnorum eius propter patentem deiectionem; propterea consequenter describit ipsum. Et primo describit planctum saecularium quantum ad sublimes, 145 cum dicit: ET FLEBUNT, maerore cordis, ET PLANGENT SE, pravitate sermonis, SUPER ILLAM REGES TERRAE, scilicet pontifices Ecclesiae; ad quod exprimendum subiungit: QUI CUM ILLA etcetera, ut supra, CUM

122. revelationibus ex *transp.* V⁶ 123. supra *om.* V⁶ 125. nichilominus] nomen V⁴; palam] dicit et *ladd.* V⁴ 128. admissionem V⁴ V⁶ 134. vero *est transp.* V⁵ V⁶; ut *om.* V⁶ 135. causae proximae *transp.* V⁴; derivatur V⁵ 136. illa V⁶ 137. loquatur] locativi V⁶; hic *om.* V⁶ 138. stultum] tantum *add.* V⁶ 139. esset] esse V⁶ 140. comburetur V⁶ 143. patentem] *pa et spatium vacuum* V⁶; deiectioni V⁶

122. Falsae revelationes denuo afferuntur.

123. Vide, supra, cap. XVII, v. 341-9.

124. Huius *Expositionis* auctor supponit verbum «gades» primo tri-

butum esse decem regibus Apocalypseos a revelatione sancti Cyrilli, tempore Bonifatii VIII divulgata.

132. In Vulgata Clementina legitur «igne» pro «igni», at optimi codices habent «igni».

VIDERINT FUMUM INCENDII, id est afflictionem persecutionis EIUS, [10] LONGE STANTES, id est valde suam carnalitatem dissimulantes, PROPTER TIMOREM etcetera, DICENTES ter: VAE, hoc est profitentes quod afflictio tam supremos quam infimos ac mediocres comprehendit; ipsi etiam notabiliter affligentur in tribus, scilicet amissione potentiae et divitiarum et deliciarum, et ideo ter dicent *vae*, et more plangentium dirigent sermones suos ad ipsam BABYLONEM, quae fuit CIVITAS MAGNA multitudine et FORTIS potentia. Cetera patent.

[11] Secundo describit planctum saecularium quantum ad simoniacos cuiuscumque gradus; et quia principaliter plangent contemptum propriarum mercium in eo quod non invenient emptores earum, secundo detrimentum ecclesiae carnalis, idcirco primo describit primum, dicens quod NEGOTIATORES TERRAE etcetera, QUONIAM NEMO AMPLIUS EMET EORUM MERCES, id est nemo dabit beneficia ecclesiastica sive bona spiritualia pro eis. [12] Ut autem elucidet quae sunt merces eorum, subiungit: Non ement, inquam, MERCEM AURI, hoc est sapientiae doctoralis (quia contemplatione doctoratus in aliqua facultate, etiam in theologia, tunc nulli conferetur ecclesiasticum beneficium, sed solum contemplatione vitae spiritualis et evangelicae sanctitatis), ET ARGENTI, hoc est eloquentiae, ET LAPIDIS PRETIOSI, hoc est perspicaciae vel industriae naturalis, ET MARGARITAE, pulchritudinis corporalis seu iuventutis, ET BYSSI, hoc est generositatis sive claritatis prosapiae quae constituit unam telam, ET PURPURAE, strenuitatis bellicae, etiam SERICI, quod est puritas famulatus vel fidelitas obsequii temporalis, ET COCCINI, hoc est sanguinis vel propinquissimae parentelae, qualis est nepotum; ET, non ement inquam, OMNE LIGNUM THYINUM, per quod omnes gradus affinitatis designantur quia lignum est quod adhaeret manibus tractantium, ET OMNIA VASA EBORIS: per vas designatur famulatus obedientiae sive discipulatus; nec tamen, si temporalia fuerint seu mundana, contemplatione ipsorum beneficia conferentur; quia tamen recipientes doctrinam vel praeceptum ab aliquo | diversimode disponuntur ad illud, propterea describit illas diversitates per VASA differentium materierum: nam de *ebore* sunt qui obediunt cum gravitate discretionis, DE LAPIDE

148. viderunt *V*⁶ 150. est *om.* *V*⁶ 151. etiam] ac *V*⁶ 152. notabiliter] nobiliter *V*⁴; admissione *V*⁴; et *om.* *V*⁶ 153. dicent ter *transp.* *V*⁶ 155. et *om.* *V*⁶; potentia] post *V*⁶ 156. saecularium *om.* *V*⁶ 161. merces eorum *transp.* *V*⁶ 162. elucidet] eludet *V*⁶ 163. mercem] mercedem *V*⁴; est *om.* *V*⁶ 163-4. doctrinalis *V*⁶ 164-5. theoloya *V*⁴ 165. conferet *V*⁶ 170. etiam] et *V*⁶ *V*⁶ 172. parentellae *sic semper* *V*⁶ 173. thyinum] tyrium *V*⁴ 174. tractatum *V*⁴ 176. discipulatus] disciplinatus *V*⁴ 178. ab *rep.* *V*⁶

156 sqq. Notanda hic series scelerum 171. In Vulgata Clementina «coccia», quae auctor clericis saecularibus obicit. alibi «coccini».

vero PRETIOSO qui cum industria naturali, de AERAMENTO qui cum sonori-
tate verbi efficaciae, de FERRO qui cum rigore animi, de MARMORE
qui cum levitate et timore; [13] ET, nemo inquam emet, CINNAMOMUM,
divulgationem famae, ET AMOMUM, promissionem adiuvandi parente-
185 lam (in hoc autem verbo docet aperte quod hic non loquitur de his
mercibus litteraliter, quia carnalis ecclesia non utitur amomo nec novit
ipsum); ET, nemo inquam emet mercem, ODORAMENTORUM, hoc est testi-
moniorum laudis, sicut in electionibus saepe contingit, ET UNGUENTI,
hoc est reconciliationis, ET THURIS, hoc est devotae supplicationis,
190 ET VINI, hoc est intercessionis propinquissimorum, ET OLEI, hoc est
adulationis, ET SIMILAE, hoc est persuasionis factae de scripturarum
expositione, ET TRITICI, hoc est persuasionis factae de ipsa scriptura;
ET, nemo inquam emet mercem, IUMENTORUM, per quae designantur illi
qui sarcinam portant obsequii temporalis, ut collectores reddituum
195 et praeparatores ciborum et similes, ET OVIVM, per quas designantur
multiplicatores reddituum seu lucrorum, ET EQUORUM, per quos desig-
nantur socii magnae reputationis iudicio mundi, ET RHEDARUM, id est
curruum per quos cubicularii et camerarii designantur, ET MANCIPIO-
RUM, id est eorum qui commissi sunt a divitibus et magnatibus, et quasi
200 per hoc mancipati, ET ANIMARUM HOMINUM, id est nepotum, qui sunt
animae praelatorum: quasi dicat: Pro his mercibus nichil dabitur tem-
pore deiectionis ecclesiae carnalis, quando scilicet corruerit, ut superius
est descriptum.

Docetur autem hic clare quod favore praedictorum spiritualia con-
205 cedebantur in Ecclesia per carnales.

[14] Consequenter describit planctum quem facient praedicti prop-
ter detrimentum ecclesiae carnalis. Aliud est enim plangere proprium
damnum, et aliud plangere commune. Dicit igitur: ET POMA, quasi
dicat: In tua deiectione pretium est nostrarum mercium annullatum;
210 et DISCESSERUNT A TE *poma* iocundi fructus, DESIDERII ANIMAE TUAE:
non dicit «*desiderii tui*», sed *animae tuae*, id est consanguineitatis vel
generis: anima siquidem carnalis cleri est genus ipsorum, in quo viget
desiderium sublimandi in Ecclesia proprios filios et consanguineos, qui
sunt poma iocunditatis eorum; ET OMNIA PINGUIA, quantum ad opulen-

183. qui *om.* V^s 184. emit V^s V^s; amomum V^s 190. est *om.* V^s; est *om.* V^s 191. et ...
persuasionis *om.* V^s; persuasiones V^s 192. est *om.* V^s 193. iumentorum] eorum V^s
194. temporalis] temporalis *add.* V^s 195. ovium] evum V^s 197. socii *om.* V^s 204. doce-
tur] docere V^s 206. plantum V^s 208. et poma] quod poma V^s 210. discesserunt V^s;
iocundi] rotundi V^s 212. cleri carnalis *transp.* V^s

184. Vulgata Clementina omittit runt optimi codices; cfr. ed. cit. (p. 31,
verba «et amomum», quae tamen affe- v. 835), III, 553.

tiam, ET PRAECLARA, quantum ad dignitates et scientias saeculares et 215
 83 b sublimationem nobilium carne, PERIE|RUNT A TE, quia, ut in aliis revela-
 tionibus elucidatur, talium consideratio tunc penitus evanescet: ad quod
 clarius exprimendum, subiungit: ET AMPLIUS IAM NON VENIENT, sive
 non vendent, ILLA [15] MERCATORES HOMINUM, id est negotiatores prae-
 latorum vel qui mercantur pro hominibus bona ecclesiastica. 220

Sed ne credatur quod illi, qui iam ab ea ditati fuerint, remaneant
 consolati, idcirco subiungit in persona praedictorum plangentium et
 dicentium: QUI DIVITES FACTI SUNT, AB EA (more plangentium mutant
 personam in suo sermone, tanquam si aliis describant Ecclesiae ruinam)
 LONGE STABUNT etcetera, ut supra, [16] DICENTES: VAE, VAE (isti notabi- 225
 liter solum perdunt divitias et delicias, ideo bis tantum vae profiten-
 tur), CIVITAS, quasi dicat: Infelix est *civitas* ILLA MAGNA, ut supra, QUAE
 AMICTA ERAT BYSSO, id est nobilitate carnali, ET PURPURA, id est gloria
 militari ut mero imperio, ET COCCO, id est auctoritate dispensationis
 sacrorum, quae de sanguine Christi sunt tincta, ET DEAURATA, id est 230
 desuper aurata, hoc est in superficie et non in profundo. In quo verbo
 docet aperte quod ornatus hic expressi metaphorici sunt, et non litte-
 rales: nam auro materiali tota carnalis ecclesia non deauratur, sicut
 nec cocco materiali vel purpura etcetera induitur, licet forte personae
 particulares utantur in suis operimentis, nec tamen propter hoc attri- 235
 bueretur toti Ecclesiae absolute; sed universaliter ipsa habet aurum
 in superficie, scilicet in eo quod cunctis est manifestum, ut in officio
 ecclesiastico: nam totum et quoad verba et quoad ordinem sive mo-
 dum est informatum sapientia divina, tamen ipsa ecclesia carnalis
 non habet eam in mente, nedum affectum, sed etiam non habet intellec- 240
 tum, quia nec epistolas aut evangelia vel prophetias ceteraque prolata
 per eam intelligit, immo proferendo mentitur Deo cotidie, veluti cum
 dicit: *Quomodo dilexi legem tuam, Domine, tota die meditatio mea est,*
et in aeternum non obliviscar iustificationes tuas, quia in ipsis vivificasti
me, et sic de similibus. 245

217. evanescit V⁶ 218. veneent V¹, cor. ex veneent V⁴ V⁶ 222. idcirco] id est circo V⁶
 223. mutam V⁶ 226. tantum] tamen V⁶; profitentur] proficiuntur V⁶ 227. civitas]
 civitatis V⁶ 229. mero] maeo V⁶; cocco] tocto V⁶ 230. sacrorum] sacramentorum V⁶;
 id est] et V⁶ 232. expressit V⁶ 233. ecclesia carnalis *transp.* V⁶ 234. cocco] tocto V⁶
 240. affectu V⁶ 243. dicit] psalmo CXVIII *add.* V⁶; mea *om.* V⁶; est] etcetera *add.*
 V⁶ 244. et] psalmo eodem CXVIII et *add.* V⁶

216. Falsae revelationes denuo
 afferuntur.

218. Vulgata habet «invenient»
 pro «venient».

225. Confer versum 150, ubi tri-
 plex exclamatio profertur.

243. Ps., CXVIII, 97.

244-5. Ps., CXVIII, 93.

Ut ergo innuat quod non loquitur de auro materiali, subiungit: AURO: superfluum enim fuisset hoc dicere quantum ad materiale, quia deauratum litteraliter non nisi auro est deauratum; sed deauratum metaphorice dicitur quicquid habet aliquam apparentiam splendoris aut excellentiae, 250 nec tamen illud, quod dabit apparentiam, erit aurum sive excellentia, sicut est sapientia Dei. Idem etiam innuit per sequentia, cum dicit: LAPIDE PRETIOSO: nam litteraliter nichil deauratur lapide, sed ecclesia carnalis | quantum ad exteriorem confessionem, scilicet publicae vocis, 84 a est informata Christo, qui est absolute lapis pretiosus: tota enim confitetur se fore Christi Ecclesiam; item tota similiter in apparentia est 255 informata MARGARITIS, hoc est institutionibus sanctorum patrum, sed has informationes non habet in mente per affectum sive devotionem. [17] Infelix, inquam, est, QUONIAM UNA HORA etcetera, ut supra.

Consequenter describit planctum regularium, dicens: ET OMNIS GUBERNATOR navis, quae est monasterium, scilicet omnis abbas et prior; 260 et quia praeter istos gubernatores sunt etiam alii de collegio regularium, qui gerunt vel administrant negotia seu bona quae pertinent ad ipsorum ordinem, idcirco subiungit: ET OMNES QUI NAVIGANT, id est qui gerunt negotia, IN LACU, id est in statu ordinis cuiuscumque: totus enim status 265 est lacus, in quo notabilis est congregatio aquarum, scilicet tam scientiarum quam mortalium personarum, et unumquodque monasterium est navis, in qua per fluctus huius saeculi et per latitudinem sui status ipsi navigant. ET NAUTAE, qui sunt domini navium, per quos generales cuiuslibet ordinis designantur. Et quia ministri talium ut plurimum 270 intendunt saecularibus negotiis et apud saeculares pro statu suo crebro sollicitantur, idcirco subiungit: ET omnes QUI OPERANTUR IN MARI, hoc est in congregatione saecularium (recte quoque dicuntur isti operari et alii navigare: nam qui sollicitantur pro suo statu infra terminos eius, valde minus laborant tam spiritu quam corpore peregrinantibus 275 extra), LONGE STETERUNT etcetera, ut supra. [18-19] Et hii quidem omnes in ruina carnalis ecclesiae MITTENT PULVEREM SUPER CAPITA SUA, propter acerbiter planctus, hoc est superponent menti suae per memoriam

246. de auro *om. V⁶*; aurum *V⁶* 247. enim *om. V⁶*; materialem *V⁶* 248. litteraliter] liberaliter *V⁶*; sed deauratum *om. V⁶* 249. quicquid] quicquam *V⁶* 250. illud] aliud *V⁶* 251. etiam] enim *V⁶*; per] pro *V⁶* 254. tota] tanta *V⁶* 254-5. confitebitur *V⁶* 257. habent *V⁶* 264. lacu] latu *V⁶*; cuiusque *V⁶* 266. et *om. V⁶* 269. plurimum] pulcherrimum *V⁶* 277. acerbiter *V⁶*; planctus] populatus *V⁶*

259 sqq. Praecedentes obiurgationes ad regulares viros extendit. Cfr. ipsius Arnaldi *Confessionem Ilerdensis de spurcitiis pseudoreligiosorum*.

264. Legitur «in lacu» in quibusdam

cod. Vulgatae; in aliis «in lacum», quam lectionem Clementina secuta est; in optimis vero codd., «in locum».

276. «miserunt» in Vulgata.

oblectamenta temporalia, quibus antea fovebantur, et idcirco dolebunt acerbe propter ipsorum amissionem. Cetera patent ex supradictis.

[EXHORTATIO AD EXULTANDUM]

280

[20] Quinta circumstantia deiectionis est sollemnis exhortatio ministrorum Ecclesiae spiritualis ad exultandum de ruina illius, cum dicit: EXULTATE SUPER EAM, hoc est dominando illi, CAELI, praelati et omnes contemplativi, ET SANCTI APOSTOLI, scilicet veri legati Christi et Ecclesiae, ET PROFETAET, doctores, QUONIAM IUDICAVIT, id est iudicio 285
patenti manifestavit, DEUS IUDICIUM VESTRUM, id est praenuntiatum a vobis et affectatum, DE ILLA.

[21] Usque nunc Ioannes in isto capitulo narravit visionem, per quam describitur forma deiectionis ecclesiae carnalis, in quantum principaliter tangit deicientes et amatores illius; hic vero narrat visionem, per quam describitur forma deiectionis, in quantum tangit ipsam ecclesiam deiciendam. 290

Et quia duae sunt circumstantiae principales ipsius deiectionis sive 84 b casus, idcirco describit tantummodo illas duas: prima siquidem est velocitas, quia casus eius non erit paulatinus, sed quasi subito cadet; 295
secunda erit efficacia, quia non in parte cadet, sed totaliter.

[VELOCITAS CASUS]

Propter primum dicit quod UNUS ANGELUS FORTIS etcetera: in hiis verbis innuitur quod praelatus universalis auctoritatis erit, qui sic certificabit amatores evangelicae veritatis de ruina carnalis ecclesiae: nam, ut ex revelationibus aliis clare patet, totum coetum pseudo praeconum et doctorum, qui per MOLAM MAGNAM designatur (nam et *mola* sunt conterendo grana sacrarum scripturarum, et *magna* numerositate atque praesumptione), repente exterminabit destituendo pontifex per quem reformabitur spiritualis Ecclesia. 300
305

Quia vero primum notabile quod faciet in universali Ecclesia erit istud, aperte per hoc cognoscent amatores evangelicae veritatis quod simili modo repente cadet carnalis ecclesia: cum enim statum vel status

279. ammissionem V⁴, admissionem V⁶ 284. veri] viri V⁶; ligati V⁶ 286. id est] et V⁶
295. paulatinus] plantinus V⁶ 299. erit universalis auctoritas *transp.* V⁶ 302. designantur V⁶ 307. cognoscent *om.* V⁶

283. In Vulgata Clementina et in optimis cod., «exulta... caelum».

285. In Clementina, «iudicabit»; in optimis autem codd., «iudicavit».

310 tantae multitudinis et tantae auctoritatis MITTAT IN MARE, id est mergat in amaritudine perpetui maeroris et subito deiciat, indubitanter cognoscent quod IMPETU TALI poterit submergi praedicta BABYLON ibidem.

Tamen, quia coetus pseudo praeconum et doctorum non est vera mola sacrorum eloquiorum, ideo ad hoc designandum non dixit quod esset «mola», sed LAPIS, ab immobilitate praesumptionis, QUASI MOLARIS, 315 propter apparentiam exponendi sacra eloquia.

[EFFICACIA]

Propter secundum vero dicit quod ULTRA NON INVENIETUR. [22] Sed, ut hoc clarius pateat, manifestat consequenter per defectum omnium partium suae perfectionis, et primo illarum quibus maxime scandalizabantur spirituales aut laedebantur innocentes; ideo, quasi ad consolationem ipsorum, loquens eis de illa dicit quod NON AUDIETUR IN 320 EA AMPLIUS VOX, id est persuasio, CITHAROEDORUM, hoc est advocatorum seu iuristarum (citharoedi namque faciunt sonum tangendo cordas, sic et hii persuadent tangendo diversitates negotiorum sive facti et iuris, 325 quibus constringitur mens humana), ET MUSICORUM, id est consiliariorum qui persuadent per considerationes naturalis rationis, ET TIBIA CANENTIUM, scilicet adulatorum, qui per fistulam inanem et multipliciter perforatam, quae est curiositas phantasiae, persuadent, quales sunt histriones, ioculatores, similes; ET, canentium inquam, TUBA, scilicet scriptura 330 sacra: multi enim sunt in ecclesia carnali qui, ad effectum suae intentionis promovendum, persuadent per eloquia sacra, pervertendo ipsa sive adulterando verbum Dei, quia non utuntur eo ad gloriam eius et promotionem suae veritatis, sed propriae voluptatis.

Iterum, quia per studium scientiarum saecularium omnes spirituales nimium scandalizat, subiungit quod OMNIS ARTIFEX, id est doctor 335 scientiarum saecularium, OMNISQUE ARS, ipsae scientiae, NON INVENIETUR IN EA AMPLIUS; nec convenit hoc de mechanicis intelligere, quoniam in clero locum non habent.

Consequenter exprimit defectum illarum partium, de quibus ipsa 340 carnalis Ecclesia maxime gloriatur, et ideo convertit ad eam sermonem,

309. id est om. V^o 312. coetus] dicta V^o 313. eliquiorum V^o; dicit V^o 320. scandalizabantur V^o; spirituales om. V^o; aut] et V^o; innocentes] ignoscentes V^o 321. loquens rep. V^o; dicit om. V^o 323. citareudi V^o 324. et om. V^o 327. inane V^o 328. persuadentur V^o 329. ioculatores] ioculares V^o; tuba] tibia V^o 333. voluptatis] voluntatis V^o 334-6. omnes... saecularium om. V^o 335. scandalizat] ac add. V^o 336-7. inveniuntur V^o

311. «hoc impetu» in Vulgata Clementina et in optimis cod., «tali» alibi.
322 sqq. Animadvertite hic duritiam atque acrimoniam in magistris uni-

versitatum impugnandis, cum iurisconsultis, tum theologis, tum denique philosophis.

ut innuat quod per hoc maxime affligetur, dicens: ET VOX MOLAE: per quae verba docet aperte quod non loquitur de mola materiali seu molendini, tum quia illa non habet vocem, licet faciat sonum, tum quia sonus molendini materialis nichil notabile est in clero; sed quia carnalis ecclesia gloriatur se habere doctores scripturarum et praecones evangelicos, protestatur quod ex tunc IN EA NON INVENIENTUR, sed solum in spirituali Ecclesia. [23] Item gloriatur habere personas magni exempli vel in largitate dapium vel in structuris aedificiorum vel in exaltatione consanguineorum et similium; ideo dicit: ET LUX, id est exemplum, LUCERNAE, magnifici hominis temporaliter, NON LUCEBIT etcetera. Item gloriatur se habere pontifices et ecclesias magnae sollemnitatis; propterea dicit: ET VOX, id est gloriatio, SPONSI, scilicet pontificis vel praelati, ET SPONSAE, Ecclesiae vel collegii, NON AUDIETUR IN TE ADHUC, pro tempore quo deicietur amplius pro futuro, quasi dicat: Nec tunc nec in futuro.

Sed ut aequitas huius poenae iam descriptae sit clarior, exprimit consequenter culpas, quibus principaliter sic meruit puniri. Tamen prius exprimit illas, in quibus ipsa solum delectabatur; et ut innuat quod signanter propter eas ipsa est affligenda, dirigit sermonem ad ipsam, dicens: QUIA, quasi dicat, ideo praedicto modo punieris, quia MERCATORES TUI, scilicet cupidi temporalium et avari, ERANT PRINCIPES TERRAE, id est praelati Ecclesiae. Ut autem innuat quod causa culpae istius erat corruptiva universaliter, propterea subiungit secundam culpam per causalem coniunctionem, dicens: QUIA, quasi dicat: Ideo cupidi et avari praefuerunt in Ecclesia, quia OMNES GENTES, id est omnes diversitates hominum vel omnes amatores istius saeculi, ERRAVERUNT IN VENEFICIIS TUIS, id est in malitiis infectivis vel corrumpentibus vitam spiritualem. [24] Tertia vero culpa solum affligebat spirituales aut amatores evangelicae veritatis, ideo in consolationem illorum exprimitur, quasi dirigendo sermonem ad eos, cum dicit: ET INVENTUS EST IN EA SANGUIS PROPHETARUM, id est occisio verorum doctorum, ET SANCTORUM, scilicet quorumcumque viventium spiritualiter, quoniam tales persequabatur, ET OMNIUM QUI INTERFECTI SUNT IN TERRA, per quos designat eos qui corruptum exemplum imitati sunt carnalis ecclesiae, nam hii propter culpam eius sunt in Ecclesia spiritualiter interfecti.

341. molae V⁶ 343. tum... tum] tamen... tamen V⁶; faciet V⁶ 344. nichil] non V⁴; notabilem V⁴; clero] coelo V⁶ 347. gloriatur] se add. V⁶ 352. pontificis] pontificum V⁶ 353. adhuc] ad haec V⁶ 361. id est] et V⁶; innuat autem transp. V⁶ 362. secundam] causam add. V⁶; culpam] immediate add. V⁶ V⁶ 364. id est om. V⁶ 366. vel] corporaliter add. V⁶ 368. consolatione V⁶ 369. sanguinis V⁶ 370. occisio] octasio V⁶ 371. persequabantur V⁶ 373. propter] per V⁶

341. In Vulgata legitur. «et vox citharoedorum et musicorum et tibia canentium non audietur».

[GRATIARUM ACTIO]

[XIX, 1] POST HAEC AUDIVI. Hic, ubi describitur exultatio spiritualis Ecclesiae de supra descripta ruina carnalis, ad innuendum quod spiritualis Ecclesia semper habet gaudium ordinatum, primo describitur actus quo refert Deo gratias pro illa deiectio-
5 tur actus quo refert Deo gratias pro illa deiectio-
gaudium principaliter.

Quantum ad primum vero dicit quod *post* praemissa *audivit* | IN 85 b
CAELO, id est in Ecclesia spirituali, VOCEM, id est exhortationem, MAG-
NAM; et quia magnitudo ista non erit a re sensibili, sed a magno fer-
10 vore devotionis, qui latet in spiritu, propterea non dicit absolute quod
audivit «vocem magnam», sed QUASI *vocem magnam* TUBARUM MULTARUM
(per quod innuit quod ista exhortatio referendi laudem et gratias Deo
divulgabitur in Ecclesia per praecones) DICENTIUM: ALLELUIA, id est
laudate Deum sic, scilicet: LAUS, quantum ad testimonium excellentiae,
15 ET GLORIA, quantum ad publicam divulgationem illius, ET VIRTUS, quan-
tum ad efficaciam supradictae deiectionis, DEO NOSTRO EST, id est
convenit proprie, [2] QUIA IUDICAVIT etcetera, ut supra. [3] ET ITERUM
DIXERUNT supradicti: ALLELUIA, id est: Laudate Deum pro eo quod
sequitur, scilicet: ET ASCENDIT, quasi dicat: Iudicavit ut dictum est, et
20 ascendit FUMUS EIUS, scilicet iudicatae meretricis, IN SAECULA SAECU-
LORUM, id est afflictio eius pervenit ad sublimiores, qui dicuntur saecula
saeculorum, ut supra fuit iam tactum.

[4] Ideo vero distincte vel specialiter fit gratiarum actio de puni-
tione sublimium, quia notabilius oppresserunt spirituales Ecclesiam et
25 contempserunt evangelicam veritatem. Quia vero gratiarum actio re-
quirit ad sui perfectionem non solum verbum rectae confessionis, sed
etiam opus devotae venerationis, propterea consequenter exprimit illud
in persona patrum et praeconum, dicens: ET CECIDERUNT etcetera, ut

3. supra descripta] supradicta V⁶ 6. principaliter] principalem V⁶ 7. audivi V⁶ 11. quasi
magnam vocem *transp.* V⁶ 14. Deum] cum V⁶ 15-6. quantum] quam V⁶ 16. Deo] ideo V⁶
18. Deum] cum V⁶ 21. afflictio eius] perfectio V⁶ 23. specialiter] spiritualiter V⁶

3. Vide, supra, cap. XVII, v. 2 sqq.
11. Vulgata Clementina omittit «mag-
nam».

22. Vide, supra, cap. I, v. 275-7.
24-5. Accusatio summorum ponti-
ficum ecclesiae carnalis.

supra. Quia vero talis gratiarum actio tunc erit sollemnissima quantum ad exhortatos, propterea consequenter describit illius sollemnitatem in consolationem spiritualium personarum, dicens quod [5] vox, scilicet exhortationis, EXIVIT, scilicet in publicum, DE THRONO, id est de sede apostolica, DICENS: LAUDEM DICITE etcetera, SANCTI, hoc est perfecti fideles, ET QUI TIMETIS DEUM, scilicet inferiores merito in quocumque gradu; ad quod exprimendum subiungit: PUSILLI, scilicet subditi, ET MAGNI, scilicet praelati; praemittuntur vero subditi, ut designetur quod magis exhortandi sunt ad hoc.

[6] Descripta exhortatione, consequenter describitur executio generalis ipsius, cum dicit: ET AUDIVI QUASI VOCEM TUBAE MAGNAE, quantum ad praecones, ET SICUT VOCEM AQUARUM MULTARUM, quantum ad populares, ET SICUT TONITRUM (a «tonitrus, tonitrus, tonitruum») MAGNORUM (et hoc quantum ad principes et potentes: de quibus omnibus non dicit se *vocem* simpliciter audivisse, sed *quasi vocem*, ut innuat quod omnes cum humilitate spirituali referunt Deo gratias) DICENTIUM: ALLELUIA, id est laudate Deum, QUONIAM REGNAVIT, id est regnum in Ecclesia perfecte obtinuit, DOMINUS DEUS NOSTER; et ad exprimendum quod iste est Deus verus, addetur: OMNIPOTENS.

[GAUDIUM NUPTIARUM]

[7] Descripta gratiarum actione propter exterminium meretricis, consequenter describitur gaudium et exultatio fidelium propter reparationem seu reformationem sponsae caelestis agni, cum | dicit: GAUDEAMUS, in corde, ET EXSULTEMUS, in exteriori opere, sed utroque modo in ordine ad Deum; ideo subiungitur: ET DEMUS GLORIAM EI, QUIA VENERUNT NUPTIAE, id est patentes vel publicae sollemnitates, AGNI; ET UXOR EIUS, scilicet Ecclesia spiritualis, PRAEPARAVIT SE, scilicet ad nuptias praedictas desiderio et devotione. [8] ET ideo DATUM EST ILLI, per universalem auctoritatem et liberam facultatem exsequendi quae Christi sunt, UT COOPERIAT SE etcetera, hoc est ut totaliter exterius manifestet BYSSINUM SPLENDENS ET CANDIDUM; quia vero posset dubitari cur potius datum est ei quod induat se tali panno vel talem pannum, ideo quasi respondendo ad quaestionem subiungit: QUIA BYSSINUM IUSTIFICATIONES etcetera: per quae verba innuit aperte quod Ecclesia spiritualis, quae regnante meretrice non audebat palam imitationem Christi

35. subditi V^s 44. refferent V^s, referent V^s 47. verus Deus *transp.* V^s 54. solempnitate V^s 60. induat] audiat V^s; vel tale V^s

33. In Vulgata Clementina «sanctis», alibi etiam «servi».

41. In Clementina «tonitruorum», in pluribus autem cod. «tonitruum».

et apostolorum ceterorumque sanctorum exsequi, tunc exsequetur
 65 publice seu palam: IUSTIFICATIONES quidem SANCTORUM SUNT pannus
 solidus, quia de vita et actibus atque doctrina Christi contextus, et
 talis pannus splendet propter claritatem exemplorum, et candidus
 est propter innocentiam vitae.

[VERBA ANGELI]

70 [9] Quia vero per Ecclesiam Christi reformatam dignitas Christi et
 veritas Dei fiet evidentissima, propterea consequenter describitur quali-
 ter tunc ista per Ecclesiam patefient. Et quia principalis minister om-
 nium agendorum in ea pro complemento iustitiae pontifex supra
 descriptus erit, scilicet qui per angelum Ioanni loquentem secundo
 75 designatur, propterea introducuntur hic verba illius angeli, ut per hoc
 designetur quid ille pontifex sit facturus. In quibus verbis exprimuntur
 tria principaliter.

Primum est quod per praecones generaliter invitabit mortales ad
 beatitudinis gaudia; propter quod dicit: ET DIXIT MIHI, supple angelus
 80 supradictus: SCRIBE, id est per praedicationem cordibus hominum im-
 prime hoc, scilicet BEATI sunt spe et erunt re, quia iam gaudia futurae
 beatitudinis experiuntur hic per plenitudinem pacis et iustitiae, QUI
 VOCATI SUNT, id est per vocationem evangelicam venient, AD CENAM
 etcetera, id est ad vespertinam refectionem, quia refectio, quam tunc
 85 sollemniter dabit suis in Ecclesia Christus, finalis erit, quoniam instante
 consummatione saeculi. Per haec autem verba docetur aperte quod
 tempus illius reformationis erit tantae iocunditatis spiritualis apud
 fideles, quod beati iudicabuntur respectu praecedentium temporum, quia
 pax et veritas et sanctitas et omnis iustitia velut in beatis fulgebunt
 90 in eis.

Secundum est quod praeconibus manifestabit complementum visio-
 num sive revelationum hic descriptarum, cum dicit: ET DIXIT MICH: HAEC
 VERBA | DEI, scilicet quae in istis revelationibus continentur, VERA SUNT, 86 b
 id est in hoc tempore consecuta sunt veritatem, quam significabant esse
 95 futuram. Nec est rectum quantum ad principalem sensum intelligere
 quod per hoc simpliciter asseratur quod in verbis Dei sive immediate

71. fiet] manifestissima vel *add. V⁶*; describitur] describit *V³ V⁶* 73. ea] eo *V⁶* 75. hoc] haec *V⁶*
 79. gaudia] gaudia *V⁴* 81. spe et erunt] semper etiam *V⁶* 83. sunt *om. V⁶* 91. est *om. V⁶*

dictis seu aliis existat veritas: esset enim hoc superfluum dicere, cum nullus ignoret; nec in proposito cogit aliqua necessitas illud dicere. Sed ideo tunc dicentur esse vera, quia veritas quam important vel exprimunt secundum principalem intentionem Dei, cuius sunt verba, tunc patefiet amatoribus evangelicae veritatis et specialiter eius praeconibus, quoniam expositio praesens, qua Dominus Iesus Christus elucidat veritatem istarum revelationum, communicabitur eis. 100

[10] Tertium quod faciet dictus pontifex erit refutatio temporalis honoris aut reverentiae in augmentum divini cultus, ita quod, sicut prima duo faciet ad promovendum publicam utilitatem, sic faciet istud specialiter ad promovendum publicam iustitiam religionis catholicae, quae est Deum excellenter venerari ac perfecte colere. 105

Circa istud vero tertium primo describitur devotio sive actus exhibentium reverentiam illi, secundo refutatio illius. 110

Quantum ad primum dicit: Et CECIDI etcetera: per quae verba innuitur quod praecones illius temporis, cognoscentes aperte quod ille sit nuntius Dei (tam propter praedicationem excellentis perfectionis quam iniunget eis, quam propter excellentem declarationem sacrorum eloquiorum), magna devotione fervebunt ad exhibendum ei reverentiam tanquam vero Christi vicario. 115

Quantum ad secundum vero dicit: Et DIXIT MICH: VIDE NE FECERIS: per quod innuit quod non solum recusabit osculum pedis, sed etiam prohibebit genuum flexiones. Et suae refutationis exprimet causam dupliciter.

Primo ex parte sui, protestando in exemplum perfectae humilitatis quod non est superior, sed par ceteris amatoribus veritatis; propterea dicit: CONSERVUS TUUS SUM, quantum ad praecones, ET FRATRUM TUORUM HABENTIUM TESTIMONIUM IESU, quantum ad ceteros fideles. 120

Secundo exprimet causam ex parte actus vel modi reverendi, qui est modus adorantis, scilicet flectere genua et incurvare se; unde, cum actus adorandi soli Deo reddendus sit, modum reverentiae pertinentis ad illum actum praecipiet Deo tantummodo exhiberi; propterea dicit: DEUM ADORA, quasi dicat: Illi soli convenit, et non servis, modus reverentiae quem debet adorans observare. 125

99. dicentur tunc *transp.* V^s 102. qua] quam V^s 107. publicam *om.* V^s 112. temporis *om.* V^s 117. dixit] dicit V^s 118. osculum V^s 119. genuflexiones V^s, genuflexionis V^s 121. quod] quia V^s; ceteris] cunctis V^s 122. et *om.* V^s 124. exprimit V^s

102-3. Inflatam vim huiusmodi assertionis notabilis, quam supra iam

protulerat. Vide, supra, ca. d XIV, v. 259-267.

- 130 Quia tamen possent ei dicere praecones quod reverentiam | talem 87 a
exhibent quia certificati sunt per praedicta quod ipse habeat spiritum
prophetiae, cum revelet abscondita secreta eloquiorum Dei, propter hoc
declarabit quod ratione huius tituli non magis ei quam aliis amatoribus
veritatis debet talis reverentia exhiberi, quia titulus iste communis est
135 omnibus. Propterea dicit: TESTIMONIUM ENIM etcetera, quasi dicat:
Bene dixi quod par sum omnibus habentibus testimonium IESU, nam
omnes tales habent spiritum prophetiae, quia *testimonium Iesu EST*
SPIRITUS PROPHETIAE; habent autem hoc testimonium qui vitam et doc-
trinam Iesu profitentur aperte, et talis professio praenuntiat in spiritu
140 gaudia caelestis beatitudinis et introducit ad notitiam secretorum Dei.

[PUGNA: CHRISTUS DUX]

- [11] ET VIDI CAELUM APERTUM. Hic, ubi describitur secunda ruina
praedictae Babylonis in capite suo, principaliter describitur pugna vel
conflictus Christi et Antichristi, quoniam post praedictam reformationem
145 spiritualis Ecclesiae, deiectionemque carnalis, sequetur; et prius describi-
tur dispositio sive praeparatio eorum ad pugnam, secundo terminus
pugnae. Prius etiam hic describitur perfectio vel excellentia Christi
et sui exercitus, deinde congregatio Antichristi cum suis.

- Quantum ad primum vero facit duo, quia primo Christi excellentia
150 tanquam ducis exercitus denuntiatur, ad animandum exercitum, et ad
spem certam de victoria suscitandam in suis sequacibus; secundo
describitur processus eorum ad pugnam. Quia vero tempore illo Christi
veritas et excellentia generaliter splendet in reformata Ecclesia,
propter hoc ista visio, scilicet de Christi excellentia, incipit a privilegiis
155 Ecclesiae reformatae, cum dicit: ET VIDI, cum praedictis, CAELUM APER-
TUM, id est spirituales Ecclesias omnibus manifestam; ET ECCE, id est
evidentissime adfuit, EQUUS ALBUS, id est tempus innocentiae, ut supra
sexto capitulo, ET QUI SEDEBAT SUPER EUM, id est qui tempore illo
per cultum hominum notabiliter praecebat, VOCABATUR FIDELIS,

130. posset V⁸ 132. Dei] ubi dicit V⁸ 133. non om. V⁸ 140. introducit V⁸; Dei]
Explicit quinta visio add. V⁸ 141. Incipit sexta visio incipit V⁸ 142. ubi] ibi V⁸;
rugina V⁸ 153. Ecclesia om. V⁸ 154. hoc] haec V⁸ 157. adfuit om. V⁸ 158. et om. V⁸

138-9. Huiusmodi doctrina, tam
rara atque singularis, non semel in
aliis operibus, quorum certus auctor
est Arnaldus, invenitur, v. gr. Philo-

*sophia catholica et divina, Eulogio seu
de notitia verorum et pseudo apostolo-
rum*, etc.

157. Vide, supra, cap. VI, v. 26 sqq.

quantum ad opera vitae et conversationis, ET VERAX, quantum ad 160
doctrinam: quas circumstantias ideo hic exprimit, ut innuat quod tunc
coetus fidelium per haec duo clarificabunt Christum evidentissime;
ET CUM IUSTITIA, non cum odio vel iniquitate, IUDICAT, sicut patuit
in Babylonis deiectione, ET PUGNAT, sicut patuit in principibus eius.

[12] OCULI AUTEM EIUS, scilicet contemplativi, SICUT FLAMMA IGNIS, 165
scilicet ardentes caritate, lucentes vero sanctis exemplis, ET IN CAPITE
EIUS, scilicet deitate, DIADEMATA, id est praemia regalia seu excellentia,
MULTA: si autem retorqueatur ad caput quod ipse toti corpori suo
mystico, scilicet Ecclesiae, tunc imponet, ut ad vicarium suum, sensus
87 b est quod ille vicarius suus habebit titulos multarum excellentium | vir- 170
tutum; HABENS NOMEN SCRIPTUM, id est inseparabiliter impressum,
QUOD NEMO NOVIT realiter NISI Deus IPSE. [13] Et, ut causam huius
ostendat, priusquam exprimat illud nomen, dicit quod VESTITUS ERAT
VESTE ASPERSA SANGUINE, id est natura humana mortis passione con-
signata (quasi dicat: Quia res sui nominis undique tegitur ab humana 175
natura sub vestigiis infirmitatis, nullus purus homo cognoscit eam,
quia realiter humanae cognitioni tantum se offert vestis praedicta),
ET VOCABATUR, id est vocaliter exprimebatur vel dicebatur, NOMEN EIUS
VERBUM DEI, quod est nomen divinitatis Christi, et hanc ipse novit
solummodo per speciem vel essentiam suam. 180

[14] Et EXERCITUS, id est congregationes fidelium, QUI SUNT IN
CAELO, scilicet in Ecclesia spirituali, SEQUEBANTUR EUM, dicto tempore
per veram imitationem, IN EQUIS ALBIS, id est in diebus vel temporibus
innocentiae, VESTITI, id est adornati, BYSSO, id est mutua conversatione,
ALBO, id est pura in spiritu vel in mente, ET MUNDO, id est immaculata 185
in opere. [15] Et DE ORE IPSIUS, id est de praeconibus eius in illo tem-
pore, PROCEDIT GLADIUS EX UTRAQUE PARTE ACUTUS, id est verbum
doctrinae resecantis superflua tam spiritualiter quam corporaliter, UT
IN IPSO PERCUTIAŦ, increpando et terrendo et excitando ad vigilandum
salubriter, GENTES, id est amatores praesentis vitae, qui tunc maxime 190
regnabunt in populo infideli: quod ideo dicit, ut innuat quod tunc evan-
gelica praedicatio sollemnis erit inter gentes, ut ex dictis superius in
sexto tubicinio et vigesimo quarto Matthaei plenius declaratur.

165. flamma V⁶ 166. ardens V⁶; lucens V⁶ 168. si] scilicet V⁶; aurem] aut V⁶ 171. id
est om. V⁶ 172. Deus om. V⁵ V⁶; et om. V⁶ 175. quia om. V⁶ 178. et om. V⁶; vocaliter]
notabiliter V⁶ 179. est om. V⁶; divinitatis] dignitatis V⁶ 182. sequebatur V⁶ 188. cor-
poraliter] temporaliter V⁶ V⁶ 189. excitando] exercitando V⁶ 191. infideli] fideli V⁶
193. tubicinario V⁶; Mathei XXIII capitulo V⁶

178. «vocabatur» in pluribus cod. 184. «byssino» in Vulgata Clemen-
«vocatur» autem in Clementina. tina, «byssso» vero alibi.

193. Vide, supra, cap. IX, v. 132 sqq.; MATT., XXIV, 14.

ET IPSE REGET EAS tunc IN VIRGA FERREA, tam inflexibilis iustitiae,
 195 quam infrangibilis disciplinae, licet hoc secundum proprie conveniat
 principali sensui passus istius: nam per hoc designare intendit sollemnem
 conversionem gentium, quae tunc fiet, et ad regimen evangelicae disci-
 plinae confluent per misericordiam Iesu Christi.

Sed ad certam spem vincendi quoscumque adversarios dandam suis,
 200 subiungit, inter excellentias Christi, quod IPSE CALCAT, id est subicit per
 potentiam seu virtutem suam, et enervat omnino mortem, quae est
 TORCULAR, quo diabolus (qui dicitur FUROR IRAE, hoc est iudicii, DEI
 etcetera, quia vindictam eius in reprobis exsequitur) exprimit VINUM,
 id est inebriativam suggestionem: etenim diabolus timore mortis cor-
 205 poralis facit homines sensuales quaerere et amare vinum temporalium
 voluptatum, sicut iam apostolus ad Hebraeos exposuit, quando dixit
 quod Christus *per mortem suam destruxit eum qui habebat mortis |*
imperium, id est diabolum, ut liberaret eos qui timore mortis per totam 88
vitam obnoxii, id est obligati, erant servituti, scilicet diaboli.

210 In aliis autem expositionibus ab ista ponitur esse multipliciter in-
 conveniens eloquium Dei, quia tam inordinatum quam superfluum: ubi
 enim furor exprimitur non solum inordinate sed etiam superflue, subiun-
 gitur ira, quia ubi furor ibi ira, et non e contrario; alia quoque incon-
 venientia per se patent.

215 [16] Sed ne credatur quod praedictum torcular possit calcare so-
 lummodo per divinam naturam et non per humanam, subiungit quod
 IN VESTIMENTO, id est in natura humana, ut ante dixit; et ne istud
 retorqueatur solum ad spiritualem et non carnalem, addit: ET IN FEMORE,
 id est in carne vel corpore, HABET SCRIPTUM, id est firmiter impressum,
 220 hoc, scilicet REX REGUM etcetera: quasi dicat: Illud potest per naturam
 humanam, etiam corporalem, quia *omnis creatura subiecta est* suae hu-
 manitati, *etiam mors*, ut ait apostolus prima <ad> Corinthios; et ipsemet
 post resurrectionem dixit: *Data est michi omnis potestas in caelo et in*
 225 *terra.* Constat autem quod, quantum ad divinitatem, non erat ei tunc
 magis data quam ante, sed solum quantum ad humanitatem.

196. hoc] haec V⁶ 197. conversationem V⁶; et om. V⁶ 198. misericordiam] medicinam V⁶
 199. adversarios om. V⁶ 204. id est om. V⁶; inebriatam V⁶; subiestionem V⁶, suggestio-
 nem V⁶ 210. ponit V⁶ 219. id est firmiter] et firmiter V⁶ 220. scilicet] est V⁶ 221.
 est om. V⁶ 222. mors] mortis V⁶ 224. autem om. V⁶; divinitatem] divinitatem V⁶

207-9. Cfr. HEBR., II, 14-5.

221-2. Cfr. I COR., XV, 26.

210-4. Huius loci priores interpre-
 tationes impugnantur.

223-4. MATT., XXVIII, 18.

[CHRISTI EXERCITUS]

[17] Consequenter describit processus exercitus Christi ad pugnan-
 dum cum exercitu Antichristi, ubi solum exprimitur exhortatio ad ex-
 terminandum carnalem vitam per imitatores perfectos Christi; propter
 quod dicit: ET VIDI UNUM ANGELUM, id est coetum praelatorum unani- 230
 mem, STANTEM, id est immobiliter erectum, IN SOLE, id est in Christo
 per cultum evangelicae perfectionis; ET CLAMAVIT, id est universaliter
 divulgavit, VOCE MAGNA, id est praecepto magni zeli et pastoralis aucto-
 ritatis, DICENS OMNIBUS etcetera (id est omnibus veris praeconibus, qui
 VOLARE dicuntur PER MEDIUM CAELI, quoniam in Ecclesia Christi medii 235
 sunt inter praelatos et subditos, et sunt AVES per contemplationem
 caelestium sursum tendentes): VENITE, per zelum catholicae sanctitatis,
 ET CONGREGAMINI, per uniformem voluntatem detestandi et extermin-
 andi carnalem vitam, AD CENAM DEI, id est ad vespertinam sive fina-
 lem refectionem in spirituali Ecclesia (quod ideo dicit, ut innuat quod 240
 illo tempore maxime necessarium erit ut vita carnalis impugnetur:
 nam, ut in revelationibus Hildegardis exprimitur, Antichristus eam
 sollemniter praedicabit et rationibus comprobabit, publice dogmatizans
 quod nulla carnalis fornicatio sit peccatum), MAGNAM, propter numero-
 sam vocationem gentium et conversionem; [18] UT MANDUCETIS, id est 245
 vastetis, CARNES, carnales mores et observantias, velut carnales homines,
 transmutetis in spirituales, et incorporetis Ecclesiae Christi. Sub quo
 248 b sensu fuit dictum Petro super conversione Cornelii | ceterorumque gen-
 tilium: *Occide et manduca.*

Ut autem ostendat quod tunc fiet ex omni gradu vel differentia 250
 gentilium conversio ad evangelicam veritatem, exprimit consequenter
 illas diversitates, cum dicit: REGUM, scilicet philosophorum et sapien-
 tium gentilium, quorum consilio et doctrina ceteri reguntur, et TRIBU-
 NORUM, et isti sunt maiores cuiusque cognationis vel parentelae, qui
 tribuni dicuntur eo quod praesint quasi uni tribui, et FORTIUM, scilicet 255
 baronum, in quibus robur principatum et regnorum elucidatur, et
 EQUORUM, id est populorum, et SEDENTIUM IN IPSIS, hoc est principum:
 isti enim praesunt populis et feruntur ab eis.

227. describitur V^s 228. cum om. V^s 229. vitam carnalem *transp.* V^s 230. id est om. V^s; coetum] tectum V^s 242. ut om. V^s 243. comprobavit V^s 245. id est om. V^s 246. carnes] scilicet *add.* V^s 247. et om. V^s 254. cuiuscumque V^s; cognationis] congrega-
 tionis V^s 257. principum] et *add.* V^s

242. Vide, supra, cap. IV, v. 183, adn.

249. Act., X, 13.

Et quia in his omnibus aliqui sunt intellectuales magis, aliqui vero
 260 magis sensuales, propterea subiungit: ET OMNIUM LIBERORUM, scilicet
 intellectualium, AC SERVORUM, scilicet sensualium. In praedictis etiam
 omnibus aliqui sunt quasi novitii, aliqui vero habituati et antiquati;
 pro primis ergo dicit: ET PUSILLORUM; pro aliis vero: AC MAGNORUM.

[ANTICHRISTI RUINA]

265 [19] Consequenter autem describitur congregatio Antichristi cum
 suo exercitu ad pugnam cum Christo, dicens: ET VIDI BESTIAM etcetera,
 quod per se ipsum patet.

[20] Ultimo vero describitur terminus pugnae, qui est ruina vel
 casus Antichristi et sui exercitus. Primo tamen describitur casus ipsius
 270 et principalioris partis exercitus sui, secundo aliorum.

Quantum ad primum dicit quod APPREHENSUS EST BESTIA ET CUM
 EA PSEUDOPROPHETA etcetera, hoc est coetus hypocritarum et pseudo-
 praeconum, sicut in decimo tertio capitulo supra fuit expositum. HII
 DUO, scilicet Antichristus et praedictus coetus, MISSI SUNT, per praecones
 275 veritatis, maxime per Eliam et Enoch, VIVI, hoc est dum adhuc cor-
 poraliter vivant (per quod innuit aperte quod hic non intellegit per
stagnum ignis profundum inferni vel abyssum gehennae, quia nullus ad
 ipsum pervenire potest vivens in carne, quamvis absorberetur a terra),
 IN STAGNUM, hoc est in deficientiam, IGNIS, confusionis afflictivae tam
 280 furore quam ira quam etiam infamia, ARDENTIS SULPHURE, hoc est
 foetore carnalis vitae: per quae verba innuit quod tunc praedicatio
 fiet in omni loco <et> populo sollemniter contra istos, divulgando quod
 sunt homines diabolici et cum diabolo damnati propter amorem carnalis
 vitae: istis quidem non fiet praedicatio ad convertendum eos, quoniam
 285 omnibus praeconibus erit certum quod sunt homines obstinati, quia
 non ex ignorantia vel infirmitate se opponent veritati, sed ex electione
 propriae malitiae, qua summe delectabuntur in persequendo eam sicut
 inimici capitales ipsius.

[21] Aliis vero infidelibus ab his fiet praedicatio ad conversionem,
 290 et hoc est quod exprimit consequenter, cum dicit quod CETERI SUNT

259. in om. V^s 260. liberorum] librorum V^s; scilicet] id est V^s 262. quasi om. V^s
 267. ipsum om. V^s V^s 268. rugina V^s 275. adhuc V^s 276. intelligit V^s 279. stag-
 num V^s; deficientiam] indigentiam V^s; ignis] id est add. V^s 280. irae V^s; sulfur V^s
 281. vitae carnalis transp. V^s 284. convertendum V^s 286. vel] ex add. V^s; electione]
 elatione V^s 290. est om. V^s

OCCISI IN GLADIO etcetera, scilicet Christi. Ut ostendat quod ista occisio
 erit occisio per quam vita carnalis et infidelitatis auferetur eis (sicut
 89 a dictum fuit Petro: | *Occide et manduca*), subiungit duo: primum
 quod gladius in quo occidentur PROCEdit DE ORE Christi, scilicet de
 praedicatione evangelica: hic enim non convenit intelligere per istum 295
 gladium sententiam extremi iudicii, quia tunc non dabitur, sed gladium
 verbi Dei; secundum est quod OMNES AVES, de quibus ante dixerit,
 SATURATAE SUNT DE CARNIBUS EORUM, hoc est omnes praecones reple-
 buntur gaudio spirituali propter vastationem carnalium morum et
 rituum ac sensuum in praedictis. 300

291. Christi] Et *add.* V⁶ 293. dictum] est *add.* V⁴; Petro] primo V⁶ 295. istum] istud V⁶
 297. dixerat V⁶ V⁶ 298. carnibus] cornibus V⁶; eorum] eius V⁶ 300. ac] et V⁶.

293. Acr., X, 13.

297. Vide, supra, in hoc capite, v. 236-49.

[DRACO LIGATUS]

[XX, 1] ET VIDI ANGELUM. Hic, ubi describitur principaliter aeterna damnatio Babylonis, non solum specialis, videlicet carnalis ecclesiae, sed etiam generalis, hoc est totius multitudinis reproborum, primo describitur damnatio capitum, secundo membrorum. Duo siquidem sunt
5 capita ipsius: primum scilicet quidem est diabolus, et proximum, quod est Antichristus cum toto coetu hypocritarum. Unde, quia damnatio aeterna communis est diabolo et sequacibus eius et ipse est causa prima damnationis aliorum, propter hoc inchoatur hic descriptio ab eius
10 damnatione.

Consistit autem eius damnatio in duobus, quorum primum est privatio eius a potestate nocendi vel seducendi, secundum est gehennalis cruciatus ipsius.

Privatio vero ipsius a potestate dicta est duplex, scilicet temporalis
15 et aeterna; et illa, quae ad tempus fit, est initium figurale privationis interminabilis, in qua evacuabitur in collegio daemonum omnis principatus et omnis praeeminentia tam virtutis quam potestatis; et haec privatio concurret cum illo cruciatu gehennali, qui finaliter correspondet ei secundum totam mensuram iniquitatis multiplicatae per eum in
20 tota saeculi duratione.

Hic igitur primo describitur eius damnatio quantum ad privationem temporalem suae potestatis, secundo quantum ad aeternam privationem et finale supplicium. In prima vero parte primo describitur ligatio diaboli, secundo utilitas ligationis.

25 Quantum ad primum dicit quod *vidit angelum*, per quem principaliter designatur Dominus Iesus Christus, secundario beatus Silvester papa, DESCENDENTEM DE CAELO, sive litteraliter quantum ad Christum, sive de contemplatione ad actionem quantum ad Silvestrum, HABEN-

6. quidem] quis V⁶ 9. hoc] haec V⁶ 10. damnatio V⁶ 11. eius om. V⁶ 12. gehennalis] geminalis V⁶, generalis V⁶ 15. initium om. V⁶ 18. gehennali] generaliter V⁶; correspondet] respondet V⁶ 19. totam om. V⁶ 21. igitur] ergo V⁶

TEM CLAVEM ABYSSI, hoc est veritatem passionis Christi, ET CATENAM
 MAGNAM, id est connexionem praeceptorum et consiliorum Dei, quae est 30
 magna duratione et virtute, IN MANU SUA, id est in opere vel exemplo
 propriae vitae seu conversationis. [2] ET APPREHENDIT DRACONEM etce-
 tera: hoc fecit Silvester visibiliter in signum invisibilis ligationis quam
 faciebat Christus per invisibiles angelos; [3] ET MISIT EUM IN ABYSSUM,
 id est in profunditatem suae malitiae vel perversitatis, ET CLAUSIT, id 35
 est clausuram fecit super eum, ut de abyssu praedicta non posset extra
 se diffundere: quam clausuram fecit per generalem conversionem prin-
 cipum gentilium ad fidem tempore Constantini. | Unde, quia principes,
 qui praeerant populis, non favebant suae nequitiae seminandae vel
 continuandae in subditis, recte super eum clausuram faciebant. ET 40
 iterum SIGNAVIT SUPER ILLUM, id est signum clausurae apposit, scili-
 cet impressionem evangelicae veritatis.

Consequenter exprimit utilitatem ligationis praedictae, quae duplex
 est, scilicet defectus generalis seductionis gentium, et profectus spiri-
 tualis fidelium. 45

Quantum ad primam dicit: UT NON SEDUCAT AMPLIUS GENTES, sci-
 licet generali errore idolatriae, quia tunc, quando Silvester ligavit Romae
 draconem sub Constantino, generaliter cessavit idolatria corporalis in
 orbe, quae prius sollemnis erat universaliter, quoniam ubique adorabatur
 publice seu colebatur aliqua creatura sive res aliqua sensibilis; quia vero 50
 talis cultus cessatio duravit quantum et ligatio satanae, propterea repe-
 tit illud tempus, dicens: DONEC CONSUMMENTUR etcetera, id est quamdiu
 curret duratio MILLE ANNORUM, infra quos mille annos non apparuit in
 gentili populo, scilicet Graecorum et Latinorum, publica cultura cuius-
 quam creaturae determinatae, ut hominis aut bovis vel alicuius simula- 55
 cri, licet appropinquante consummatione dicti millenarii, sicut in ultimo
 illius centenario, generaliter in eisdem populis apparuerit publica cultura
 rerum sensibilium, quando coepit indifferenter avaritia ubique regnare
 cultusque vanitatis publice sollemnizari per superflua et inutilia peni-

29. abipsi V⁴ 32-3. etcetera om. V⁴ 33. invisibilis] visibilis V⁴; legationis V⁴ 40. in] inde V⁴ 41. signum om. V⁴; clausuram V⁴ 49. universaliter] corporaliter V⁴ 51. duravit] et add. V⁴ 52. consumetur V⁴ 53. mille annos] nullos V⁴ 54. gentili] generali V⁴ 55. creaturae V⁴; aut] vel V⁴; vel] aut V⁴; aut rep. V⁴ 57. illius centenario] centenario illius millenarii V⁴; populis om. V⁴

52-3. Nova computatio temporis quo Antichristus venturus sit.

56 sqq. Obiurgatio cultus materialis qui, secundum spiritualium

placita, in ecclesia carnali florebat. Qua in re animadvertit transitum e cultu idolorum ad cultum materiale carnalis ecclesiae.

60 tus ornamenta, qualia sunt aurum et argentum et gemmas in operi-
mentis ac utensilibus ostentare, caudas etiam in vestibis trahere, ipsa
quoque indumenta multa curiositate saepius alterare, irritamenta gulae
multiplicatis ferculis et confectionibus delicatis studiose perquirere,
ceteraque similia, quibus corporalis vita sollemnizatur et spiritualis
65 omnino exstinguitur.

Ne tamen propter expressam utilitatem quis arbitretur quod prae-
dictus draco numquam esset solvendus, ideo subiungit quod POST HAEC,
scilicet clausuram et signationem praedictam annis mille, OPORTET, id
est oportuerit requirente iustitia, ILLUM SOLVI MODICO TEMPORE, ut
70 hi, qui probati sunt in fide, manifesti fiant.

[4] Quantum ad secundam utilitatem praedictae ligationis intendit
dicere quod in praedictis mille annis populus fidelis in omni gradu
notabiliter profecit in Christo, quod est regnare cum ipso. Propterea
dicit: ET VIDI, scilicet cum dicta ligatione, SEDES, id est ecclesias vel
75 congregationes fidelium, ET SEDENTES SUPER EAS, scilicet praelatos et
rectores; ET IUDICIUM, evangelicae veritatis exsequendae et promulgan-
dae, DATUM EST EIS, tam ab imperiali auctoritate sub Constantino, quam
a Deo. ET, vidi inquam, ANIMAS DECOLLATORUM etcetera, id est imita-
tores devotos martyrum et discipulorum Christi, per quos perfecti de-
80 signantur, ET QUI NON ADORAVERUNT etcetera, ut supra, id est omnes
alii fideles a perfectis; omnes | inquam praedicti, scilicet tam praelati 90.
quam subditi, et perfecti quam imperfecti, qui carnali vitae non adhae-
serunt, ET, quasi dicat: Vidi hos omnes, et omnes VIXERUNT ET REGNA-
VERUNT CUM CHRISTO MILLE ANNIS, id est omnes isti praedictis mille
85 annis regnaverunt sollemniter in populo gentili cum Christo.

[5] Sed ne credatur propter hoc quod in illis mille annis nulli de po-
pulo gentili remansissent in infidelitate, subiungit quod CETERI MORTUO-
RUM, hoc est infidelium (de quibus dixit Dominus discipulo: *Dimitte mor-
tuos sepelire mortuos suos*), NON VIXERUNT, scilicet cum Christo, DONEC,
90 id est dum (sicut ait Dominus in Ioanne, cum dicit: *Me oportet operari
opera eius qui misit me, donec dies est*), CONSUMMENTUR, id est dum fluent,
MILLE ANNI. Per quae verba innuit aperte quod non loquitur de regno

60. gemmae V⁴ 64. quibus om. V⁸ 65. omnino] oratio V⁴ 66. ne] nec V⁸ 69. oportuerit] opportunum erit V⁸ V⁸ 71. legationis V⁴ 73. regnaret V⁴ 74. legatione V⁴; ecclesiam emend. in marg. V⁸ 78. id est] et V⁸ 82. subditi V⁴; quam] et V⁸; perfecti quam om. V⁴ 82-3. adhaeruerunt V⁸ 83. hos omnes et] hos et V⁸ 84-5. id est ... annis om. V⁸ 86. de om. V⁸ 89. vixerunt V⁸; scilicet] sed V⁴ 91. dies et V⁴

75. «sedentes» in quibusdam cod., in optimis vero atque in Vulgata Clementina «sederunt».

88-9. MATT., VIII, 22.
90-1. IO., IX, 4.

beatorum, quoniam illud nullo numero annorum determinatur; sed, ut expressius ostendat quod hic non loquitur de regno patriae, sed solum de regno viae seu militantis Ecclesiae, subiungit: HAEC RESURRECTIO, scilicet regnantium cum Christo praedictis mille annis, EST PRIMA, quia est resurrectio iustificationis, per quam anima resurgit a morte infidelitatis et culpae: qualis resurrectio non fit in patria, sed secunda, quae est resurrectio glorificationis. 95

[6] Ut autem exhortetur ad hanc resurrectionem quaerendam et obtinendam, subiungit commoda quae proveniunt ex ea, quae sunt duo in via et unum in termino. Quantum ad commoda viae dicit: BEATUS, scilicet in spe, ET SANCTUS, in re, QUI HABET PARTEM etcetera, id est qui particeps est iustificationis Christi. Quantum ad commodum termini dicit: IN HIIS, scilicet qui participant resurrectionem primam, NON HABET POTESTATEM SECUNDA MORS, scilicet gehennae (prima enim mors animae sive spiritus est mors culpae), SED ERUNT SACERDOTES etcetera, ut supra. 105

[DRACO SOLUTUS]

[7] ET CUM CONSUMMATI. Hic, ubi describitur damnatio diaboli quantum ad aeternam privationem suae potestatis et aeternum supplicium, primo describitur eius solutio et solutionis effectus, secundo damnatio eius et principalium ministrorum ipsius, qui sunt proxima capita Babylonis. Quantum ad solutionem vero dicit quod, *consummatis* MILLE ANNIS, praedictae ligationis, SOLVETUR SATANAS DE CARCERE SUO, id est liberabitur a vinculo prohibente seminare vel suscitare proprium errorem illius, qui est publicus cultus idolatriae in aliqua creatura determinata, sicut tunc in Antichristo, qui erit pura creatura, et faciet ipsum coli pro creatore. Huius autem idolatriae fuit quasi figurale initium illa supradicta quae fuit ante finem millenarii suscitata; sed idolatria, qua per astutiam daemonis Antichristus adorabitur publice tanquam Deus, suscitabitur consummato millenario, quod incepit a 120
ligatione draconis, quam fecit beatus Silvester, sicut ex dictis | in fine decimi tertii capituli supra patet, et ex revelationibus extraordinariis. 120

95. haec] hoc V⁶ 101. ex] in V⁶ 103. in re] iure V⁶ 106. enim] etiam V⁶ 109. cum om. V⁶ 113. Quantum] Quam V⁶ 114. annis] scilicet *add.* V⁶ 115. id est] et V⁶ 120. per quae *transp.* V⁶ 121. consummatio V⁶ V⁶ 123. decimi tertii] XIII V⁶; et om. V⁶

113-4. In Vulgata pro «consummatis mille annis» legitur: «Et, cum consummati fuerint mille anni».

123. Vide supra, cap. XIII, v. 285-7.

Quod ad revelationes spectat, quae hic praeter naturam rerum finguntur vide sis, supra, cap. VI, v. 316-9.

Hic enim non describitur alia persecutio Ecclesiae Christi, quam
 125 illa quae fiet per Antichristum. Et illi expositores, qui sunt opinati quod
 post persecutionem Antichristi patietur Ecclesia durissimam persecu-
 tionem per Gog et Magog, decepti fuerunt multiplici aenigmate libri
 huius. Primo quoniam arbitrati sunt quod illa quae in fine decimonomi
 130 capituli dicta sunt de Antichristo praecedant ordine temporis ea quae
 dicuntur hic de Gog et Magog. Secundo quia in Gog et Magog aenigma
 non perceperunt, sicut in aliis passibus huius revelationis, in quibus
 acceperunt litteraliter eloquia Dei, se ipsos et eorum sequaces multis fa-
 bulis tenere suspensos et a veritate revelationis alienatos, sicut hic, ubi
 non acceperunt ad litteram annos mille, sed pro indeterminato numero
 135 consummationis mysterii. Saepius etiam hic litterale in metaphoricum
 et e contrario mutaverunt, quia principale intentum totius revelationis
 non attendebant, scilicet quid Christus facturus et passurus esset in toto
 cursu; proinde, sicut elongati ab historia revelationis, non tantum sparse-
 runt nebulam supra principalem sensum, sed etiam innuerunt quod
 140 eloquia Dei forent dissuta sive inordinata, sicut in dementibus vel deli-
 ris, quia colligantiam vel ordinem ipsorum ad invicem non expresserunt
 in toto et in singulis partibus. Nec animadvertere potuerunt quod, si
 fuisset Ecclesia Christi passura notabilem persecutionem post interitum
 Antichristi sive tempore septimo, fuisset indubitanter aliquo modo
 145 descripta in apertione septimi sigilli et in tubicinio septimo, sicut in
 praecedentibus descriptae fuerunt illae quas erat sub eis passura.

In proposito vero damnaverant eorum opinionem iamdiu ante beatus
 Augustinus, quando dixit decimo octavo *De civitate Dei* quod ultima
 persecutio Ecclesiae militantis compleretur ab Antichristo; sed in reve-
 150 lationibus Hildegardis apertius hoc Deus ipse testatur, cum dicat quod
 post interitum Antichristi nullam temporalem persecutionem patietur
 Ecclesia.

Sciendum est igitur quod Spiritus Sanctus, qui describit hic persecu-
 tionem Ecclesiae quam in filio perditionis suscitabit diabolus, non
 155 solum exprimit actum persecutionis illius, sed etiam dispositiones prae-

127. Goth *V*⁶; aenigmatice *V*⁶ 131. passibus] passionibus *V*⁶ 132. et om. *V*⁶ 134. inde-
 terminato] determinato *V*⁶ 135. etiam om. *V*⁶; litteralem *V*⁶; methaforas *V*⁶ 136. e con-
 trario] e converso *V*⁶ 137. attendebant] ascendeabant *V*⁶ 139. supra] super *V*⁶ 141.
 colligantia *V*⁶ 148. Del om. *V*⁶ 150. hoc] haec *V*⁶

129. Vide, supra, cap. XIX. v. 268
 sqq.

137. Vide, supra, Prooemium, v.
 53-5.

145. Vide, supra, cap. VIII, v. 2
 sqq., et cap. X, v. 73 sqq.

147-8. AUGUSTINI *De civitate Dei*,
 lib. 18, cap. 52 (cfr. *Corpus scripto-
 rum ecclesiasticorum latinorum*, XI,
 357-8.

150. Vide, supra, adn. ad. cap. IV,
 v. 183.

cedentes ad illam. Ideo dicit quod completis praedictis mille annis
solvetur, id est resumet libertatem aut facultatem promovendi pu-
 blicam idolatriam in creatura determinata, ET EXIBIT, id est extra
 manifestabit abyssum suae malitiae: per quem exitum designatur to-
 tum tempus in quo procurabit | generationem et educationem Antichristi, 160
 et per eum postea faciet quod sequitur, scilicet SEDUCET, id est seorsum
 a veritate ducet, GENTES QUAE SUNT SUPER QUATUOR ANGULOS, id est
 quae habitant in omni parte, TERRAE, GOG ET MAGOG, id est multitudine-
 nes reproborum: electi namque, sicut dicit Dominus vigesimoquarto 165
 Matthaei, non possunt in errorem deduci, tantum igitur seducet reprobos,
 quorum multitudo dicitur terra *Gog*, id est «tecti», et *Magog*, «de tecto»:
 nam terra est diaboli, quoniam ipse inhabitat eam, et est de diabolo,
 quoniam ab ipso sumit originem sive producit in quantum est repro-
 ba; ipse vero diabolus dicitur esse tectum propter occultas et palliatas
 astutias quibus tegitur seducendo. ET CONGREGABIT EOS: non dixit eas, 170
 scilicet gentes, sed eos, ut innuat quod per gentes illas realiter intelli-
 gebat aliquid aliud, quam litteraliter importetur per hanc vocem *gentes*,
 quia scilicet reprobos, ita quod hic fit relatio ad rem, non ad vocem. Et ut
 apertius ostendat quod de his loquitur, subiungit: IN PROELIUM, scilicet
 contra sanctos, ut paulo post exprimet; et iterum ad idem declarandum 175
 subiungit: QUORUM NUMERUS EST SICUT ARENA MARIS, id est innumera-
 bilis et sterilis, quae duo solum conveniunt multitudini reproborum.

[8] ET ASCENDERUNT: praeteritum pro futuro ponit in certitudi-
 nem prophetiae, ut exponit Dominus in revelationibus Hildegardis, id
 est per superbiam irruerunt SUPER LATITUDINEM TERRAE, id est super 180
 popularem multitudinem Ecclesiae, ET CIRCUERUNT, id est diligentius
 et acerbius impugnaverunt, CASTRA SANCTORUM, hoc est fortiores Eccle-
 siae sicut Eliam et Enoch et rectores fidelium, ET CIVITATEM DILECTAM,
 statum regularem.

157. id est *om.* V^s 160. tempus] ipsius V^s; educationem V^s V^s 161. faciet *om.* V^s 162. quae]
 qui V^s; angulos] angelos terrae V^s 163. quae] qui V^s; id est *om.* V^s 163-4. multitudinis V^s V^s
 164. Dominus] matri *add.* V^s 165. Matthaei *om.* V^s; possunt] potest V^s 166. Goth V^s;
Magog] id est *add.* V^s; detectio V^s 167. inhabitat] in *add.* V^s 171. per *om.* V^s 176. id est]
 et V^s 177. multitudini] scilicet *add.* V^s 178-9. in certitudine] multitudinem V^s 179. Hila-
 degardis V^s 180. id est *om.* V^s 183. dilectam] id est *add.* V^s

161. Huiusmodi interpretatio redo-
 let ISIDORI *Etymologiae*; cfr. lib. 5,
 cap. 26, num. 11, in ed. W. M. Lindsay
 (Oxonii 1911).

163. In nominibus Gog et Magog in-
 terpretandis Arnaldus sequitur HIERO-
 NYMI *Librum interp. hebr. nom.*, in Amos
 et in Genesim (cfr. *Corpus christianorum*,

LXXII (Turnholti 1959), 123 et 68).
 164-5. MATR., XXIV, 11-3.

168. Doctrina haec gnosticis-
 mus sapit.

179. Vide, supra, adn. ad. cap. IV,
 v. 183.

181. «circueunt, varie legitur in
 cod. Vulgatae.

185 [9-10] ET DESCENDET IGNIS A DEO DE CAELO, qui si fuerit ignis materialis ab aethere derivatus, DEVORABIT EOS corporaliter; sed si fuerit ignis zeli ferventis in praelatis et in contemplativis ut Elia et Enoch, vorabit eos in spiritu dupliciter, scilicet irritando conatus eorum et annuntiando constanter illius aeternam damnationem.

190 Descriptis solutione draconis et effectu solutionis, consequenter exprimit damnationem aeternam illius et suorum principalium ministrorum, cum dicit: ET DIABOLUS etcetera, quae omnia patent ex supradictis.

[DRACONIS DAMNATIO. IUDICIUM]

195 [11] ET VIDI THRONUM. Descripta aeterna damnatione capitum Babylonis, et causa damnationis praelibata, iam hic describit aeternam damnationem membrorum suorum. Quia vero ista damnatio divulgabitur in generali iudicio, propterea describitur hic forma illius iudicii: et primo describitur maiestas iudicis, secundo diversitas iudicandorum.

200 Quantum ad primum dicit quod *vidit thronum* MAGNUM CANDIDUM, scilicet collegium electorum, qui est thronus, quia rex regum in|sidet ei, 91 b et magnus a multitudine et merito, et candidus ab innocentia; ET, vidi inquam, SEDENTEM SUPER EUM, scilicet Christum, A CUIUS CONSPECTU FUGIT, hoc est velociter esse desiit, TERRA, id est synagoga, ET CAELUM, id est Ecclesia militans, quia ex tunc numquam erunt: ad quod expressius denotandum, subiungit: ET LOCUS NON EST INVENTUS AB EIS, quia in
205 nulla parte universi erit vel synagoga, scilicet congregatio praetextu legis, vel Ecclesia militans.

[12] Quantum ad secundum vero dicit quod VIDIT MORTUOS MAGNOS, 210 praelatione vel fama sive scientia, ET PUSILLOS, subiectione, etcetera, STANTES, non sponte sed Dei ordinatione et virtute, IN CONSPECTU THRONI. ET LIBRI APERTI SUNT, id est merita singulorum elucidata seu conscientiae patefacta, ET ALIUS LIBER, ab illis, scilicet veritas divinae doctrinae, APERTUS EST, quia claruit evidenter, QUI EST liber VITAE, ET IUDICATI
215 SUNT MORTUI EX HIS etcetera: hoc est iudicati sunt de operibus comparatis ad conscientias operantium et veritatem divinae doctrinae. [13] Et ut ostendat quod illud iudicium cadet sollemniter supra manifestos persecutores divinae veritatis, subiungit: ET DEDIT MARE, scilicet genti-

185. descendit V^s; a Deo om. V^s 187. ferventis zeli *transp.* V^s; et in contemplativis] et contemplativis V^s 189. illius] illis V^s 197. suorum membrorum *transp.* V^s 203. conspectu] aspectu V^s 210. et om. V^s 212. elucidata *rep.* V^s 213. patefactae V^s 215. ex om. V^s; hoc] id V^s 216. ad] et V^s

206. Praepositio «ab» deest in Vulgata Clementina, adest vero in optimis cod.

litas, MORTUOS SUOS, QUI, scilicet ante iudicium, ERANT IN EO, scilicet in gentilitate; ET MORS, scilicet secta Machometi, ET INFERNUS, reprobis Iudaei, DEDERUNT etcetera, similiter, id est conspectui iudicis exposuerunt; et ideo subiungit: ET IUDICATUM EST etcetera. [14] Sed qua sententia fuerint iudicati, consequenter exprimit, cum dicit quod MORS ET INFERNUS MISSI SUNT IN STAGNUM IGNIS, id est in profunditatem gehennae. Sed ut expresse doceat quod hic per stagnum ignis intelligit supplicium aeternae damnationis, subiungit quod HAEC MORS, scilicet gehennae, EST SECUNDA: nam prima est mors culpa, secunda vero est mors damnationis aeternae sive gehennae.

[15] Quia vero non solum ex Iudaeis et Machometicis erunt reprobi, propterea generaliter subiungit de aliis quod QUI NON EST INVENTUS SCRIPTUS IN LIBRO VITAE, hoc est signatus in veritate vel observantia divinae doctrinae, MISSUS EST IN STAGNUM IGNIS, id est traditus est aeterno supplicio.

Diabolus quidem et Antichristus non iudicabuntur in die iudicii, quia suum iudicium accipient in interitu Antichristi; similiter qui mortui fuerint extra fidem, tunc non iudicabuntur, scilicet iudicio reprehensionis, de qua dicitur in Matthaeo: *Esurivi* etcetera; sed omnes indifferenter iudicabuntur iudicio aeternae damnationis, quamvis ante diem illam fuerint illi iudicio traditi. |

219. scilicet in] scilicet V^s 224. in profunditatem] profunditatem V^s 229. et om. V^s
237. Mathaeo] XXV capitulo add. V^s; esurivi] esurit V^s

219. In Vulgata Clementina deest «suos», quod tamen verbum habetur in quibusdam cod.

237. MATT., XXV, 42.

[SEPTIMA VISIO]

[XXI, 1] ET VIDI CARLUM NOVUM. Descriptum est hactenus quid 92 a
Ecclesia Christi pateretur in toto suo cursu per Babylonem, quid etiam
Christus facturus esset in Babylone finaliter et quid ante perventum
5 eius ad finem descriptum in capitulo immediate praecedenti; propterea
nunc introducit ultima pars revelationis istius tractatus, scilicet sep-
tima visio, in qua describitur quid Christus facturus esset in sua Ecclesia
terminatis omnibus pressuris temporalibus. Quia vero tunc deducturus
est eam ad complementum suae perfectionis, et hoc est quod principa-
10 liter operaturus est tunc in ea, propterea principaliter hic describitur
complementum perfectionis eius.

Tamen, quia per complementum istud duo conveniunt ei: primum
quia per hoc perfecte distinguitur a statibus quos habuit in toto prae-
terito tempore, secundum quod excellentia suae compositionis erit tunc
15 temporis evidentissima, propterea prius hic describitur suae perfectionis
complementum respectu praeteritorum statuum, secundum vero descri-
bitur ad manifestationem elegantiae suae, cum dicit: *Et venit unus de*
septem angelis. Et licet id quod describitur in hac septima visione possit
intelligi secundum anagogicum intellectum de triumphanti Ecclesia;
20 tamen, quia principaliter hic describitur plenitudo militantis Ecclesiae,
quam consequetur post interitum Antichristi sive tempore septimo sui
cursus, idcirco noluit Dominus Iesus Christus quod expositio praesens
deseret stilum suum, sed ad intelligendum allegorias huius visionis
restituit lumen scribae in sabbato sancto, quo ante subtracto diebus
25 aliquibus in abyssum ceciderat tenebrarum, ita quod nec in partibus
nec in toto videbat quicquam de sensu spirituali.

Quia vero complementum perfectionis Ecclesiae Christi non solum
requirit integritatem in partibus, sed etiam tranquillitatem in mente et

2. quid] quod V⁶ 10. hic principaliter *transp.* V⁶ 13. distinguntur V⁶ 14. secundum]
est *add.* V⁶ 16. secundo V⁶ V⁶ 17. elegantiae suae] suae elegantiae *transp.* V⁶ 18. possint
V⁶ 21. consequetur] convenienter V⁶ 22. voluit V⁶ 23. desereret V⁶ 24. sabbata V⁶;
quo] lumine *add.* V⁶ 28. in mente] immediate V⁶

17-8. APOC., XXI, 9.

22-6. Auctor rursus lumen praeter-

naturalem, quo suam *Expositionem*
conscribit, hic extollit.

satietatem in affectu et puritatem in conversatione, propterea describuntur in hac prima parte per ordinem ista quatuor.

30

[INTEGRITAS]

Quantum ad primum, scilicet integritatem, primo exprimitur renovatio principalium partium, secundo renovatio totius constituti ex illis. Quantum ad partes vero dicit quod VIDIT CAELUM NOVUM ET TERRAM NOVAM, id est Ecclesiam novam et synagogam novam. Quare vero tunc erunt haec duo nova declarat, cum dicit quia PRIMUM CAELUM ABIIT ET PRIMA TERRA similiter: in temporibus enim praecedentibus illud fuerunt non solum ecclesia reproba et synagoga reproba, sed etiam fuerat Ecclesia tantum de populo gentili et synagoga tantum de populo Iudaeorum; sed post interitum Antichristi erit solum Ecclesia electa et synagoga electa, et haec ambo erunt unum corpus ex utroque populo constitutum, et ideo comparatione praecedentium temporum totum novum. Tunc etiam gentilitas, vel paganorum sive infidelium populus, non erit notabilis in mundo propter generalem notitiam evangelicae veritatis; propterea dicit se vidisse quod MARE IAM NON EST.

[2] Quia igitur ad renovationem partium praedictarum sequitur totius Ecclesiae renovatio, propterea consequenter exprimit renovationem totius, dicens: ET, scilicet post haec dicta, EGO IOANNES VIDI CIVITATEM, hoc est ordinatam congregationem fidelium, SANCTAM, propter imitationem puritatis divinae, IERUSALEM, propter abundantiam pacis, NOVAM, propter concursum novum omnium populorum ad eam, DESCENDENTEM, id est derivatam (per quod innuit quod non loquitur de triumphanti), DE CAELO, id est de triumphanti Ecclesia, quoniam derivatur a Christo et apostolico coetu, A DEO PARATAM, quia de speciali misericordia Dei suscipiet plenitudinem gratiarum. Sed ad quem finem sic a Deo parabitur et quam magnifice vel in qua plenitudine, consequenter exprimit, dicens: SICUT, hoc est *vidi eam paratam sicut* SPONSAM ORNATAM VIRO SUO: per quae verba duo innuuntur: unum est quod eleganter seu excellenter ornabitur, aliud est quod ad hoc, ut Christo copuletur in patria. Per quod testatur quod status Ecclesiae tunc initium quoddam erit aeternae beatitudinis, tam propter brevitatem durationis temporalis, quam propter abundan-

33. illis] partibus add. V^s 36. quia] quod V^s 37. abiit] ab iis V^s 44. notabilis] notabiliter V^s 50. fidelium congregationem transp. V^s 52. cursum V^s 53. non om. V^s 54. apostolorum V^s 56. sic] sicut V^s; parabitur] praeparabitur V^s 59. eleganter V^s; ornabitur] ordinabuntur V^s

tiam gratiarum. [3] Quod autem tunc sit copulanda Christo cum tanta plenitudine, scilicet generalis conversionis hominum, et exuberantia gratiarum, declarat consequenter per publicam confessionem, quam faciet universalis Ecclesia congratulando testibus veritatis, qui per Ioannem designantur, dicens: ET AUDIVI VOCEM, scilicet confessionis et laudis, MAGNAM, devotione et extensione ad multos, DE THRONO, scilicet sede apostolica, DICENTEM: ECCE, id est evidenter est, TABERNACULUM DEI, id est Christus, CUM HOMINIBUS: non dixit «in hominibus» (quia non loquitur de tabernaculo quod est Ecclesia: istud enim proprie est in hominibus et non cum hominibus, quia non ponit in numerum cum eis), sed «Christus», ut dictum est. Ideo sequitur: ET HABITABIT evidentissime CUM EIS, ET IPSI POPULUS EIUS ERUNT, quia omnes homines confitebuntur Christum esse Dominum, ET IPSE DEUS, quasi dicat: Non tantum tabernaculum Dei erit cum hominibus, sed etiam ipse Deus erit CUM EIS, et etiam ipse Deus tabernaculi ERIT EORUM DEUS, quia omnes confitebuntur quod Christus est Deus eorum.

[TRANQUILLITAS]

[4] Quantum vero ad tranquillitatem mentis dicit: ET ABSTERGET etcetera: quibus verbis innuitur quod tunc aberit illud quod mentem inquietat ab intra, scilicet appetitus temporalium rerum, et ideo dicit quod *absterget* DEUS AB OCULIS EORUM, id est auferet tam a cogitatu et affectu quam a doctoribus, OMNEM LACRIMAM, id est superfluitatem aquosam, per quam fluxibilitas temporalium designatur. Item tunc aberit illud quod | etiam mentem inquietat ab extra, propter quod dicit: ET MORS, scilicet infidelitatis et hypocrisis et prodicionis et similitum, NON ERIT ULTRA, NEQUE LUCTUS, id est tristitia propter oppressionem veritatis, NEQUE CLAMOR, scilicet gemitus vel querelae propter persecutionem, NEQUE DOLOR, id est afflictio propter corporalem oppressionem. Quod autem tunc vigere debeat in cunctis fidelibus talis tranquillitas mentis, declarat consequenter quatuor modis.

Primo per hoc, quia tunc deerunt ea quae in praeteritis temporibus regnaverunt; et ideo dicit: QUAE PRIMA (non dicit «quae praecesserunt»,

63. tunc om. V^s; sit] sic V^s 66. Ecclesia universalis *transp.* V^s 70. non dixit in hominibus om. V^s 72. ponitur] in numero V^s 77. et etiam] etcetera V^s; tabernaculum V^s 80. Et] Quod V^s 81. quod] per V^s 82. rerum temporalium *transp.* V^s; et om. V^s 85. fluxibilitas] rerum *add.* V^s 86. etiam om. V^s 87. mors] mare V^s; perdicionis V^s 88. propter] per V^s 92. declaratur V^s

94. In Vulgata Clementina legitur «quia», in quibusdam vero cod. «quae».

sed quae prima scilicet fuerunt, ut innuat quod non solum loquitur de praeteritis quantum ad Ecclesiam, sed quantum ad synagogam) ABIERUNT, id est abhinc non erunt. 95

[5] Secundo per hoc, quia tunc omnia quae pertinent ad cursum Ecclesiae militantis innovabuntur; et ideo dicit: ET DIXIT QUI SEDEBAT IN THRONO, per quod innuit quod tunc Dei providentia super cursu Ecclesiae militantis palam innotescet praeconibus: ECCE, id est evidens erit cunctis quod OMNIA FACIO NOVA, per quod testatur quod vetera, quae praecesserint, tunc non erunt. 100

Tertio per hoc, quia tunc publice praedicabitur sive cognoscetur ab omnibus quod verba praesentis revelationis completa sunt; unde, cum in apertione septimi sigilli sit dictum quod tunc erit silentium sive tranquillitas in Ecclesia, et in septimo tubicinio sit dictum quod tunc Deus et Christus regnabit totaliter, patet ex hoc quod tunc erit tranquillitas praelibata. Propterea dicit: ET DIXIT MICHI, scilicet sedens in throno, scilicet Deus Ioanni (et vicarius Christi tunc dicet praeconibus): SCRIBE, hoc est firmiter imprime cordibus fidelium quod tunc aberunt praedictae adversitates, QUIA HAEC VERBA, scilicet praesentis revelationis, quibus hoc praenuntiatum et descriptum fuit, ut patuit supra, FIDELISSIMA SUNT, id est infallibiliter solventia quae promiserunt, ET VERA, quia non solum figuraliter sed etiam realiter vel historialiter adimpleta. 105 110 115

[6] Quarto declarat per hoc, quia tunc absolute Christus erit in hominibus vel in mundo isto; propterea dicit: ET DIXIT MICHI, per quod innuitur quod tunc omnibus amatoribus veritatis palam innotescet quod FACTUM, id est Christus, EST: nichil enim dicitur absolute factum, nisi Christus, tum quia ipse est verbum caro factum, tum quia ipse manet in aeternum in toto suo esse, et sic absolute habet esse; omne vero aliud factum esse habet tantum secundum quid. Tunc ergo aberunt praedictae adversitates, quia tunc etiam secundum communem notitiam Christus erit absolute, quasi dicat: Solum ipse regnabit aut dominabitur hominibus, et non alius. Et communiter etiam cognoscetur quod ipse est principium et finis omnium; ideo subiungit: EGO SUM ALPHA etcetera. 120 125

100. cursum V⁶ 101. Ecce] Ecclesiae V⁶ 103. praecesserant V⁵ V⁶ 107-8. quod Christus tunc et Deus *transp.* V⁶ 119. tunc *om.* V⁶ 120. id est *om.* V⁶ 121. tum ... tum] tamen ... tamen V⁶; ipse *om.* V⁶ 123. habet esse *transp.* V⁵ V⁶ 126. quod] quia V⁶; ipse] enim *add.* V⁶; est *om.* V⁶ 127. ideo] a Deo V⁶

106. Vide, supra, cap. VIII, v. 2-3. 107. Vide, supra, cap. X, v. 68-75.

113. Vide, supra, cap. I, v. 916 sqq.

[SATIETAS ET PURITAS]

Quantum ad satietatem vero dicit: EGO SITIENTI DABO GRATIS, quia
 130 conversis ad fidem, in quibus nulla merita praecesserunt, DE FONTE
 AQUAE VIVAE, id est de plenitudine caelestis sapientiae sive de gratia
 Spiritus Sancti.

[7] Quantum ad puritatem vero intendit quod tunc regnabunt in
 Ecclesia victores impietatum aut vitiorum, et subiecti vitiis separa-
 135 bun|tur ab ea. Quantum ad victores autem dicit: QUI VICERIT POSSIDE- 93 b
 BIT HAEC, scilicet tranquillitatem et satietatem praedictis modis. Ideo
 vero quod futurum est tunc describit sub forma exhortationis, ut innuat
 quod ad talem victoriam obtinendam sunt exhortandi fideles semper et
 absolute: ET ERO ILLI DEUS: quasi dicat: Nichil aliud colet praeter me.
 140 Propter quod subsequitur: ET ERIT MICHI FILIUS, quia qui non colit nisi
 Deum, vere se habet ad eum ut filius ad patrem. [8] Quantum vero ad eos
 qui vitia colunt vel vincuntur ab eis, dicit: TIMIDIS AUTEM, id est timore
 saeculi vel mortis discedentibus a veritate, ET INCREDULIS, quales sunt
 infideles, ET EXSECRATIS, quales sunt non obediens Ecclesiae, ET
 145 HOMICIDIS, quales sunt omnes qui odiunt proximum, ET FORNICATORI-
 BUS, quales sunt sequentes illicitas concupiscentias, ET VENEFICIS,
 quales sunt corrumpentes aut inficientes tam pravitate doctrinae quam
 exempli perversitate, ET IDOLATRIS, quales sunt omnes avari et cu-
 pidi, ET MENDACIBUS, quales sunt fraudulentis et scurrae vel histrio-
 150 nales et similes (propter quod dixit: OMNIBUS *mendacibus*, ut innueret
 quod diversa sunt eorum genera), PARS ILLORUM, id est retributio illorum,
 ERIT IN STAGNO etcetera, ut supra.

[PERFECTIO NOVAE IERUSALEM]

[9] Consequenter autem describitur complementum perfectionis
 155 Ecclesiae, prout constituit elegantiam eius, id est excellentiam pulcri-
 tudinis in compositione ipsius optima, siquidem compositio cuiuslibet
 corporis dicitur elegantia, id est electa consistentia. Hic autem primo
 describitur vicarius agni caelestis, qui tunc amatoribus veritatis ad

131. id est] et V^s 135. autem] vero V^s; vixerit V^s 137. quod] qui V^s; describit] demons-
 trabit V^s 139. quasi om. V^s V^s nichil cor. V^s 140. colit] aliud add. V^s; Deum] eum V^s
 141. eos] eo V^s 144. execratis V^s V^s 145. homicidiis V^s 145-6. fornicationibus V^s
 146. veneficis V^s, beneficiis V^s 147. inficientes] insistentes V^s 148. ydolatriis V^s 149.
 et om. V^s; scurrae] scurrae V^s 150. dicit V^s 152. stagna V^s 155. constituit] instituit
 V^s; elegantiam] ellegativa V^s 156. cuilibet V^s 157. consistentia] conscientia V^s

cumulum gaudii notificabit elegantiam perfectae compositionis Ecclesiae; secundo describitur ipsius elegantia, cum dicit: *Et ostendit michi.* 160

Quantum ad primum dicit: *Et VENIT*, per eius sublimationem ad summum pontificatum, *UNUS DE SEPTEM ANGELIS* etcetera, qui pro tanto dicitur unus, quia septimus erit, non a septenario personarum, sed a septenario phialarum, ut supra fuit expositum, quia de numero illorum erit, quibus convenit effusio septima; per quae verba specialiter innuit 165 quod ex fervido zelo, quo duris increpationibus vel acerbis flagellantur impii qui consummationem Ecclesiae spiritualis impediunt, tunc notificabitur plenitudo suae perfectionis. *VENI*, per considerationem vel attentam considerationem, *ET OSTENDAM*, id est clare notificabo, *TIBI SPONSAM*, id est Ecclesiam spiritualem quam desponsaverat agnus in 170 assumptione humanae naturae, *UXOREM AGNI*, quia concipit ab eo et parit ei, coadiuvans eum in regimine domus. [10] *Et SUSTULIT*, id est elevavit, *ME IN SPIRITU*, id est spirituali consideratione (per quod testatur aperte quod non ostendat quod dixit ad sensum, sed ad intellectum), *IN MONTEM*, id est in globum aut molem divinorum operum (qualis 175 globus est totius militantis Ecclesiae constitutio), *MAGNUM*, tam numero partium quam privilegiis gratiarum, *ET ALTUM*, non solum | origine, quoniam a Deo procedit, sed etiam fine vel ordine, quoniam ad caelestem gloriam ordinatur.

Consequenter vero describit elegantiam perfectionis ecclesiasticae, 180 quae pro tanto describitur hic, et non in praemissis visionibus, ut innuantur duo: primum, quod non consequetur complementum suae perfectionis nisi post descripta in visionibus ante dictis; secundum, quod tunc incipiet sabbatum aeternae quietis, quia septimo tempore transferetur Ecclesia militans ad consortium triumphantis, ubi suam ele- 185 gantiam contemplabitur in aeternum.

Sed qualiter incipiet eam contemplari post interitum Antichristi, describitur hic quantum ad principalem sensum; et quia tria sunt in quibus principaliter contemplabitur eam, propter hoc describuntur hic specialiter illa tria: primum est cultus clarus evangelicae veritatis; 190 secundum est excellentia personarum, quibus integratur totum corpus Ecclesiae; tertium est plena intelligentia scripturarum.

159. cumulum] tumulum V^s; notificavi V^s 160. ipsius] eius V^s 163, 164. septenario V^s 167, qui] quantum V^s 168. considerationem] contemplationem V^s 171-2. et parit] aparit V^s 172. quoadiuvans V^s; id est] et V^s 173. elevabit V^s 173-4. testatur] ostendit V^s 174. ostendet V^s, ostendit V^s; dicit V^s 180. describitur V^s 181. ut] non add. V^s 181-2. innuatur V^s 183. quod] est V^s 184. septimo] VIII V^s 185-6. contemplabitur elegantiam transp. V^s 190. illa om. V^s

[CIVITAS]

Quantum ad primum dicit: ET OSTENDIT MICHl CIVITATEM etcetera, ut supra in principio capituli, [11] HABENTEM CLARITATEM DEI, id est imitationem Christi. per quam Deus clarificatur in terris, ET LUMEN EIUS, id est cultus publicus veritatis evangelicae, SIMILE LAPIDI PRETIOSO, scilicet Christo, quasi dicat: Cultus evangelicae veritatis tunc erit omnino Christo conformis. Et ut ostendat expresse qualiter ei conformabitur, subiungit: TANQUAM LAPIDI IASPIDIS et SICUT CRYSTALLUM: per quae denotantur tria: primum, quod in varietate virtutum conformabitur ei; secundum, quod in contemptu vitae corporalis, per carnis macerationem, quae duo in iaspide designantur; tertium, quod sequitur ad haec duo, scilicet quod in candore innocentiae et soliditate iustitiae et perspicuitate intelligentiae, quae designat crystallus.

Quantum ad secundum vero primo describitur excellentia filiorum Ecclesiae respectu intrinsecorum, secundo vero respectu venientium ab extrinseco, cum dicit: *Et ambulabunt gentes* etcetera. Respectu vero intrinsecorum primo describitur excellentia quantum ad partes quibus totum constituitur, secundo vero quantum ad totum constitutum ex illis, cum dicit: *Et templum non vidi in ea*. Et in prima iterum primo describitur quantum ad virtutes constituentes evangelicam perfectionem, secundo quantum ad constituentes catholicam pulcritudinem seu honestatem, cum dicit: *Fundamenta muri civitatis*. Et in prima iterum primo describitur excellentia partium secundum quod ordinatur ad profectum aliorum, secundo vero quantum ad perfectionem partium in se ipsis, cum dicit: *Et erat structura | muri*. Partes vero Ecclesiae consideratae secundum quod aliis conferunt, primo describuntur hic quantum ad actus quibus aliis prosunt, secundo quantum ad mensuram proficiendi, cum dicit: *Et qui loquebatur mecum*. Actus vero, quibus Ecclesiae filii notabiliter prosunt aliis, duo sunt secundum genus: unus quo custodiuntur illi qui iam intra Ecclesiam sunt recepti, alius vero quo introducuntur ad eam recipiendi; primus autem istorum figuratur in muro, secundus vero in portis.

195. capituli] tibi V⁶ 197. similem V⁶ 200. lapidis V⁴ (vide adn.) 201. varietate] veritate V⁶ 205. quae] quod V⁶ 216. profectum] per et spat. vac. V⁶; quantum om. V⁶ 220. qui om. V⁶ 221. unus] est add. V⁶ 222. vero] est add. V⁶

195. Vide, supra, in hoc capite, v. 49 sqq.

200. In quibusdam cod. Vulgatae legitur «lapidis» ut in V⁴

208. Locus hic alique quinque, qui statim afferuntur, ex uno eodemque capite XXI Apocalypseos excerpuntur, nempe vers. 24, 22, 19, 18, 15 et 14.

[12] Et ideo, ad exprimendum hos duos actus, quibus exprimitur excellentia spiritualis filiorum Ecclesiae, dicit se vidisse quod praedicta civitas HABEBAT MURUM, id est virtutem custoditivam sui et aliorum, quae est catholica disciplina, MAGNUM, capacitate multitudinis, ET ALTUM, elevatione custoditorum ad caelestem sublimitatem, HABENTEM PORTAS DUODECIM, id est virtutes, quibus intratur ad universitatem fidelium: per quae verba testatur aperte quod istae portae sunt partes praedicti muri. Sed ut differentia muri et portarum plenius innotescat, ideo consequenter, expresso numero portarum eius, primo describit differentiam illarum ad invicem, secundo redit ad describendum originem et efficaciam muri, cum dicit: *Et murus civitatis*.

[PORTAE. MURUS]

Quantum ad primum dicit quod IN praedictis PORTIS vidit DUODECIM *angulos*, vel secundum aliam litteram ANGELOS: per quae verba innuitur quod illae duodecim virtutes, quibus intratur ad consortium universitatis fidelium, sunt quidam concursus spiritualium actionum ad robur aedificii spiritualis, vel quidam nuntii spiritualis felicitatis; ET, vidit inquam in praedictis portis, NOMINA SCRIPTA, id est titulos virtutum firmiter inhaerentium; et protinus determinat vel specificat ea, cum dicit: QUAE SUNT NOMINA DUODECIM TRIBUUM etcetera: non dicit «duodecim tribus», sed *nomina duodecim tribuum*, ut innuat expresse quod hic non loquitur de tribubus nisi quantum ad virtutes quae per nomina ipsorum designantur, prout superius in capitulo septimo fuit expositum.

[13] Sed ut pateat qualiter introducuntur et roborant introductos, distinguit situm portarum per quatuor quadras, dando tres portas cuilibet quadrae: per quod innuit duo, scilicet convenientiam et differentiam ipsarum quantum ad actum introducendi et roborandi. Nam in eo quod quaelibet quadra habet tres, ostendit quod commune est omnibus introducere | et roborare sub ternario, scilicet tam personarum aeternae Trinitatis quam etiam fidei et spei et caritatis: nam sine fide et cultu Patris et Filii et Spiritus Sancti et sine habitu trium praedictarum

225. exprimendum] primum V⁶ 237. praedictis] primis V⁶ 238. angulos] angelos V⁶
 240. concursus V⁶ 244. quae] quod V⁶ 246. nisi] in *add.* V⁶ 248. introducunt V⁶
 250. cuilibet V⁶; per quod] per quae *rep.* V⁶ 251. actum] aptum V⁶, actuum V⁶
 252. tres] portas *add.* V⁶ 254. aeterni V⁶; et *om.* V⁶

238. Harum lectionum optima est «angelos». Cfr. ed. cit. (cap. I, v. 835), III, 581.

241. In Vulgata Clementina et in quibusdam cod. legitur «inscripta».

247. Vide, supra, cap. VII, v. 105 sqq.

virtutum nemo potest ingredi et roborari ad civitatem praedictam. Sed in eo quod per diversas quadras distribuuntur, ostendit quam differenter illae duodecim virtutes introducant et robovent per sua ternaria: nam, ut ait, AB ORIENTE SUNT PORTAE TRES, Oriens enim in homine
 260 est intellectualitas, per quam lux vitae spiritualis emergit in quolibet, quando timor poenae et dolor poenitentiae et spes veniae concurrunt in spiritu: quae per haec tria nomina, scilicet Ruben et Simeon et Levi, designantur, ut patuit supra. Sensualitas est OCCIDENS, quoniam lux vitae spiritualis occumbit in ea; tamen, cum concurrunt ex parte ipsius
 265 cogitatio futurorum malorum et rigor abstinenciae in prosperis et vigor patientiae in adversis, quae designantur per haec nomina, scilicet Dan, Gad et Asser, introducunt et corroborant cives praedictos. Alias vero duas quadras non exprimit per septemtrionem et meridiem, sed per AQUILONEM ET AUSTRUM, ut innuat quod hic non loquitur de hiis quadris prout designant status oppositos vitae spiritualis, sed prout
 270 designant contrarias impugnationes ipsius, ita quod per aquilonem designatur impugnatio quae fit a spiritu sive a spiritualibus tentamentis, per austrum vero illa quae fit a carnalibus stimulis. Quando igitur a parte spiritualium impugnationum concurrunt amor iustitiae
 275 et speculatio futurorum bonorum et gaudium conscientiae, quae designantur per haec tria nomina, scilicet Iudas, <Nephtali> et Isachar, fiunt quae dicta sunt; cum autem ex parte carnalium incitamentorum concurrunt odium vitiorum seu malitiae atque discretio et contemplatio caelestium, quae designantur per Zabulon et <Ioseph> et Benjamin, pro-
 280 veniunt supradicta. Simili quoque modo possunt ista ternaria variari secundum diversam quadrarum acceptionem, prout circumstantiae particulares cuiuslibet militantis in Ecclesia requirunt vel exigunt; hic autem inter *oriens* et *occidens* notabiliter exprimuntur *aquilo* et *auster*, ut innuatur quod illae duae impugnationes ab intellectualitate et
 285 a sensualitate sumunt originem.

Similiter patet ex dictis ratio propter quam | nomina duodecim tri- 95 b
 buum filiorum Israel nullo modo fuerunt hic expressa (quia neque sicut supra neque sicut in Genesi vel alibi), ut innuatur quod ordo dictarum

257. distribuuntur] describuntur et V⁶; quam] quod V⁶ 258. ternaria V⁶ 261. quando] quomodo V⁶ 262. Rubem V⁶ 263. designatur V⁶ 263-4. quoniam lux vitae] qui V⁶ 264. occumbit V⁶ 267. introducuntur V⁶; roborant V⁶ 269. aquilonem] aliquonem V⁶ 270. designat V⁶ 274. igitur] ergo V⁶ 276. Nectalim V⁶ V⁶, Neptalim V⁵, 279. Iosep rod., Beniamim V⁶ 285. a om. V⁶; sensualitate] sensualiter V⁶ 286. ratio] non V⁶

263. Vide, supra, cap. VII, v. 109-11. «occasus», in quibusdam vero cod. «occidente».

virtutum variatur in quadris praelibatis secundum diversitates circumstantiarum personalium: nam neque intellectualitas neque sensualitas 290 neque impugnationes exsurgentes ab eis vigent in omnibus uniformiter.

[14] Quoniam autem origo et efficacia muri dependet a numero et diversitate portarum eius, ideo post haec describit immediate tam originem quam efficaciam muri, dicens: ET MURUS: quasi dicat: Et vidi, inquam, quod murus CIVITATIS erat HABENS FUNDAMENTA DUODECIM: per 295 quae verba innuit quod custodes civitatis non solum custodiunt zelando pro veritate atque tuendo ab adversitate sicut murus, sed etiam sustentando in infirmitate sive necessitate ut fundamentum.

Consequenter specificat illa duodecim fundamenta, cum dicit: ET IN IPSIS, scilicet duodecim fundamentis, erant supple, DUODECIM NOMINA 300 DUODECIM APOSTOLORUM et AGNI: ultimo exprimit nomen agni, ut innuat quod agnus est finis et forma duodecim apostolorum vel ipsorum nominum, per quae nomina designantur tituli perfectionis apostolicae. Cum ergo dicat quod in duodecim fundamentis correspondentibus duodecim portis praedictis erant nomina duodecim apostolorum et erant 305 etiam in unoquoque nomina agni, testatur aperte quod per imitationem apostolorum et Christi quantum ad zelum et vitam et conversationem erit titulus excellentiae clarus in fidelibus septimi temporis, et quod in eis catholica disciplina sumet ortum et efficaciam ab exemplis apostolorum et Christi. 310

[MENSURA]

[15] Quanta vero sit efficacia praedictarum portarum, clarius innotescit per mensuram et formam civitatis, et mensuram muri. Propterea consequenter describit ista per ordinem, quando dicit: ET QUI LOQUEBATUR MECUM, scilicet angelus supradictus, per quem specialiter designatur summus pontifex illius temporis, HABEBAT MENSURAM HARUNDINEAM, id est praedicationem evangelicam, quae levis est per extrinsecam 315 paupertatem et concava per mentalem abiectionem omnium temporalium, AUREAM, id est caritate et sapientia divina totaliter informatam, UT METIRETUR, id est ut mensuram fateretur aut indicaret quantum 320 ad haec tria, scilicet CIVITATEM, quantum ad communem totius multi-

294. Et murus] Murus V^s 298. sustentando] substinendo V^s 305. erat V^s 306. nomine V^s V^s 314. Et om. V^s 314-5. loquebantur V^s 318. concava] contava V^s

301. Deest «et» in Vulgata.

tudinis ecclesiasticae perfectionem, ET PORTAS EIUS, quantum ad praedictas virtutes et universos introducentes ad evangelicam veritatem | (sive introducant exemplo tantum, seu verbo doctrinae, sive utroque 96 a
325 modo), ET MURUM, quantum ad catholicam disciplinam et omnes custodes et defensores evangelicae veritatis.

[16] Quia vero mensura civitatis dependet a forma eius, ideo consequenter prius exprimit formam illius, dicens quod IN QUADRO POSITA EST: non dicit «quadrata est», sed *posita in quadro*, ut innuat quod in 330 quaternario collocatur tanquam in situ suo, scilicet in paupertate voluntaria et humilitate vera et caritate perfecta et integra castitate, scilicet mentis et corporis, ut cogitationis et affectionis et sensuum quorumcumque, alias integra nequit dici; ET LONGITUDO EIUS, quantum ad perseverantiam in evangelica veritate, TANTA EST QUANTA ET LATI- 335 TUDO, scilicet amor aeternorum bonorum vel caritatis.

Consequenter exprimit mensuram, primo civitatis et postea muri. De prima dicit quod angelus, inquam praedictus, MENSUS EST CIVITATEM DE HARUNDINE AUREA, id est per doctrinam praedicationis evangelicae manifestavit quod communis perfectio ecclesiasticae multitudinis se 340 dilatat PER STADIA DUODECIM MILIA, id est per observantias evangelicas in toto cursu praesentis vitae, secundum perfectionem duodecim virtutum supradictarum et secundum imitationem duodecim apostolorum; quae perfectio designatur per duodecim milia: stadium enim est spatium currentium ad bravium.

345 Quod autem iste numerus convenienter exprimat communem civitatis perfectionem, declarat consequenter per comparisonem dimensionum totius corporis, quae sunt LONGITUDO, ET ALTITUDO, ET LATITUDO, de quibus dicit quod AEQUALES SUNT. Et cum ante dixerit quod tota civitas est in quadro posita, docet aperte quod istae tres dimensiones 350 aequaliter multiplicantur per illa quatuor, et sic constituunt duodenarium numerum, cui si millenarius addatur, qui omnem perfectionem implicat, constat quod per illum numerum convenienter exprimitur quod est dictum: si enim longanimitas perseverandi, quod est *longitudo*, et desiderium aut spes aeternorum sive contemplatio, quod est *altitudo*,

322. ecclesiasticae om. V^s 324. tantum] tamen V^s 327. eius] et add. V^s 330. situ] fixu V^s
334. et quanta est *transp.* V^s 335. vel] et V^s; caritas V^s 336. mensuram] et add. V^s
337. mensus] mensurus V^s 339. multitudinis] beatitudinis V^s 347. et latitudo] ac
latitudo V^s 349. est om. V^s 350. constituuntur V^s 353. perseverandi V^s

341-2. Duodecim virtutes designat, quae duodecim Israëlitis tribubus respondent (vide, supra, cap. VII, v. 105 sqq.).

344. Cfr. I. COR., IX, 24.

347. In Vulgata Clementina «et latitudo et altitudo», alibi ut in textu.

348. In Clementina et in optimis cod. legitur «aequalia».

et amor caelestium bonorum, quod est *latitudo*, praedictis quatuor 355
conformetur et commensurentur, ut tantum longanimitas pertrahat
quantum voluntaria paupertas et vera humilitas et amor Dei et proximi
sive caritas perfecta, et castitas integra manet illaesa vel intemerata,
pro certo consurgit mensura duodecim milium stadiorum.

[17] De mensura vero muri dicit consequenter: ET MENSUS EST 360
MUROS: superius dixit murum in singulari, ut innueret quod catholica
disciplina, per quam unusquisque fidelis murus efficitur, unius rationis
est in tota Ecclesia secundum genus, quoniam generaliter est mortifi-
96 b cativa carnis et sensualitatis ad liberum cultum | vitae spiritualis; hic
autem dicit *muros*, ut innuat quod secundum diversas circumstantias 365
fidelium multiplicatur in eis. *Mensus est*, inquam, id est ostendit men-
suram esse, CENTUM QUADRAGINTA QUATUOR CUBITORUM: sicut stadium
est spatium quod pedibus mensuratur, sic cubitus est mensura quae
manu perficitur, nam tota longitudo quae est a iunctura cubiti usque
ad extremitatem manus dicitur cubitus, prout est nomen mensurae. 370
Quapropter per mensuram centum quadraginta quatuor cubitorum
designatur continuatum exercitium operum pietatis ab annis discre-
tionis usque ad finem vitae, iuxta limites quatuor virtutum supradicta-
rum, in quibus est civitas Ecclesiae posita: sunt enim opera pietatis
quae in proximos exercentur, dum vivunt hic, sex, et omnia opera meri- 375
toria figurantur in sex diebus hebdomadae deputatis ad operandum.

Continuatio vero talium operum ab annis discretionis usque ad
finem vitae figuratur per illam aetatem, in qua Christus coepit palam in
carne pietatis beneficia proximis exhibere: ipse namque coepit officium
sui ministerii tricesimo anno aetatis suae, continuando usque ad finem 380
vitae; coepit autem in aetate perfecti roboris corporalis, ad significan-
dum quod fideles debent exercitium talium operum inchoare in comple-
mento roboris spiritualis, scilicet in annis discretionis, sicut ab initio
pubertatis, et continuare usque ad finem vitae, nam quae corporaliter
faciebat Dominus, erant signa fiendorum spiritualiter. 385

Igitur, si tricenarius aetatis Christi coniungatur senario dictorum
operum, qui significat totum cursum vitae huius, resultant triginta
sex, qui numerus ratione praedicta significat continuationem operum
ab annis discretionis usque ad finem vitae; sed ad significandum quod
talis continuatio debet fieri iuxta limites dictarum quatuor virtutum, 390

356. conformetur V⁶; tantum] tanta V⁶ 358. manent V⁶ 359. consurgit V⁶ 362. muros
V⁶ 364. et om. V⁶ 369. manu] manibus V⁶ 370. extremitatem] strenuitatem V⁶ 372.
continuatum] continuum V⁶ 377. discreptionis V⁴ 378. figurantur V⁴ V⁶ 380. trice-
simo] tricentesimo V⁶; continuando V⁶ 383. discreptionis V⁴ 387. resultant] exultant V⁴
388. praedicta om. V⁶ 389. discreptionis V⁴

expressus est hic numerus, qui consurgit ex multiplicatione triginta sex per quatuor, scilicet centum quadraginta quatuor.

Sed ut ostendat quod ista mensura fuit per Christi opera figurata, subiungit quod dictus angelus *mensus est*, inquam, muros MENSURA, id
 395 est per considerationem mensurae vel cum mensura, HOMINIS; sed ne credatur loqui de quocumque homine, subiungit, ad specificandum, quod mensura illius *hominis*, de quo loquitur, EST mensura ANGELI, scilicet Christi, qui est angelus testamenti: quasi dicat: Praedictus angelus manifestabit per opera Christi quod mensura murorum Ecclesiae sit
 400 praedicta, et illo tempore servabitur generaliter ab Ecclesiae filiis, quia tunc ab annis discretionis usque ad finem vitae vacabunt operibus pietatis, ut Christus, quoniam certi erunt omnes quod instat iudicium aut finis saeculi.

Cum autem dixerit ante quod angelus mensuravit civitatem | et 97
 405 portas eius et murum, nec de mensura portarum expresserit aliquid, innuit aperte quod mensura portarum consurgit ex mensura murorum et civitatis, maxime cum sit per se notum quod mensura portarum civitatis debet correspondere mensurae ipsius et muri.

[EXCELLENTIA FIDELIUM]

410 [18] Consequenter describit excellentiam fidelium illius temporis, quam habebunt ad sui commodum. Quarum prima erit fervida memoria passionis Christi, per quam erunt constantes et fortes ad macerandum propriam carnem; et ideo dicit quod ERAT STRUCTURA MURI, id est consummatio vel constitutio disciplinae catholicae, EX LAPIDE IASPIDE,
 415 id est ex Christo passo, qui, sicut iaspis, fuit multorum colorum in passione, ut coloris sanguinei propter vulnera, lividi propter ictus, cinerei propter pulverem, subalbidi propter sputa, pallidi propter mortificationem, et sic de similibus. Ideo iaspis martyrium sive passionem significat, et ex eadem varietate colorum significat fervorem in memoria passionis,
 420 nam fervor multiplicat undas diversorum colorum.

Secunda vero excellentia erit intemerata caritas, qua vere tunc facient unum corpus; ad quod exprimendum dicit quod ISTA CIVITAS,

391. triginta sex] XXXIII V^s 394. inquam om. V^s 398. dicat] quod add. V^s 400. generaliter om. V^s 401. discretionis V^s; vacabant V^s 402. omnes] homines V^s 404. quod om. V^s 405. nec] ut V^s 405-6. expresserit ... portarum om. V^s 412. fortes et constantes transp. V^s 413. Erant V^s 414. ex lapide rep. V^s; iaspidis V^s 416. vulnera] coloris add. V^s; 417. mortificationem] mortifica V^s 418. Ideo] idem V^s 419. coloris V^s 421. excellentia om. V^s 422. Ista] ipsa V^s

422. In Vulgata semper «ipsa» pro «ista».

ecce unionem omnium, erat AURUM MUNDUM, id est caritas ab omni alieno affectu purgata.

Tertia erit perfecta obedientia cunctorum, et ad Dominum et ad ministros eius; et quia talis obedientia derivatur a praedicta caritate, ad quam hortatur beatus Petrus cum dicit: *Castificate animas vestras in obedientia caritatis*, ut excludatur obedientia timoris; idcirco subiungit quod aurum praedictum erat SIMILE VITRO MUNDO, id est receptivum omnium informationum, sicut vitrum mundum omnium colorum et specierum.

Sicut excellentia spiritualis fidelium provenit a virtutibus perficientibus eos in cultu evangelicae veritatis, sic ab eisdem causatur excellentia honestatis vel pulcritudinis morum, quibus catholice conversantur et quibus eorum conversatio ceterorum hominum conversationem excellit.

[FUNDAMENTA MURI]

Et quia perfectio evangelica causa est catholicae honestatis, propterea describit prius excellentiam illius perfectionis; nunc autem describit excellentiam eorum quantum ad catholicam honestatem: et primo per considerationem fundamentorum muri, secundo portarum, tertio plateae.

[19] Quantum ad primum dicit quod vidit, inquam, FUNDAMENTA MURI CIVITATIS ORNATA OMNI LAPIDE PRETIOSO: per quae verba docentur tria. Primum est quod imitationes apostolorum in fidelibus, quas supra dixit esse fundamenta muri, ornant eos honestate vel pulcritudine morum. Secundum quod talis ornatus provenit ab omni origine virtutum, quae per lapides pretiosos designantur. Tertium quod ultimo Ecclesiae tempore fideles ornabuntur excellenter morum pulcritudine propter imitationem perfectam apostolicae conversationis: Deus enim, ut ipse testatur in revelationibus Hildegardis super laudibus apostolorum, elegit duodenarium apostolorum et prophetarum, ad manifestandum per multitudinem morum in eis, quam sit admirabilis ipse multiplicitate virtutum; quia vero apostoli tam moribus suis quam evangelica doctrina sive perfectione fundatores fuerunt Ecclesiae, propterea virtutes, quibus in moribus diversimode claruerunt, ut in praedicta revelatione descri-

423. omnium om. V^o 424. effectu V^o 425. Dominum] Deum V^o, eum V^o 428. obediri V^o
 433. in cultu] intellectu V^o; sic] sicut V^o 434. morum] murorum V^o 435. conversatione V^o
 443. ornata] ordinata V^o 447. designatur V^o

bitur, dicuntur fundamenta muri civitatis, sive catholicae disciplinae. Et quia tota diversitas illarum reducitur ad duodecim, idcirco, quamvis dixerit quod ornantur omni lapide pretioso, tamen non exprimit nisi duodecim; quia, sicut virtutes omnium lapidum pretiosorum sive gemmarum
 460 rum reperiuntur in illis duodecim, sic in duodecim virtutibus designatis per illos omnium virtutum ornatus contexitur. Exprimit etiam istos lapides duodecim per nomina ordinalia, scilicet *primus*, *secundus* etcetera, ut innuat quod virtutes designatae per eos ordinem habent ad invicem; per quod etiam innuit aperte quod hic quantum ad principalem
 465 sensum nequaquam designantur personae fidelium per hos lapides, quoniam, licet personis fidelium in parte possit adaptari per aliquem modum ordinalis numerus hic expressus, tamen in toto fieri nequit, sicut in communibus expositionibus per se patet cuilibet intuenti.

Dicit igitur quod PRIMUM fundamentum praedicti ornatus est IAS-
 470 PIS, per quem designatur plena maceratio carnis ex fervida memoria passionis Christi: vere siquidem ista virtus est primum fundamentum catholicae honestatis.

SECUNDUM vero est SAPHIRUS, scilicet meditatio et desiderium caelestium, quae in hiis qui perfecte carnem suppeditant protinus ex-
 475 citantur.

Ad quae duo sequitur immediate pervietas vel puritas mentis cum solida vel constanti abiectioe gloriae temporalis, quae designantur per CHALCEDONIUM: nam solidam habet pervietatem cum aliquanto pallore.

Ad haec autem tria sequitur detestatio vel odium cuiusque venenosi sermonis et clara viriditas aut vivacitas honestorum eloquiorum, quae non solum grata seu placida sunt, imo vivificant spiritum audientis: haec autem designantur | per SMARAGDUM, cuius viriditas
 480 est splendida et vivacissima, et ipse bufoni oppositus ipsum dirumpit. 98 a

[20] Per has autem virtutes immediate disponitur quisque fidelis
 485 ad tolerantiam iniuriarum, sive denigrent, ut blasphemiae vel diffamationes, sive rubificent, ut vulnera et quaeque violentiae, servando in mente innocentiae candorem; et ideo SARDONYX QUINTO nominatur, qui ex sardio et onyce tanquam ex rubeo et nigro constituitur in suis extremitatibus, et in medio habet albedinem.

457. Et] sed V^s 458. ornatur V^s 459. virtutes omnium] omnes virtutes V^s 460. sic in duodecim om. V^s 462. ordinaria V^s 468. communibus] omnibus V^s 469. igitur] ergo V^s 470. maceratio] matinatio V^s 471. primum om. V^s 473. est rep. V^s 476. Ad quae] Atque V^s; sequuntur V^s; cum] con V^s 477. constantia V^s 479. cuiusque] cuiuslibet V^s 481. seu] sed V^s; vivificavit V^s 482. amaradum V^s; viriditas om. V^s 483. ipse] ipsi V^s; bufoni] bofori V^s 488. ex sardio] ex ardio V^s; et nigro om. V^s

Qui vero habet praedicta quinque, proculdubio afflictis compati- 490
tur et quibuscumque periclitantibus, etiam suis persecutoribus; et ideo
SEXTO nominatur SARDIUS, qui colorem habet sanguineum.

Qui vero praedictis est adornatus, indubitanter emittit in alios scin-
tillas tam exemplorum quam exhortationum fervidae caritatis; et ideo 495
SEPTIMO nominatur CHRYSOLITHUS, qui aureo fulgore scintillat.

Talisque per claram imitationem vel repraesentationem exemplorum
et vitae Christi inflamat corda proximorum, et urit in eisdem super-
flua; quapropter OCTAVO nominatur BERYLLUS, qui per refulgentiam
radiatorum solarium inflamat et urit.

Qui vero facit impressiones huiusmodi, mox custodit efficaciter in 500
aliis castitatem, hoc est corporis et mentis integritatem vel puritatem,
et ideo NONO TOPAZIUS nominatur, quoniam inter gemmas habet pri-
vilegium hoc faciendi.

In quocumque vero praedicti novem ornatus inveniuntur, protinus eos
comitatur rutilans sapientia quantum ad notitiam divinorum atque doctri- 505
nam, et plenitudo fecunditatis quantum ad multitudinem operum iustitiae;
propterea DECIMO nominatur CHRYSOPRASUS, qui est aurei coloris et viridis.

Quicumque vero praedictarum virtutum ornatum habet, indubitan-
ter est efficax ad spiritualem pestilentiam effugandam, scilicet daemo-
num tentamenta, quia non solum ad hoc sunt efficacia sua eloquia et 510
exempla, sed etiam suae orationes vel intercessiones ad Dominum;
ad hoc igitur designandum, post praedicta, HYACINTHUS UNDECIMO nomi-
natur: nam inter gemmas efficaciter obviat pestilentiae corporali, quam
causat corruptio aëris.

Omnes autem praedictas virtutes consequitur necessario gratissima 515
et vera humilitas, tanquam custodia vel clausura omnium praedicta-
rum, et quae praeservat non solum eum in quo est, sed etiam alios,
98 b a sensuali ebrietate | superbiae seu elationis cuiusque; ad quod desig-
nandum ultimo nominatur AMETHYSTUS, qui violaceo colore splendet
et corporali ebrietati resistit. 520

Per haec igitur satis claret excellentia fidelium ultimi temporis
quantum ad honestatem catholicam, et maxime in personis quae re-
spectu aliarum se habent ut murus, scilicet ut custodes et defensores.

491. et quibuscumque] quibuscumque V^s 492. sardinus V^s; sanguineam V^s 496. Talisque]
talis etiam V^s V^s 502. copazius V^s 505. concomitatur V^s V^s; rutilans] ritillans V^s
doctrina V^s 507. viridis] colloris add. V^s; viridi V^s 509. effungendam] V^s, fugendam V^s
511. Dominum] Deum V^s 512. praedictam V^s 515. gratissima] gravissima V^s 517. etiam
om. V^s; sensuali] spiritali V^s V^s 519. violaco V^s

[PORTAE. PLATEA]

525 [21] Consequenter declarat hoc maxime in illis qui se habent ut
portae, quales sunt omnes doctores fidei catholicae seu veritatis evan-
gelicae. Ait igitur quod DUODECIM PORTAE SUNT DUODECIM MARGARITAE
PER SINGULAS; non dicit quod *in* duodecim portis sint duodecim marga-
ritae, sed quod *sunt duodecim per singulas*, id est ipsae duodecim portae
530 singulariter consideratae sunt duodecim margaritae: per quae verba
tria docentur. Primum est quod illae virtutes, quibus ad veritatem evan-
gelicae perfectionis introducit quisque fidelis, in se consideratae sunt
margaritae, tum quia purificant spiritum, tum quia de rore caelestis
gratiae generantur. Secundum est quod introductores aliorum tantam
535 debent habere puritatem in se, quod alios possint purificare et confor-
tare. Tertium est quod ultimo tempore tales erunt.

Sed ne quis arbitretur quod nomen et ratio margaritae conveniat
portis tantum praedicto modo, propterea subiungit: ET SINGULAE POR-
TAE ERANT EX SINGULIS MARGARITIS: quibus non significat vel intendit
540 idem quod prius, tum quia superfluum esset, tum quia modus istius
eloquii differt a modo praedicti. Nam ibi dixit quod *ipsae portae erant
margaritae*, hic autem dicit quod *sunt ex margaritis*, qui duo sermones
valde differunt: nam ibi asseritur quod portae totum esse habent
a margaritis, hic autem quod solum ab eis recipiunt esse materiale.
545 Quod dictum ipsemet in revelationibus Hildegardis exponit, cum
dicit quod per margaritam designatur bona voluntas: sicut enim
margarita mundificando cor materiale confortat ipsum, et purificat
spiritus corporales, sic et bona voluntas purificat spiritum et con-
fortat mentem.

550 Innuit igitur per verba proposita tria, sicut ante. Primum est quod
omnis virtus, per quam introducit quilibet ad veritatem catho-
lica honestatis aut evangelicae perfectionis, causatur materialiter
a bona voluntate cuiuslibet habentis virtutem illam, licet effective
causetur ex dono gratiae. Secundum est quod omnes introductores

525. illis] personis V⁶; in] personis quae respectu aliarum se habent ut murus scilicet ut cus-
todes et defensores in *add.* V⁶ 528. sint] sunt V⁶ 533. tum ... tum] tamen ... tamen V⁶;
coelesti rore V⁶ 534. gratiae *om.* V⁶ 537. convenient V⁶ 538. tantum] tamen V⁶
540. tum ... tum] tamen ... tamen V⁶ 541. differret V⁶; praedicto V⁶ 545. cum *om.* V⁶
550. est *om.* V⁶ 551. ad *om.* V⁶

debent prae ceteris et habere et ostendere voluntatem bonam. 555
 99 a Tertium quod in | fidelibus ultimi temporis, maxime doctoribus, erit
 evidentissima.

Consequenter manifestat praedictam excellentiam in personis vulga-
 ribus, quae se habent ut plateae, quia nec ministerio nec dignitate vel
 ordine neque scientia determinantur ad aliquem actum, sed ut platea 560
 cunctis exponuntur indifferenter. Et in talibus personis ultimi temporis
 declarat quod evidens erit excellentia honestatis propter perfectionem
 caritatis et obedientiae: nam, ut ait, PLATEA CIVITATIS tunc erit AURUM
 MUNDUM etcetera, ut supra.

Usque nunc igitur declaratum est quam excellens in personis erit 565
 ultimi temporis Ecclesia, per considerationem partium vel personarum
 ex quibus constituitur. Consequenter declarat hoc per considerationem
 vel circumstantias totius constituti ex suis partibus.

Et intendit quod tunc erit evidentissima fidelium excellentia in
 cultu evangelicae veritatis per hoc, quia signa exteriora sanctitatis 570
 non erunt tunc ad sui directionem fidelibus necessaria neque in gene-
 rali neque in speciali, quia omnes indifferenter lumine communi se
 subicient sanctitati et amplectentur eam.

[22] Generale vero signum sanctitatis designatur per templum, ad
 quod generaliter omnes confluunt pro sanctificatione, et designat gene- 575
 raliter clerum; propterea dicit: ET NON VIDI IN EA TEMPLUM: quasi
 dicat: Tunc in clero generaliter considerato non apparebunt signa sancti-
 tatis, distincta videlicet a signis sanctitatis aliorum; et ratio huius est,
 ut subiungit, QUA DOMINUS DEUS OMNIPOTENS TEMPLUM EST ILLIUS
 etcetera: non dixit «erit»; sed *est*, ut innuat quod hoc non solum illis con- 580
 venit, sed etiam cunctis nunc imitantibus eos: quicumque enim sper-
 nunt totaliter vitam istam, ut illi facient, sola notitia divinae veritatis
 et devotio ad Deum et Christum est signum eis sufficiens vel motivum ad
 sanctitatem quaerendam et amplectendam.

[23] Specialia vero signa sanctitatis designantur per status spe- 585
 ciales, ad quod exprimendum dicit: ET CIVITAS, id est ecclesiastica
 multitudo, talis ut dictum est, NON EGET SOLE, id est status regu-
 laris exemplo, NEQUE LUNA, id est exemplo status cleri saecularis,
 UT LUCEANT, id est ad sanctitatem moveant, IN EA. Cuius ratio est,

555. debent] dicunt V^o; et habere om. V^o 558. praedictam om. V^o 559. ministerio]
 misterio V^o 563. et om. V^o 565-6. ultimi temporis erit *transp.* V^o 570. hoc] haec V^o
 572. indifferenter om. V^o 575. omnes generaliter *transp.* V^o 578. rationem V^o 579. Deus]
 est *add.* V^o 580. dicit V^o 581. nunc] tunc V^o 582. divinae] die V^o 583. Deum] Domi-
 num V^o; vel] ut V^o 584. amplectendam V^o 586. quod] quos V^o 587. dictum est non]
 dictum non V^o; regularis status *transp.* V^o 588. cleri om. V^o 589. ratio] non V^o

590 ut subiungit, QUIA CLARITAS DEI, id est imitatio Christi seu perfectio
e]vangelica, ILLUMINABIT EAM.

99 b

Ut autem ostendat quod per claritatem Dei non intelligit aliud
quam sit dictum, subiungit quod LUCERNA EIUS EST AGNUS: qui enim
perfecte spernunt statum praesentis vitae, non indigent exemplo regula-
595 rium vel saecularium ad vitandum splendoras vestes, mollia stramenta
et delicata cibaria, et sic de similibus, quia sola doctrina et exempla
Christi perfecte ad illud informant eos.

[INFIDELES]

Hactenus descripsit excellentiam spiritualem personarum Ecclesiae,
600 prout perficit aut ornat intrinsecos. Consequenter describit eam, prout
allicit et adducit extrinsecos. Et primo describit diversitatem infidelium
convertendorum, secundo multitudinem, tertio puritatem.

[24] Quantum ad primum dicit: Et, tunc supple, GENTES, id est
populi gentilium, AMBULABUNT IN LUMINE EIUS, scilicet praedictae
605 civitatis, hoc est vivent sive conversabuntur secundum veritatem
catholicae fidei; ET REGES TERRAE, id est sacerdotes synagogae, AFFE-
RENT IN ILLAM GLORIAM SUAM, scilicet sapientes ipsorum, de quibus
gloriantur, ET HONOREM, maiores et digniores suae multitudinis. Per
haec autem verba testatur aperte quod in praemissis non descri-
610 bebat statum Ecclesiae triumphantis: nam illius lumen gentiles et
quilibet infideles non vident, et ideo in lumine suorum exemplorum
nequeunt ambulare.

[25] Quantum ad secundum dicit: Et PORTAE EIUS, scilicet tam
doctores veritatis quam virtutes perfectivae superius expressae, NON
615 CLAUDENTUR, id est non occultabuntur, PER DIEM, id est quantum ad
vitam spiritualem et notitiam veritatis. Et quia posset aliquis quaerere
quare dixit tantum *per diem*, et non «per diem et noctem», sicut alibi,
respondet quod ideo non expressit noctem, QUIA NOX, vitae carnalis vel
ignorantiae vel erroris vel persecutionis, NON ERIT ILLIC; [26] ET portae
620 praedictae AFFERENT, per conversionem, GLORIAM ET HONOREM GENTIUM

593. lucernae V^s 595. vestes] et add. V^s V^s 596. exemplo V^s 599. describit V^s
600. perficit V^s 601. allicit] abicit V^s; extrinsecos] intrinsecos V^s 603. id est] et V^s
606-7. afferrent V^s 608. et digniores maiores *transp.* V^s; suae] seu V^s 611. infide-
lis V^s 613. Et] quod V^s; scilicet tam] si tamen V^s 614. quam virtutes *om.* V^s 615.
clauduntur V^s; id est *om.* V^s 617. per diem et non *om.* V^s 618. ideo] adeo V^s; vita V^s
620. praedictae *om.* V^s

591. In Vulgata Clementina «illuminavit», in quibusdam autem cod. «illuminabit».

617. THREN., II, 18.

IN ILLAM: per quae verba testatur quod notabilis multitudo tunc convertetur, cum incessanter apertae sint portae, nec cessent afferre.

[27] Quantum ad tertium vero dicit quod NON INTRABIT IN EAM
 100 a ALIQUID COINQUINATUM, per luxuriam, AUT ABOMINATIONEM | FACIENS, 625
 per idolatriam, AUT MENDACIUM, per fictionem. Nunc enim ingrediuntur Ecclesiam aliquando infideles non vere, quia non ex devotione fidei, 625
 nec pure, quia non ex odio scelerum, sed fecte et impure, quia cupiditate prosperitatis temporalis, quam vident regnare in christianis, et intentione liberius exercendi carnales delicias, quibus communiter vacat populus christianus; sed tunc, cum omnibus christianis indifferenter sit execrabilis vita carnalis et prosperitas huius mundi, clarum est quod nullus 630
 amator talium se coniunget illis. Et ideo subiungit quod non intrabunt Ecclesiam tunc, NISI QUI SCRIPTI SUNT IN LIBRO VITAE ET AGNI, id est qui per providentiam divinae praedestinationis signati sunt in numero electorum, pro quibus agnus est passus: liber enim vitae est providentia 635
 Dei, et liber agni est mysterium passionis eius.

621. quod] quam V^s 624. conquinaturn V^s 627. celerum V^s 631. huius mundi] huiusmodi V^s 632. intrabit V^s 633. nisi] neque V^s 635. passus est *transp.* V^s

633. Deest «et» in Vulgata Clementina. adest vero in aliquibus cod.

[SCRIPTURARUM INTELLIGENTIA]

[XXII, 1] ET OSTENDIT MICHl FLUVIUM. Descripta excellentia ultimae Ecclesiae quantum ad cultum evangelicae veritatis et quantum ad spirituales excellentiam personarum, hic describit eam quantum ad plenam intelligentiam scripturarum. Ubi primo describitur plenitudo intelligentiae vel perfecta scripturarum divinarum apertio quantum ad cursum Ecclesiae militantis, secundo vero describitur utilitas quae toti Ecclesiae provenit ex illa intelligentia, cum dicit: *Et ex utraque parte.*

10 Quantum ad primum vero dicit: *Et ostendit*, supple praedictus angelus, MICHl, scilicet amatoribus veritatis evangelicae, *fluvium*, id est exuberantem affluentiam, AQUAE VIVAE, id est sapientiae vel doctrinae vivificantis, scilicet sacrae paginae, SPLENDIDUM TANQUAM CRYSTALLUM: per quod innuit quod notitia divinae veritatis, quam sacra continet
15 pagina, tunc erit clara seu pervia quia non habebit ambiguitatis alicuius obscuritatem, et erit solida quia carebit mobilitate opinionum: crystallus enim habet solidam vel immobilem pervietatem.

Per crystallum ergo designat claram et solidam intelligentiam divinae doctrinae; sed plenitudinem intelligentiae designat per fluvium,
20 qui respectu fontis aut putei aquas propinat exuberanter.

Ut autem ostendat quod loquitur de sapientia vel doctrina quam continet sacra scriptura, subiungit: PROCEDENTEM DE SEDE DEI ET AGNI, hoc est de volumine sacrae scripturae, in quo Deus sedet tanquam in veritate suae providentiae; sedet etiam agnus tanquam in veritate
25 existentiae. Sed quia volumen illud datum est, ut supra patuit in secunda visione, militanti Ecclesiae ad ipsius informationem et regimen

6. divinarum scripturarum *transp.* V⁶ 7. cursum] occursum V⁴ 9. Et om. V⁶ 13. scilicet] id est V⁶ 14. quod] quo V⁶; innuit V⁶ 15. habet ambiguitatem V⁶ 24. providentiae ... veritate om. V⁶ 25. patuit om. V⁶

in Deum, propter hoc, ut expressius denotet quod loquitur de ipsa,
100 b subiungit quod procedit, inquam dictus fluuius, | de sede praedicta.

[2] IN MEDIO, id est in communi parte, PLATEAE EIUS, id est
Ecclesiae militantis, ad quam conveniunt sicut ad plateam Dei omnes 30
operarii qui mittuntur ad vineam ipsius excolendam. Medium autem
Ecclesiae militantis est coetus rectorum spiritualium, quoniam isti
cunctis fidelibus sunt communes, in quibus tunc fluet exuberanter
aqua praedicta.

[UTILITAS]

35

Consequenter describit utilitates exuberantiae supradictae. Quarum
prima erit clara notitia Christi sive mysteriorum eius per paginam
utriusque testamenti: nunc enim sufficienter clare cognoscitur per pa-
ginam novi testamenti, sed tunc clarissime per utrumque, quia spiri-
tuales intellectus, qui de Christo et eius mysteriis iacent clausi tam in 40
novo quam veteri, patebunt omnino ministris Ecclesiae. Hoc autem
exprimit quando dicit quod vidit EX UTRAQUE PARTE FLUMINIS, scilicet
ex parte novi testamenti et veteris, LIGNUM VITAE, scilicet Christum,
de quo in Proverbiis dicitur: *Desiderium veniens lignum vitae*: per quod
lignum si quis intelligeret crucem Domini, non multum elongaretur a 45
principali sensu, nam in utroque testamento passio Christi describitur,
et tunc erit clarissimum omnibus designatis per Ioannem in qua parte
cuiusque describatur et qualiter.

Secunda utilitas erit fructificatio manifesta vel evidens omnium
particularium ecclesiarum in Christo. Hoc autem designat, cum dicit 50
quod vidit praedictum lignum AFFERENS, id est aperte seu evidenter
ferens, FRUCTUS DUODECIM, scilicet duodecim virtutes, quibus perficitur
quilibet sequax vel imitator Christi, sive sint illae duodecim quae
fuerunt designatae per duodecim portas, sive per duodecim gemmas;
sive illae duodecim quas apostolus ad Galatas vocat *fructus Spiritus*, 55
scilicet *caritas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas*, sive sint illa

31. extollendam V^s 32. militantis om. V^s 33. exuberantur V^s 39-40. spiritualis V^s
41. hoc] haec V^s 42. quando] quoniam V^s 45. si] scilicet V^s 48. describebantur V^s
53-5. quae ... duodecim om. V^s 55. Spiritus] Sancti add. V^s

40. Cfr. ipsius Arnaldi *Introduct. in
libr. Ioachim De semine scripturarum*.

44. Cfr. Prov., XIII, 12.
55-7. Cfr. GAL., V, 22-3.

duodecim privilegia quae Christo personaliter ascribuntur, scilicet
 60 praeclaritas originis tam ex parte humanitatis quam deitatis, humilitas
 conversationis, virtuositas operationis, plenitudo pietatis, confidentia
 in periculis, patientia in iniuriis, constantia in cruciatu, victoria in
 conflictu, novitas resurrectionis, sublimitas ascensionis, aequitas iudicii,
 aeternitas regni: haec siquidem privilegia Christi tunc per utrumque
 65 testamentum erunt Ecclesiae clarissima, et omnes ecclesiae fructifi-
 cabunt evidenter in praelibatis duodenariis.

Ad quod exprimendum subiungit quod praedictum *lignum* erat
 REDDENS FRUCTUM SUUM PER SINGULOS MENSES, id est per singulas
 ecclesias particulares: sicut enim totum collegium electorum dicitur
 per Isaiam spiritualiter *annus placabilis Domino*, sic particularia collegia
 70 dicuntur | menses, et quilibet electorum dies.

101 a

Dixit autem *reddens*, et non «dans» sive «proferens», ut innuat quod
 Christus in Ecclesia producit huiusmodi fructus merito passionis, quam
 sustinuit in natura quam de massa electorum assumpsit, ita quod tunc
 ex ferventi memoria passionis Christi fructificabunt evidenter fideles
 75 in praedictis virtutibus; et ideo proprie fructus illi spirituales dicuntur
 a Christo reddi, qui prae devota memoria suae passionis a fidelibus
 proferuntur.

Tertia utilitas erit efficax gentilium conversio ad auditum exube-
 rantium documentorum Christi: tunc enim erit clarissimum quod non
 80 tantum in novo testamento loquitur, sed etiam in veteri, sicut dixit
 per Isaiam: *Tunc cognoscat populus meus nomen meum, quia ego, qui
 loquebar, ecce adsum*. Unde tam documenta veteris testamenti quam
 novi movebunt efficaciter, propter claritatem suorum intellectuum,
 corda gentilium ad conversionem et catholicam obedientiam; et hoc
 85 est quod intendit cum dicit quod FOLIA LIGNI, hoc est documenta
 Christi, erunt AD SANITATEM GENTIUM.

Ubi clare testatur quod hic secundum principalem intellectum non
 describit statum beatorum aut caelestis Ierusalem, quia ibi nec gentes
 erunt proprie nec sanatione indigebunt, nec ibi etiam menses temporaliter

58. ascribuntur] attribuuntur V⁴ 59. divinitatis V⁴ 62. conflictu] conflictum V⁴ 64.
 omnem ecclesiam V⁴ 67. id est om. V⁴ 68. dicitur] Dei V⁴ 69. annus] agnus V⁴; sic]
 sicut V⁴ 71. dans] addens V⁴ 72. produxit V⁴ 78. erit om. V⁴ 78-9. exuberantium
 om. V⁴ 81. nomen] numen V⁴ 82. loquebatur V⁴ 82-3. novi testamenti quam veteri
transp. V⁴ 83. claritatem om. V⁴ 84. versionem V⁴ 85. cum] quod V⁴; quod om. V⁴;
 hoc est] haec sunt V⁴ 89. ibi etiam] ibique V⁴

sunt, cum tempus ibi non sit; et ideo qui hoc retorserunt ad illam civi- 90
tatem, ridiculum astruebant, litteraliter menses accipiendo.

Proinde quicquid in hac septima visione dicitur per expositores de
superna Ierusalem, est ut plurimum adinventio vel conceptus humanae
mentis, quae de rebus, quarum nullam habuit unquam experientiam,
textit iudicia fabulosa per artificium apparentis rationis, veluti quando 95
dicit quod utraque pars fluminis in illa Ierusalem est meritum et prae-
mium beatorum: quae duo cum distent ad invicem, videntur designare
convenienter duas partes fluminis spiritualis; sed si comparentur attente
loco, per quem flumen currere dicitur, statim apparebit defectus: cum
enim pateat quod fluvius ille currit in platea beatorum et non viatorum, 100
clare potest intelligi quod meritum non est pars vel extremitas illius
fluminis; nam, sicut praemium electorum non est proprie nisi in patria,
sic meritum eorum, per quod ad praemium deducuntur, non est nisi
in via.

Simili quoque modo in aliis dictis diligenter ponderatis defectus 105
elucidatur in cunctis expositionibus, quae principalem sensum non
exprimunt, in eo quod multa, quae ventura fore ponebant, non apparue-
runt in suis temporibus; et unus defectus est etiam parvulis manifestus, |
101 b quoniam per illas expositiones non declaratur particulariter seu minu-
tim rectitudo divini eloquii quantum ad modum et ordinem: quantum 110
ad modum, quia non exprimunt quare per talia verba potius quam
per alia dixerit hoc aut illud, cum ipse nichil sine ratione vel casualiter
faciat, nec ignoret omnes modos propriae locutionis; quantum ad ordi-
nem, quia non ostendunt colligantiam verborum ad invicem et ordinem
divinorum eloquiorum, cum ipse nichil exprimat sine recti ordinis fun- 115
damento.

[3] Quarta utilitas est indeficiens rectitudo expositionis vel intellec-
tus sacrorum eloquiorum: tunc enim propter pravum intellectum nullus
abutetur eloquiis sacris; et ideo dicit quod tunc NON ERIT AMPLIUS,
scilicet in Ecclesia militanti, MALEDICTUM, id est malus intellectus 120
vel mala expositio dictorum a Deo.

90. hoc] haec V^s V^s 98. partes om. V^s; comparetur V^s 100. pateat] ponitur V^s 103. sic]
sicut V^s; quod] quae V^s; deducitur V^s 107. quae om. V^s 108. etiam] Ecclesiam V^s 109.
declaranur V^s 111. quia] quod V^s 112. aut] autem V^s; sinc] sed non V^s; causaliter
V^s V^s 114. quia ... et post verbum rectitudo V^s 118. tunc] nunc V^s; propter] per V^s
121. dictorum] doctorum V^s; a Deo om. V^s

107. Auctor notat vaticinia, quae
in praecedentibus expositionibus *Apo-
calypseos* prolata sunt, reapse nun-
quam esse consecuta.

109 sqq. Rationes atque argumenta
profert, quibus excellentia huius
Expositionis probatur et commen-
datur.

Quinta utilitas erit singulare studium omnium fidelium in sacris eloquiis, quoniam solum studebunt in sacra scriptura; propterea dicit quod tunc ERUNT IN EA, scilicet in praedicta civitate, SEDES
 125 DEI ET AGNI: non dicit quod ipsa erit sedes, sed quod in ea erunt sedes, ut innuat duo. Primum est quod eloquia sacra, quae sunt sedes Dei et agni, tunc erunt scripta devotione et studio in cordibus fidelium: nunc enim, quamvis in Ecclesia sint eloquia sacra scripta in chartis exterioribus, tamen nec devotione neque studio tantum
 130 catholico sunt in ea. Secundum est quod tunc erunt in Ecclesia magistri vel doctores paginae sacrae non philosophantes, sed caritati solum et iustitiae servientes, in quibus proculdubio sedent spiritualiter Deus et agnus.

Sexta utilitas erit fidelitas et claritas ministrorum Ecclesiae cuius-
 135 cumque gradus. Quantum ad fidelitatem dicit quod SERVI EIUS, scilicet Ecclesiae de qua locutus est immediate, scilicet ministri Ecclesiae qui sunt servi eius, SERVIENT ILLI, quia non laborabunt nisi ad utilitatem Ecclesiae propter veritatem sacrorum eloquiorum quae vigeat in eis, [4] ET VIDEBUNT, id est solum contemplabuntur aut considerabunt,
 140 FACIEM EIUS, scilicet Christum, qui est facies et forma et pulcritudo ipsius. Quantum ad claritatem vero dicit quod NOMEN EIUS, scilicet praedictae civitatis, quae est Ecclesia Christi, erit IN FRONTIBUS EORUM, id est in manifestis conversationibus erit evidentissimum quod ministri tunc erunt Ecclesia Christi, cuius oppositum nunc est scriptum in frontibus eorumdem.
 145

[5] Quod autem eorum claritas tunc pura sit et abundans, declarat consequenter. Primo propter defectum tenebrarum, | quia, ut dicit, 102 a
 NON ERIT ULTRA NOX ignorantiae vel sensualitatis aut erroris. Secundo per defectum indigentiae luminarium inferiorum, quia NON EGEBUNT
 150 LUMINE LUCERNAE, id est eruditionis, NEQUE LUMINE SOLIS, id est exemplo regularis status. Tertio propter praesentiam divini luminis, quia, ut dicit, DOMINUS DEUS ILLUMINABIT ILLOS, scilicet servos praedictos per abundantem infusionem intelligentiae, per quam in notitia et executione veritatis evangelicae REGNABUNT IN SAECULA
 155 SAECULORUM.

124. erunt] erit V⁶ 125-6. sed ... sedes om. V⁶ 128. sacra eloquia *transp.* V⁶ 129. neque] nec V⁶ 134. utilitas] et *add.* V⁶ 148. nox] vox V⁶ 154. executionem V⁶

122 - 33. Denuo in theologos schoolasticos invehitur.

142 - 5. In clerum saecularem et regularem haec scribuntur.

Amodo filii veritatis evangelicae totis viribus incessanter laudent verum Deum et Dominum Iesum Christum, qui beneficium lucis inae-
stimabilis nunc suis amatoribus est largitus in eo, quod denudavit intel-
lectum Apocalipsis. Per quem non solum patefecit quae denuntiabat
esse ventura, sed insuper declaravit quaecumque ad sui regulationem
servare debet ipsius Ecclesia; veritatem etiam ac virtutem trede-
cim regularum expositionis paginae sacrae, quas ante sua pietate
praeberat, elucidavit hic tanto splendore, quod omnes clausuras totius
sacrae paginae reseravit, a(c) tenebras, quas in ea posuerat latibulum
suum vel secretorum suorum, annihilavit omnino, et evacuavit somnia
praemissarum expositionum, ad complementum dicti sui per aposto-
lum, scilicet quod in via *prophetiae debent evacuari et scientiae destrui*;
dicti quoque sui per Isaiam: *Ecce nova facio omnia*, ut illud mosai-
cum impleretur: *Novis supervenientibus vetera abicietis*. Abiectae
siquidem ex nunc erunt omnes expositiones antecedentes, quia cunctis
earum defectus innotescet, clarissime cognoscendo quod expositori-
bus non fuerat lumen intelligentiae datum ad certitudinem revela-
tionis, sed tantum ad exercitium, et quantum tempori congruebat,
et ideo relinquebant mentem vacuum et famelicam: vacua siquidem
remanebat a regulis agendorum solaribus, quas revelatio continebat
inclusas; esuriebat vero quantum ad ignorantiam illorum eventuum,
quos revelatio spiritualiter describebat. Nunc autem repletur et
satiatur ambobus.

Nec minus laudent eum et referant gratias pro miraculo, quod in
servo nequam, quem ad scribendum elegit, cotidie faciebat: qui tam
obtusus et caecus erat, priusquam calamum applicaret chartae, sicut
qui caret penitus intellectu, sed repente tunc illucebat, | et suc-

159. quem] quod V^s 160. quaecumque] quomodocumque V^s 161. Ecclesiae V^s; etiam om.
V^s; virtutem] virtuoso V^s 163. splendore V^s 164. reseravit] reservabit V^s; ac] a V^s, et V^s,
in V^s 165. suorum] suos V^s 170. ex nunc om. V^s 171-2. expositioribus] eorum add. V^s
172. fuerat] servat V^s 175. solaribus] solaribus V^s; quae V^s; revelatio] revolutio V^s 177.
quos] eventus add. V^s; specialiter V^s 181. obtusus] obtus V^s; chartae] certe V^s 182. peni-
tus om. V^s

156. Exsultatio ultima propter
lumen, prorsus praeternaturale, quo
Expositio haec concepta est atque
conscripta.

161-2. In mente habet tredecim
illas regulas, quas supra attulerat
(vide, supra, Prooemium, v. 26).

165-78. Auctor confert hanc *Expo-
sitionem* cum prioribus, quarum
defectus notat.

167. Cfr. I COR., XIII, 8.

168. Is., LXIII, 19.

169. Cfr. LÉV., XXVI, 10.

179-84. Modum animadvertit quo
auctor sui ipsius imaginem descri-
bit, valde similem ei descriptioni,
quae exempli causa sub finem opus-
culi *De cymbalis Ecclesiae* invenitur
vel in scripto Benedicto XI dicato
de morte Bonifacii papae VIII.

cessive, quodcumque scribebat; cumque legebat quaque die quod scripserat, stupore et extasi replebatur.

185

[EPILOGUS]

Narratis revelationibus istius tractatus, sequitur pars eius tertia, in qua finem imponit operi, repetendo per modum epilogi quae superius expressa fuerunt ad faciendum fidem de certitudine revelationis istius, ut fideles ad amplectendum eam sive devote recipiendum ferventius
190 animentur, et documenta revelationis diligentius exsequantur.

[6] Et, primo repetit quod fuit dictum superius ad exprimendum certitudinem eius, cum dicit: DIXIT MICHĪ, scilicet angelus supradictus: HAEC VERBA, scilicet narratae Apocalipsis, FIDELISSIMA SUNT, quia plene describunt vel continent quod fuit promissum ubi dixit: Ostendam
195 quae oportet fieri cito; ET VERA, quia non phantastice, sed realiter sive historialiter, sunt impleta iam partim, et implebuntur. Secundo repetit quod fuit dictum superius ad exprimendum revelantium auctoritatem et exhortationem quam suscipientibus faciunt.

Quia vero dictum fuit in prologo quod revelantes fuerunt Christus
200 et angelus per eum missus, et auctoritas revelandi convenit Christo, non solum privilegio naturae divinae, sed etiam humanae glorificatae, propterea prius exprimitur hic auctoritas quantum ad divinam naturam, secundo quantum ad humanam, et utrobique auctoritas angeli, ut innuatur quod non solum praeest angelis per naturam divinam, sed etiam
205 per humanam. Item in prima prius exprimit auctoritatem Christi et angeli quantum ad revelationem, ut dictum est, secundo exhortationem.

Quantum ad primum dicit quod DOMINUS, scilicet Iesus Christus, qui est DEUS SPIRITUUM PROPHETARUM, id est qui dat hominibus spiritum prophetandi, MISIT ANGELUM SUUM OSTENDERE SERVIS (non
210 dixit «servo», scilicet Ioanni, ut supra, sed *servis* SUIS, ut innuat quod per illum omnibus mittebatur, secundum intentionem mittentis, revelatio praesens) QUAE OPORTET etcetera.

183. cumque] quaecumque V⁶ 187. quae om. V⁶ 189. amplectandum V⁶ 190. animentur] eminentur V⁶; exequatur V⁶ 192. dicit] et add. V⁶ 193. narratae] narrare V⁶; Apocalipsis narrare transp. V⁶ 194. describuntur V⁶; ostendam] ostensum V⁶ 196. historialiter V⁶ 202. divinam] differentiam V⁶ 205. Item] Iterum V⁶ 207. scilicet om. V⁶

187. Vide, supra, cap. I, v. 55-72.

194-5. APOC., I, 1.

210. Vide, supra, cap. I, v. 40-44.

[7] Quantum ad exhortationem vero prius exprimit eam, secundo repetit Ioannis devotionem et humilitatem ad informationem exhortatorum. Hortatur autem ad diligentem executionem documentorum huius 215 revelationis dupliciter. Primo per considerationem celeris adventus ipsius, cum dicit: ET ECCE VENIO VELOCITER, non solum ad iudicium
103 a particulare in obitu cuiuscumque, sed etiam ad generale; | unde quod dicit: *Et ecce*, id est evidens est, verificatur cotidie quantum ad particulare iudicium per brevitatem vitae cuiuslibet, sed quantum ad generale 220 refertur hoc dictum ad tempus in quo pontifex designatus per angelum, qui loquebatur Ioanni, talia verba proponet ex parte Christi fidelibus.

Secundo exhortatur per considerationem praemii seu mercedis, cum dicit: BEATUS QUI CUSTODIT etcetera: non dicit «est» vel «erit», ut innuat quod utroque modo dicitur beatus, quia quantum ad spem hic est beatus, 225 sed quantum ad rem erit in patria.

Consequenter autem exprimit prius actum devotionis et humilitatis Ioannis, ut ipsius exemplo faciant similiter omnes subditi respectu superiorum. Secundo repetit angelicam exhortationem, ad informandum superiores de zelo servandi humilitatem et colendi iustitiam. Tertio 230 redit ad exhortationem Christi plenius exprimendam.

[8] Quantum ad primum dicit: ET EGO IOANNES, sicut patet in littera; [9] quantum ad secundum vero dicit: ET DIXIT MICH: VIDE NE FECERIS etcetera, ut supra fuit expositum. Quantum ad tertium vero dicit: [10] ET DIXIT MICH, scilicet Christus per angelum dictum, qui antea 235 dixerat: *Ecce venio velociter*. Hic autem proponuntur ex parte Christi duae exhortationes, quarum prima est ut diligenter considerentur futura, quae hic a Deo prae-nuntiantur; secunda vero, ad quam ordinatur prima tanquam ad finem, est ut passio Christi, cuius virtute vel merito salus aeterna cunctis acquiritur, imitare ferventi assidue memoretur. 240

Circa primum autem facit duo, quia primo describit exhortationem, secundo causas ipsius. Quantum ad exhortationem dicit: NE SIGNAVERIS; non dicit «ne signes», sed *ne signaveris*, ut innuat quod exhortatio non exprimebatur Ioanni pro tempore ipsius, sed pro tempore futuro illorum praeconum, quorum ipse gerebat figuram, scilicet praeconum 245

214. et om. V⁴ 215. autem rep. in marg. V⁴; ad om. V⁴; executionem] assequutionem V⁸
216. celeris] sceleris V⁸ 218. particularem V⁸ 219. dicit om. V⁸ 222. propone V⁴, proponeret V⁸ 228. similiter faciant transp. V⁸ 232. Et om. V⁸; Ioannes] etcetera add. V⁸ V⁸
239. culus] cui V⁸ 240. imitare ferventi] ymictatione fluenti V⁸ 242-3. signaveris] designaveris V⁸ 243. non dicit] om. V⁴; ne signes] non designes V⁴; ne signaveris] dicit ne designaveris V⁸

234. «d'c'it» in Vulgata Clementina, «dixit» vero alibi.

244-54. Missio, quam auctor sibi aliisque ducibus spiritualibus tribuit, exponitur.

tertii status sub pontifice designato per angelum qui loquebatur Ioanni: quorum coetui dicitur in persona Ioannis *ne signet*, id est ne sigillo vel signo secreti vel silentii claudat, VERBA PROPHETIAE: non dixit tantum *verba libri*, sed *verba prophetiae* LIBRI HUIUS, ut innuat quod hic
 250 specialiter iniungitur praeconibus illius temporis quod divulgent futura quae hic prae-nuntiantur, scilicet revelationem Antichristi sive persecutionem eius et consummationem saeculi et finale iudicium etcetera, quae superius descripta sunt esse futura post tempus | pontificis 103 b memorati.

255 Consequenter vero exprimit causas duas istius exhortationis vel praecepti, quarum prima est propinquitas ultimae pressurae, secunda est propinquitas iudicii generalis.

Quantum ad primam dicit: TEMPUS ENIM, quasi dicat: Bene dixi quod tunc divulgandae sunt praedictae prophetiae, quia PROPE EST
 260 [11] *tempus*, in quo scilicet QUI NOCET, scilicet diabolus, qui nocet humano generi per malitiam suam, NOCEAT ADHUC, per Antichristum; ET, in quo etiam, QUI IN SORDIBUS EST, scilicet populus infidelis, ut Machometicus et Iudaicus, qui per carnalem vitam et intellectum sordescit, SORDESCAT ADHUC, sequendo Antichristum; ET, etiam in quo, QUI IUSTUS EST, scilicet
 265 populus electorum, qui est iustus per fidem et caritatem, et est sanctus per munditiam castitatis, IUSTIFICETUR ADHUC, per fornacem tribulationis illius, ET in quo dictus SANCTUS SANCTIFICETUR ADHUC, per eandem fornacem. Hic autem dominus Iesus Christus tenuit hactenus oculos Ecclesiae, ne cognoscerent proprium sensum istius eloqui, quemadmodum declaratur ex prima parte eloqui et secunda. Nam in prima dixit:
 270 *Tempus prope est*: quae verba si retorqueantur ad consummationem saeculi sive ad generale iudicium, proculdubio contradicent ei, quod fuit dictum superius, scilicet quod post septimum tubicinium tempus amplius non erit; unde, si Christus haec verba direxisset ad generale
 275 iudicium, dixisset recte oppositum, scilicet: Prope est ut tempus non sit; et non: *Prope est tempus*. In secunda vero parte dicit: *Qui nocet* etcetera: de quo certum est quod non dixit exhortative, quia Deus neminem hortatur ut augeat pravitates; nec etiam dixit ironice, quia sermonem

247. designet V^a 248. dicit V^a 249. ut om V^a 255. vero om. V^a 260. quo] qua V^a
 262. etiam] ecclesia V^a 264. iustus] vinctus V^a 267. et om. V^a 274. direxisset]
 dixisset V^a 275. oppositum] scilicet proprie add. V^a 276. non om. V^a; nocet] noceat
 add. V^a V^a 276.-7. etcetera om. V^a

251-2. Hic praecipua capita huius 273. Vide, supra, cap. X, v. 79
Expositionis in conspectum rediguntur. sqq.

suum absque mutatione stili direxit tam ad bonos quam ad malos: nam sub uno contextu dicit simul et illis *qui nocet* etcetera, et istis 280 *qui iustus est* etcetera. Constat autem quod bonis numquam ironice loquitur, sed exhortative; quapropter patet ex supradictis quod propheticè dixerit illa verba.

Quantum ad secundam vero causam exhortationis praemissae, dicit: ECCE, quasi dicat: Expediit ut tunc divulgentur praedictae prophetiae, 285 quia meus adventus ad retribuendum unicuique tunc propinquissimus erit, et ideo excitanda sunt corda mortalium ad diligentiam vigilandi. Circa quod primo exprimit propinquitatem sui adventus ad iudicium, secundo congruitatem. |

104 a [12] De primo dicit: *Ecce*, id est tunc erit evidens istud, scilicet 290 quod ego VENIO CRISTO, id est paratus ad veniendum existo; sed ut exprimat finem illius adventus, subiungit: ET MERCES, id est aequitas retributionis, MEA, id est michi conveniens propter aeternam iustitiam, MECUM EST, plenitudine iudicii vel cognitionis et etiam potestate executionis: ad quod exprimendum subiungit: *Venio*, inquam, REDDERE UNICUIQUE 295 etcetera.

[13] Quod autem sit congruum ut hoc faciat, declarat consequenter per hoc, quia ipse est *principium et finis* omnis cognitionis, et ideo dicit quod EST ALPHA ET O(MEGA); et *principium et finis* omnis virtutis, et ideo dicit quod est PRIMUS, propter aeternitatem divinitatis, ET NOVISSIMUS, 300 propter consummatam humilitatem in humanitate; iterum quia est iudex omnis operationis, et ideo dicit quod est PRINCIPIUM ET FINIS.

[14] Circa secundam exhortationem facit duo ad efficaciam exhortationis, quia primo exprimit commodum obedientium exhortationi, dicens: BEATI, scilicet sunt hic spe et erunt in patria re, QUI LAVANT 305 STOLAS SUAS, id est qui spiritum et corpus purificant, IN SANGUINE AGNI, scilicet in memoria passionis Christi tam fervida vel efficaci, quod ipsum sequantur vel imitentur: ad quod exprimendum subiungit: UT SIT POTESTAS, id est efficacia omnis operationis, EORUM IN LIGNO VITAE, hoc est in Christo, ad consequendum hoc commodum, scilicet ut 310 INTRENT IN CIVITATEM, scilicet in Ecclesiam Dei, PER PORTAS, id est per illas duodecim virtutes superius expressas, quae cum a Christo fluant, nemo potest ingredi per eas civitatem, nisi operetur in Christo, conformando se fervide passioni eius.

280. noceat V⁴ V⁶ 280-1. et... etcetera om. V⁶ 284. praemissae exhortationis transp. V⁶
 285. tunc ut transp. V⁶ 294. cognitionis] cogitationis V⁶ 295. unicuique reddere transp. V⁶
 299. et] id est V⁶ 300. deitatis V⁶ 301. iterum] sicut V⁶ 304. exprimit om. V⁶; obedientium] hobientium V⁶ 305. scilicet om. V⁶; patria] prima V⁶; lavat V⁴ 306. stolas om. V⁴
 308. sequatur V⁴; immittentur V⁴

315 [15] Consequenter exprimit damnum spernentium exhortationem,
 dicens quod FORIS: non dicit «eicientur» vel «remanebunt» aut «stabunt»,
 sed *foris* absolute, ut innuat quod hoc communiter dicitur tam de illis qui
 eicientur propter apostasiam, sicut falsi christiani, quam de illis qui non
 ingredientur, sicut infideles: omnes enim hii sunt vitiosi, quia, ut dicit,
 320 CANES, id est detractores, AUT VENEFICI, id est corrupta doctrina vel
 exemplo inficientes, AUT IMPUDICI, tam per elationem et arrogantiam,
 ut effrontes, quam per carnis petulantiam, AUT HOMICIDAE, tam spiri-
 tualiter quam corporaliter, AUT IDOLIS SERVIENTES, eisdem modis ut
 supra fuit expositum, AUT AMANTES MENDACIUM VEL FACIENTES: amant
 325 mendacium qui consentiunt cuiuscumque mendacio, maxime diabolicae
 suggestioni, faciunt vero qui exsequuntur; item amant mendacium qui
 blandimenta huius saeculi amplectuntur, faciunt vero qui alios promo-
 vent | ad eadem, ut ad gloriam et delicias temporales. 104 b

[16] Expressa vel repetita Christi revelantis auctoritate quantum
 330 ad privilegium divinae naturae, consequenter exprimitur quantum ad
 privilegium humanae. Circa quod primo exprimitur auctoritas eius
 ad certitudinem revelationis, ut dictum est; secundo exprimuntur
 exhortationes ipsius Christi revelantis, cum dicit: *Et sponsus*. Et in
 prima iterum primo exprimitur auctoritas, cum dicit: EGO IESUS MISI
 335 ANGELUM MEUM TESTIFICARI VOBIS etcetera: per quod innuit quod per
 angelum suum non solum intelligit illum, qui loquebatur Ioanni, sed
 etiam ipsum Ioannem et designatos per eos: nam de illo, qui loquebatur
 Ioanni, non dixisset testificari *vobis*, sed «tibi», quia ille solum Ioanni
 fuit testificatus hic revelata.

340 Secundo exprimit causam auctoritatis, cum dicit: EGO SUM: quasi
 dicat: Ideo michi privilegio naturae humanae convenit auctoritas reve-
 landi futura, quia sum RADIX DAVID, qui fuit eximius prophetarum in
 plenitudine revelationis futurorum (hoc est dictum: Si David habuit
 auctoritatem excellentem prophetandi, multo magis michi convenit, qui
 345 ut radix subministravi ei spiritum prophetiae), ET GENUS, quia ego
 feci quod esset spiritualiter de genere prophetarum: omnes enim pro-
 phetae sancti fuerunt de genere Christi per participationem spiritus

315. expernentium V⁶ 316. eicientur] excientur V⁶ 318. quam] tam V⁶ 320. beneficii
 V⁶; corrupti V⁶ 322. petulentiam V⁶, pectulentiam V⁶ 323. idolis] ymdolis V⁶; eisdem]
 eis de (cor. ex dem) V⁴ 326. subiestioni V⁴; exsequuntur] secuntur V⁶ 328. eandem V⁶;
 delicias] divitias V⁶ V⁶ 331. humanae] naturae add. V⁶ 334. Iesus] Iohannes V⁶
 338. tibi om. V⁶ 341. humanae naturae transp. V⁶ 343. futuro V⁶ 344. excellenter V⁶
 345. subministravit V⁴; ei] per V⁶ 346-7. prophetae] perfectae V⁶

320-4. In Vulgata legitur semper
 «et» pro «aut» et «vel».

323-4. Vide, supra, cap. XXI, v. 141-9.

334. In Vulgata Clementina «qui
 amat et facit mendacium», alibi «amans
 et faciens».

ipsius; propter quod dicit Ieremias in persona omnium: *Spiritus oris nostri Christus Dominus*. Iterum, quia in anima *sum* STELLA SPLENDIDA, quia numquam fuit aliqua labe obscurata, ET MATUTINA, quia cognitionem anima Christi non accepit a sensualitate, sicut animae ceterorum hominum, sed primam rerum notitiam accepit immediate ab intellectualitate divina: per quae patet quod etiam in humana natura capax est plenae notitiae futurorum: sicut enim Christus per divinitatem est sol, sic et ratione humanitatis dicitur stella, quae illuminatur a sole. 350 355

[17] Consequenter exprimuntur exhortationes Christi, et primo principalis, ad quam scilicet ordinatur immediate praedicta missio angeli; propter quod dicit: ET SPONSUS: quasi dicat: Ego misi angelum meum ad testificandum quae hic revelantur. Et per hoc patet principale intentum totius Ecclesiae triumphantis, quod per hanc revelationem exprimit militanti generaliter et particulariter, scilicet quod *sponsus* ET SPONSA, id est tota Ecclesia triumphans, ubi Christus est sponsus, et electorum congregatio vera sponsa, DICUNT, id est per hanc revelationem dicere intendunt Ecclesiae militanti generaliter et unicuique particulariter: VENI, ad societatem beatorum. ET QUI AUDIT, hanc vocationem 360 365

105 a sive generaliter sive particulariter, DICAT alii: | VENI, id est faciat erga alios quod triumphans Ecclesia circa ipsum. ET QUI SITIT, id est ardens optat potum divinae sapientiae vel doctrinae sive notitiam secretorum eius, VENIAT, praedicto modo, scilicet lavando stolas suas etcetera. ET QUI VULT AQUAM VITAE, hoc est vivificam sapientiam vel doctrinam, ACCIPIAT GRATIS, in praesenti revelatione sive scriptura. 370

[18] Cuius dicti occasione subiungit immediate secundariam exhortationem, scilicet ut verbis divini eloquii nichil addatur aut subtrahatur; propterea dicit: ENIM, quasi dicat: Ideo dixi quod gratis accipiat aquam ex hac scriptura, quia CONTESTOR OMNI etcetera hoc, scilicet 375 380

quod, SI QUIS APPOSUERIT AD HAEC, id est addendo posuerit, APPONET DEUS SUPER ILLUM PLAGAS SCRIPTAS, id est firmiter signatas, quae sunt signatae vel expressae IN LIBRO ISTO. [19] ET SI QUIS DIMINUERIT etce-

348. Ieremias *om.*, sed *spat. vac.* V⁸ 349. Iterum] Et iterum V⁸ 354. futurorum *om* V⁴; Christus *om.* V⁸ 355. quae] quia V⁸ 356. Consequenter] converunt V⁴ 359. quae] quod V⁸ 360. quod] quam V⁴ V⁸; per *om.* V⁸ 364. generaliter *om.* V⁸ 369. veniant V⁴ 370. Et *om.* V⁸; vult] nullam V⁸ 373. verbi V⁴ 376. ad haec] aliquid V⁸ 377. id est] et V⁸

348-9. THREN., IV, 20.

358. In Vulgata Clementina «et spiritus», alibi autem «et sponsus».

371. Iterum indicat hanc *Expositionem* esse prorsus revelatam, ut alias

saepe ipse Arnaldus de suis commentationibus asserit.

373 sqq. Quae requirantur ad integritatem conservandam textus revelati, hic palam exponuntur.

tera, AUFERET DEUS PARTEM EIUS, id est participationis gratiam, DE
 380 LIBRO VITAE, scilicet de cultu religionis evangelicae, quia iudicabitur
 non esse cultor illius, ET DE CIVITATE SANCTA, id est de consortio spiri-
 tualiter viventium, ET DE HIS QUAE SCRIPTA SUNT IN LIBRO ISTO, hoc
 est de intellectu vel notitia documentorum quae hic traduntur. Per quae
 verba significatur quod ille gratis accipit, qui sola devotione ad Deum
 385 accedit ad eius eloquia, nec pro intelligentia ipsorum dat aliquid
 manans de marsupio intellectus humani; quod fit dupliciter: vel quia
 id, quod astruitur ad expositionem eloquiorum Dei, nichil prodest ad
 finem eorum sive contrariatur ei, vel quia non potest elici de virtute
 verborum, salvo modo vel stilo divini eloquii.

390 [20] Quia vero adventus Domini consummatio est omnium scrip-
 turarum et totius humani cursus, idcirco in fine sui eloquii Dominus
 protestatur celeritatem adventus sui per Ioannis revelationem, ut innuat
 quod figurati per Ioannem suo tempore ita dicent, scilicet DICIT QUI
 TESTIMONIUM PERHIBET DE HIIS, scilicet Christus: ETIAM, id est super-
 395 addendo iam dictis, AMEN, id est vere, VENIO CYTO; et ut ostendat quod
 omnes amatores evangelicae veritatis debent ipsius adventum deside-
 rare, subiungit Ioannes postulationem adventus, dicens: VENI, DOMINE
 IESU; deinde subiungit adoptionem catholicam proximis, sicut patet.

EXPLICIT EXPOSITIO APOCALIPSIS, QUAM SCRIBI FECIT DOMINUS
 400 IESUS CHRISTUS. AMEN. AMEN. AMEN.

379. gratiarum V⁶ 382. sunt om. V⁶ 384. accepit V⁶ 385. pro intelligentia] per
 intelligentiam V⁶ 387. id] illud V⁶ 392. sceleritatem V⁶ 393. dicit V⁶ 394. super]
 insuper V⁶ 395. dictis] dicturus V⁶ 398. adeptionem V⁶; patet] placet V⁶ 400. Amen.
 Amen. Amen om. V⁶ V⁶

400. Christus] *add. in V⁶*: Anno ipsius MCCCVI in monasterio Sancti Victoris Massilie
(alia manu in ima pagina: Aput Massillensem urbem Sanctus Victor insignis claruit); add.
in V⁶: Anno ... Massilie *(ut supra)*. Ista postilla fuit coplata seu translata a quodam libro
 domini prioris sedis Dertusensis, qui liber erat scriptus de lictera multum antiqua in
 civitate Valencie, regni Aragonie, anno Domini millesimo CCCCXV.^o

394. In Vulgata Clementina, «isto- ultimi: «Gratia Domini nostri Iesu
 rum»; «de his» autem in quibusdam Christi cum omnibus vobis. Amen.».

cod. 399. Etiam in hac conclusione origo
 398. Deest commentarius vers. 21 et divina huius *Expositionis* extollitur.

INDEX BIBLICUS

- Gen.* 29-30, 112.108; 35, 16, 112.108; 41, 51, 113.136.
Lev. 26, 10, 289.169.
Num. 22, 5, 45.250.
Deut. 6, 5, 55.76.
Iosue. 120.44.
3 Reg. 18, 4, 48.364; 21, 10, 48.354.
2 Par. 7, 1, 202.187.
Esdras, 120.44.
Iob. 3, 29, 232.39.
Ps. 2, 8, 51.460; 2, 9, 51.451; 17, 13, 13.295; 18, 3, 162.240; 21, 28, 62.303; 32, 10-11, 41.132; 50, 12, 58.173; 61, 2, 283.69; 67, 34, 28.720; 83, 3, 199.90; 89, 4, 119.5; 117, 22, 109.18; 118, 3, 140.301; 118, 97, 238.243; 118, 98, 238.244; 127, 6, 99.120; 144, 13, 10.177.
Prov. 1, 6, 79.24; 11, 17, 104.271; 13, 12, 282.44; 14, 25, 10.176; 23, 26, 55.75, 66.433; 26, 25, 152.83; 30, 6, 66.411.
Eccle. 1, 9, 17.407, 215.331; 7, 25, 50.429.
Cant. 3, 9, 221.81; 4, 9, 30.813.
Sap. 9, 12, 81.78; 12, 16, 203.191.
Eccli. 22, 24, 67.446.
Is., 229.338; 28, 16, 109.18; 34, 13, 232.39; 40, 3, 28.722; 52, 6, 283.81; 58, 8, 190.298; 60, 1, 47.316; 63, 19, 286.168.
Ier., 120.35, 229.338; *Thren.* 2, 18, 279.617; 4, 20, 122.94, 292.348.
Bar. 4, 20, 105.305.
Ezech. 1, 10, 75.214, 76.244.
Dan., 144.95; 7, 3-7, 170.55; 7, 5, 98.116; 8, 26, 19.457; 12, 4, 1.4, 2.40, 80.26; 12, 11-12, 119.8.
Mich., 144.95.
Hab. 2, 2-3, 19.458.
Agg. 2, 7, 82.100.
Zach. 10, 2, 139.287.
Malach., 144.95.
Mat. 3, 3, 28.722; 5, 18, 65.400; 6, 9, 13.268; 6, 22, 30.812; 6, 33, 8.95; 8, 22, 255.88; 9, 37, 192.360; 11, 29, 64.165; 12, 35, 55.73; 15, 11, 55.74; 15, 18, 55.74; 24, 4, 117.267; 24, 11-13, 258.164; 24, 14, 248.193; 25, 12, 38.34; 25, 42, 260.237; 28, 18, 249.223.
Marc. 16, 15, 96.38; 16, 17-18, 74.159.
Luc. 4, 16-20, 91.372; 5, 10, 26.689; 10, 2, 192.360; 20, 17, 109.18; 21, 26, 192.375.
Io. 1, 1, 6.48; 4, 11, 50.429; 4, 31, 12.244; 4, 38, 192.361; 6, 38, 12.238; 6, 41, 118.308; 6, 45, 86.231; 8, 54, 12.252; 8, 59, 12.249; 9, 4, 255.90; 10, 27-28, 10.172; 10, 30, 12.246; 11, 5, 12.246, 30.799; 12, 35, 213.270; 14, 10, 12.247; 15, 12, 122.125; 15, 13, 122.126; 15, 20, 96.57; 16, 27-28, 13.256; 16, 33, 10.173, 96.57, 105.312; 19, 19, 97.59; 20, 17, 13.270.
Rom. 2, 29, 42.175; 6, 23, 8.93.
1 Cor. 1, 22, 5.10; 2, 2, 97.63; 7, 39-40, 41.136; 9, 25, 43.194; 9, 27, 156.38. 13, 8, 286.167; 14, 3, 77.251; 15, 26, 249.221.
2 Cor. 3, 6, 80.28.
Gal. 4, 22-26, 80.29; 5, 22-23, 282.55.
Eph. 5, 5, 49.378; 5, 23, 5.14.
Phil. 1, 23-24, 190.285; 3, 8, 107.355; 3, 20, 88.294.
Col. 3, 3, 188.241; 4, 11, 20.498.
1 Thes. 2, 11-12, 185.140; 4, 16, 143.88; 4, 17, 14.311.

- 1 Tim.* 3, 15, 61.276.
2 Tim. 4, 2, 76.248.
Hebr. 2, 14-15, 249.207; 12, 26, 82.100.
Iac. 4, 15, 7.76.
1 Petr. 1, 22, 274.427.
2 Petr. 2, 1, 49.370.
Act., 95.21; 1, 11, 14.291; 2, 4, 86.231;
- 2, 36, 10.178; 3, 7, 57.132; 4, 125.191,
 159.130; 6, 9, 123.154; 7, 57, 123.154;
 8, 2, 15.320; 10, 11-12; 27.691, 159.
 142; 10, 13, 160.167, 250.249, 252.293;
 11, 7, 160.167, 14.26, 57.149.
Apoc. 1, 1, 287.194; 4, 2, 96.6; 5, 2, 70.32;
 10, 11, 185.126; 17, 15, 126.241; 21,
 9, 261.17. — At praesertim vide *Tabulam*.

INDEX PERSONARUM

Omittuntur verba *Christus, Deus, Iesus, Messias, Satanas, Spiritus Sanctus*. Litteris CAPITALIBUS exprimentur nomina quae inveniuntur in Arnaldi scripto, minoribus autem quae tantum in adnotationibus.

ACHAB, 48.349, 120.30.

ADAM, 172.117.

AGAR, 80.29.

AGATHA, s., XVIII n. 5, 125.213.

AGGAEUS, vid. *Indicem biblicum*.

ALTEMPS, duces de, XII.

AMAN, 120.46, 120.47.

ANTICHRISTUS, XVII, 18 n. 413, 25.631, 46.276, 59.214, 60.235, 60.243, 62.290, 63.213, 105.316, 118.296, 119 n. 5, 120.47, 133.81, 133.85, 135.136, 145.129, 148.31, 148.37, 148.40, 150.94, 150.114, 150.118, 150.120, 151.122, 151.146, 152.164, 152.168, 153.188, 153.197, 153.201, 153.202, 153.204, 160 n. 156, 169.20, 170.39, 170.42, 171.73, 171.77, 171.78, 171.82, 171.83, 172.114, 172.122, 173.156, 174.160, 174.164, 174.170, 174.174, 174 n. 175, 174.183, 175.200, 175.216, 175.218, 175.222, 176.236, 176.237, 176.243, 177.265, 177.270, 177.272, 177.274, 177.276, 177 n. 282, 177.285, 177.289, 178.324, 184.95, 185.136, 185.138, 188.253, 189.271, 189.273, 190.308, 192 n. 377, 193.389, 193.391, 194.426, 195.443, 206.33, 209.134, 210 n. 171, 213.273, 214.295, 219.7, 219.8, 224.182, 226.228, 226.238, 227.261, 228.288, 229.344, 247.144, 247.148, 250.228, 250.242, 251.265, 251.269, 251.274, 253.7, 254 n. 52, 256.117, 256.120, 257.125, 257.126, 257.129, 257.144, 257.149, 257.151, 258.160, 260.235, 261.21, 262.40, 266.187, 289.251, 289.261, 289.264.

ANTIOCHUS, 120.46.

ANTIPHAS, 44.234.

Aramon i Serra, R., VII, VIII, XIX.

Aristoteles, 27 n. 705.

ARIUS, 126.248, 131.13.

Arnaldus de Villanova, VII-XXIV, 40 n. 98, 44 n. 240.

Obres catalanes, I, XVII, 74 n. 183, 105 n. 316, 109 n. 23, 132 nn. 30 43.

Allocutio super significatione nominis Tetragrammaton, 5 n. 4, 15 n. 326, 16 n. 377, 17 n. 387, 23 n. 588, 27 n. 705, 65 n. 400, 125 n. 211, 134 n. 116, 206 n. 54, 217 n. 378.

Alphabetum catholicorum, vid.: *Dialogus*.

Antidotum contra venenum effusum per fratrem M. de Ateca, 105 n. 316, 119 n. 5.

Confessió de Barcelona, XVII, 18 n. 413, 74 n. 183, 105 n. 316, 132 n. 43, 133 n. 88, 173 n. 147.

Confessio ilerdensis de spurcitiis pseudoreligiosorum, 74 n. 183, 239 n. 259.

De adventu Antichristi, vid.: *Tractatus de tempore adventus Antichristi*.

De cymbalis Ecclesiae, vid.: *Tractatus de mysterio cymbalorum*.

De elementis catholicae fidei, vid.: *Dialogus*.

De mysterio cymbalorum, vid.: *Tractatus de mysterio cymbalorum*.

De prudentia catholicorum scholarium, vid.: *Tractatus de prudentia catholicorum scholarium*.

De semine scripturarum, vid.: *Introductio in librum Ioachim De semine scripturarum*.

De spurcitiis pseudoreligiosorum, vid.: *Confessio ilerdensis*.

- De tempore adventus Antichristi*, vid.: *Tractatus de tempore adventus Antichristi*.
- Dialogus de elementis catholicae fidei seu Alphabetum catholicorum*, 200 n. 92.
- Epistola domino Beremundo domino Montisferrarii*, 67 n. 444.
- Epistolae ad Bonifacium VIII et ad Benedictum XI*, xvii.
- Eulogium de notitia verorum et pseudo apostolorum*, 247 n. 138.
- Introductio in librum Ioachim de semine scripturarum seu de prophetiis dormientibus*, x, 1 n. 7, 8 n. 99, 15 n. 326, 17 n. 387, 125 n. 211, 206 n. 54, 282 n. 40.
- Philosophia catholica et divina*, 247 n. 138.
- Raonament d'Avinyó*, 109 n. 23.
- Super facto adventus Antichristi*, vid.: *Confessió de Barcelona*.
- Tetragrammaton*, vid.: *Allocutio super significatione nominis Tetragrammaton*.
- Tractatus de mysterio cymbalorum*, xv, xvii, 116 n. 225, 193 n. 402, 286 n. 179.
- Tractatus de prudentia catholicorum scholarium*, 21 nn., 504.519, 82 n. 107.
- Tractatus de tempore adventus Antichristi et fine mundi*, 119 n. 5, 160 n. 156, 177 n. 283, 210 n. 171.
- ARRIUS, vid.: ARIUS.
- ASSER, 113.118, 113.147, 269.266.
- AUGUSTINUS, s., 91 n. 371, 232.42, 257.148.
- BALAAM, 45.252, 45.255.
- BARUCH, 120.35. Vid. *Indicem biblicum*.
- Bastardas, I., xxi.
- Batllo, M., vii, xix, xxi-xxiv, 40 n. 98. Vid.: Arnaldus de Villanova, *Obres catalanes*.
- Benedictus XI, xvii, 277 n. 265, 286 n. 179.
- Benedictus XIV, xii.
- BENJAMIN, 112.103, 113.123, 269.279.
- Benz, E., ix, x.
- BERTRANDUS DE GOT, vid.: CLEMENS V.
- Bohigas, P., vii.
- BONIFACIUS VIII, xvii, 227 n. 265, 235.126, 286 n. 179.
- Burdach, K., 165 n. 308.
- Caelestinus V, 227 n. 265.
- CAROLUS MAGNUS, 102.229.
- Carreras i Artau, I., vii-xxiv, 105 n. 316.
- Clemens V, xv, 227 n. 265.
- CONSTANTINUS imp., 161.200, 161.214, 162.229, 163.260, 164.297, 164 nn. 293, 304, 254.38, 254.48, 255.77.
- CORNELIUS, 159.142, 160.166, 250.248.
- CYRILLUS, s., 105.317, 165.308, 167.385, 211.183, 214 n. 307, 229.348, 235 n. 124.
- CYRUS, 120.44.
- DAN, 112.113, 113.130, 113.136, 269.266.
- DANIEL, vid. *Indicem biblicum*.
- DAVID, 57.135, 59.196, 59.197, 75.208, 83.135, 291.242, 291.243. Vid. *Indicem biblicum*, Ps.
- DOMINICUS, s., 110.53.
- ELIAS, 48.350, 116.225, 120.32, 135.141, 152.164, 153.203, 169.26, 172.103, 251.275, 258.183, 258.187.
- ELISEUS, 120.32.
- ENOCH, 116.225, 135.141, 152.164, 153.203, 169.26, 172.104, 251.275, 258.183, 259.188.
- ESDRAS, vid. *Indicem biblicum*.
- EVA, 172.117.
- FABRICIUS, I. A., 74 n. 183.
- FRANCISCUS, s., 110.53, 111.60.
- FRIDERICUS II imp., 110.33, 110.52.
- Fridericus III Siciliae, 109 n. 23.
- GAD, 112.116, 113.147, 269.266.
- GARCÍA DE LA MORA, I. M., xix.
- GOG, 257.127, 257.130, 258.163, 258.166.
- GREGORIUS I, 128.293.
- Gregorius IX, 128 n. 292.
- Grundmann, H., 105.316.
- Guarnieri, R., 40 n. 98.
- Guillelmus de Rainaldo, xvi.
- Guillelmus de Roca, xvi.
- HABACUC, vid. *Indicem biblicum*.
- Hauréau, B., ix, xvi.
- HELI, 119.25.
- Hieronymus, s., 44 n. 240, 258 n. 163.
- HILDEGARDIS, s., 74.183, 95.27, 105.317, 175.199, 180.275, 250.242, 257.150, 258.179, 274.250, 277.545.
- Hirsch-Reich, B., viii, 93 n. 452.

Honorius IV, 227 n. 265.

Hugo de Certoloco, XVI.

Hugo de Nivernis, XVI.

IACOB, 112.104, 112.107.

IACOBUS minor, s., XI. Vid. *Indicem biblicum*.

Iacobus II Aragoniae, XV, 109 n. 23.

Iaspertus de Botonac, 133 n. 78.

IEREMIAS. Vid. *Indicem biblicum*.

IEZABEL, 48.349, 48.351, 48.354, 48.364, 120.30, 127.270, 167.387.

IOACHIM FLORENSIS, 8 n. 119, 18 n. 413, 23 n. 591, 25 n. 645, 93 n. 452, 105.316, 184 n. 109, 214.307.

IOANNES baptista, 28.721.

IOANNES evangelista, 30.801. Vid. *Indicem biblicum*.

Ioannes XXII, XIV.

IOB, vid. *Indicem biblicum*.

IOSEDEC, 120.44.

IOSEPH, 113.122, 269.279.

IOSUE, vid. *Indicem biblicum*.

ISAAC, 144.95.

ISAIAS, vid. *Indicem biblicum*.

Isidorus, s, 258 n. 161.

ISSACHAR, 113.120, 269.276.

IUDAS fil. Iacob, 112.96, 112.112, 113.143, 113.146, 269.276.

Kumaniecki, C., XIX.

LAURENTIUS VALJA, 162 n. 227.

LEVI, 112.111, 113.150, 269.262.

LUCAS, vid. *Indicem biblicum*.

MAGOG, 257.127, 257.130, 258.163, 258.166.

MAHOMETUS, 259.220.

MALACHIAS, vid. *Indicem biblicum*.

MANASSES, 113.131, 113.136, 113.150.

Manselli, R., 128 n. 292.

MARCUS, vid. *Indicem biblicum*.

MARIA, s., 5.8, 85.165, 85.188.

MARIA MAGDALENA, 30.801.

Marinelli Mercacci, O., VII, X, XI, XIV, XIX.

MARTHA, 30.799.

MARTINUS IV, 227 n. 265.

Martinus Polonus, XI.

MATTHAEUS, vid. *Indicem biblicum*.

Maxentius, 164 n. 295.

Maximinus, 164 n. 294.

Menéndez Pelayo, M., VII, IX, X.

MICHAËL, 160.185.

MICHEAS, vid. *Indicem biblicum*.

Morató, I. M., VIII, XIX.

MOYSES, 128.309, 128.311, 200.96, 200.97, 200.99.

Mynors, R., XIX.

NABOTH, 48.354.

NABUCHODONOSOR, 222.103.

NEHEMIAS, 120.45.

NEPHTALI, 112.114, 269.276.

Nicolau d'Olwer, L., XXI.

NICOLAUS III, 227.265.

Nicolaus IV, 227 n. 265.

NICOLAUS ANTIOCHENUS, 40.99, 45.252, 45.253, 45.256.

Nicolaus de Lira, XII.

Oliger, L., 40 n. 98.

Ottoboni, P., XII.

PAULUS, 57.149, 95.21. Vid. *Indicem biblicum*.

PETRUS, 10.179, 26.686, 30.799, 95.21, 159.142, 160.166, 160.167, 250.248, 252.293. Vid. *Indicem biblicum*.

Petrus Ioannis Olivi, VII, X, 1 n. 1.

Pou i Martí, I. M., IX.

Rainaldus, vid. Rinaldi.

Reeves, M., 93 n. 452.

RICHARDUS DE S. VICTORE, 112.103.

Rinaldi, O., XI, XIII.

RUBEN, 112.109, 113.141, 113.146, 269.262.

Rubió i Balaguer, G., VII.

Rubió i Lluch, A., XVII.

SALOMON, 221.80. Vid. *Indicem biblicum*.

SAMUEL, 119.25.

SARA, 80.29.

SILVESTER I, 161.199, 161.214, 162.229, 163.259, 164 nn. 293 301, 253.26, 253.28, 254.33, 254.47, 256.122, 263, 259.

SIMEON fil. Iacob, 112.110, 113.150, 269.262.

Soldevila, F., VII.

Stegmüller, F., X.

- STEPHANUS, 123.154. 428, 54 n. 63, 104 n. 296, 123 n. 127,
 124 n. 179, 144 n. 100, 148 n. 52,
 Stephanus Langtonius, XI. 150 n. 93, 155 n. 53, 156 n. 46, 159 n.
 Strabo, W., 44 n. 240. 148, 183 n. 76, 193 n. 384, 200 n. 113,
 201 n. 155, 205 n. 7, 212 n. 243, 237 n.
 Thomas Aquinas, s., XI. 184, 268 n. 238.
- Valla L., vid.: Laurentius. ZABULON, 113.121, 269.279.
- White, H. I. - Wordworth, I., 26 n. 689, ZACHARIAS, vid. *Indicem biblicum*.
 31 n. 835, 40 n. 98, 50 n. 409, 50 n. ZOROBABEL, 120.44.

TABULA

PROOEMIUM	VII
PRAEFATIO	IX
AD LECTOREM MONITIO	XXI
EXPOSITIO SUPER APOCALYPSI MAGISTRI ARNALDI DE VILLA NOVA	I
Prooemium	I
I.	5
Benevolentiam excitantia	5
Gratiarum adoptio.	7
Christi dignitates	10
Regulae expositionis	15
Proemii revelationes	17
Adiuncta revelationis	21
Trinitatis vestigia in creaturis	23
Septem ecclesiae	25
Visiones	27
Prima visio	29
II.	37
Ecclesia Ephesi	37
Ecclesia Smyrnae	41
Ecclesia Pergami	43
Ecclesia Thyatirae	46
III.	53
Ecclesia Sardis	53
Ecclesia Philadelphiae	56
Ecclesia Laodiciae	62
IV.	69
Secunda visio	69
Liber ostensio	70
Electi	72
Praecones	75
Actus praeconum et patrum	77
V.	79
Modus ostensionis	79
Apertionis desiderium	81
Apertoris dignitas	84

	Libri apertio	86
	Signacula	90
VI.		95
	Sigillum primum	95
	Sigillum secundum	97
	Sigillum tertium	99
	Regulae	100
	Sigillum quartum	101
	Sigillum quintum	102
VII.		106
	Sigillum sextum	106
	Quattuor angeli	109
	Numerus electorum	111
	Operatio	114
	Electorum commendatio	116
	Electorum laus	117
VIII.		119
	Sigillum septimum	119
	Tertia visio	120
	Primus angelus	123
	Secundus angelus	124
	Tertius angelus	125
	Quartus angelus	127
IX.		131
	Quintus angelus	131
	Sextus angelus	135
	Subversio religionis. Perversitas	136
X.		141
	Reformatio sanctitatis	141
XI.		147
	Auctoritas praedicationis evangelicae	147
	Adventus praeconum adiuncta	147
	Septimus angelus	151
	Quarta visio	153
	Ecclesiae efformatio	153
XII.		155
	Plenitudo Ecclesiae efformandae	155
	Plenitudo malitiae in diabolo	156
	Pugna prima	158
	Pugna secundi temporis	160
	Pugna tertii temporis	164
	Pugna quarti temporis	167
XIII.		169
	Exercitus draconis	169
	Bestia prima	169
	Bestia secunda	173
	Numerus Antichristi	176
XIV.		181
	Exercitus Ecclesiae	181
	Primus dux	183

Secundus dux	185
Tertius dux	186
Quartus dux	190
Quintus dux	193
XV.	197
Quinta visio	197
Flagellorum adiuncta	199
XVI.	205
Prima phiala	205
Secunda phiala	206
Tertia phiala	207
Quarta phiala	208
Quinta phiala	209
Sexta phiala	211
Septima phiala	214
XVII.	219
Sexta visio	219
Causae deiectionis	220
Admiratio	222
Ambiguitates.	223
XVIII.	231
Adiuncta deiectionis	231
Divulgatio praevaricationis	231
Admonitio	233
Exhortatio	233
Planctus	235
Exhortatio ad exultandum	240
Velocitas casus	240
Efficacia	241
XIX.	243
Gratiarum actio	243
Gaudium nuptiarum	244
Verba angeli	245
Pugna : Christus dux	247
Christi exercitus	250
Antichristi ruina	251
XX.	253
Draco ligatus	253
Draco solutus	256
Draconis damnatio, Iudicium	259
XXI.	261
Septima visio	261
Integritas	262
Tranquillitas	263
Satietas et puritas	265
Perfectio novae Ierusalem	265
Civitas	267
Portae, Murus	268
Mensura	270
Excellentia fidelium	273
Fundamenta muri	274

Portae. Platea	277
Infideles	279
XXII.	281
Scripturarum intelligentia	281
Utilitas	282
Epilogus	287
INDEX BIBLICUS	295
INDEX PERSONARUM	297
TABULA	301

AQUEST VOLUM,
COMENÇAT A COMPONDRE ALS
TALLERS GRÀFICS DE MARIA GALVE
L'ANY 1956,
HA ESTAT ACABAT D'IMPRIMIR A LA
IMPREMTA-ESCOLA DE LA CASA DE CARITAT,
DE BARCELONA,
EL DIA 22 D'ABRIL DE L'ANY 1971.

